

Origin of the Hungarian Nation

A MAGYAR NÉP EREDETE

Dr. Bobula Ida

Fordította: Oláh Béla

Tartalomjegyzék

A MAGYAR NÉP EREDETE	1
TARTALOMJEGYZÉK.....	2
ELŐSZÓ.....	7
A MAGYAR NÉP EREDETE	10
BEVEZETÉS	11
SZKITHIA	20
1.) AZ - "AZ, AS, SA, VAGY SU"	22
2.) A SUMÍROK	23
a.) <i>A médek</i> 23	
b.) <i>A dákok</i> 23	
c.) <i>A hunok</i> 24	
d.) <i>Az avarok</i> 24	
e.) <i>Turkok</i> 25	
f.) <i>A finn-ugorok</i> 25	
A SZITTYA PROBLÉMA.....	26
A MAGYAR NYELV.....	32
A SUMÍR NYELV.....	35
A SUMÍR ÉS A MAGYAR.....	38
CSAK A NYELV?	48
MI TÖRTÉNT A TÖRTÉNELEMBEN?	54
BIZONYÍTOTTNAK TEKINTHETŐ-E A SUMÍR - MAGYAR ROKONSÁG?.....	65
KÖVETKEZTETÉS, BEFEJEZÉS	68

SUMIR MŰSZAKI TUDOMÁNYOK	75
ŐSI MEZOPOTÁMIAI RÉGÉSZETI	
LELETEK VIZSGÁLATA.....	75
BEVEZETÉS	76
CSATORNÁZÁS ÉS MEZŐGAZDASÁG	78
ÉPÍTÉSZET.....	80
KERÁMI ÉS ÜVEG	83
BITUMEN TECHNOLÓGIA - MOZAIK MUNKA	85
KŐFARAGÁS	86
FÉMMEGMUNKÁLÁS	88
VEGYÉSZET	91
JÁRMŰVEK.....	95
ÖLTÖZKÖDÉS.....	96
HANGSZEREK.....	98
BEFEJÉZÉS	101
FÉNYKÉPTÁR	103
BIBLIOGRAPHY	103
TANULMÁNYOK	110
A SZKÍTÁKRÓL.....	110
SAROLT.	114
TELEKI BLANKA GRÓFNŐ.....	120
DAMJANICHNÉ CSERNOVICS EMILIA	122
ANONYMA, AZ ELSŐ MAGYAR SEBÉSZORVOS.....	124
PIROSKA – EIRENÉ (1090-1134), BIZÁNCI CSÁSZÁRNÉ	
– SZT. LÁSZLÓ LEÁNYA	126
MESZLÉNYI RUDOLFNÉ, KOSSUTH ZSUZSANNA (1820	
- 1854).....	131
JEGYZETEK:	138
HUGONNAI VILMA GRÓFNŐ (1847 - 1922) AZ	
ÚJKOR ÚTTÖRŐ MAGYAR ORVOSNÓJE	139
KÖLCSÖNÖZTÜK, VAGY ÖRÖKÖLTÜK?	141

SZÓJEGYZÉK A MAGYAR NYELVKINCSTŐL ÁLLÍTÓLAGOS SZLÁV KÖLCSÖNSZAVAIBÓL.....	149
A MAGYAR ŐSVALLÁS ISTENASSZONYA.....	153
TÁL TOS AZ ECSEGI LÁPBAN.....	163
"SZAMÁRVÁR".....	169
LEVÉL A SZERKESZTŐHŐZ: GAFFNEY, 1969, V. 21.	172
ÁRPÁD.....	175
AZ ARARÁTI NÉPEK.....	178
SZABARTOI ASZFALOI.....	181
TRANSZKAUKÁZIA - AZ ŐSEMBER SZÁLLÁSHELYE	183
URARTU.....	187
KÁKICS.....	190
UR-ASSZONY-KATONA.....	193
A MAGYARSÁG EREDETE.....	197
KÉTEZER MAGYAR NÉV SUMIR EREDETE.....	204
ELŐSZÓ.....	204
HOGYAN HASZNÁLJUK EZT A KÖNYVET EGY-EGY MAGYAR NÉV EREDETÉNEK MEGKERESÉSÉRE?..	212
A FŐ FORRÁSOK, MELYEKBŐL ADATOKAT VETTEM ÉS A HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK:.....	215
23. Ős-szó <i>Forrása, Jelentése Magyar nevek.....</i>	215
24. Ős-szó <i>Forrása, Jelentése Magyar nevek.....</i>	216
25. Ős-szó <i>Forrása, Jelentése Magyar nevek.....</i>	217
26. Ős-szó <i>Forrása, Jelentése Magyar nevek.....</i>	217
27. Ős-szó <i>Forrása, Jelentése Magyar nevek.....</i>	218

28.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	218
29.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	219
30.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	220
31.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	220
32.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	221
33.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	221
34.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	222
35.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	222
36.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	223
37.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	223
38.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	224
39.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	224
40.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	225
41.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	225
42.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	226
43.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	227
44.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	227
45.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	228
46.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	228
47.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	229
48.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	230
49.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	230
50.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	231
51.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	231
53.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	232
54.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	233
55.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	233
56.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	234
57.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	234
58.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	235
59.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	235
60.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	236
61.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	237
62.	Ős-szó	Forrása Jelentése Magyar nevek.....	237
63.	Ős-szó	Forrása Jelentése Magyar nevek.....	238
64.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	238
65.	Os-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	239
66.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	239
67.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	240
68.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	240
69.	Ős-szó	Forrása, Jelentése Magyar nevek.....	241

70. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	241
71. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	242
72. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	242
73. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	243
74. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	244
75. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	244
76. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	245
77. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	245
78. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	246
79. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	246
80. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	247
81. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	247
82. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	248
83. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	248
84. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	249
85. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	250
86. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	250
87. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	251
88. Ős-szó	<i>Forrása, Jelentése Magyar nevek</i>	251

Előszó

Dr. Bobula Ida egyike a nemzetközileg elismert legkiválóbb szumírológusnak. Ezt a könyvet közel harminc esztendő, különböző országokban egyetemeken, könyvtárakban, múzeumokban és ásatásoknál folytatott kutató munka és tanulmány alapján írta meg.

Egyetemi éveit Budapesten kitűnő eredménnyel végezte el és *summa cum laude* avatták doktorrá... Ő volt az első nő, aki Magyarországon egyetemi magántanári képesítést nyert. 1947 óta az Egyesült Államokban, több éven keresztül a washingtoni Állami Könyvtárban dolgozott, majd a houltoni Rickers College-ben francia-német nyelv és antropológia tanára lett, ezután pedig a délkarolinai Limestone Collegeben adott elő történelmet és szociológiát.

Bobula Ida már negyven év előtt felfigyelt Dr. Varga Zsigmond debreceni egyetemi nyr. tanár, hittörténész hatalmas munkájára, aki az *"Ötezer év távlatából c.* művében a sumír nyelvvtá történetét, a nemzetközi tudósok közötti hosszú harc részletes elemzését, a sumír nyelvtannak a magyarral való egységét és a sumír—ural—altáji—magyar ősrökség fennállásának elméletét igazolta. Könyvét a Magyar Tudományos Akadémia 1942-ben nagydíjjal tüntette ki. A sumír-magyar rokonság kérdésében azonban nem döntött, mert a két nyelv közötti nyelvtani egyezéseket akkor még nem támasztották alá elég szótári anyaggal.

Bobula Ida külföldre kerülve a legújabb kutatások eredményeként kibővült – külföldi tudósok által megállapított – szótári anyagra helyezte a hangsúlyt és több száz példán mutatta be és védte meg az 1951-ben megjelent *"Sumerian Affiliations, a Plea for Reconsideration" c.* munkájában a sumír-magyar rokonság elméletének helyességét. Ebben a művében felsorolta és bebizonyította a sumír—magyar szavak fonetikai, tartalmi és értelmi megegyezésén, azonosságán kívül a sumír szobrokról, képekről és egyéb ásatási leletekről a fizikai jellegzetességeket, emberi hasonlóságokat. Fontos mitológiai és embertani hasonlóságokat, fontos mitológiai és kultúrformák

egyezését, a társadalmi intézményeknek, foglalkozási ágaknak és észjárásnak, szokásoknak és azok eredményeinek feltűnő és legtöbb esetben teljes megegyezését.

Bebizonyította, hogy a sumír-magyar rokonság nem csak a nyelv területén létezik, hanem vitathatatlan nyomai vannak a magyar élet minden vonatkozásában is.

Az 1950-es évek során megjelent cikkeit és munkáit a Buenos Aires Sumír—Magyar Társaság 1961-ben „*A Sumír-Magyar rokonság kérdése*” címen magyar fordításban kiadta. Ezzel a könyvel indult meg az egész világon a sumír-magyar rokonság iránti mind szélesebb körű és mind nagyobb hullámokat verő érdeklődés.

Szűk körökben általános elismerést aratott a "*A Sumerien Technology*" c. tanulmánya, melyet az Egyesült Államokban az ottani Tudományos Akadémiával egyenlő nagytekintélyű tudományos testület a "*Smithsonian Institution*" közölt az 1959. évben kiadott és 68 oldalas évi jelentésében.

1966-ban jelent meg a *Danubian Research Center* kiadásában az *Origin of the Hungarian Nation – "A Magyar Nemzet Eredete"*, c. könyve, melyet a mexikói *Institute National de Antropológia e Historia* spanyol fordításban is kiadott.

Bobula Ida ezt a könyvet az amerikai és angolul beszélő, becsületes, jó szándékú, egyetemi hallgatók és értelmiségiek számára írta, hogy felhívja figyelmüket és felkeltse érdeklődésüket a világ legrégebb kultúrájának megteremtőjére, az írás feltalálójára: a sumír népre, és a sumír és magyar nép között fennálló nyelvi és eredetbeli rokonságára!

Ezért tartotta szükségesnek és célszerűnek olyan történelmi eseménynek, adatoknak és részleteknek tömör ismertetését is, amelyek itthon és külföldön élő magyaroknak, középiskolai és egyéb tanulmányainkból már ismertek lehetnek, de amelyekről az indoeurópai és más népek fiatalsága, történései, sőt tudósai is tájékozatlanok!

A magyarokról a külföldieknek szerte a világon, általában rossz a véleménye. Régi ellenünk szított propaganda eredménye az a megalapozatlan, tudománytalan és valótlan nézet, hogy a magyarok egy elő-ázsiai primitív, nomád nép, amely ezer évvel ezelőtt tört be Európába és sok bajt okozott. Leki-

csinyelték, nem ismerték, félreismerték a magyarságot. A gobineauizmustól elfordult, faji önszeretet és gög eddig azt a hitet terjesztette, hogy a fenséges fehérbőrű árjak, a germánok teremtették meg és tartották fenn az emberi kultúrát elsősorban. Az ilyen öndicsérő, árja köröket zavarta a turáni, szittyia őskultúra felfedezése. Óvatosan, diplomatikusan, ezüst papírba csomagolva lehetett csak beadni az indogermán népeknek az igazságot, nehogy azonnali merev ellenállásba ütközzék minden kísérlet, hogy volt egy nép, amely náluk ötezer évvel előbb, kiválóbb, műveltebb volt, magasabb kultúrával, civilizációval rendelkezett és ennek a tehetséges, csodálatos népnek az utódai éppen a lenézett, a lekicsinyelt magyarok.

Bobula Ida évtizedeken át kultúrpolitikával is foglalkozott és helyesen ismerte fel és választotta a magyarságról elterjesztett hamis nézet megváltoztatásának ezt a módját.

Könyve alkalmas arra a minduntalan felvetődő kérdésnek a megválaszolására is, hogy miért van, hogy lehet az, hogy pont a magyarországi tudományos terület nem akarja elismerni a sumír-magyar rokonságot?

Az olvasó erre a kérdésre is meggyőző választ fog kapni.

A világ legelső kultúrnépétől való származás öntudata hatalmas, nem lebecsülendő erkölcsi támaszt és erőt jelent a létért való küzdelemben... Élünk is ezzel az erővel, mert mint Bobula Ida klasszikus történet-filozófiai megállapítása igazolja: "Vannak korszakok, mikor egy-egy nemzet fennmaradása szempontjából döntő fontosságú, hogy mit tud a nemzet saját eredetéről, hivatásáról, de az is, hogy mit tudnak róla mások, akiknek a sors alakítására az adott pillanatban hatalmuk van."

Ennek a megállapításnak az igazságát szolgálja Bobula Idának ez az izgalmas és érdekes, nagyszerű szaktudással megírt könyv is.

Dr. Oláh Béla

Origin of the Hungarian Nation

A MAGYAR NÉP EREDETE

Dr. Bobula Ida

Bevezetés

IX. század Európában a zűrzavarok és a nyugtalanság százada volt. A jövendő Franciaország és a leendő Németország kezdett lassan kiemelkedni a Karoling császárság romjából. A merész Vikingek, akik ebben az időben az ő sárkányfejű hajóikon Angliát és Nyugat-Európa más tengerparti országait pusztították, Dániának, Norvégiának és Svédországnak alapító ősei lettek. Az ő ellenségük, Nagy Alfréd, kis wessexi királyságban már megalapozta az eljövendő brit birodalom nagyságát. Mohó kalandor csapatok egyike, akkor alapozta meg a későbbi Oroszországot. Mór emírek uralkodtak a nap-sugaras Ibériai félszigeten, ahol a jövő Spanyolországa volt feljövőben. Ebben az időben a mór kultúra messze fölötté állt minden más nyugati kultúrának. De Európa ébredésében volt. A latin nyelv elszegényedett leánya a hajdani Róma dicsőségének, új utakon való kifejlődésében Franciaországban és Itáliában... Ez az újabb kori nemzetek születésének ideje volt.

Ennek a zavaros IX. századnak végén érkeztek a magyarok Közép-Európába. Északkeletről jöttek egy jól felfegyverezett, jól szervezett és nagyszámú nép mindent elsöprő, ellenállhatatlan rohamával. A Duna folyam széles völgyét 895-ben birtokba vették. A völgy középső része, mióta Nagy Károly legyőzte az avar uralkodókat, nagyon ritkán lakott volt. Ezen az országrészen az avarok elhagyott földje az "*Avarok Pusztasága*" néven volt ismert.

A középső Duna völgyét a Kárpát Hegységek hatalmas félköre övezi, természetes határképpen, amely gazdasági egyiséget és egyúttal valóságos erődítményt képez. Ezekkel a hegyekkel övezett területen belül, az a nép a saját nyelvükön magát magyarnak nevezte – alapította meg a hazáját, Magyarországot. Az ő hagyományuk azt tartotta, hogy ez a gazdag ország valamikor régen a szittya ősöké volt és arra mint jogos örökségükre tartottak igényt.

Az ország határán szétszórta, azon a területen valamikor hatalmas népeknek utódai éltek: Avarok, Hunok, Dáciaiak,

valamennyien a szittya törzs leszármazottai. Alapos okunk van azt hinni, hogy ők szívesen fogadták a magyarokat és csatlakoztak hozzájuk. Itt a magyarok a krónikák szerint sok helyen jámbor bennszülött népet találtak, akik ősidők óta itt éltek. Ők nevezték el a folyókat, a hegyeket amelyet a hódítók átvettek, és mint ez a földrajzi nevekkel rendszerint történik, túléltek az utolsó ezredévet is könnyen. Ezek a nevek mind jó magyar nevek. A bennszülöttek és az újonnan jöttek minden valószínűség szerint minden rokon nyelvet beszéltek.

Egyes helyen a népesség szláv volt, különösen északon és nyugaton. A szláv hercegekkel ellentétek merültek fel, de aztán kisebb csetepaték után a szlávok megadták magukat. Sokkal veszélyesebbek voltak a bolgárok délen. (Hevesen ellenállottak megerősített táborhelyeiken a magyarok előretörésének.)

Hosszú és véres háborút kellett megvívniuk mielőtt a vitéz bolgár-turkok visszavonultak.

A bulgárokon aratott győzelem után a magyarok az újonnan meghódított országban Pusztaszeren gyűltek össze, és ott tartották meg az országgyűlésüket. Az első történelemírójuk szerint 34 napon keresztül tárgyalták és vitatták meg azokat a módozatokat, amelyek szerint kell Magyarországot megszervezni és kormányozni.

Az új ország valójában nagyon régi ország, bőséges gazdag élelmet termelt azoknak a különféle jellegzetes: kutya, juh szarvasmarha, ló és sertésféléknek, amelyeket a magyarok keletről hoztak magukkal. Különleges házi szárnyasaik is voltak és bizonyítják, hogy nagyon hamar bevetették a földjeiket. Az asszonyok sírjában is találtak ásókat. Más sírleletek bámulatosan magas művészi és mesterségbeli tudásról beszélnek, amelyek a fém, bőr, csont, szövet és fafeldolgozás terén értek el.

A magyarok 108 törzse már sokkal régebben két csoportba szervezkedett, mindegyik élén a vezér állt. Mielőtt Magyarország területére léptek volna, a vezérek összegyűltek és egy örökletes, alkotmányos monarchiát alapítottak, megválasztva maguk közül Árpádot az egész nemzet vezérévé, uralkodójává.

Ez az elrendezés mindamelllett a vezérek és családjuk számára jelentős függetlenséget biztosított. Az idegen uralkodókkal, családokkal kötött házasságaik következtében nyugati uralkodók háborúiba keveredtek.

Kalandozások következtek Nyugatra, különösen német területre, amelyekben a magyarok sok vért vesztek.

Erősebb, jobban központosított vezetés hiányát érezték és egy évszázadig tartó fejedelmi uralkodás után a magyarok keresztény hitre tértek és Magyarország Európa nagy középkori királysága lett. A kedvező éghajlat, az ismeret és tudás a magyarokat nemsokára Észak és Közép-Európa nagy hús és bor exportőrévé tette. Amerika felfedezése előtt az óvilág aranytermelésének 60 %-a Magyarország bányáiból került ki.

Az erős magyar királyság Közép-Európában egyensúlyi helyzetet teremtett. (Európának mértani középpontja Magyarországtól kissé északabbra Lengyelországba esik). Magyarország az északi és déli szlávok között ezer esztendőre a pán-szlávizmus akadályává lett. Ő tartotta fel Németországnak kelet felé történő törekvését is. Mégis a legfontosabb szolgálat, amit Magyarország Európának tett, az volt, hogy csupán a pusztas létezésével elzárta az útját a kelet felől jövő népek betörésének.

A középkori keresztény Magyarország volt az ütött-kopott pajzs, amely mögött Nyugat relatív békében fejlődhetett és megkülönböztetett európai kultúrát érhetett el. Az áldozatnak és európai eredmény kapujának az őrzése igen nagy és költséges feladat volt. Magyarországnak kellett viselnie az Ottomán törökkel szembeni ellenállás összes terhét, akik miután a Bizanci császárságot elpusztították, Európa meghódítására indultak. Magyarország teljesítményét jól foglalja össze Macaulay a következő szavakkal:

"Magyarország nélkül lehet, hogy most Cambridgeben és Oxfordban a tanulmányokat törökül kellene folytatni."

A magyar ellenállás megtörte a török császárság erejét és a bátor és fanatikus ellenséggel szemben évszázadokon keresztül vívott rettenetes küzdelem súlyos áldozatokat követelt,

úgy hogy végül is Magyarország letarolt, gyér népességű, elszegényedett és politikailag végzetesen nehéz körülmények közé jutott.

A fiatal Lajos király 1526-ban meghalt a mohácsi csatamezőn. Az öreg királynénak a bátyja Habsburg Ferdinánd igényt tartott a trónra. Az ő igényét támogatták azok a magyarok, akik azt remélték, hogy Ferdinánd V Károly spanyol király és német császár testvére majd biztosítani tudja a nyugati segítséget a török ellen. Ez az "udvari párt" Ferdinándot választotta királlyá, míg a "nemzeti párt" magyart választott és koronázott királlyá. Tizenkét évi küzdelem után Ferdinándot elfogadták, hogy ő vezesse a kereszténységet a támadással szemben. De ennek tragikus következményei voltak. Mikor a török hatalom hanyatlani kezdett, nyilvánvalóvá lett, hogy a magyar nemzetet más veszélyek fenyegetik. A magyarok alkotmányos gondolkozása és az emelkedőben lévő Habsburg hatalom abszolutizmusa közötti ellentétet nem tudták áthidalni. Az ellenállás reménytelen volt, elkeseredett forradalmak és terror korszaka következett. Ez így tartott három évszázadon keresztül. Még súlyosabbá tette a helyzetet a vallási kérdés. Magyarország Nyugat-Európa nagy szellemi és kulturális mozgalmával mindig összhangban lévő magatartást tanúsított a keresztes hadjáratok idejétől kezdve a reneszánsz és a reformációig.

Feljegyzésre méltó, hogy ezek a mozgalmak mind megállottak Magyarország határánál és nem tudtak behatolni a tőle keletre lévő országokba: A reformáció a magyarok közül sokakat megnyert és egész városok tértek át Luther és Kálvin tanítására. Mindez most megszűnt. A Habsburgok és az ő osztrák udvaroncaink úgy érezték, hogy nekik szent kötelességük minden lehetséges eszközzel letörni a magyar eretnekséget, éppen úgy, mint azt Spanyolországban tették. Egyikük, *Lobkevic*, Bécs programját Magyarország elnyomására vonatkozólag a következő szavakkal fogalmazta meg:

"Magyarországot először koldussá, aztán katolikussá kell tenni és végül németté teszem. " (I. Lipót minisztere, aki teljes hatalommal vezette az államügyeket)

A keresztes hadjáratok idejében Magyarország gazdasági és kulturális szempontból teljes egyenrangú volt bármelyik nyugati álmval. Ezt a helyzetét egész a reneszánszig megőrizte. A Habsburgok ellenséges nyomása alatt azonban Magyarország lassan Ausztria gazdasági gyarmatává süllyedt. Akkor, amikor a nyugati országokban a "*felvilágosodás korszaka*" következett be, Magyarország mindig jobban és jobban lemaradt. A tizennyolcadik század elején Rákóczi vezetett általános felkelést a Habsburgok ellen. Célja a régi alkotmány helyreállítása, a protestánsok számára a vallásszabadság elnyerése: (bár Rákóczi maga katolikus volt) és az elnyomott nép szabadságának a kivívása volt. Fegyverbe szólító felhívásában hangsúlyozta, hogy a magyarok szittya eredetű nemes nép, aki nem tűrheti el az elnyomást és szolgaságot. Rákóczit hosszú hősies harc után elárulták, száműzetésben halt meg. Magyarország pedig évszázadokig az Osztrák-Magyar Monarchia része maradt.

A kifosztott Magyarország kincsei Bécset gazdagították. Magyarország búzájából "Bécsi kenyér" lett. A magyarok másodosztályú polgárok lettek saját hazájukban. A császári királyi ház új szláv és német telepesekeket hozott és telepített le az ősi magyar földre. Nagy adománybirtokok kerültek idegenek és árulók kezeire. Új németül beszélő arisztokrácia keletkezett. A tizennyolcadik század elejétől kezdve a királyi ház azt a gondolatot terjesztette, hogy most már csak a hatalmas Ausztria létezik és Magyarországról még beszélni sem érdemes.

Az abszolutizmus Európában terjedőben volt. Abszolút uralkodók ültek a nagy trónusokon. A magyarok alkotmányos kormányzat elnyerése iránti törekvése, a legtöbb államférfi szemében nevetséges anakronizmusnak, pogányságnak és az uralkodó (Isteni) jogaiba való istentelen beleszólásnak minősült.

II. József, valamennyi Habsburg uralkodó közül a legtehetségesebb és a legőszintébb, úgy érezte, hogy Magyarországot anélkül is kormányozhatja, hogy megkoronázzák. Nem volt hajlandó a koronázási szertartásnak eleget tenni, magát alávetni. Az ő felvilágosult, de abszolút uralma, általános németesítési kísérletével a magyarok passzív ellenállását vívta ki

minden iránt ami német. A magyarok és a keleti német szomszédai között kölcsönös ellenségeskedés fejlődött ki és ez tönkre tette az eljövendő évszázadokra a köztük lévő kapcsolatot. Ez mindkét fél számára kedvezőtlen volt és mindkettőjüknek súlyos károkat okozott.

Idővel sokkal később az Ausztriában született Hitler egyenes örököse volt a magyarokat lenéző gyűlöletnek, amely Bécs egyes részeiben sokáig megmaradt. *A "Mein Kampf" című könyvének első kiadásában Hitler azt a nézetét nyilvánította ki, hogy a Habsburgok nagy történelmi bűne volt, az a tévedés, hogy a magyarokat nem irtotta ki.* Hitler azonban nem volt ebből a szempontból igazságos. Mert azok bizony sokat tettek abban az irányban. Eredményesen kiirtották a nekik ellenálló magyar elitosztályt, de azt a teljes nemzetirtást amit Hitler kívánt volna, mégsem végezheték el. A magyar parasztra szükség volt, hogy Bécsnek élelmet szállítson. Ezt felismerve a Habsburg uralkodók bölcs tanácsadói szintén felfedezték azt az igazságot, amelyet később Orwell így fogalmazott meg

" Az aki uralja a múltat uralja a jövőt is Aki pedig uralkodik a jelenen, uralkodik a múlt felett is"

Ennél fogva Béctől támogatott tudományos szervezet, hogy a magyaroknak egészen új megfogalmazásban mutassa be saját történelmüket: mely szerint ők alázatos, engedelmes szolgák voltak.

A Bécsből irányított történettudósok neki láttak, hogy a büszke szittya múlt minden hitét eltöröljék. Kimutatták, hogy "*Scythiának*" soha sem volt semmi féle értelmezése. A régi magyar krónikákat megbízhatatlannak bélyegezték. Rosszindulatú, erőszakolt bírálataikkal gyakorlatilag minden megállapításaikat darabokra tépték.

"*De hát akkor mi honnan származunk?*" kérdezték a magyarok a Rákóczi időket követő sötét évtizedekben... Gúnyos választ kaptak.

A tizennyolcadik század közepén, amikor még az etnográfia iránti érdeklődés kezdetén voltak, a világ minden részén élő intelligens emberek rájöttek arra, hogy a földet különböző

emberek lakják az egyenlítőtől a sarkvidékig, - közhellyé vált a trópusi szigeteken lakó boldog népeket nemes vadembereknek tekinteni, - míg a sarkvidék népeire, bálnazsíros táplálkozásuk és amiatt a furcsa szokásuk miatt, hogy feleségüket a vendégnek felkínálják, - csak utálattal és megvetéssel tekintettek, és azok a degeneráltság jelképeivé váltak.

Ma már tudjuk, hogy ez a kép kirívóan igazságtalan. Mégis ennek a kornak az általános magatartását kell fontolóra venni, amikor J. Sajnovits munkájának a hatását értékeljük: "*Demonstratio idiome Hungarorum et Lippenum idem asse.*" Tyrnaviae 177. o. /: Annak bizonyítása, hogy a magyarok és lappok nyelve azonos. /

A valóság az, hogy a két nyelv minden csak nem azonos. Olyan távol állnak egymástól mint az angol a görögötől. Távoli rokon nyelvek. Nem Sajnovits volt az első, aki az egyes finn-ugor népekkel való távoli rokonságot feljegyezte. Mások is megfigyelték ezt, csak másképpen fejezték ki.

Sajnovits-nak a közlését a politikailag elnyomott és gazdaságilag kizsákmányolt magyar nép keserű nehezteléssel fogadta, akitől azt kívánták, hogy dolgozzanak zokszó nélkül az idegen feudális uralkodó javára, akik állítólag sokkal magasabb természetes színvonalon álltak, mint a megvetett lappok rokonai.

A magyarok eredetének kérdésében folyó tudományos kutatást megnehezítette, hogy a résztvevők nagy részénél a fokozott érvek túlnyomóan nem voltak tudományosan megalapozottak. Német tudósok, különösen Napóleon utáni korszak hazafias ébredésében és romanticizmusában mohón ragadtak meg minden elméletet a magyarok származásáról, azzal a szándékkal, hogy a büszke magyarokat lealacsonyítsák. Ezt nyugodtan meg is teheték, hisz volt is valami igazság a magyar és a lapp nyelv távoli rokonságának kérdésében.

Így fejlődött ki a finn-ugor nyelvészet. Nem kétséges, hogy sokan, akik ebben az irányban dolgoztak, becsületesen törekedtek az igazság kiderítésére. A baj csak az volt, hogy a mindenkori politikai hatalom az igazság megközelítésének csupán egyedül ezt az egy útját támogatta. Az igazságnak csak egy részét lehetett kinyilvánítani.

Ifjú magyar tudósok csak azzal a feltétellel kaptak ösztöndíjat és külföldi útlevelet, hogy a kormánynak tetsző irányú munkát fognak végezni. Csak olyan kutatónak biztosítottak munkát, állást a Magyar Osztrák birodalomban, csak olyanok kaphattak szubvenciót, ösztöndíjat a tanuláshoz, akik következetesen és állhatatosan hirdették a finn-magyar rokonságot. 1849 után, mint valaha, mikor a Habsburg uralkodó orosz segítséget volt kénytelen kérni a magyarok leverésére.

Azokat a magyar tudósokat, akik ezektől függetlenül szerettek volna további, más igazságot megvizsgálni, szisztematikusan gúnyolták és elhallgatták azok a hatóságok, akiknek a hatalmuk helyzeti előnyüktől eredt, helyzeti előnyüket pedig Bécsből kapták. Bárki, aki a finn-ugor rokonságon kívül máshonnan akart fényt deríteni, más forrásból meríteni, azt megvádolták, hogy amatőr, tudatlan sovíniszta, aki szegényli a szegény rokonságot. Természetesen egyetlen épeszű magyar sem szégyellné valaha is, ha a finnekkal vagy észtekkel rokonságban van, amint a tudásunk szélesedik, úgy növekszik a megbecsülésünk is a szorgalmas lapp nép iránt, akiknek olyan nehéz körülmények között kell leélni életüket. Mindazonáltal minden generációban akad néhány magyar tudós, aki megpróbálta a történelmi és nyelvi összeköttetés megállapítását más csoportokkal is.

Akik nem alkalmazkodtak, azoknak nem adtak munkát, állást, sem lehetőséget, hogy a munkájukat közölhessék. Ezeket a tudósokat nem létező ostoba sznobizmussal vádolták meg, közmegevetés tárgyává tették és állandóan gúnyolták: a hivatalosan elismert tudományos céhek pedig, – melyek Bécsből ellenőrzött, idegen érzésű személyekkel voltak teletömve, – kizárták őket maguk közül. Ez az ellenőrzés egészen a Habsburg uralomnak az utolsó évéig tartott a hivatalos Bécsi Levéltár útján, amelynek a vezetője évtizedeken keresztül egy magyarországi származású német volt, aki szép magyarosított nevet viselt – mint a klasszikus Habsburg törekvések ravasz és alkalmas eszköze – elősegítette, befolyásolta és megrontotta a fiatal magyar történetírókat, akiket hivatalos támogatással és ösztöndíjjal Bécsbe küldtek kutatni. És mikor már hűségükről meggyőződtek, elhelyezte őket a magyar egyetemeken, levél-

tárakban és múzeumokban. Ugyanezek a személyek még mindig a fontos állásaikban voltak, mikor Magyarország az első világháború után visszaszerezte szabadságát Ausztriától.

A béna, megcsonkított ország – hisz Magyarország házasulandó férfilakosságának nagyobb százalékát vesztette el, mint az első világháborúban résztvevő bármelyik ország – ismét vérezve, sápadtan életben maradásáért küzdve nem tudta másokkal helyettesíteni ezeket a jól képzett, de lelkiismeretlen tudósokat, akik zárt klikkekben megmaradtak és a régi irányzathoz ragaszkodtak. Ennek következtében még mindig képesek voltak arra, hogy meghiúsítsák, és nevetségessé tegyék olyan független tudósok eredményeit, mint pl. a nagytiszteletű Varga Zsigmond-ét, aki a debreceni egyetemen tanított keleti nyelveket és azt merészelte állítani, hogy az ural-altáji nyelvek a régi sumír nyelvvél lehetnek rokonságban.

SZKITHIA

A magyarok élő hagyománya a régi nemzeti krónikákon alapszik, amelyek századok legendáiból és költészetéből táplálkoznak és azt tartják, hogy a magyarok ősei Keletről a Fekete tenger partjáról szkithiából jöttek. Szittyák voltak.

Kevés olyan probléma akad a történelemben jelenleg is, mely bonyolultabb volna a Szkithiával és a szittyá népekkel kapcsolatos kérdésnél. A görög és latin szerzők a szittyá elnevezést rengeteg különböző népre alkalmazták teljesen szabadon és ezek az adatok egymásnak ellentmondanak.

Magyarországon a hivatalos tudós céh két évszázadon keresztül ösztökélte a nemzetet, hogy felejtse el a szittyá származás "abszurd elméletét". A nemzet ezt a törekvést határozottan visszautasította, annak ellenére, hogy a tudós céh nevetséges érzélgéssel és ravasz sznobsággal vádolta az elmélet elfogadóját. Míg a művelt közönség általában elfogadta a finn-ugor összehasonlító nyelvészet igazságait a legnagyobb részének a lelkében megmaradt az a nyugtalanító érzés, hogy a magyarok eredetéről nem tudjuk a teljes igazságot.

Nem kétséges, hogy a magyar nép ősei bizonyos ideig a Meotisz legendás ingoványai között, – az Azovi tenger partján – Szkithiában éltek. Ez az a terület – a Fekete tengertől északra bizonyára része a szittyák világának – amelyet a klasszikus szerzők leírtak. Leírják ugyanazt a területet az ősi magyar krónikák is, földrajzilag meglehetősen pontosan úgy, mint azt a jó földet, amelyre a magyarokat a régebbi csodaszarvas vezette, miután az eredeti hazájuk "evolát" túl népessé vált. Ismerjük ennek a Fekete tengernek fekvő ősi Magyarországnak a nevét is: Dentumoger, amit úgy fordíthatnánk, hogy "Magyar föld" a Don torkolatánál.

Bizánci források megerősítik ezt a tényt: ez az a hely, ahol a magyarok az első ezredév közepe táján éltek. De hát honnan jöttek oda? Hogy kerültek oda?

Az általánosan elfogadott, kéznél lévő elmélet szerint a magyarok eredeti hazájukból, az Ural lejtőiről sodródtak a Fekete-tenger partjára. De legyen szabad megjegyeznem, hogy

ez a dolog nem volt olyan egyszerű. Nézzük csak a történetet a régi korszaktól kezdve.

Az emberiség hajnalán, a tűz nagy feltalálása után emberi csoportok népesítették be az eurázsiai kontinentst. A régi korszakok kalandos, észak emberei elválasztódtak a déli (útjainak) rokonaitól. A déli tengerek megmaradtak a meleg tengerek kényelmes lakóhelyein, és a tengerekbe ömlő folyók partján. Az északiaknak szembe kellett nézni és meg kellett küzdeni a változó időjárással, évszakokkal és ez a küzdelem a mérsékelt, sőt a hideg égöv megfelelő lakóivá edzette, fejlesztette őket.

Az északiak ismét különböző csoportokra oszlottak. Az egyik csoport a szigorú, hideg időjárási viszonyok között klasszikus mongolokká fejlődött. Egy másik nagy csoport ugyancsak sok alcsoportra oszolva Amerikába vándorolt és az indiánoknak lett az őse. A legnagyobb csoport közülük, alapvető kaukázusi tulajdonságokkal, keresztül vándorolt az egész mérsékelt övű Eurázián, mint a régi kőkorszak vadász népe. A kaukázusiak, akik zömmel nyugatra tartottak, valószínű ősei lettek annak a fajnak, amelyet később Indo-Európainak neveztek. A másik alapjában véve rokon csoport, mely főleg Közép-Európa és Közép-Ázsia között hullámzott, sok más népnek őse lehetett, amelyeket aztán a klasszikus szerzők szittyáknak neveztek.

Valószínűleg látszik, hogy a szittyá népeknek ez a csoportja (ősi) volt az, amely Ázsiában és Európában a Soluterianak nevezett kultúra nyomait hagyta, mintegy 35.000 évvel ezelőtt. A soluteriaiak szakképzett vadló vadászok voltak és a szittyákat a lötenyésztésben való benső kapcsolatuk és a lovaglásban lévő jártasságuk jellemezte.

A szittyá név használatát a legjobb klasszikus szerzőknél megtaláljuk. Herodotos, Strabo, Pliny, Cortius és mások gyakran magyarázzák, hogy amikor a szittyákról beszélnek, akkor ezeknek a népeknek egy nagy számú csoportját értik, amelyek közül soknak van saját neve, de lényegileg ugyan ahhoz a nemzethez tartoznak.

El kell tekintenünk itt a százados tudományos vitáktól a klasszikus szerzők megbízhatóságát és a különböző szittyá né-

pek etnikai rokonságát illetően. A mi kiinduló feltevésünk az, hogy a kaukázusi csoportnak indoeurópaiakká és szittyákká való kettéoszlása az emberiség történetében viszonylag késői korban következett be, és a legősibb szittyá és a legrégebb indoeurópai nyelv egymás közt kölcsönösen érthető testvérnyelv volt.

Megemlítjük, hogy még nagyon sok kutató munkát kell elvégezni ahhoz, hogy a szittyá népekkel kapcsolatos problémákat tisztán lássuk. Mégis egy véglegesen meghatározott névsor adása nélkül, csupán a további előadásaink könnyebb gyakorlati megértése céljából megnevezzük itt azokat a népeket, amelyeket a szittyá család legfőbb csoportjának tartunk. Ezek:

1.) Az - "AZ, AS, SA, vagy Su"

néven ismert népek, amelyek Kis-Ázsiát a korai korszakban nagyrészt benépesítették. Ezek lehettek az ún. "*Termékeny Félholdnak*" és Anatóliának, sőt éppen még a Duna völgyének is kezdetleges földművelői. Lehet, hogy ők adták Ázsiának az Ázsia nevet. A korai kréai és ciprusi kultúra rokonságot mutat az ő kultúrájukkal. Ezeket a népeket említik az ékírások feljegyzései: úgy látszik ez a nevük maradt fenn a sokkal későbbi: az Uz, Osset, Jazig népnevekben, sőt talán az Észt és a Szittyák nép nevében is.

Felmerül az a kérdés is, hogy a későbbi nyelvileg semitává lett asszír nép is tartalmaz ilyenfajta etnikai elemeket, és hogy az "AZ" nép valamiféle módon a Kassiták és a Kazárok őse volt.

Feltételezhetjük, hogy a SA nép volt Mezopotámiának régóta keresett, sumírok előtti népe, lakója. E tehetséges nép egyes ágazatainak a számlája javára írható. Atpatochyja a Kr. előtti 5-4. század kimagasló kulturális központja volt. Kőutcai voltak, közhasználatra szolgáló épületei, és igen finom, művészi kivitelű cserépedények maradtak fenn. Lehetséges, hogy a SA népcsoport egyike később még az EL-Ubaid néven ismert kultúrának is a hordozója volt, amelynél gyönyörű, sokszínű cserépedényeket találtak. Az igazi sumírok megérkezése után,

úgy látszik, hogy a SA nép kénytelen volt észak felé kitérni, az északi hegyekbe, a sumír világ egyik részébe, amelyet az ékírásos bizonyítékok Subartunak neveznek. Az újabb irodalom ezt a népet gyakran nevezi subariannak.

2.) A SUMÍROK

Ez a tehetséges és életrevaló északi nép rokonságba volt a SA néppel, de nem volt vele azonos. Ő volt az első magas civilizációnak megteremtője Mezopotámiában. Ez a civilizáció Kr. előtt 4. és 3.-ik évezredben egy sok népből összeolvasztott etnikai elemből álló népcsoportra épült fel. Sir Leonard Wooley hosszú és alapos tanulmányában meggyőzően és minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy csak a sumíroknak van egyedül joguk, igényük arra, hogy őket az írás feltalálójának tekintsék.

A régészet fejlődése újabban kiderítette azt az igazságot, hogy a sumírok valószínűleg biológiailag is, de kulturálisan minden bizonnyal elődei voltak a későbbi szittyáknak nevezett népcsoportnak.

Ezek a népek a következők:

a.) A médek

Az ókor egyik nagy nemzete, amely az asszíriaiak után és a perzsák előtt tűnik fel. Jules Oppert orientalista 1879-ben azt állította, hogy a médek turáni népek. Nemcsak a klasszikus Médeában voltak jelen: Herodótos a Dunától északra élő médekről ír.

b.) A dákok

A nép (dáviaia) a Kaspi tenger és az Aral tó között telepedt le és innen rajzottak ki csoportjaik. Közép-Európában a dákok uralmát a rómaiak döntötték meg, de a dákok úgy látszik fennmaradtak Romániában és Magyarország déli részén

is, ahol Tahoknak nevezték őket. A dákok korabeli csoportjai sok ázsiai népet befolyásolhattak. Lehetséges, hogy a tráciaiaknak és a törököknek is ők az őseik.

c.) A hunok

A hunok, akiket az egyiptomiak unninak, a kínaiak hiungunak neveztek, először a Kaspi tengertől délnyugatra tűntek fel. Innen terjeszkedtek ki távoli országokba. Nyugaton Szitytyáknak hívták őket. Kelet felé lovagoltak egészen addig míg el nem érték a kínai falat. Újabb keletű szovjet ásatások ezeknek a hunoknak (Szitytyáknak) meglepően magas szintű kultúrájára derítettek fényt. A Kr. előtti hetedik és ötödik században az Altáji hegységben éltek és ott temették el halottaikat. Úgy látszik a kínaiaknak ellenségeskedése kényszerítette a hunokat, hogy a Káspi tenger partjain elterülő régi hazájukba vonuljanak vissza. Innen lovagoltak a Duna felé és alapították meg Atilla alatt azt a birodalmat, amely Rómát fenyegette.

d.) Az avarok

Ez a nép a történelemben több különböző néven szerepel, mint Oberok, Varok, Parok a római időkben, mint Partusok. A Kaspi tenger partján telepedtek le, majd később az Aral tenger felé vonultak, ahol az Amu Darja (Oxus) és a Sir Darja (Jaxartes) között éltek.

Valószínű, hogy etnikai csoportjuk hasonló szittyá elemekkel együtt a Korezmiai birodalmat alapította meg, ahol már öntözéses mezőgazdálkodást folytattak.

Az avarok nagy város- és erőd építők voltak, kereskedelmük és befolyásuk kiterjedt egészen az Ural népekig. Nagy Sándor meghódította az avarok országát, de nem sokkal a halála után Arsacus felszabadította az avarokat, akik az Arsaci dinasztia alatt Krisztus után 250-ig harcoltak a rómaiakkal, amikor Róma az Aral tengerig űzte őket vissza. Innen a kők-törökök fenyegető nyomása alatt az avarok egy része nyugat felé vándorolt és 568-ban a Kárpát medencében telepedett le.

Rövid életű Dunamenti birodalmukat Nagy Károly pusztította el.

e.) Turkok

Valamennyi türk nép: az újgorok, kők-türkök, ottomán törökök, ahhoz az eurázsiai népcsoporthoz tartoznak, amit mi szittyáknak nevezünk.

f.) A finn-ugorok

Ezek olyan népek, amelyek nyelvei közötti rokonság alapjait gondos tudományos kutatással állapították meg. A magyaroknak a rokonsága valamennyi többi csoporttal szemben azonban olyan távoli, hogy kölcsönös megértésről nem lehet szó. Ezek közül a népek közül a legnyugatiabbak a finnek. A keleti rokonok napjainkban a Szovjetunióban az Ural hegység minden oldalán élnek. Herodotos némelyiket a szittya népek közzé sorolja be. Valószínűleg ezek közé tartoztak a már kihalt csudok, akikről az orosz néphagyomány, mint óriásokról és kiváló fémművesekről, kovácsokról emlékezik meg.

Folytathatnánk más csoportoknak a felsorolását is, amelyeket valamely oknál fogva a nagy szittya közösségnek tekinthetünk. *Az egyik legizgatóbb probléma például az arameusoké, akiket a régi irodalomban szintén szittyáknak hívnak. - Kicsodák Ők? Vajon Írország, régi neve: Avan, csak véletlenül ugyanilyen hangzású? Van-e valami jelentősége a kelta és kál (kaldeus), meg a scott (skót) és a szkíta (szittyá) név közötti hasonlóságnak? Hová tartoznak a baszkok? Szittyáknak kell-e tekintenünk az etruszkokat? Csábító volna, hogy ezekre a kérdésekre is kiterjedjünk és megvizsgáljuk azokat, de ezeket inkább a jövő történészeire kell bízunk.*

A SZITTYA PROBLÉMA

A kérdés, amit fel kell vetnünk és meg is válaszolunk a következő: lehetséges-e és megengedhető-e komoly tudományos kutató számára, aki az igazságot keresi, hogy a magyaroknak a szittyá eredetét vegye vizsgálat tárgyává?

Szükséges ennek a kérdésnek a felvetése, mert mintegy száz esztendőn keresztül, akik ebben a kérdésben leginkább érdekeltek voltak, a magyar főiskolák hallgatóit, – a jelen sorok íróját is beleértve – úgy nevelték és módszeresen úgy igyekeztek beállítani, hogy ezt az elképzelést elvessek.

Könnyen rámutathatunk azokra a nehézségekre, amelyek a szittyá rokonság bizonyítékának útjában állottak.

Az első nehézség az, hogy a modern tudomány azelőtt is zavarban volt és jelenleg is tanácstalan, hogy tulajdonképpen szabatosan mit is jelent ez a szó, hogy szittyá. Különböző tudósoknak még ma is különböző a véleményük arról, hogy milyen régi népeket lehet, vagy nem lehet szittyának nevezni.

A bajok eredete az, hogy a klasszikus görög római szerzők igen sok esetben említik a szittyákat és egymásnak ellentmondóan, sokszor lehetetlen történeteket mesélnek róluk. Hipokratesz részletes leírást közöl a szittyák alkatáról: ha igaz amit mond, a szittyák petyhüdt; degenerált keletiek voltak. De mi tudjuk, hogy Athén városának rendőrsége szittyákból került ki, ez a tény kereken megcáfolja Hipokrateszt. Elhíhetjük-e Herodotosz-nak, hogy egyes szittyák kannibálok, vagy ezt az értesülést is ugyanabba a kategóriába kell sorolnunk, mint amelyek azt állítják, hogy egyes szittyá törzsek féleszűek vagy kecskelábúak voltak? Egész embercsoport nem lehet született féleszű vagy kecskelábú. Ezt nem hihetjük el. De mi az, amit elhíhetünk, vagy amit nem lehet elhinni?

Szerencsétlen tény, hogy a klasszikus szittyák nyelvéről nagyon kevés anyag van birtokunkban. Ennek az anyagnak a szegénysége csak meglehetősen szűk teret enged nyelvészeti spekuláció számára.

A korszerű tudomány hajlamos arra, hogy a szittyá egység elméletét egészen elvesse, és azt hitesse el, hogy az csupán a klasszikus írók téves felfogásában létezett.

Végül az a tudós vélemény, amely minden olyan elméletet, amely a szittyá – magyar rokonságot támogatta, erőszakosan is sutba akart dobni, – nem mulasztotta el rámutatni arra, hogy a régi magyar krónikások, akik Szkythiát, mint a magyar nemzet ősi hazáját írták le, nem támaszkodnak eredeti népi hagyományra, hanem Szkythiának a klasszikus leírását fogadják el és másolták le. Egyesek bizonyosnak vélik, hogy a magyarság Szittyá eredetéről szóló leírás legenda, csak a XI.—XII. századbeli krónikások késői kitalálása.

De hát vétkesek vagyunk a kritikátlan hiszékenységben, ha mi a középkori krónikások történeteire térünk vissza, ahelyett, hogy az újabb kori tudomány állításait fogadnánk el? Nem ismerjük el, hogy bűnösök lennénk. Az a tény, hogy a krónikások Szkythia klasszikus leírását másolták, egyedül csak azt bizonyítja, hogy a klasszikus irodalmat tisztelték. Lehet, hogy hozzátették, amit a régi szerzők mondtak, ami a nemzetben, mint eredeti, ősi hagyomány élt.

Mindenki tisztában van a legtöbb klasszikus szerző pontatlanságával és megbízhatatlanságával, különösen ami a történetírás atyját, Herodotosz-t illeti. Ha azonban nem rendelkezünk megfelelő forrásanyaggal, azokat kell felhasználnunk, ami rendelkezésünkre áll.

Ne feledjük el, hogy a klasszikus irodalmon kívül a Szittyákról olyan eredeti forrásaink, adataink vannak, amelyek pártatlanok és napról-napra világosabbá és értékesebbé válnak. Ez a régészet.

Az utolsó évtizedekben a szittyákról szóló leleteknek, adatoknak egész világa került napfényre. A mai tudósoknak sokkal könnyebb dolga van, ha a szittyá problémával akar foglalkozni, mint az ötven évvel ezelőtti tudósoknak.

A szittyákkal foglalkozó kutatók elsősorban a Szovjetunió régészeinek tartoznak hálával. Annak a területnek legnagyobb része, amelyen a szittyá népek vándoroltak, most az óriási szovjet birodalomhoz tartozik. Természetes hát, hogy a szovjet

régészet ezen a területen igen tevékeny. A munkát nagy hozzáértéssel és lelkesedéssel végezték.

Nyugati tudósok némelykor azt vetették az orosz kollégáik szemére, hogy túl nagy a lelkesedés és a sóvárgó vágy bennük, amikor azt törekszenek bizonyítani, hogy a szittyák az oroszok ősei, elődei. Bárki előtt, aki egy kicsit is ismeri az orosz jellemet, ez a gondolat abszurdumnak látszik. De nem szabad elfelejteni, hogy egyes szláv népekre, hatalmas szittyá befolyás érvényesült, és azt sem, hogy a nagy orosz birodalom lakosságát sok szittyá nép anyag gazdagította. Így az orosz kutatók igényét nem lehet egészen abszurdnak minősíteni.

Néhány fontos anyagot kaptunk délről: ilyenek a *lurista bronzok*. Ezek az iráni királyságból származnak.

A szittyákra vonatkozó sok újabb felfedezés közül nincsenek fontosabbak a ziwiyeni kincseknél, amelyek egy romokban lévő, a régi AsszírIA és Kaspi tenger partja közötti várból kerültek elő. Ezek a kincsek kb. Kr. előtt 700-ból származnak és a szittyá művészet jellegzetes nyomait, tisztán és félreérthetetlenül magukon viselik. Elismert; hogy a ziwiyeni művészet ennek a stílusnak a legkorábbi megjelenése. A Nyugat-Ázsiában és KözépÁzsiában, vagy Kelet-Európában talált híres szittyá kincsek közül egyik sem korábbi ennél. Ez a tény megvilágosítja a szittyák eredetét: nyilván tévedés a szittyák őseit és művészetüket KözépÁzsiában keresni. Népük etnikai eredetét, épp úgy mint kultúrájukat a Kaukázus hegységtől délre, a régi Mezopotámiában kell keresnünk. Sumíria bukása után hosszú időn keresztül vándoroltak több csoportban szanaszét minden irányban. A Tigristől keletre ezek a kivándorlók nagyszerű lovas néppé fejlődtek és ez képessé tette őket, hogy egész Európán és Ázsián keresztül lovagoljanak az egyik óceántól a másikig. Mindenüvé magukkal vitték kitűnő fémkovács mesterségüket. Ez a vonás világosan megkülönbözteti településeiket és sírjaikat azoktól a szomszédoktól, akik akkor még a kőkorszakban voltak, éltek.

Mellékesen megjegyezzük, hogy a ziwiyeni művészi leletek zengő hangú elégtételt szolgáltatnak a lebecsmérlő görög szerzőknek, legalább is egy ponton. Hérodotosz és mások úgy írják le a szittyá őshazát, hogy a Kaukázus hegységtől délre

fekszik és a szittyák onnan vándoroltak északra. A régészet most ezt az állításukat megerősítette.

Remélhető, hogy idővel a szittyá írásról és a szittyá nyelvről több adatot, tudást fognak szerezni. De még e nélkül a bizonyosság nélkül is; amit ezek nekünk nyújthatnak, már messze előrehaladottabb és tisztább fogalmaink vannak a szittyákról, mint valaha is azelőtt.

A kérdés legnehezebb része, hogy beszélhetünk-e a szittyá népek egységéről? A klasszikus szerzők egységesnek tekintették. A modern tudomány állandóan ezen dolgozik, hogy ezt a képet lerombolja. Azt mondják, hogy az indo-európai népek egységet alkotnak. Van egy másik egység is: a mongoloké. De a két terület közötti részen nincsen semmiféle egység. Kis népek keverékei, etnikai csoportok vannak ott, amelyek egymással összekeveredtek, szétszóródtak és erőtlenné. Skythiát gyakran csak csupán földrajzi fogalomnak tekintik.

Miután a Skythia népi egységének a fogalmát megdöntötték, két hasonló újabb keletű elgondolás került előtérbe. Ezek közül az egyik, amelyet mindmáig érvényesnek tartottak, megkísérelte a népcsoportok egy részét az "Ural-Altáji" népek közé sorolni. Ez a törököket és a magyarokat ugyanabba a csoportba sorolta. Az utóbbi időben azonban divatba jött, hogy az urali és az altáji népek között minden rokonságot megtagadjanak.

A másik fogalom a turáni egység volt, amelyet a modern tudósok ugyancsak támadtak és nagyon rossz hírbe hozták.

Kérdezhetjük, hogy az eurázsiai népek eredetének tisztázását és az igazság felderítését ezek a romboló támadások elősegítették-e? Tisztábban látunk-e most vagy még nagyobb zavarban vagyunk, mint a művelt emberek voltak Herodotos idejében?

Illő tisztelettel kijelenthetjük azt is, hogy mindezek az osztályozások, amelyek a nyelvek és népek csoportba sorolását jelentik-többé-kevésbé önkényes emberi tevékenységek, a gyakorlati célok eléréséhez. Hasonlít ez ahhoz, mint amikor különböző tartalmú papírokat egy megadott számú fiókba osztályoznak. Lehetséges, hogy egyes fiókokba hasonló, más fiókokba kevésbé komoly összefüggés lehetőségét tartalmazó

papírok kerülnek. Mindazonáltal sokkal könnyebben tudunk majd a papírok között eligazodni, hogy ha azokat valamilyen módon osztályozzuk.

Hagyjuk nyitva a kérdést hogy: a szittyia ural- altáji, turáni egységeknek a folyamatos, állandó lerontása tisztán tudományos szükségesség volt-e, vagy volt benne bizonyos politikai, sovinizta természetű indító ok is a tudományos homlokzat mögött? Lehetséges, hogy az ösztönös nacionalista hullám adja a vágyat, hogy a saját csoportunkat erősebbnek, hatalmasabbnak, fontosabbnak, uralkodásra jobban rátermettebbeknek bizonyítsuk be, mint amilyenek más csoportok? Ki lehetne ebben biztos?

Szeretnénk azt hinni, hogy nem rejtett hiúság, hanem az az érdek, hogy tisztán lássunk és az igazság keresése vezet bennünket, amikor gyakorlati célokból arra törekszünk, hogy helyre igazítsuk az eltorzított képet és érvényre juttassuk a szittyia népi egység gondolatát, ahogy a klasszikus szerzők – akik egykorúak voltak – ezt látták. Ők nem voltak ostobák.

Igaz, mi a szittyia nevet olyan népcsoport megjelölésére akarjuk felhasználni, amely már sokkal régebben létezett, mielőtt Skythia nevét valaki is kiejtette a száján, de az indoeurópaiak is régen léteztek már, mielőtt Európa és India nevet kapott volna.

Volt tehát Skythia és léteztek szittyák. Voltak szittyia szokások, kultúra, nyelv, amelyekről a görögök és rómaiak megállapították, hogy különböző az övéktől. A szittyia eredet hagyománya ősi idők óta él a magyarok között és azt nem szabad, mint üres mítoszt félretenni.

A problémákkal való foglalkozásnak helyes útja, hogy türelmességgel megvizsgáljuk a korai magyar történetírás minden lehető olyan forrását, amely a Skythiek "*Skythiai*" eredetünkre utaló adatokat tartalmaznak...

Ilyen fonások, a papok által írt régi magyar történeti krónikák, a szomszédos országokból származó német és orosz egyházi krónikák, a bizánci császárok és alattvalóik írásai és végül, de nem utoljára, a régi arab és perzsa utazók leírásai.

Az írásos kútfők minden állításait ellenőrizni kell a történelem segédtudományaival: a régészettel, néprajzzal, ember-

tannal és biográphiával. Ezek mindegyike fontos. Mégis az ethnogenezis koronatanúja, a nép származásának, a történeti kutatásnak az a különleges fajtája, amely a nemzet eredetét keresi, - mindig a nyelv marad.

Mint már említettük, a klasszikus Skythiából igen kevés nyelvi emlékmű maradt ránk. De ha elfogadjuk a ziwijeni lelet tanúságát és azt az elméletet, hogy a szittyia kultúra főleg sumír forrásból származik, feltehetjük, hogy a szittyia nyelv a sumír nyelvből származik. Szerencsére, hogy a sumír agyagtáblák bőséges nyelvészeti anyagot őriztek meg.

Ha a szittyák a magyarok ősei, mint azt a hagyomány állítja, és ha a szittyák a sumiroktól származnak, akkor a sumír nyelvnek és a magyar nyelvnek rokonnak kell lennie. De hát így van-e?

Ha csak nincsen jogos okunk feltételezni, hogy egy nép nyelve megváltozott, akkor a nyelv tanúsága döntő bizonyítékul szolgál a népcsoport eredetére nézve. Hívjuk hát be először ezt a korona tanunkat.

A MAGYAR NYELV

Mezzofanti, római bíboros nevezetes volt arról, hogy száz nyelven beszélt, több nyelven, mint bármely más halandó. Egyszer megkérdezték tőle, hogy melyik nyelvet tartja a legszebbnek.

Mosolyogva felelte, hogy ő a saját anyanyelvével, az olasszal szemben elfogult és azt tartja legszebbnek. De hozzátette egy kis gondolkozás után, hogy az emberi gondolat érzelmek közvetítésére szolgáló nyelvek közül, egy kevéssé ismert nyelv, a magyar az, amelyet legkifejezőbbnek tart.

A magyar igen fejlett agglutináló nyelv. Általánosan ismert jelentésű morfémait beszéd közben összeilleszti és ezáltal különleges értelmet, jelentést fejez ki. Hajlékony, rugalmas gazdag és játékos. Ez a régi nyelv semmiféle jelét sem mutatja az érzelmesedésnek. Egy tudálékos ember sem merné állítani, hogy egy magyar író vagy költő szókincse csupán a szótárban meglévő 200,000 szó használatára szorítkozik. Mindenki szabadon alkothat új szavakat, ha szükség van rá, feltéve, hogy azok a nyelv szellemének megfelelnek és magától értetődő jelentésük van. Úgyszólván minden angol szó könnyen és tisztán fordítható le jó magyar nyelvre.

Nagyszámú előragok rendszere lehetővé teszi, hogy a magyarban jártas író egy szóval fejezzen ki olyan árnyalatokat, melyet más nyelvekben csak hosszú körülírással lehet kifejezni.

A magyar nyelv kivételesen gazdag magánhangzóiban és jól el van látva mássalhangzókkal. A hangzók tiszták és világosan tagoltak. A szépen beszélt magyar nyelv színes és muzikális. Egyike azoknak a kevés élő nyelveknek, amelyre a klasszikus görög és latin költészet remekműveit eredeti időmértékes ritmusban is lehet fordítani.

A hangsúly, amely mindig a szó első tagján van, a beszédrészeket elválasztja egymástól. Ez különösen előnyös a tömegszórakoztató eszközöknél, a gépesített beszédnél

Azok a magyar nyelvet használók, akiknek módjuk van ezt a nyelvet különböző más nyelvekkel összehasonlítani, Mezzofanti nyilatkozatát helyesnek fogják találni, értékelni. A magyar nyelv hatalmas eszköz, nemcsak a szónok és a költő, de a modern tudós számára is: nyelv, amely korlátlan fejlődésre képes.

A magyar nyelv konzervatív. Csak lassan változik. Nagyon régi magyar szövegek, amelyeket a XIII-XIV században írtak, a mai művelt ember számára még teljesen érthetők.

Két századnak kutató munkája ezt a nyelvet a finnugor népcsaládba helyezte, Ennek a családnak más jobban ismert tagja a finn és az észti.

A lapp és a szamojéd mellett különböző kisebb csoportok beszélnek ezt a nyelvet, az Ural hegység körül, akik ehhez a családnak tartoznak. A magyar nyelv legközelebbi rokonainak tartott vogul és az osztyák. A rokonsági fok ezek között a nyelvek között körülbelül megfelel az angol és az albán nyelv közötti rokonság közelségi fokának. Egymást kölcsönösen nem értik meg, de az alapvető kifejezéseknek egyes megfelelői kimutathatók.

Ezt a megfelelőséget használták fel arra, hogy egy állítólag reálisabb történetet konstruáljanak a magyarok ősei számára, a "*szittyá mítosz*" helyett. Úgyszólván kizárólag nyelvészeti spekulációról alapozottan azt az elméletet dolgozták ki, hogy a Közép-Ural európai oldalán egy ősi haza létezett. Azt mondták, hogy minden finnugor ős itt élt együtt, igen kezdetleges vadász, halász és gyűjtögető életmódot folytatva. Amikor pedig valamely ismeretlen okból szétszóródtak, a magyarság Magyarországra jött.

Ebben a történetben azonban van egy nyilvánvaló hiba, hogy amíg egyetlen más finnugor törzs sem lovagolt, a magyarság lóháton jött Magyarországra. Selyembrokát ruhába, prémbe öltözve, fegyvereik arannyal és ezüsttel voltak berakva. A történelem tanúsága szerint felsőbbrendű katonai és szervezési tudásuk volt. Mindezeket a primitív gyűjtögetők vajon honnan szerezték volna?

Az eredeti történetet később már oly módon módosították, hogy valahol útközben egy nomád törzs (lovas) az egyszerű

uraliakkal összeházasodtak és a türk apák megtanították lovagolni a gyermekeiket, mindezt a földművelésre és állattenyésztésre vonatkozó alapfogalmak elnevezése is bizonyítaná, amelyet a magyarban számos "*török kölcsön*" szóval fejezünk ki. De a leszármazottaknak az alapnyelve és az anyák finnugor nyelve megmaradt.

Ha fel lehet tételezni, hogy egy nemzetnek két származási szülő csoportja volt, akkor megkérdezhetjük: vajon lehetetlen lenne egy harmadiknak a nyomára találni, amelyik még talán sokkal fontosabb szülő csoportja a magyar nyelvnek?

A nemzeteknek hasonlóan az egyénekhez sok-sok különböző őse lehet. A XIX. század egyes tudósai úgy gondolták, hogy ez lehetséges. Amikor a világ agyagtáblára vésett, legrégebb írásos emlékei a mezopotámiai sumír városok romjai alól kezdtek napvilágra kerülni egyes francia és angol tudósok felismerték, hogy az emberiség első írott nyelve, amely a magyarral rokonságban van, a sumír.

A SUMÍR NYELV

A régi civilizációk feljegyzéseit a modern ember csak lassan fedezte fel. A sötét középkori időköt követően a reneszánsz kora Róma és Görögország földbe temetett kincseit ásta ki. Egyiptom csodái Napóleon korában kerültek napvilágra. Néhány évtizeddel később Mezopotámia homokdombjai elkezdtek ontani az asszíroktól hátrahagyott agyagtáblákat és írásos köveket. A zseniális német tanár, Grotefend hozzákezdett az ékírás megfejtéséhez. Az asszirológia tudománya megszületett. A régi írások egyik legelső kibetűzője, a lelkes orientalista E. *Hincke*, hamar rájött arra, hogy az emberiségnek ezt a legelső írásrendszerét nem azért találták fel, hogy azzal semita vagy asszír nyelven írjanak. Kellott lenni egy korábbi, különböző nyelvnek, amely az írás feltalálójának a nyelve volt. Nemsokára napvilágra kerültek ennek a nagyon régi nyelvnek a bizonyítékai is. *H.C. Rawlinson a nagy angol ékírás szakértő, 1833-ban "szittyá" nyelvnek Sir Henry C. Rawlinson nevezte el ezt a nyelvet. J. Oppert 1855-ben azt írta, hogy az írás feltalálójának nemrégiben felfedezett szótagoló nyelve a nagy Urali (szittyá vagy turáni) nyelvcsaládba tartozik. 1859-ben azt állapította meg hogy a kérdéses nyelv a magyarral rokon. Ehhez hozzátette még 1869-ben a finn nyelvet is. Oppert azt javasolta, hogy az eddigi névtelen nyelvet nevezzék sumírnak.*

Egy másik francia orientalista, *Fransois Lenormant* a sumír helyett az akkádöt ajánlotta.

Később ő és más francia tudósok *káldeuinak* nevezték egy ideig ezt a nyelvet, amelyet ma általánosan sumírnak neveznek.

Lenormant tovább fejlesztette *Oppert* elméletét és sok nyelvtani példán kimutatta, hogy a kérdéses nyelv agglutináló és rokon az ural altáji nyelvekkel, elsősorban a magyarral. *A "Káldeai varázslat"* c. könyvében, melyet 1874-ben adott ki, rámutatott a régi babilóniai és a turáni népek varázslatai között fennálló rokonságra.

A mai tudós kell, hogy mély tisztelettel adózzon *Lenormant* emlékének, aki az igazságot igen korán meglátta és habozás nélkül küzdött érte rövid, bátor életének végéig. Az úttörők alapvető elméletét, amely a szittya nyelv létezését bizonyította Mezopotámiában. *József Halevy* vehemensen támadta. Párizsi tanári székének tekintélyével és balkáni származásának szenvedélyével azt állította, hogy a régi Mezopotámiában soha sem élt más nép csak semiták. A sumírok sohasem éltek, – mondotta. Az úgynevezett sumír nyelv csak zsidó rabbik titkos, mesterséges nyelve volt.

Halevy elsőrangú vitatkozó volt és sokaknak tetszett az ő tétele. Tudományos műveltségének erődjéből lerombolta az ellenfeleinek hozzáértésébe vetett hitet, kigúnyolta és nevetségessé tette őket. Előadása olyan hatásos volt, hogy a német tudósok megadták magukat, és *F. Delitzsch*, aki már a sumír nyelvet tanította is, előadásait beszüntette. Az öreg *Oppert* megsértve és megbántva ügyének elbírálását az utókorra bízta. *Goldzicher Ignác* orientalista, akit a Magyar Tudományos Akadémia azzal bízott meg, hogy tegyen a sumír vitáról jelentést, azt jelentette, hogy *Halevy* győzelme minden ellenvéleményt elsöpört. A sumírok sohasem éltek. ***Lenormant* 45 éves korában a küzdelemben kimerülve, meghalt. *Halevy* mindenkit túlélte, 90 éves korában halt meg.**

Az idő és a valódi tudomány bebizonyította, hogy ***Halevynak semmiben sem volt igaza.***

De egy fél évszázadon keresztül sikerült neki a dolgokat összezavarni. A francia ásatások Telloh-nál és az angol amerikai ásatások az Úr városánál minden kétséget kizáróan megállapították azt a tényt, hogy a sumír valamikor élő beszélt nyelv volt, és létezett egy sumír nép is és sumír kultúra a régi Mezopotámiában. Ez győzelemre jutatta a pionírok fő tételét. Mindamellet a magyar szittya rokonságról szóló második elméletük bizonyítása késedelmet szenvedett.

Halevy sikeresen döngette a turáni egység elméletét is. Az ő hamis diadala és *Sir Leonard Wooley* döntő jelentőségű leletet közölt, amikor az Úr városi király sírokat megtalálták, – sorozatos kísérletek történtek, hogy összefüggésbe hozzák a sumír nyelvet a világ úgyszólván valamennyi nyelvcsoportjá-

val, régivel és újjal. A sumír nyelvnek az egyszótagú természete az ilyen játékot lehetővé tette. A tudósok belefáradtak és megundorodtak. Hallgatólagos megegyezés jött létre: a sumír senkinek sem őse és ilyen igénnyel fellépni illetlenség.

Az egyik ilyen testület, amely ehhez a megegyezéshez teljes szívvel csatlakozott, a Magyar Tudományos Akadémia volt. A sumír atyafiság kutatása, - Goldzicher jelentése óta - szigorúan tabu lett. A "szittyá" és "turáni" fogalom kifejezésesei gúnyos mosolyt váltottak ki. Egy független tudós, aki a "céhnek" nem volt tagja, *Galgóczy János*, a magyar és sumír nyelv megfeleléségének a terén fontos kutatómunkát végzett. Az Akadémia a munkát közlésre elfogadta, majd sohasem közölte. Úgy látszik a kézirat elveszett.

Az utolsó magyar, aki ilyen irányú tanulmányokat közölt *Dr. Varga Zsigmond* hittörténész a debreceni egyetem régi keleti nyelvek tanára volt. Amikor a sumír és ural-altáji nyelvek rokonságáról írt tanulmányát és elméletét az Akadémiának benyújtotta, tudományos munkájáért jutalmat kapott. Mindamellet a Tudományos Akadémia kijelentette (1920-ban), hogy Vargának nem sikerült a tételét bebizonyítani. A nyelv-tani szerkezetek hasonlósága, - mondta az akadémia - nem elegendő bizonyíték, - ennek megfelelő mennyiségű szótári anyagot kellene felhozni, amelyek összefüggésben lennének ezekkel. De Varga ezt nem tette, - és az 1942-ben közzétett könyvében csupán 108 szót említett.

Az ezután következő évtizedekben az egész Ural-Altáji egység koncepciója a szittyá turáni elméletek sorsára jutott. Azokat a tudósokat akik megkísérelték a törököt a sumír nyelvvel kapcsolatba hozni, visszautasították. A régészet fejlődésével mind több és több agyagtábla jelenik meg a világ múzeumaiban. Tudósok dolgoznak, másolják és olvassák azokat, a nyelv-tani, szótári és kultúrtörténeti ismeretek gazdagodnak. De a sumír-magyar kapcsolatokra kimondott tabu még a mai napig is érvényes, és nagy akadályt jelent.

A SUMÍR ÉS A MAGYAR

Minden magyarnak, aki a régi, magyar iskolai rendszerben szerezte meg a műveltségét, kötelessége, hogy erélyesen lerázza azokat a béklyókat, amelyek furcsa fenyegetéssel és tilalommal a magyarok közelkeleti eredetére vonatkozó tudományos munkára ráraktak. Még egy másik tabut is amely a sumír magyar rokonság kutatását megtiltotta, meg kell törnünk, ha tisztán akarunk látni.

Nem magyar, hanem nyugati tudósok voltak azok, akik először felfedezték a sumír és magyar nyelv közötti rokonságot. Ezek a tudósok ismételten meghívták a magyarokat, hogy vegyenek részt a kutató munkában. De valami "különös" oknál fogva sohasem kaptak rá megfelelő választ.

Az első világháború katasztrófája, a háború, amelyet magyar területen is vívtak, borzasztó területi és vérveszteséggel járt, és a tudományos munkára roppant hátrányt jelentett. Ilyen volt a helyzet a második világháború éveiben is, különösen az azt követő években. Általában elfogadták, hogy minden olyan erőfeszítés, amely a magyart a keleti népekkel rokonságba akarja hozni, teljesen eredménytelen és azt hatásosan vissza kell utasítani. A népben nem volt elég energia ahhoz, hogy újabb elméletet keressen, és ezért síkra szálljon. Újabb próbálkozás után nem mutatott érdeklődést.

És közben nem vették észre, hogy a kifüggesztett tiltó táblák mögött, – az idő és a messzi országok tudósainak kutató munkássága új ösvényeket nyitott meg. *Oppert* és *Lenormant* valamikor 300 sumír szóval dolgozott, ami az ő idejükben ismeretes volt. Ma a Deimel féle szótárban több mint 4000 sumír morfémát, gyökérszót találunk, amelyeket többekévé jó meg is értünk. Ez az anyag még növekvőben van.

Ha *Deimelnek* és más tudósoknak az újabb sumír anyagát jól megvizsgáljuk, a sumír és magyar szavak között döntő mennyiségű megfelelő szót találunk. Még ha fel is tételezzük, hogy ezeknek a fele véletlen volna, a másik fele is bőven elég ahhoz, hogy a rokonságot megállapíthassuk. Így az az ok, amely a régi tudósok munkáját lerontotta, hogy nincsen elég

összehasonlításra alkalmas szótári anyag, magától elesik. Új bizonyítékok kerülnek elő, és ezeknek az új bizonyítékoknak alapján kémünk kell, hogy a magyar nép szittya eredetére vonatkozó hagyomány újabb megfontolás tárgyává tétessék...

Emlékezzünk arra, hogy bár nem állott elegendő anyag rendelkezésünkre, *Oppert* és *Lenormant* úttörő munkája már megállapította a sumír és magyar nyelv nyelvtani szerkezetének rokonságát. Az ő megállapításukat *Varga Zsigmond* professzor dolgozta ki tovább. Elemzésének főbb pontjai:

1./ A sumír szógyökök alakja, a magyar szógyökökkel megfelelőnek látszik.

2./ Mindkét nyelvben a mássalhangzók úgyszólván általános harmóniában vannak, és ez alól alig akad kivétel.

3./ Mindkét nyelv kiküszöböli a mássalhangzók felhalmozódását.

4./ Mindkét nyelv ragozó (agglutináló).

5./ Közös jellemzőjük a hím és nőnem közötti megkülönböztetés hiánya

6./ A névmások egymáshoz hasonlóak.

7./ A főnevek ragozásában a teljes megfelelés nyilvánvaló.

8./ Kevésbé nyilvánvaló, de fontos hasonlóságokat talált *Varga Zsigmond* az igék használatában.

A két nyelv fonetikája és nyelvtana között más további összefüggések is vannak, amelyeket később a megkívánt formák között igazolni fogunk, amikor azt majd a körülmények megengedik.

Most itt fontosabbnak tartom, hogy néhány példát mutassak be az egyes sumír és magyar szavak közötti hasonlóságról és azok megfelelőiről.

Sok sumír szó, amelyeket az ékírásos agyagtáblák szövegéből ismerünk, majdnem teljesen úgy hangzik, mint az ugyanannak a fogalomnak vagy vele rokon fogalomnak megfelelő magyar szó.

Ilyenek:

Sumírül

Uz-

Ur, urí-

Magyarul

őrző, védő, harcos,

ember, férj

	férfi, férj, erős, hatalmas	
Isten= egy, egyetlen	Isten	
Nap= napisten	Nap	
HUD= süt	HOLD, tájszólás HÓD	
ZALAG= FÉNYES	CSILLAG	
AMA vagy EME	ANYA	
ADDA	ATYA	
NIN= Urnő, Papnő, Testvér		
NÉN, NÉNE, idősebb testvér		
USSA= fiatalabb testvér, öccs	ÖCCS	
SIL= szel, vág	SZEL, vág	
HUN= nyugszik, pihen	HUNY, alszik	
ES=eszik	ESZ, eszik	

A szittya népek kivételes konzervativizmusával magyarázható meg, hogy a sumír szavak közül oly kivételes nagy mennyiség maradt fenn a magyar nyelvben úgyszólván teljesen változatlanul évezredekken keresztül. Mégis meg kell állapítanunk, hogy ilyen hosszú idő alatt, amely hosszabb mint az a távolság, amely a latin nyelvcsaládba tartozó nyelveket vagy a régi angolszász nyelvet a modern angol nyelvtől elválasztja, – a nyelv nagy része változásokon ment keresztül. Ha egy sumír ősrünk a Krisztus előtti harmadik évezredből jönne elő meglátogatni minket, kevés magyarnak sikerülne vele társalogni. A szavak megváltoznak és némelykor a szónak minden egyes hangzója már különbözik. Mégis a szavak megfelelői kimutathatók, mert a fonetikai vonatkozások bizonyos rendszert követnek. Ezek a változások bizonyos mértékben hasonlóak azokhoz, amelyeket már indoeurópai nyelvekből ismerünk. Ott a latin "P" hang az angolban "F" hanggá változik: a paterből Fater lesz. Az alapvető különbség az, hogy az indoeurópai nyelvekben a változás általános és teljes. Némely kifejezési formákat teljesen elhagynak, másokat elfogadnak hasonló szabályszerűséggel, mint a bükk-fa, amelyik ősszel minden levelét elveszti, és újakat növeszt a következő évben. De az örökzöld- pálma biológiája különbözik a bükkfától. A pálmafő nem hullatja el régi leveleit, amikor újakat növeszt. A régi

és az új egymás-mellett áll, – de a magyar nyelvben különböző kifejezésekre is használják.

Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy bár a sumír nyelv az emberiség legelső magas nivójú civilizációjának nyelve volt, amely csak pár ezer szóból állott. Hogy az ürrepülés korában is megfelelő legyen ahhoz a magyar nyelvnek nagyon gazdag, hatalmas szókincset kellett kifejlesztenie.

Ez úgy történt, hogy a fonetikailag régebbi szóformák felhasználásával némileg különböző értelmet fejeztek ki az új szóformákkal. A magyar szavak nagy családjának az eredete visszavezethető egyetlen egyszerű, egyszótagú sumír ősré. Például:

Sumír nyelven az a szó: GAM azt az alap gondolatot fejezi ki, hogy valamit hajlítani, görbíteni, hajlott. Ennek a szónak úgyszólván változatlan megfelelője a magyar: GAMO, némileg régies tájszó egy kampós fából készült szerszám jelölésére, amellyel búzagalaszokat gyűjtöttek össze. Ugyan ez a szó egy másik vidéki tájszóolásban: MANKÓT jelent. A régi magyar ormánysági tájszóolásban ez a szó: GAMÓS, a végén meggörbített pásztorbotot jelent. A GÁMOR szó Erdélyben kerítést jelent. A GÁNC archaikus szó a szigony jelölésére. GÁNC S göböt jelent az épületfában, - de jelent gátat, akadályt is, ha az ember keresztbe vetett lábaival elbuktat valakit, vagy hibát keres, GANCOL egy másik tájszóolásban. A jelentése: GÖNDÖR-it.

A sumír szó első alaphangja eddig változatlan "G" maradt. De magyarban más szavakat is találunk, amelyek nyilván ehhez a gondolat családdhoz tartoznak, és mégis – "K" hangzóval kezdődnek, ilyenek: KAMÓ, KAMPÓ, KAJMÓ, KAMPÓS, KANYAR, KANYARGÓ, KANYARÍT, KANYAROG, KAJMÓS, KAJLA, KAJSA.

Grimm törvénye szerint a hangzók változnak és a "G"-böt "K" lesz és idővel a "K"-ből "H". Ha megvizsgáljuk a magyarban valóban találunk olyan szócsaládot, amelyek HA szógyökkel kezdődnek és a hajlás különböző árnyalatait fejezik ki: HAJLIK, HAJLIT, HAJLÁS, HAJLÉKONY, HAJLOTT, HOMLOK, HÓN, HOMORÚ, HOMPOS, HAJLAM.

És ezzel még nincsen vége. A hangtani fejlődés utolsó fokán a CS sibiláns hangzót olyan szavakban mint CSOMÓ.

Anélkül, hogy teljesen kimerítettük volna ezt a szócsaládot, nézzünk egy másikat. Válasszuk a hangtani család egyik őseit, a sumír SAB igét, aminek jelentése: vág, üt, hajít. Az egyszerű S betűvel írt angol szó, amit a sumírból írtak át, teljesen azonos ezzel a hangzóval, amelyet a magyarba SZ betűvel írunk. Tehát a sumír SZAB nemcsak hogy megfelel a magyar szab igének, hanem minden egyes hangzó is azonos a két szóban. Ennek az alapszónak a magyarban egész sereg változata van: SZABÁS, SZABÓ, SZABLYA, SZABÁLYOS. Ezek közönséges, gyakran használt szavak a magyarban.

De a sumír sziszegő "S" hang nem marad meg mindig változatlanul a magyarban. Erős hajlandóságot mutat, hogy egy másik sibiláns hangzóra alakuljon, amelyet CS-nek írnak és úgy ejtik ki CH-nak angolban, mint ezt a szót CHina. (CSaine) jelenleg békés együttélésben az eredeti "sz" hanggal képzett származékszók mellett számos olyan szót találunk, amelyek CS-vet kezdődnek.

A sumír SAB szóból származik a magyar CSAP. Úgy látszik, hogy az SZ-el kezdődő változatok viszik tovább a szó eredeti jelentőségét: "Vág", míg a Cs-vet kezdődőek, inkább ütést, dobást, jelentenek, de nem kizárólag. CSAPÓ, CSAPÁS, CSAP, CSAPA, CSAPAT, CSABZOTT, CSABDA, néhány példa ebbe a szócsaládba tartozó származék szavakból... A magyar szótárak oldalai hemzsegnek ilyenektől. Lehetséges, hogy a jelentések eltávolodtak, de általában könnyű követni azt az utat, ahogyan az új szavak az alapjelentésből kiágaztak.

A "*Sumír rokonság*" című könyvemben leírtam a sumír nyelvből a magyarba való átmenet közbeni hangtani változások módszereit. Könyvem megírása óta új adatokat szereztem be és remélem, hogy azokat a jövőben még közzé tehetem. A részletek azonban a vázlatszerű könyvecske legtöbb olvasója számára unalmasak lennének.

Így csupán annak a bizonyítására, hogy nem olyan ijesztő dolog a szótári anyag összehasonlítása, két további szójegyzéket mutatok be. Az első a sumír "D" betűnek a magyar "T" betűvé való átalakulását szemlélteti.

Sumír	Magyar
DÁL (edény) -	TÁL
DÁM (hitves) -	TÁM, támasz, segítség
DÁR (felnyit) -	TÁR, kítár
DÁR (kifakad) -	TÁLYOG, régiesen nyel-
ven	
DÁG (hozzáad, növel) -	TÁG
DÁB (kettős, növekedés) -	TÁG
DADARA (öltözék) -	TAKAROS, jól öltö-
zött	
DAN(okos, szabad, felvilágosult) =	TAN, tanító, tanács,
TANÍT, tanu, tanuló TANUL? TANULT, TANUL-	
MÁNY	
	TANULATLAN
DAG(megfog, tart) -	Tapint, Tapad, ta-
paszt, tapasztal, tapogat, tapintat, tapod, tapogató, tapos, tapo-	
só, taps, tapogat, tapló, tapogtat, tápásulodik, tép, tepike, teper,	
tepertő, tipeg, tipegés, tipar, tipor, tippanós, topp, topa, topán,	
toppant, topog, toporzékol, toppan.	
DO-(izi), tűz -	TŰZ
DIM (megkötöz, becsuk) -	Töm, zsufol, csatol
DINGUL (üllő, tengely) -	Tengely
DINGIR(isteni, tündér) -	Tündér
DINGIR (isteni) -	Tenger
DUDU(koponya) -	Tető, fedél
DAS (számjegy, egység) -	Tíz
DIR (beteg, zavart) -	Törés, epilepszia
DIMENNA (földhalom, domb) -	Tömény,
agyagsámoly,	
juhok fejéhez, tájszó.	
DUG (edény) -	Tök, teknő
DUN (ökörfajta) -	Tinó, fiatal
ökör	
DIKUS (mondat, ítélet) -	Tehát, kö-
vetkezésképpen	
DU (nyílik, behatol) -	Tű
DIL (teli, tökéletes) -	Teli

DURUN (lakás, lakik) - Torony
 DURK (kötélék, összekötetés) = Torok, tornác
 DAR (ételáldozat a halott tiszteletére) = Tor
 DUK (tartály, edény) Tok
 DAL (repülni) - Toll
 D U (lyuk, tó) - Tó
 DUGGAN (bőr-zsák) = Tokány, szárított
 élelem, katonai adag, amit bőrzsákban vittek
 DAL (túl lenni, messze) – Túl
 D U L (iga) – Tulok
 DUN (tur földet mint a disznó) – Tur
 DURDUR (lakik valamiben) = Tátra régi
 neve TURTUR volt.

Hogy egy példával mutassam be, mennyire szükséges a sumír szavak régi magyar megfelelőit kutatni, keresni, amelyek esetleg már csak a táj nyelvben található, hivatkozom egy ilyen sumír szóra, szinte utolsó magyar megfelelőjére. Mikor Gaddnak a *"Sumír Olvasó könyv"* című könyvét olvastam, feltűnt nekem ez a szó: "DIM3-MA", amit egy fonónóval kapcsolatban mondtak és az volt az értelme, hogy *"ügyes munka"*, vissza emlékeztem egy ritka magyar szóra, amellyel csak egyszer találkoztam az életemben: TÉMŐ. A forrására azonban teljesen pontosan emlékeztem. 1942-ben, télen egy erdélyi magyar községben voltam, Nyirád-Szent-Lászlón, ahol Ugron Anna beszélt arról, hogy a népművészet fenntartására, - jó TÉMŐS asszonyokat kellene keresni. Magyarázta nekem, hogy ez a kifejezés olyan asszonyra vonatkozik, aki a szövésben és fonásban ügyes és termelőképés. Ő maga kiváló szövőnő volt, - olyan kincs, amit az emberiség rövid időn belül elveszíthet, ha nem gondoskodik megőrzéséről.

A következő szójegyzék a sumír S hangnak a magyar CS hanggá való kiejtésbeli átváltozását szemlélteti.

Sumír Magyar

SAKU (magas)– Csákó, magas kalap
 SABU (út) – Csapás, ösvény, nyom
 SUB (hajlít) – Csap, hajlít, üt, vág
 SAP (hadsereg) – Csapat, csoport

	SURKA	(szerszám)	– Csáklya, horog, fej-
sze	SAB	(levág)	– Csap, levág fáról gallyat
	SA	(háló)	– Csáté, szövésre használt vízi növény
	SU-UB	(hajlít, görbít)	– Csavar
	SILIG	(kéz)	– Cselekszik
		37	
	SUM	(csempe)	Csempe
	SADIKU	(kalap)	Csepesz (női fejkedő)
	SAAR	(dús növényzet)	Csere, erdő
	SURIM	(istálló)	Cserény, akol, karám
	SEIB	(tégla)	Cserép
	SIKA	(fazék, tányér)	Csésze
	SAGAZ	(gyilkos, rabló)	Csikasz, éhes farkas
	SERRA-AG	(kivilágosodik)	Csillag
	SAL	(ragyog)	Csillag
	SULU	(felhoz)	Csille, bányász,
targonca	SEN	(tisza, fényes)	Csin, csinos
	SIE	(érinteni)	Csípés, csipet
	SI-IP	(csipke)	Csipke
	SEPU	(láb)	Csípő
	SIP	(lecsendesedni)	Csend
	SAB	(fazék, edény)	Csobolyó, edény
	SURUR	(csokor)	Csokor
	SEDU	(özönlik, árad)	Csődül, tömegbe
jön	SUG	(fizetési érdekltség)	Csőd, fizetési
képtelenség	SAKAN	(szamár)	Csökönös, ko-
nok, makacs	SUSI	(tetőpont, orom)	Csúcs
	SUB	(romokban levő)	Csúf, eltorzult
	SUHUR	(haj)	Csuhé, kukorica
haj	SA-GA	(bezár)	Csuk, zár

SU-GA	(halász)	Csuka amelyik
halat eszik		
SUN	(öreg)	Csúnya
SUBA	(tisza)	Csupa, tiszta,
csupán		
SUM	(hagyma, gumó)	Csomó, göb
SEMBIRIDA	(fűszer, - növény)	Csombor
SUN	(eltör, tönkretesz)	Csonka, nyo-
morék		
SAR	(összes, tömeg)	Csorda, nyáj,
tömeg		
SUR	(folyik, csepeg)	Csurog, csepeg
SUDULU,	(betakar)	Csótár, lovak-
nak takaró		
SE	(árpa, szem)	Cső, kukorica cső
SEBUR	(föld)	Csőbör
SUD	(csúszik)	Csusz, csúszik
SUTUG	(nádfajta)	Csutak, vágott
nád		
SUU	(izületi betegség)	Csúz, reuma
SAB	(alacsony)	Csügg, lóg
SILIG	(kéz) -	Csülök, disznóláb
SERU	(istálló, szin) -	Csür, szin, pajta

Hangsúlyozni szeretném, hogy ez a két szójegyzék csak példa. A fonetikai változások teljes sorát módszeres eljárással több hasonló szójegyzékkel szemléltethetnénk. A magyar szókincs túlnyomó része sumír gyökerekre vezethető vissza: az állítólagos török és szláv szavak kérdését felül kellene vizsgálni. A törökök a szavakat ugyanabból a forrásból örökölték, mint a magyarok, a szlávok pedig ezeket a szavakat a nagy szittya kultúrától kölcsönvették.

Ha a magyarok és a sumírok rokonok, felvetődik az a kérdés, hogy az az etnikai csoport, az a népesség, amely a magyar nemzetet alkotja, nem változtatta-e meg a nyelvét valahol az idők folyamán? A történelemben előfordultak ilyen változtatások és ezt a lehetőséget nem szabad kizárni. Felvehették-e a

magyarok a történelmük valamely időszakában, – esetleg valószínűsíthetően a zoroaszteri mágusok nyelvét?

Ilyen változásra semmiféle alapos, meggyőző bizonyíték nincsen.

Ez az utóbbi időben felmerült elmélet másféle változást tételez fel. Ennek az elméletnek a szerzője azt hiszi, hogy a honfoglaló, győző magyarok a IX. században turk nyelvet beszéltek, amelyet elhagytak a bennszülött Duna mentén élő nép közhasználati szittya idiómája kedvéért. Eszerint az elmélet szerint később ebből fejlődött ki a mai magyar nyelv.

Azt a feltevést elfogadjuk, hogy a Kárpátok koszorúján belül szétszórt csoportok tényleg szittya tájszólást beszéltek a magyarok bejövetele előtt is. Azonban mégis nehéz volna elhinni, hogy ezeknek a csoportoknak a nyelve volna a mai magyar nyelv alapja.

Az írásos kútfők kifejezetten állítják, hogy három, azok közül a törzsek közül, akik a magyarokhoz csatlakoztak, a kabarok, kazár-turk nyelvet beszéltek, de ezek nem képeztek többséget, és nem tartoztak Árpád népének vezető törzsei közé.

Minden bizonyíték arra mutat, hogy a honfoglaló nép zöme, különösképpen a vezérnek a törzse, a megyeri törzs, olyan nyelvet hozott magával, amely alkalmas volt kormányzásra, szervezésre, törvényhozásra és alkotmány készítésére, - olyan nyelvet, amely több évezreden keresztül fejlődött és csiszolóddott.

Minden okunk meg van azt hinni, hogy ez volt az ősi mágusok hivatalos nyelve, melyet a papok egy csoportja tartott fenn és őrizte meg, mint szent hagyományt a sors minden csapásai között. A megyeri törzs e nyelvének valószínűleg megvolt az az állása és helyzeti energiája, hogy érvényesüljön az összes többi nyelv fölött és minden bennszülött helyi tájszólás fölött.

CSAK A NYELV?

A sumír magyar rokonság kérdésében csak a nyelv az egyetlen kapcsolat, amely a két népcsoportot egymáshoz fűzi? Bizonyára nem.

Fizikai testi hasonlóság is van a két faj között. Valahányszor egy magyar belép egy múzeumba, ahol jó sumír fejek vannak kiállítva, valami furcsa kín nyilallik a szívébe, - valami egészen különböző attól a pihentető csodálattól, amikor görög mesterműveket csodál meg.

"*A sumír rokonság*" című könyvemben megpróbáltam osztályozni ezeket a fizikai jellemvonásokat, amelyek a sumír és magyarok között közösek.

Nehézséget okozhat, hogy a sumírok, szittyák és a magyarok egyaránt idegenből házasodtak. A népek származásának olvasztó tégelye nagy sumír találmány volt: valószínűleg ez volt az alapja az ő magas fokú civilizációjuknak.

Így ha a típusokból sorozatot gyűjtünk össze, abban nagy változatosságot fogunk találni. Csontváz maradványok ritkák és rossz állapotban maradtak fenn, úgy hogy jobban tesszük, hogyha a gazdag és jól megőrzött szobrokhoz fordulunk. De ebben az esetben is lesznek nehézségek, különösképpen kőből faragott szobrokkal foglalkozunk.

Mezopotámia allúviumi síkságán a sumíroknak nem volt kövük, a követ importálni kellett. A rendelkezésre álló kőtömbök rendszerint túl kicsinyek voltak ahhoz, hogy abból életnagyságú szobrokat lehetett faragni. Így fejlődött ki azután az a szokás, hogy a szobroknak a fejét nagyobbra, sokszor életnagyságúra faragták, a testét pedig kicsinyítették. Ez azonban ne vezessen félre bennünket, hogy azt higgyük, hogy a sumírok törpék voltak. A glypticonokon, a kő-pecséteken az alakok arányosak, normálisan vannak bevésve.

Fogunk találni alacsony, zömök típusokat, amelyek, alacsony zömök magyar típushoz hasonlítanak. És fogunk találni magas, karcsú sumírokat, amelyek a magyar típusnak felelnek meg. Ha a sumírnak barna tengeri-kagylóból készült szemét nézzük, emlékezni fogunk, hogy milyen gyakori a magyar

"dió-barna" szem, de ha egy alabástrom szobor kék lápis lazuli szemekkel tekint ránk, akkor azokra a magyar barátainkra gondolhatunk, akiknek kék vagy szürke szemük van, negyven %-os kisebbségben Magyarországon. Az a meglepő a dologban, hogy az erősen egyéni arc ábrázolása minden esetben magyar egyénekre emlékeztet. Érdekes a régi fényképeket egymás mellé rakni. Az eredmény meggyőző.

A fizikai, antropológiai jellegzetességeket tekintve: a sumírok kevert nép. A magyarok is azok. A két keverék egymáshoz nagyon hasonlít.

A késői szittya művészet, magasszintű, díszítő művészet, azonban sohasem érte el a sumír arcábrázolások magas színvonalát. Mindazonáltal a szittyák képei, különösen pedig a párthusoké, a magyarokban mindig a rokonság érzetét keltik fel.

Mit mondhatunk a ruházatról?

A sumíroknak a legfontosabb ruhadarabja egy vászon ágyékkötő volt, amelyet GADÁ-nak, vagy KITU-nak neveztek. Ebből fej Tödött ki a magyar paraszt fontos ruhadarabja, amelynek a neve majdnem változatlanul maradt meg: GATYA. Az egyik fontos női viselet a magyaroknál a KÖTŐ vagy KÖTÉNY. Az utóbbi forma akkád befolyásra mutat: ott az ágyék- kötőt KITINTU-nak nevezték.

A magyar ing szó – tájszólásban IMEG, – valószínűleg sumír IN-ag szóból származik, ami annyit jelent, hogy "*vászomból készült*". Ellenben a régi magyar gazda gyapjú nyakabátja a SZŰR, bizonyára a sumír SZUR igéből származik, ami annyit jelent, hogy "*gyapjúból fonni*". A szegény magyar ember közönséges, igénytelen hosszúszűrű kabátját magyarul GUBÁ-nak nevezik, –ez a sumír GUBBU-nak felel meg, "*ruhát*" jelent: – míg a drága hímzett felsőruhát, amelyet rendszerint bárányszőrűből készítettek, magyarul SUBA-nak nevezik a sumírban pedig SUMA azt jelenti "*fényes, tiszta*."

A magyar nyelvészek úgy mondják, hogy a CIPŐ szó etimológiája megmagyarázhatatlan. Ha azonban leereszkedünk és figyelembe vesszük a sumír IB szót, ami "*bőr cipőfűzőt*" jelent és az akkád SIMBBU szót, aminek "*bőr öv*" a jelentése, – akkor megtaláljuk ennek az árva szónak az értelmét.

CSÁKÓ "magas főveg", úgy látszik a sumír SAGSU "sisa-sak főveg" szóból származik. A magyar nők hagyományos fejdíszé a PÁRTA, a sumír BARDU, "fejsszalag" szóból származhat. Koszorút visel a magyar menyasszony a fején és KOSZORÚ-nak nevezik azt is, amit a halottak sírjára tesznek. Ennek a szónak a sumír LASZER "kidolgozott" és az akkád "KASARU" "köt és összerak" a megfelelője.

Ami a hagyományos magyar népviselet mintáit illeti, megbízható német bizonyítékokra hivatkozhatunk, *M. Telke* tudóséra. Ő a legnagyobb részletességgel írja le a magyar népviseletet Aztán, – amint azt a középeurópai népviseletek könyvében írja, – nekilátott, hogy ezeknek a jellegzetes mintáknak az eredetét kinyomozza és egész Közép-Ázsiát átkutatta. Természetesen ő azzal a régi előítélettel indult el, hogy a magyarok Közép-Ázsiából származó nomádok. Mily nagy volt azonban a csalódása, amikor távol keleten semmi hasonlót nem talált, kivéve néhány indo-szittyai királyi pénzekben lévő alakot. De lám-lám! Egyszer csak váratlanul a Kaukázus népei között megtalálta a magyar ruhamintákat meglepő részletességgel. Ezt ő becsületesen elmondja, és hozzáteszi ennek a hihetetlen ténynek a magyarozatául, hogy lehetséges, hogy a magyarok azokat a ruhákat valahol vándorlás közben szedték fel. Természetesen a dolognak az a valódi magyarozata, hogy a magyarok ősei, – kivéve talán a régi kőkorszakot, sohasem voltak Közép-Ázsiában. Ellenben sokáig éltek a Kaukázusi hegységben és annak környékén. Ők és a szittyai rokonaik vitték magukkal Nyugatra, a szabás nélküli tógák világába, a szabott és gombolható ruhákat, a csizmát és a nemezből készült kalapot, a lovas emberek ruházatát.

Még hosszú ideig folytathatnánk tovább a felsorolást. Egyedül a ruházatra vonatkozó a jelen kiadványunknál sokkal vastagabb könyvet tölthetnénk meg. Egy másik könyvet írhatnánk a főző edényekről, az anyagokról és a konyhára vonatkozó általános szókincsekről. Ez érdekes lenne, mert ez a szókincs, amelyet az általában erősen konzervatív asszonyok használnak, a sumír idők óta viszonylag kevés eltérést mutat.

Itt van a lótenyésztésre, juhászatra, kertészetre és mezőgazdaságra vonatkozó szókincs. Teljesen hatásos az a szókincs

is ami a háziiparra, építészetre, gyógyászatra, jogra, kormányzásra, erkölcsi fogalmakra és vallásra vonatkozik. Ezek sokkal többet mondanak, mint hogy a két nyelv egyszerűen rokonságban van egymással. Ezek rokon, vagy éppen azonos gondolkozásról beszélnek.

A technológia egész világából válasszunk ki és vizsgáljunk meg egy tipikus szerszámot, a sumírek "fogas-bárdját", ami a csákánynak valamiféle mesterkélt, különleges változata. Egy sumír költemény úgy dicsőíti, hogy ez *Enlil Isten* különleges ajándéka az ő népe számára. Eszköznek nevezték erős városok építésére, de fegyver is volt a gonosztevő leverésére.

Ezt a fogas bárdot látjuk lefestve az Ur-i zászlón a kocsihajtó kezében és más műemlékeken. Ilyen csákányt találtak aranyból és ezüstből Sumírban és bronzból Luristanban. ***Ugyanilyen csákányt találtak Magyarországon a bronz korban, és kizárólag Magyarországon,*** Nyugat Ázsián kívül. A magyarok, különösen az elszigetelt pásztornép még a tizenkilencedik század végén is úgy használta, mint hagyományos és igen hatásos magyar fegyvert. Még a neve is: FOKOS, valami, ami "fogas", – régi Mezopotámiai őseire emlékeztet.

Akik ezt a problémát komolyan tanulmányozzák, a technológiában és a fizikai antropológiában sok ilyen hasonlóságot jegyezhetnek fel, de ennél jelentősebb területen még fontosabb és meggyőzőbb analógiát találhatnak.

Itt van a magyar mitológiának a gazdag *tündérországa*, amit a nyugati tudósok semmibe sem vesznek és a nyugati kiadók visszautasítanak. A magyar mesékben szereplő *TÜNDÉR* szó is bizonyíték, mert nyilvánvalóan a sumír "*DINGIR*" – isteni lény – szóból származik.

A magyar tündérmesékben szereplő minden személynek meg van a maga felismerhető őse a sumír pantheonban, a nyolcágú csillag, ANU-é, aki az ég istene, vagy istennője volt, a magyarnépművészet állandóan visszatérő motívuma.

A görög OMEGA-hoz hasonló szimbólum BABA isten-asszonyé volt, aki a gyógyításnak és a gyermekszülésnek volt az istennője, eredetileg tehén-istennő volt, – az ő Omega szimbólumának fejlődését hét évezreden keresztül követhetjük. Mikor a régi vallás szimbólumai kénytelenek voltak ér-

telmetlennék tűnő virág-díszítésekben elrejtőzni, a nagy anya-istennő szimbólumát a TULIPÁN-nak keresztelték el. Ez a központi főgondolata a magyar díszítő művészetnek manapság is. Ez a magyar tulipán nagyon gyorsan nő ki a szív alakból. Ez úgy látszik minden, ami emlékeztet ENKI isten arcára, a Nagy-SZARVASÉRA-.

Hagyományos magyar kompozíciókban, a középen ábrázolt tulipán két oldalán gyakran van egy-egy szem elhelyezkedve, amit pávaszemnek nevezünk. Úgy látszik, mintha ránk nézne valaki ezeken a szemeken keresztül. Ha ismernénk a feleletet, akkor talán meg tudnánk oldani sok ezer szembálványnak a titkát, amelyeket *Sir Mallowan Brak* ástott ki sumírthonban. A székelykapu mindenütt jelenlévő kígyója valószínűleg késői emlékeztetője a sumír "NAGY ÉGI KÍGYÓ-NAK" – a Tejútnak, az isteni pásztornak BABA-nak (TAMMÚZ-nak).

Messze vagyunk attól, hogy ez a felsorolás teljes legyen.

Ha tanulmányozva a sumír jogi gondolkozást, összehasonlíthatjuk a magyar törvényekkel, ugyanazok az alapvető gondolatok lesznek nyilvánvalókká: keresése a rendnek az emberek közötti viszonyban, és ugyanaz az értelmes, türelmes magatartás.

A sumír és a magyar nyelvtenban egyaránt hiányzik a nemek megkülönböztetése, ennek alapján véve az az oka, hogy egy nőben az a lényeges dolog, hogy ő is emberi lény. Ezen van a hangsúly és nem a szexuális különbségen. A magyarban ez az egyes szám harmadik személy ragja: Ő, és ez egyaránt jelent hímnemet és nőnemet.

Nem akarjuk azt mondani ezzel, hogy a nem lényegtelen volt a sumíroknál, vagy a magyaroknál. Az életnek két része volt, amelyet őszintén el kellett ismerni, intenzíven élvezni és tapintatosan gyöngéden megszervezni. A magyar asszony az ő férjét URAM-nak hívja, ami annak a sok-jelentésű szónak: "Ur, őrző, védő, férfi, férj, katona, szolga, főúr" – a leszármazottja. Egy szóval jelöli a férfit, aki neki mindene. A magyarban az asszonynak vagy a feleségnek a megszólítása ASSZONY, – a sumír GASAN – ami úrnőt, királynőt jelent.

Azt az alapvető elgondolást, hogy mindketten "emberek"-nek számítottak, kölcsönös tisztelet egészítette ki. Az, hogy az asszonyt piedesztára helyezték; ugyancsak sumír gondolat, amelyet a képirásban az "istennő" jelével fejeztek ki. Ugyan-ezek a gondolatok tértek vissza Magyarországon is.

A sumír szerette az életet, de nem félt a haláltól (ebben a témakörben egy csomó téves, spekulatív elmélet nem helytálló). Az utóbbi időben felfedezett szövegek bizonyítják, hogy a sumírok a halál után az igazságot és az ítéletet várták, még pedig nem egy sötét lukban, hanem egy olyan országban, amelyben a mindentudó fényes nap ragyog be minden nap. Valami misztikus hitük volt a lehetséges feltámadásban. Erről *A. MOORTGAT* írt nagyon szépen.

Ha valaki jól ismeri a magyarok alapvető jellemét, jellembeli tulajdonságait, az tudja, hogy ugyanezeket a jellegzetes tulajdonságokat találja meg a sumíroknál is, jóindulatot, türelmességet, bátorságot és emberséget.

Az emberiség fejlődése szempontjából ezek értékes tulajdonságok: ragyogóbb lenne földünk, ha ezek általánossá válnának.

Így a tehetséges sumírokat kiszorították a hazájukból, részben megölték, szétszórták őket, azok akik megirigyelték gazdagságukat. A szittyá szobrokon a sötétség erői elborítják a világosság nemes szarvasát, amelyet aztán vérszomjas, apró vadállatok marcangolnak szét. A hajdan hatalmas és tehetséges szittyákból sokan pusztultak el.

MI TÖRTÉNT A TÖRTÉNELEMBEN?

A régi kőkorszaki embereknek vándorútját Euráziában még nem sikerült kinyomozni. De úgy látszik, hogy Kr. előtt a nyolcadik és hetedik évezredben ennek a csoportnak egyes tehetséges tagjai a Fekete Tenger körüli Termékeny Félholdnak nevezett területen telepedtek le és alapították meg az első neolitikus kultúrákat és az első földműveléssel foglalkozó falvakat. Ezek a kurd dombokon, Anatóliában, Palesztinában voltak. Nagy és rajongó régészek, mint R. *Bridwood*, *J.Mellart*, *K.M. Kenyon* dolgoznak ezek feltárásán és beszélnek nekünk azokról az izgalmas időkről, amikor az ember először ültetett gabonát és kezdett letelepedni. Jó okunk van azt hinni, hogy ugyanaz az ember csoport dél felé is elvándorolt, ahol egyesülve a tehetséges déliekkel, a Nilus völgyében megteremtette az Egyiptomi civilizációt.

Az északkeleti falvak fiatal gyarmatosító csoportokat küldtek, a Tigris és az Eufratesz mentén és elvitték magukkal dél Mezopotámiába az El Ubaid-i korszak korai kultúráját, amelyik ugyan kissé különbözik a későbbi magas sumír kultúrától, bár annak valószínűleg az őse.

A sumír civilizáció városi és mesterkéltn volt. Különböző népcsoportok összeházasodásából és kulturális cseréből származott. Idővel aztán ezek a kifinomodott, írástudó, síkságon élő városiak elkezdték a hegyi lakókat mint külön népeket kezelni. Az ékirásos leletekben vannak utalások, mely szerint ezek a SA vagy SU hegyi népek vidékiek.

Az agyagtáblákon az utókorra megmaradt nagy számú ékirásoknak köszönhetjük, hogy a sumír élet nagy részét rekonstruálni lehet, amely gazdag, színes, alkotó volt, - egy halatlanul tehetséges nép élete. Az emberi haladáshoz való hozzájárulásuk mérhetetlen. Fémfeldolgozással foglalkoztak, a mérnökök számára feltalálták a kereket, az építészek számára a boltívet: az ő művészetük volt a görög művészet mintája, törvényük a római törvényeknek szolgált például, és vallásos felfogásuk a zsidó, keresztény és moszlim vallások alapja.

A sumír politikai hatalom a csúcspontját a Kr. előtti harmadik évezredben érte el. A sumír tudomány, kultúra, vallás és irodalom fennmaradt a második évezredben is, de ebben az időben már a sumír nép etnikai teste éppen úgy, mint a mezopotámiai városállamok sumír jellege hanyatlani kezdett. A túlzásba vitt fényűző, jó élet a városi sumírokat elpuhította, azok a jól borotvált, civilizált úriemberek a háborút pokolnak tartották. Gyűlölték a harcot, és amikor rájöttek, hogy az elkerülhetetlen, már túl késő volt. A hazafiak áldozatai hiábavalók voltak. *Egy új elem rohanta le az országot, az akkádok, ezek borotvátlanok voltak, és energikusak.* Átvették a politikai hatalmat is. A sumír elemeknek választania kellett: megadni magát, vagy kivándorolni.

Úgy látszik hosszabb időn át kisebb nagyobb csoportok hagyták el – kivándorlók – Mezopotámiát. Ezek a sumírok a szélrőzsa minden irányába szétszóródtak, hogy szabad hazát keressenek maguknak. Az ő kultúrájuknak nyomait a régi világnak úgyszólván minden pontján megtaláljuk. Nem látszik lehetetlennek, hogy vándorló sumír elemek Kis-Ázsiában korán letelepedtek és a chatti nyelv és annak az etnikai népnek tovább vivői voltak, amelyik a korábbi Hittita birodalmat felépítette. Ez a birodalom a "tengeri népek" támadásai következtében Krisztus előtt 1200-ban összeomlott, és ennek következtében ismét új kivándorló csoportok indultak új otthon keresésére. Ez volt az az idő, amikor a hagyomány szerint Chiresmian királyság keletkezett.

Azoknak a céloknak egyike, amely bizonyára sok menekültre gyakorolt hatást, egy pontosan meg nem nevezett ország volt, amely valamikor a sumír világ egy részét képezte, s amit Subartu néven ismertünk, túl a Tigris folyón a hegyvidéki körzetben, – a SA népek hazája volt ez.

Ennek a területnek északkeleti sarkában egy új hatalom az asszírok birodalma kezdett növekedni, elnyelte a tehetséges SA népet és általuk gazdagodott. Mindemellett még volt elég ország terület az asszírok hatáskörén kívül. Ezeknek a területeknek egyikén növekedett a klasszikus Médea és a modern Lurisztán. Média bizonyára hasznot húzott a jó SA népi elem-ből, amelyet a városodás nem rontott meg.

Természetes, hogy a kivándorlók, vagy menekülők legnagyobb hullámainak akkor kellett elhagyniuk otthonaikat, Mezopotámiát, amikor a kegyetlen asszírok hatalmuk tetőpontján álltak, a Kr. előtti tizedik és nyolcadik század között.

Ugyanebben az időben titokzatos lovas emberek jelentek meg Lurisztánban és különleges, jellegzetes kultúra nyomait hagyták hátra a földön.

Egy ideig lurisztáni bronzok jelentek meg a régiségkereskedők boltjaiban és a tudósok köreiben ezek nagy érdeklődést keltettek. Lurisztán ma az Iráni királyság része. Ennek a népnek, mely a szépség gazdagságát, bonyolult és kifejező bronz műveit hagyta hátra, a titka még nincs megfejtve: kik voltak ők? Miért tűntek fel Lurisztánban Krisztus előtt a 10.-9. század körül? És miért távoztak el két vagy három századdal később?

Az a tény, hogy a lurisztáni művészet a mezopotámi művészettel összefügg, régóta ismert. Egy Lurisztánból származó rövid bronz tör pontos másolata MES-Kalen Dug sumír herceg híres törének. Egy bronztálon ékírásos feliratot találtak. Mégis a lurisztáni művészet a sumír művészettől lényegesen különbözik.

A sumír művészet jól táplált, jómódú, helyben ülő foglalkozást űző nép művészete volt. A lurisztáni művészet pedig egy elszegényedett, veszélyben élő, harcoló, mozgásban lévő nép művészete. A menekülőknek a művészete.

A lurisztáni bronzszobrok bizonyítékai arról győznek meg, hogy ezeknek az apró mesterműveknek az alkotói sumír városállamokból származó, különféle menekülő generációk voltak, akik a lurisztáni dombok között rejtőztek el. Aranyuk nem volt, de megvolt az ügyességük, szépség iránti szeretetük, és nagyfokú érdeklődéssel nézték az életet. Ez az amit az ő meggyötört és mozgalmas művészetük kifejez, mert a lurisztáni művészet az északi ember szellemességének nagy újjászületése, akik kövérré híztak a sumír húsosfazekak mellett. Most ismét keményen kellett küzdeniük az életért és vissza kellett szerezniük rugalmasságukat. Meg kellett birkóznia az asszír lovasság gyors lovaival, – így hát maguk is kitűnő lovassá váltak. A jó lovasok számára pedig az egész Eurázsiai kontinens nyitva állott.

Egyes sumír kivándorló csoportok szerencsésebbek voltak, mint a nagy tömeg, amely csupán a bőrét és alkotó képességét tudta megmenteni. Egyes erődítésekben, mint amilyen Ziwiyen, gazdag nép élt, amely még arany feldolgozásával is foglalkozott. De ők is menekültek voltak, akiket egy magasabb katonai szervezet és erő fenyegetett. Ők azt az erőt a gonoszság megtestesítőjének, a sötétség erőinek tekintették és griffekkel, leopárdokkal, sárkányokkal és szörnyetegekkel ábrázolták. Érezték, hogy az ő saját jelképük a szarvas, a fenséges, szép, ártatlan állat, a nagy fény hordozója, a Napnak a barátja. Az istenség az istenek családjának apja volt, valamennyien jóakaratók az emberhez, – sumírul: ENKI-EA volt a neve, és DAR-MEH is, a NAGY SZARVAS.

Ez a szarvas motívum, amelyet erős vallási érzés és ősi hagyomány vesz körül, gondos tanulmányt érdemel. Sumíriában ez teljesen bizonyított és világos volt. Nagyon nagy számban tér vissza a chatti kultúrában.

A szittyá művészetnek a legkövetkezetesebben előforduló motívuma, – nem csoda. A szittyák legendás őse Targitaos, – "az isteni TAR sarja", amely már pontosan megfelel a sumír dar = szarvas szónak. A csodálatos szarvas, – csodaszarvas, aztán később megjelenik a magyar népművészetben, legendákban is. Az első magyar herceg, akit követül küldtek Konstantinápolyba, amint a görögök feljegyezték, – Termach-os volt. Ennek a hangzása pedig nagyon hasonló a sumír DAR-MAH-hoz.

De a magyaroktól még messze vagyunk. Most még csak a Zagros hegy lábainál tartunk. Itt született meg a művészet, amelynek központi motívuma a világosság erőinek harca a sötétség erőivel. A gondolat gyökerei a régi Sumírba nyúlnak vissza, de a menekültek ezt most még sokkal jobban átérzik és a művészetükben sokkal ékesszólóbban fejezik ki. Nemsokára a szélrózsa minden irányába kinyargalnak a képzett lovasok csapatai bronz fegyverekkel, szerszámokkal, ékszerekkel, zablákkal és magokkal viszik a szittyá művészetet.

A sumír magas kultúra magába foglalta a korai, csaknem kizárólagos mesteri tudást, a bányászatban, olvasztásban, öntésben és fémfeldolgozásban. Mivel a hordalékos sumír föld-

ben nem voltak bányák, expedíciókat küldtek ki, hogy az értékes nyersanyagot behozzák. Ilyen hajóval indult expedíciók némelyike két évig is tartott és így semmi esetre sem lehet kizártnak tartani; hogy a sumírek ónt bányásztak Angliában, aranyat a Kárpátokban és ólmot az Altáji hegységekben. Sumír mérnökök lehettek azok, akik a jelenlegi Magyarország óriási, történelem előtti csatorna rendszerét megépítették.

Erdélyben egy román tudós agyagtáblákat ásott ki nemrégiben, amelyeken a sumíriai Urukban talált íráshoz erősen hasonló képirásos jelek voltak. Az egyik ilyen jel valamilyen olvasztókohó, vagy kovácműhely ábrázolásának látszik, a szomszédos területen arany- és ezüstbányák vannak és feltételezhető, hogy a Maros völgyében talált tábla és más egyéb leletek korai bányásztelepülések jelenlétét igazolják. Ezek, bár későn, – igazságot szolgáltatnak *Torma Zsófia* magyar régésznek, akit 1894-ben kigúnyoltak, mikor azokról a mezopotámiai írásjelekkel teleírt cserépedényekről tartott beszámolót, amelyeket a Maros völgyében ásott ki.

Valószínű, hogy a sumírek késői leszármazottjai közül azok, akiknek egyes tagjai emlékeztek, hogy egyikük egyszer megismert egy távoli országot és az tetszett neki, – megfontolták azt a lehetőséget, hogy az asszírok hatásköréből kimenekülnek és egy ilyen régebbi kolóniára vándorolnak ki.

Időközben a legtöbb menekült a Zagros hegység déli lejtőjére került, – amelyet ők saját sumír nyelvükön egyszerűen "*országna*k" MADA-nak neveztek. Ez volt az eredeti turáni vagy szittyia neve ennek a területnek, amint *Oppert* ezt kimutatta, amely később Média lett.

Herodotos (I. 95, 96) Media első királyáról is, aki véget vetett a Mediában lévő független települések anarchiájának, és az országban megalapította, megszerezte a királyságot. A görög történetírók a nevét Dejocesnek jegyezték fel. Az általa alapított fővárost a "*megegyezés helyének*", Ecbatana-nak nevezték el, mai neve: Hamadan. Két fallal erősítették meg valamikor Krisztus előtt a VIII. század vége felé.

A médek Herodotos szerint termékeny földeket műveltek, és hat törzsben éltek. Ezek egyike a különleges, vallással foglalkozó Mágusok törzse volt.

A következő király, Dejoces fia, az asszírokkal vívott küzdelemben esett el. Három nép, amelyik a rettenetes asszír hatalomtól legföbbit szenvedett, Krisztus előtt 612-ben egyesítette erőit és lerombolta az asszír várost, Ninivét. A három nép egyike a déli kaldeusok voltak, akik ugyan behódoltak az asszíroknak, de sohasem felejtették el sumír őseiket, – a másik két nép a *méd* és a szittyák.

Bár az asszír uralkodóknak látszólag engedelmes szolgálja volt Babilónia kormányzója, mégis elküldte a fiát, Nebukodnozort, hogy általános forradalmat szervezzon Asszír-ia ellen Médeiában és az északkeleti szétszórtan élő rokonoknál, akiket akkor már szittyáknak hívtak. A szittyák, médek és babilóniak egyszerre csaptak le a gonoszság fővárosára és romba döntötték. Nebuchadnezzar (Nebukodnozor) az új babilóniai birodalom királya lett és egy méd hercegöt vett feleségül.

A kaldeusok Babilonban ezer éves semita uralom után ugyan szemita nyelven beszéltek, azonban megható tisztelettel ragaszkodtak a régi nyelvükhöz, a régi épületekhez, a sumírek műalkotásaihoz, – a sumíreket őseiknek tekintették.

Nabukodnozor arra törekedett, hogy nagyszerűen megépített fővárosába csalogassa szétszórt csapatait, valószínűleg néhányan vissza is tértek. De a többieknél ez nem ment. Ők ragaszkodtak a távoli északkeleten lévő vidéki erődítményeikhez. Lehet, hogy jeleket láttak az égen, vagy talán már előre látták azt a kézírást, amely a falon megjelent, a rövid életű új-Babilon végét. Nebukodnozor örökösait a hatalom megrontotta. A bor és fényezés meggyengítette őket. Egy új hatalom tört fel a perzsáké, és a perzsák uralmuk alá hajtották Babilont. Média is a perzsák uralma alá került ravaszság és összeházasodás eredményeképpen.

A médek fellázdáltak a perzsa iga ellen, de vezetői legtöbbször, a Mágusokat, lemészárolták. A megmaradtak elfogadták a perzsákkal való együttélést, – ezek közül egyik Zoroaszter, még meg is reformálta a régi mágus vallást, hogy a perzsa birodalom számára kedvezőbb legyen. De azok a független lelkek, akik Mezopotámiát a szabadság utáni vágy miatt hagyták el; nyugtalankodni kezdtek, és ismét mozgolódtak.

Hátra kellett hagyni földjeiket, nyájaikat, otthonukat és szeretteiket, de mégis újra elindultak, ezúttal azonban északnyugat felé, távolra Perzsiától, a Fekete tenger irányába.

A görög, perzsa háborúk ideje alatt a médiái menekültek az új, hegyi erődítményeikben éltek. Xenophon a hegyi kaldeusokról úgy emlékezik meg, hogy olyan emberek voltak, akiket ha körül kerítettek, inkább a tömeges öngyilkosságot választották, semhogy fogságba kerüljenek. Xenophont azzal vádolták, hogy nem megbízható a hegyek között, – mondja a hivatalos tudósok véleménye. Mi ennek ellentmondunk és hiszszük, hogy Xenophon tényleg találkozott kaldeusokkal az ő anabasisa során.

Görögország lehanyatlott, Róma emelkedőben volt. Egy új szittyia hatalom is emelkedett, a Pártusok hatalma. Hallatlanul érdekes, lebilincselő és tehetséges nép volt ez, amelyik Rómával évszázadokon keresztül hadat viselt, azoknak a földeknek birtokáért, amelyeket őseik tulajdonának tekintett, - Mezopotámiáért. A római birodalom roppant szervezete és katonai ereje végül is legyőzte a pártusokat és a szittyákat is a többi hunokat és Dah-okat is. De míg a nagyhatalmaknak fontos volt a többi mezőgazdaságilag gazdag, művelhető terület birtoklása, kevésbé igényes csapatok kevésbé termékeny és kevésbé áhított földeken is fenn tudtak maradni a hegyekben és a mocsarak között. A hegyek és a mocsarak a szabadság kereső népeknek mindig klasszikus területei voltak.

Ott volt Subur, vagy Subartu, az az ország amely a Tigris folyótól messze északkeletre terül el, Elam, a Van tó, Urmia és a Kaspi tenger között. Lehet, hogy Subartu északon egész a Kaukázusig terjedt ki. Subartu nevét Azippart nevével próbálták származtatni. De talán sokkal jobb magyarázatát találjuk, ha a SU=kéz, és BAR úgy fordítja, hogy ma "*kéz kinyitása*". Delitsch pedig "*frei lassen*", vagyis szabadon engedni. Merem állítani, hogy a sumír SUBARTU megfelelője a magyar szabad szónak. Ez a Tigristől keletre fekvő hegyvidék a "*szabad emberek országa*" volt. Média Subartu földjén emelkedett magasra, amikor elbukott ez a királyság, a szabadság ősi eszménye, szinte rögeszmekeként, a régi Mediától északra élő telepésekbe vésődött emlékként, ezek saját magukat Sabiroknak,

vagy Savardonak nevezték, és őket a régi szerzők a Kaukázustól délre eső területeken gyakran emlegették.

Nevüket sokféleképpen magyarázták, de ezek egyike sem meggyőző. Valószínűnek látszik, hogy mivel ez a föld nem volt nagyon alkalmas földművelésre, a szabirok nagy része állat, – szarvasmarha, juh – tenyésztésből, vagy talán más állatok tenyésztéséből élt.

A nagy kivándorlás Mezopotámia boldog országából még az akkádok idejében megkezdődött. Az asszír és perzsa főuralom alatt folytatódott. Kétségtelen, hogy a legnagyobb néptömegek akkor menekültek északra, amikor a fiatal és fanatikus terjeszkedő hatalom (arab hatalom) legyőzte a perzsákat és megalapította Mezopotámiában az ő fényes fővárosát: Bagdadot. Bagdadnak férfi rabszolgák kellettek, hogy dolgoztassa őket és női rabszolgák a háremekbe. Subartu vagy Sabiria népe nem volt hajlandó Bagdadba menni, és néhány sikertelen ellenállási kísérlet után, - északra vándorolt.

Arab történétírók elbeszélik, hogy egy Upas ibn Madar nevű forradalmár vezér 739-ben kitört az ő várából amit ostromoltak és embereivel együtt északra menekült el.

Lehetséges, hogy ez volt az az erődítmény, amelyet később a bizánciak újra építettek és a mazarok várának nevezték el.

Egyes menekülteknek sikerült átjutni a Kaukázus veszélyes hágóin és a Kaspi tenger partjaira érkeztek. Mások a Pontus nevű kevésbé veszélyes mocsarai felé vonultak, és a tengerpartot követve észak felé mentek.

Vannak történelmi feljegyzések egy királyságról amely Krisztus után a XII- ik században még meg volt a Kuma folyó völgyében.

Magyar királyság volt ez? A fővárost Mazarnak hívták, nagy, épített város volt. A tatárok lerombolták és lakóit lemészárolták. Későbbi utazók leírták a felséges romokat, faragott márvány és kő emlékekkel, amelyeken ismeretlen feliratok voltak. Ezek mind addig fennálltak, amíg Potemkin orosz kormányzó el nem rendelte, hogy ezeket a köveket használják fel Jakaterinoszlav városnak a felépítésénél.

(Létezett ez az ország Cummagyararia / Cuma menti Magyarország/ és keresztény volt. Árpádházi volt az uralkodója: Laretyán és 1380-ban pusztították el a tatárok. Sáfár)

Úgy látszik, hogy évszázadokon keresztül menekülő emigráns csoportok vonultak a Fekete tenger északi partján, és ezeken a partokon találjuk őket a kilencedik század közepén. Ezeket a területeket nevezték az ókorban "*Meotisz mocsarainak*". A régi magyar krónikák Don-tövi, Don torkolatánál lévő Magyarországnak. Úgy látszik azonban, hogy ők magukat ebben az időben Szabiroknak nevezték. Új helyük szomszédságában ismét tapasztalták, hogy mit jelent egy olyan fiatal, erőteljes hatalom közelsége, mint a kazároké.

A tulajdonképpeni szabirok és kazárok között éltek az Észak-Turk rokonságú Onugor-Magyarok, akik elismerték ugyan a kazárok fennhatóságát, de nem tetszett nekik ez a helyzet. Lehetséges, hogy országukat LEBÉDIÁ-nak hívták. A nyugati oldalon élő szabirok, akik a nagy déli civilizációtól kapott nyelvet és hagyományokat megőrizték, úgy látszik függetlenek maradtak.

Ezek a nyugati szélen az évezredek során elsajátított diplomáciai tehetségükkel valószínűleg uralomra jutottak a lebediai rokonaik fölött. Az erőknél az egyesítést javasolták és azt tervezték, hogy az egyesített nyugat felé vonulnak távolabbra a kazároktól. Ennek a tervnek a végrehajtására Krisztus utáni időszámításunk szerint 890-ben került sor, amikor az új nemzet egyesített erői megérkeztek a Bug és Dnyeszter partjára és ott az egész népből erős szövetséget alkottak egy választott fejedelem, Árpád, vezetése alatt. Ezt az új országot Etel-köznek nevezték, amely név teljes megfelelője a magyarban a "*folyók között*"-i országnak, vagyis Mezőpotámiának. De ez nem volt biztonságos, csak nehezen védhető hely, minden ellenséges támadás számára nyitott: a folyói nyújtottak komoly védelmet. Ott égett lelkükben a régi, legenda hazának csábító varázsa, amit először a sumír ősök gyarmatosítottak az a termékeny ország, amelyet a Kárpátok oly egyszerűen védenek. Védnek.

A tehetséges Árpád vezér bizonyára éveken keresztül megtervezte, hogyan vonuljon egész népével folyókon, hegye-

ken keresztül, és végül is megindult Krisztus után 895-ben. Ősszel indult meg. Az újonnan Magyarországra érkezők számát egyes történészek 100 ezerre, mások 500 ezerre teszik. Úgy gondolom, hogy óvatosan 250 ezerre becsülhetjük. De még ha el is fogadjuk ezt az alacsony számot, akkor is csodálunk kell azt a bámulatos stratégiai készséget, amellyel képes volt ilyen nagy népcsoportot asszonyokkal, gyerekekkel, és háziállatokkal ilyen nagy távolságra sikeresen ide vezetni.

Európában ezt az új nemzetet mint magyart ismerték meg. Lehet, hogy ez a nyugati név, – Hungaria, – az Onugor-ból származik, egy törökhöz hasonló törzsnek a nevéből, amellyel az egyesült szövetséges nép keleti szárnya rokonságban volt. De felmerül az a kérdés, vajon a Hungária névnek az ősi Sumír haza nevével, KIENGIRA-val való hasonlatossága pusztán véletlen-e?

A bizánci uralkodók az újonnan jötteket turkoknak nevezték. Azonban Konstantinos Porphyrogenitos feljegyezte, amint azt a magyar vezetők saját magukat is nevezték, hogy eredeti nevük SABARTOI ASFALOI volt. Hogy ez a hosszú név megérthető legyen, ketté kell választani. Sabartoi, a régi név azt jelenti "*Szabadok*", asfaloi pedig görög fordításban ennek a szónak: "*bilincstelének*". És Konstantinos nagyon jól tudta édesapjának, Leo császárnak az írásaiból, hogy "*ez egy szabad*" nép. Ők maguk nemzetüket magyarnak nevezték. A jövőendő nyelvészek dolga lesz megállapítani azt, hogy az Árpád törzse – a megyeri törzs – iránti tiszteletből történt-e? Vagy ez a név a távoli MADA ország nevét hozta magával? Vagy a Mágusok gondolatát, a MAG azt jelenti mágusok, az AR szógyök pedig: hadsereg, ereje, rokonság kérdése.

Nem kétséges, hogy a magyar nemzet eredetével kapcsolatban, még számos megoldatlan probléma vár tisztázásra. Ezeknek egyike a finn-ugor rokonság kérdése.

Két lehetőség van. Lehetett valahol Ázsiában egy ma még előttünk ismeretlen középpont, ahonnan a különböző szittyia jellegű népek egymás utáni hullámokban kirajzottak. Komoly tudósok, akik a sumír-magyar rokonság lehetőségét többé-kevésbe elfogadták, általában feltételezik, hogy a két népnek volt egy korai őse, amely rokon népeknek is őse volt. A közös

származás elméletét elfogadhatjuk, mindazonáltal én meg vagyok győződve arról, hogy a magyar nyelv nem egy korai, hanem egy nagyon régi fejlődési szakasza sumír kultúrának a nyomait viseli magán. Ezt mutatják a magyarban azok az akkádiai és babilóniai kölcsönszavak, amelyek a semita kultúrán keresztül kerültek hozzánk. Ezek nem voltak használatosak Közép-Ázsiában, de biztos; hogy a sumír ősi szókincsben megvoltak. Így én határozottan állítom, hogy az a népcsoport, amely ezeket a szavakat használta Mezopotámiát késői időpontban hagyta el, és ő volt hajdani sumír civilizációnak általános örököse. Ez persze nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy hajdan sok népnek a régi időkben közös központja volt.

Személyesen inkább vagyok hajlandó azt hinni, hogy a magyarok közeli nyelvrokoni úgy kerültek az urali hazájukba, hogy a közép-keleti hatalmas hódítók egyike kitelepedésre kényszerítette őket eredeti lakóhelyükről. Ott van a Vogulok rejtélye, akik ismerték a lótenyésztéssel kapcsolatos szakkifejezéseket, bár lovaik sosem voltak. És vajon a zúrjének nem Szíriából kiszorított telepések? Lehetséges, hogy egyszerű szolganépek voltak, akik északon telepedtek le, hogy segítsenek a bányászoknak, s azután úgy alakult a sorsuk, hogy a hideg világban maradtak.

Vajon a finn-ugor népek melyikének a nyelvében lehetnek olyan fontos kölcsönszavak, amelyek Közép-Keletről származnak? Ezt még majd meg kell állapítani és a történelmi igazság lassan ki fog derülni.

BIZONYÍTOTTNAK TEKINTHETŐ-E A SUMÍR - MAGYAR ROKONSÁG?

A sumír és magyar nyelv közötti tömeges nyelvtani megfelelés, amint azt *Oppert* és *Lenormant* már régen látta, hozzávéve az utóbbi időben történt megállapított nagytömegű szótári megegyezéseket, az elfogulatlan tudósok számára tisztán mutatja, hogy ez a rokonság valóban fennáll. De erős érzelmi tényezők, tabuk és előítéletek, az átlagos tekintély jól ismert konzervativizmusa, ennek a ténynek elfogadása ellen harcolnak. Ennek a magatartásnak is meg van a maga magyarázata.

A tudósnak védeni kell az ő szakterületének határait a képzetlen, be nem avatottakkal, a felelőtlen holdkórosokkal, lelkiismeretlen laikus hasznot hajhászó vagy nyilvános szereplésre törekvő emberekkel szemben. Sajnos ez a konzervatív rosszindulat, amelyet sokszor valódi forradalmi jelentőségű gondolattal szemben is tanúsítottak súlyos károkat okozott. A tudomány területe bővelkedik ilyen szégyenletes példákkal.

Olyan zseniális embereket, akik bebizonyított felfedezéseiket a tudósok tekintélye elé bocsátottak, – mint pl. *Boucher de Perthes* is, a történelem előtti ember szerszámainak a felfedezőjét - nyilvánosan kigúnyolták, – sőt az ő idejében élő nagyok még csalással is megvádolták. Ugyanez történt *De Santolával*, a történelem előtti barlang-festmények felfedezőjével.

Grotefend, aki az ékírás rejtélyét megfejtette, sohasem volt képes keresztül vinni, hogy értekezése megjelenhessen. A göttingai akadémia, ahova értekezését benyújtotta, visszautasította annak kinyomtatását. Negyven évvel a szerző halála után az akkor elutasított kéziratot újra elővették, és úgy dicsőítették a szerzőt, mint aki az asztrológia tudományában fordulóponthoz jelentett. Az ő életében élő tudósok nem hittek neki és nem voltak hajlandók meghallgatni sem. A zseniális *Mendel* egész életén át hiába írt és beszélt. Csak halála után ébredt rá a tudományos világ arra, hogy *Mendel* megállapította az át-

öröklés régóta keresett törvényét. *Schliemannal*, aki kiásta Tróját, igen rosszul bántak, és *Semmelweist*, aki a gyermekági láz kórokozóját felfedezte, úgyszólván a halálba kergették irigyei, kollégái. Semmelweis már régen bebizonyította, hogy a gyermekági lázat infekció okozza. Megcáfolhatatlan, kézzelfogható bizonyítékokat hozott fel: az ő tisztán tartott kórtermében nem volt halandóság, a szomszédos kórtermekben pedig az anyák szinte csapatostól haltak meg. A hatóságok vállalt vontak, elhatározták, hogy nem fogják elfogadni a tételt, bármennyi emberéletbe kerül ez.

A tudós tekintély visszautasítása szinte megszokott útja az igazságnak, de ez semmi esetre sem bizonyíték az igazság ellen.

Mint mindig, itt is akad egy kisszámú tudós csoport, amely semmitől sem fél, megérti az igazságot és támogatja azt. Számuk az idő múlásával egyre nő. Az ilyen tudósoknak a kvalitásától és bátorságától függ, hogy mennyi idő telik el az igazság bizonyításától az igazság elfogadásáig.

Közben vizsgáljuk meg a sumír magyar rokonság elfogadása ellen felhozható komolyabb érveket.

Az első ilyen, hogy a sumír nyelvben igen sok hiányosság van, amely az összehasonlítást megnehezíti. Ez igaz. De ami nehéz, az még nem lehetetlen. Az a tény, hogy a sumír nyelvben több tájszóolás található, bizonyára nehezebbé teszi a probléma megoldását, de ez természetes. Nem kell addig várnunk, míg ezekre a tájszóolásokra vonatkozó összes bizonytalanságot, kiejtésbeli törvényeket az egyes szavak megfelelőinek problémáit megoldják és felderítik. Ez nagyon hosszú ideig tartana. Nem kell addig várnunk, míg a tudományos világ megegyezik abban, hogy az egymástól teljesen különböző néven nevezett jeleket hogyan kell olvasni. Most azt mondjuk, hogy a sumír "AB" jelet "ES"-nek kell olvasni és ez "házat" jelent. Ez így lehetetlen a hosszú sumír történelem egy bizonyos időszakában, de mindig így volt-e? Én merem állítani, hogy valamikor, ez az "AB" jel "AB"-nak hangzott, tehát mindkettőnek megvolt a magyar megfelelője. Az "AB" megfelel a magyar "ÉP" szógyöknek az ÉPÍT, ÉPÜLET szavakban, – míg az "ES" kiejtésű szó a magyar "HÁZ" szónak.

Javasoljuk, hogyha bárhol és bármikor, bármelyik nyelv-járásban, vagy szakmai kifejezésben olyan szót fedezünk fel, amelynek megvan a megfelelője a régi, vagy az új magyar irodalmi nyelvben, vagy pedig megfelel valamelyik magyar nyelvjárás – egy szavának – ezt a felfedezésünket adjuk hozzá a sumír-magyar megfelelő, azonos szavak gyűjteményéhez. Az akkád kölcsönszavakat is figyelembe kell venni: ezek is fontos mutatói a történelemnek. Ha ezután később, a sumír kutatások során, olyan kényszerítő okok merülnek fel, hogy a kérdéses szót a sumír szótárból törölni kell, akkor elejtjük azt a megfelelő szót, de nem kell sietnünk vele. Az utókor majd ki fogja igazítani a mi tévedésünket, – de ez nem fogja megcáfolni a fő tételünket.

A sumír magyar összehasonlításnak egyik legjellegzetesebb akadálya, – amint azt egy kiváló nyelvész megállapította, – hogy

"nagyon veszélyes egy ötezer év előtti halott nyelvet egy olyan élő nyelvvel összehasonlítani, amely írásban csak öt évszázaddal ezelőtt jelentkezett."

KÖVETKEZTETÉS, BEFEJEZÉS

Erre csak azt válaszolhatjuk, hogy az első általunk ismert, összefüggő, magyar szöveget Krisztus után 1200 körül írták, tehát kb. 750 éves. (Egyes szavak és sok név ismeretes már régebbi latin nyelvű szótárakból.) De igen lényeges lehet az, hogy még a legrégebbi szövegek is tökéletesen érthetők, és a ma beszélt magyar nyelvtől nem nagyon távolodtak el. Ennek az oka az emberiség e fajtájának erős konzervativizmusaival magyarázható. Másrészt pedig, hogy az általunk ismert sumír irodalom zöme, a Kr. előtti második évezredből származik. A közöttünk lévő időbeli távolság és a legelső magyar írásbeli okmány közötti távolság nagyjából háromszor olyan nagy mint amennyire a nevezetes halotti beszéd a mai beszédünkötől különbözik. Nehézségek felmerülhetnek, de ez nem lehet az ok arra, hogy bennünket teljesen elrettentsen.

A professzionista nyelvész, – még ha elég mentes volna is a begyöpösödött ítéletektől, – hogy a mi érvelésünket meghallgassa, – minden valószínűség szerint vonakodna elfogadni azokat a számos fonetikai változásokat, amelyek a sumír magyar nyelv között lehetségesek. Nehéz lehet például elfogadni, hogy egy sumír "B" betű; illetve hang, vagy teljesen változatlanul maradt meg a megfelelő magyar szóban, vagy pedig P, V, vagy F betűvé változott, de sohasem változott D-re vagy T-re, de itt fel kell hívnunk a nyelvész figyelmét arra, hogy a magyar nemzetnek rendkívül viharos történelme volt. Tudjuk, hogy ezer évvel ezelőtt 7 törzsben és 108 nemzettségben éltek. Valószínűleg különböző nyelvjárásokat is beszéltek A bizánci kútfő szerint a régi magyarok két különböző magyar nyelvet beszéltek. Több mint valószínű, hogy a sumír-szittyia nyelvi örökség különböző dallamú szűrőkön került nyelvünkbe. Tudjuk, hogy a B-P, változása már előfordult a sumír BAAR, "fehér, fényes" szóban, ami PAAR alakban is megtalálható. Lehetséges, hogy a régi magyarok egyik csoportja ennek a szónak a megfelelőjét mint VERŐ használta, – míg a másik csoport FEER, FEHÉR alakban. Az irodalmi nyelv elfogadta

mind a kettőt egészen kicsiny eltérésséf, – FEHÉR és VERŐ, fényes és napsugár: verőfény.

El kell ismernünk azt is, hogy az egyszótagos sumír nyelv sok tévedésre adhat alkalmat, és hogy egyes megfelelések véletlenek is lehetnek, – az azonban nyilvánvaló, hogy mindaz, amit felhozhatunk nem lehet merő véletlen, vagy csupán tévedés. A sumír szógyökök és a magyar leszármazottaik biztos megfelelőinek százalékaránya sokkal több mint egész szókincsünk – legkevesebb 5 százaléka, amit két nyelv rokonságának megvizsgálására elégségesnek tartanak.

Az egyes szavak megfelelése világos, nemcsak olyan kultúrfogalmagnál, amelyek kölcsönözhetők, de főképpen a két nyelv szókincsének alapszávaiban. Ámbár még sok szakértői és kutató munkára van szükség, mindenki aki képes arra, hogy új bizonyítékok alapján új ítéletet hozzon, – annak már most el kell ismernie, hogy az ősi sumír nyelv és az élő magyar nyelv rokon.

Ennél a pontnál, miután eljutottunk eddig, azt mondhatnám, hogy már eleget beszéltünk. Most pihenjünk egy kicsit. Függetlenül attól, hogy sikerült-e meggyőznünk az olvasót, vagy sem, egy szép napon az igazság ki fog derülni. A tudomány óriási léptekkel halad előre és ennek a gyakorlati érvényesülése a nyelvi kutatás terén még az elején tart. Nemsokára a világ nyelveinek az összes szókincsét komputerbe fogják betáplálni, és a rokonsági fokot matematikai pontossággal fogják megállapítani.

Oppert az ő kíméletlenül támadott elméletének az elbírálását a jobban informált utókorra bízta. Én is az utókorra bízom saját ügyemnek az elbírálását, amely majd számítógéppel dolgozik: Áldás rájuk

Mindazokat, akik még most nem akarják a sumír-magyar rokonság tényét elismerni, – a holnap nagy automatizált agyvelejére bízom. Azoktól most itt búcsút is veszek.

Azokat azonban, akik bátrak ahhoz, hogy már most higgyenek nekem, – meghívom, hogy olvassák tovább a könyvet.

Köszönöm kedves olvasó, hogy követett engem az ősi Szkithia sűrű rengetegében és veszedelmes mocsaraiban. Szeretném remélni, hogy nem vezettem félre. Miként a fehér szar-

vas a legendás vadászai kergettek valami fényest, szépet, baljóslatú bozót és mérges gázok között, úgy keressük mi is a gonoszok erői által elrejtett történelmi igazságot.

A csodaszarvas több volt, mint egy egyszerű szarvas, és a magyarok sumír eredetének az igazsága több mint egyszerű igazság. Történetesen nagy igazságos ügy is, amelynek vissza kell adnia egy sokat szenvedett nemzetnek a helyét a nap alatt, a jogát az élethez, amelyfől oly sokáig meg volt fosztva.

Kedves olvasó, ha Ön az emberiségnek ahhoz a fajtájához tartozik, aki még hisz azokban az elvekben, amelyet *Sir Launcelot of the Lake* és az ő királya, Arthur, hirdetett meg, akkor őszinte szívvel Önhöz felebezek, és kérem, hogy segítsen a magyaroknak.

Századok rágalmi bombái le a nyugati világban a magyarokról alkotott képet. Különböző hatalmak voltak érdekelve, hogy kiszívják a magyarok véréit, hogy a magyar javakat elrabolják és a magyarokat rabszolga munkára használják fel. Ezek érdekelve voltak és vannak abban is, hogy a magyarokról alkotott kép olyan maradjon, hogy Ön és az Önhöz hasonló emberek ne törődjenek azzal, hogy mi történik Magyarországgal.

És ezt mesterien hajtották végre. Először azt mondták, hogy a magyarok Közép-Ázsiából jöttek, teljesen idegenek Európában és nem tagjai az Indo-európai nyelvcsaládnak. Senki sem mondta azt, hogy a szittyai nyelvcsalád rokon az indo-európaival és hogy a magyarok szittyák.

Beszéltek azonban a magyarok nomád hordáiról. Arról hallgatnak, hogy nem nomádok voltak, hanem menekültek, akik új hazát kerestek, és hogy nem éltek hordákban, hanem szigorúan jó eredménnyel szervezett törzsekben.

Az iskola könyvek és az enciklopédiák tele voltak égetni való történetekkel a "vad és kegyetlen" magyarokról. Nem beszéltek arról, hogy a lovas magyarok cseppet sem voltak vadabbak és kegyetlenebbek, – se kevésbé bátrak, – nem kalandoztak többet, mint a korukban élő viking világhajósok.

Arról sem beszél senki, hogy a "*kegyetlenség és barbárság*" kifejezés arra az antropológiai (fejlődési) időszakra vonatkozott, amikor még az írás nem volt ismeretes, és hogy ezeket a kifejezéseket a kilencedik-század magyarjaira jogtalan alkalmazni. Annál is inkább, *mert a magyarok a Duna (Ister) partjára a saját írásukkal jöttek.*

Talán jobban meg fognak engem érteni olvasóim, ha ismertetem a magyar rovásírás valóságának elismerése körül kialakult harcokat.

Kérem vizsgáljuk meg együtt egy kissé jobban a dolgot.

Ismeretes, hogy sok szittyia nép írástudó volt, ilyenek voltak a hunok, avarok és türkök. Ezeknek saját írásuk volt, bár viszonylag kevés emlék és okirat maradt fenn.

A magyar krónikákban a régi történeti iratokban visszatérő kérdés, hogy milyen volt a magyarok szittyia írása. Bonfini Mátyás királynak olasz krónikása a tizenötödik században azt mondta erről az írásról, hogy rendszerint fába róják, és egynéhány jel segítségével igen sokat fejez ki.

A latin írásnak az elterjedésével az ősi pogány írás feledésbe merült. Úgy látszik, hogy a tizenhatodik század folyamán elég jól ismerték, ezerhatszáz körül már ritkaság számba ment. A következő században néhány egyházi ember, katolikus és protestáns is, feljegyezték és leírták ennek az ősi írásnak a jegyeit és szabályait az utókor számára. Ezt az írást szittyia, hun, vagy székely írásnak nevezték: székelynek azért, mert legtovább Erdélyben a magyarul beszélő székelyek, vagy szikul nép hazájában maradt fenn. Az egyházi férfiaknak ezekből a feljegyzéseiből tudjuk, hogy ezt az írást balról jobb felé kellett olvasni és egyes magánhangzókat ki lehetett hagyni. Hosszabb szövegeket "*bustrophedon-ban*" írtak (az egyik sor balról jobbra, a következő sor jobbról balra haladt.)

A következő XVIII.—XIX. században divatba jött és jövedelmező volt, hogy mindent lekicsinyeljének, ami a magyar történelemben érték volt, – az okait ennek már elmondtam. Így hát ezeknek a szegény jó szerzeteseknek és lelkészeknek a szavahihetőségét és feljegyzéseik valóságát kereken megtagadták.

Az indokolás az volt, hogy miután szittyárok rokonság nem létezik, és miután a magyar nyelv szerintük primitív, artikulálatlan lapp nyelvvel van rokonságban, a magyaroknak a régi időben "*nem is lehetett*" saját írásuk. Árpád népe barbár hordákból állott. Ha megengedték volna, hogy volt saját írásuk, akkor el kellett volna ismerniük, hogy civilizált népek voltak. Ezt pedig a tudós cég nem volt hajlandó megtenni. Így hát a tudományos hatóság "*elhatározta*", hogy a régi magyaroknak nem volt írásuk, – pont! Minden ezzel ellentétes bizonyítékot ostobaságnak vagy szándékos csalásnak bélyegeztek. Azt a ravasz mesét híresztelték szelvény-hosszában, hogy nyilvánvalóan valamelyik sovinizta lelkész (protestáns) találta ki, vizsgálva héber nyelvtudásával. A többiek, akik lemásolták, beleértve a ferencendi barátokat is, - bolondok voltak.

Ennek a hivatalosan képviselt álláspontnak az ellenére a rovás írás valóságának a hihetősége ismételtelen felmerült, újra meg újra felhozták, akik hittek benne, és akik újabb bizonyítékokat találtak a régi téglákban, és egy régi templom mennyezetén. Sőt meglelték a régi írás hű másolatát egy olasz tiszt hátrahagyott írásai között is. Aki a XVI. században dolgozott Erdélyben és aki a régiségek iránt érdeklődött.

A hivatalos tudós világot ez sem győzte meg.

Sebestyén Gyula egyike a hívőknek a rovásírásból értekezést írt és elküldte egy példányát *W. Thomson-nak*, a régi török runák híres megfejtőjének. A dán tudós az értekezést a könyvtárában helyezte el.

Ismeretes volt, hogy a magyar pásztorok az állatokra vonatkozó nyilvántartásukat és elszámolásukat pálcákra róják. A régi számjegyeket megőrizték, de a betűket már elfelejtették.

Az egyik hívő a századforduló táján egy olyan gazdára bukkant, aki azt állította, hogy ő a régi írás betűit az apjától tanulta. Ez nagy feltűnést keltett. Az akkori kor legkiválóbb magyar szobrászát *Fadrusz Jánost* megbízta a magyar állam egy szobor elkészítésével. Ő el is készítette a szobrot és a feliratot rá magyar rovásírással véste. Ez feldühösítette az akadémiai köröket.

Egy tudós társaság keresztkérdések alá vette a gazdát, aki bevallotta, hogy nem az apjától, hanem egy tanítótól tanulta a rovásírás betűit, mert az apja csak a számokat tudta.

A tudós társaság diadalünnepet ült: íme tiszta csalás az egész! Ennek az ostobaságnak véget kell vetni. Azokat, akik a régi írás valóságában még hittek, a tudományos közlemények kegyetlenül megtámadták. Különösen rosszindulatú volt a támadók közül egy *L: Réthy* nevű ember, a már ismertetett bécsi iskola tanítványa.

Elrendelték, hogy Fadrusz János a nevelésügyi, kompromittált feliratot a szoborról törölje le. A szobrász beleőrült.

Úgy látszik a rovásírás ügye alaposan el van temetve. De az igazságnak meg van a maga ellenállhatatlan útja, hogy valahogyan napfényre jöjjön, kerüljön.

Egy fiatal német tudós, 1913-ban a *Fugger* család irattárában egy XVI. századból származó kéziratot talált. Ez *H. Dernschwam* naplóját tartalmazta, aki abban az 1853. évben tett isztambuli látogatását írja le.

Dernschwam akkor a szultán istállójának a márvány falán valami egészen különös feliratot talált és azt pontosan lemásolta.

Babinger a kéziratot publikálni szándékozott, feltételezve, hogy a felirat régi turk írás s azt egy szakértőhöz, Thomsonhoz küldte.

Thomson azonnal észrevette, hogy az nem török írás. Elővette Sebestyénnek a tanulmányát és összehasonlította az írásokat. Az 1515-ben kelt felirat magyar nyelvű volt.

Székely Tamás lovász, a régi rovásírás jeleivel; amelyek a jó klerikus egyházi emberek abc-jétől csak igen kevésbé különböztek, azt írta le, hogy ő itt járt a magyar király küldöttségében, amely Szelim szultánt kereste fel. Azt írta fel a falra, hogy nagyon sokáig kellett várakozniuk, míg a szultán elé jutottak kihallgatásra.

Az unatkozó lovásznak ez az üzenete, az írás hiteles voltának a kérdését eldöntötte. Nyilvánvalóvá tette, hogy az egyszerűbb emberek, - akik a latin betűket nem ismerték, viszont ismerték a régi írást és azt használták is. A német *Babinger* és a dán *Thomson* igazán nem lehetett gyanúsítani.

Ezután már a Tudományos Akadémia is kapitulált, és Sebestyén könyvét közreadta és mindazokat a hiteles bizonyítékokat is, a régi magyar írásról, amelyek addig ismertek voltak.

A tragédia csak abban volt, hogy az elismerés későn érkezett, és Sebestyén könyvét ugyanis az első világháború idején adták ki. A legjobb tudomásom szerint az Egyesült Államokban összesen csak két példány van belőle.

Maga az a tény, hogy a magyarok a IX. század elején írást hoztak magukkal mindennél világosabban mutatja, bizonyítja, – hogy ők már régen túljutottak azon a fejlődési lépcső fokon, amelyet vadságnak, balbárságnak neveznek, – még akkor is, ha nem volt köztudomású ez. Még a szakemberek sem tudtak róla. Mikor egy alkalommal a híres orientalista szakértővel kezdtem a magyar rovásírásról beszélni, mosolygott, olyan türelmesen mutatva, mintha a Mars bolygón élő kicsi zöld embekekről hallana valamit.

Amit az emberek az ő embertársaikról tudnak, vagy nem tudnak, befolyásolja az érzelmeiket és cselekedeteiket, amelyeket – századokon keresztül, az elnyomott Magyarországról festettek – az hamis torz kép volt, – és a világháború utáni békeszerződésben bosszulta meg magát... Függetlenül az általános háborús bűnöségtől, vagy minden más szempontból is egyetlen országot, egyetlen nemzetet nem téptek oly kegyetlenül darabokra, csonkítottak meg és ítélték halálra a békeszerződések félrevezetett, rosszul informált diktátorai, mint a magyart.

Minden nemzetnek joga van az önbecsüléshez. Az a nemzet, amely nem becsüli meg a maga múltját, nem méltó a jobb jövőre sem. Az ifjúsághoz szólok elsősorban, és azokhoz, akik szívükben fiatalok, akik az emberiség jövőjét építik. Építsék úgy, hogy a sumírek és szittyák utódainak, leszármazottaiknak, a magyaroknak is helye legyen a nap alatt. Nemes dolog igaz ügyért harcolni. Az igazság a tudomány világában is az emberiség legértékesebb kincse.

Ajánlom ezt a könyvemet, akik segítenek, s akik a világ legkülönbözőbb részén élnek, harcolnak és meghalnak az igazságért és a szabadságért.

Houlton, Maine 1966

Bobula Ida

SUMIR MŰSZAKI TUDOMÁNYOK

ŐSI MEZOPOTÁMIAI RÉGÉSZETI LELETEK VIZSGÁLATA

Írta: Dr. Bobula Ida
Washington: 1960

Imre Kálmán

Bevezetés

Az elmúlt száz év alatt odaadó régészek ásatásai újra feltárták az emberiség első nagy civilizációjának eltemetett emlékeit Mezopotámiában. Egy elfeledett nép arca jelent meg négy évezred távlatából. De miután elismerték, hogy e néphez fűződik a leírt szó óriási találmánya, a keletkutatók nem tudtak megegyezni nevüket illetően. Francia tudósok észrevéve, hogy ez az a csoport, melynek közvetlen örököseit a bibliában káldeusoknak hívják, ezt a nevet kezdték használni az újra felfedezett népre.

Később sok tudós az akkád nevet használta, de a közöttük zajló élénk vita után, melyben némelyek előbb még e nép létezését is tagadták, majd később elfogadták, közmegegyezés született, hogy nevezzék őket sumíroknak.

A sumírok felfedezése sok meglepetést okozott; anyagi és erkölcsi civilizációjuk, a feltárt dokumentumok fényénél sokkal magasabbnak tűnt, mint az egy ilyen ősrégi csoporttól elvárható volt. Az a kevés tudós, aki felismerte a sumír teljesítményt az évezredek távolságon át, a nehezen megfejthető írás és a titokzatos ragozó nyelv ellenére; félreérthetetlen módon fejezte ki csodálatát. *Stephen Langdon*, a "*Cambridge History*" első kötetében írja, hogy az emberi civilizáció a sumírokkal kezdődik és ők voltak valamennyi ismert korai nép között *a legtehetségesebbek* és *a legemberségesebbek*. És valóban a sumírok tehetségesek voltak. Kétséget kizáróan nekik köszönhetjük az ékírás feltalálását, melyből kifejlődött a föníciai abc és az írás alapelve, aminek segítségével az ember embertársaihoz szólhatott korokon keresztül.

Azt is tudjuk, hogy a sumírok nem voltak ellenségesek. Bár néha kénytelenek voltak megvédeni hazájukat a barbár támadásoktól, nem voltak rosszindulatúak másokkal szemben. A természet pontos és melegszívű megfigyelői voltak, energiájukat az emberi élet szolgálatára irányították a természet pusztító erőivel szemben. Öntözési rendszerük, melyet Kr. e. a 4. évezredben fejeztek be, példátlan gazdagságot hozott és

.megszabadította a "*borotvált fejű népet*" az inségtől. Sir Leonard Woolley, az ősi Úr felfedezője, a sumírokról írt könyvében (1928) így fejezte ki a "*sumír jogalapot*": ha van nép, melyet a civilizáció "ős okának" lehet tekinteni, a sumír nép az. A Kr.e. 3. évezredből származó sumír helyszíneken Tello, Warka, Nippur és különösen Urban végzett ásatások felfedték néhány technológiai eljárásunk ősi voltát. Radiocarbon vizsgálatok segítettek meghatározni az emberi történelem legkorábbi időpontjait. Nyilvánvalóvá vált, hogy sok nagy találmány eredetét, melyeket későbbi nemzeteknek tulajdonítottak, Sumírban kell keresni, mivel a megfelelő alkotás, mint pl. a kerék, vagy a boltív először sumír helyszíneken fordul elő. Csupán az egyiptológusok jelenthetnek be jogos igényt más népek által elért korabeli teljesítményt illetően, de még ezek is gyakran megkérdőjelezhetőek. Természetesen lehetséges, bár nem valószínű, hogy a sumírokénál korábbi kereket fedeznek fel Indiában vagy Iránban, mint arra Gordon Childe (1951) felhívja a figyelmet. De amíg ez valóban megtörténik, addig el kell fogadnunk a "*sumír jogalapot*" az "*ipari forradalom e legmeghatározóbb tényezőjét*" és sok egyéb más eredményt illetően.

A sumírok szellemi elsőségei mostanában kaptak némi nyilvánosságot. Dr S. N. Kramer (1956) a sumír agyagtáblákból kiválogatott néhány elsősége utalót: az *első törvénykönyv, az első szerelmi dal és az ember első ismert elégedetlensége az adószedővel szemben*. De ugyancsak ott van az első közmondás, az első várostérkép, az első orvosi recept és az első beszámoló az iskolásfiú egy napjáról, melyek mind a sumírok életmódjára világítanak rá. Itt-ott a sumírok technikai újításairól is annak ellenére, hogy az utóbbi évek ásatásai új bizonyítékokat szolgáltatnak e mokány mezopotámiaiak lenyűgöző technikai tudásáról és képzettségéről.

A jelen tanulmány megkísérli tömören bemutatni a sumíroknak a technika különféle területein elért alapvető újításaik, találmányaik és eredményeik hosszú sorát, legkiemelkedőbb pontjait, amennyiben a régészet és a meglévő dokumentumok ezeket alátámasztják. Célunk bemutatni a sumírok, Eurázsia első magas kultúrája építőinek érdemeit, akiket

előbb-utóbb a nyugati civilizáció tényleges forrásaként kell elismernünk.

Csatornázás és mezőgazdaság

A sumír nép első eredménye a két folyó, a Tigris és Eufrátész közötti terület csatornázása volt. Ez a tett okozta Mezopotámia közmondásos gazdagságát – az első ember alkotta élelmiszer bőséget és változatosságot, az egyszerű szállításnak és cserének is köszönhetően.

A csatornázás jó leelőket biztosított a marháknak és juhoknak, s egyúttal jó vizet a haltenyésztéshez. Mindenki számára könnyen elérhető és fémszigonnyal vagy horoggal halászható lévén, a hal a sumírok számára hosszú időn át az alapvető fehérjeforrás maradt. Tervszerűen termelt zöldség és gyümölcs egészítette ki az egészséges sumír étrendet.

Hajózható csatornák kiásását ami öntözővizet hozott a sívatai homokba és lehetővé tette a mezőgazdaságot, nem lehet néhány lángelmének tulajdonítani hanem emberek szervezett csoportja kellett, hogy támogassa őket, akiket az első államférfiak és közigazdászok vettek rá az összehangolt erőfeszítésre, az első tervek készítésére képes mérnökök segítségével. Úgy véljük, hogy a mezopotámiai öntözés fenséges hálózata Kr. e 4000- re elkészült, a későbbi királyok feliratai kiegészítésekkel és javításokkal dicsekednek, melyet nyilvánvalóan roppant elismerésre méltó munkának tekintettek.

Az öntözés lehetővé tette a tervszerű mezőgazdaságot és takarmányt biztosított a letelepedett nép jószágainak. A szakképzett pásztorok bőséggel tenyésztettek birkát, marhát és disznót.

"A gondosan öntözött földek hihetetlen termést hoztak árpából és tönköly búzából; hagyma és más zöldségfélék teremtek a csatornák partjai mentén már Kr. e. 2800-ban, a datolyakertek nagy kiterjedésűek voltak - több változatát termelték és termése adta a nép egyik

legfontosabb táplálékát",

mondta Sir Leonard Woolley (1928). A datolyamagot megőrölték takarmánynak, vagy az olvasztókemencékben használták tüzelőanyag gyanánt. Szezámagból olajat sajtoltak és úgy tűnik, voltak malmaik a nagymennyiségű gabona megőrlésére, bár azok működését nem ismerjük.

A sumír táblákon említett zöldségek: a tök, sütőtök, padlizsán, bab, lencse, uborka, csicsoriborsó, póréhagyma, fokhagyma, zsázsa, mustár, saláta, kapribogyó és néhány gyökér, talán petrezselyemgyökér, torna és sárgarépa. Sok fűszert használtak: pl. áloé, édeskömény, ánizs, görög széna (ázsiai fűszernövény), cigány petrezselyem, kakukkfű, majoránna, menta, gyömbérgyökér, gyömbér, sáfrány. Egy nem azonosítható fűszernövényük a Simbirda. Mindezeket gondosan összegyűjtötték és tartósították – a régi feljegyzések említést tesznek *"a fűszernövények házának felügyelőjéről"* valamint egy másik személyről is, aki mesterségére nézve *"a balzsamok készítője"*.

Kis, aranyból készült gránátalma modellek, melyeket ékszerként használtak, mutatják, hogy ismerték ezt a gyümölcsöt. Említik a mandulát, szilvát, cseresznyét, körtét, epret, almát, fűgét, szőlőt, birset, citromot és a pisztáciát.

Hosszú, bonyolult agyagtáblákra írt szerződéseink vannak, melyek szabályozzák a földbirtokos és a kertész kölcsönös jogait és kötelességeit, ahol az utóbbi vállalja, hogy datolyapálmákat ültet az előbbi tulajdonában lévő földön. A földművelés eszközeit - ásót, kapát, ekét és öntözőgépeket – először a sumír szövegek említik. Egy tábla említést tesz 4638 elkopott réz sarlóról és 60 régi kapáról, melyeket a szerszámok raktárából *a kovácműhelybe küldtek élezésre.*

A világ első Sumírban írt mezőgazdasági közleményét 1950-ben találták meg Nippur város romjai között. Ez a közlemény tájékoztatja a farmert a különféle barázdákról, megmondja neki, hogy *"figyelje az embert, aki beülteti a magot, tesse vele a magot egységesen kétujnyi mélységbe"* a vetőgéppel, ami nem más, mint egy eke, mely tölcésrszerű szerkezeten keresztül ültette el a magot.

A tábla megvitatja a háromszori öntözés többlet értékét, a szükséges kétszerivel szemben és javasolja a gazdának, mondjon egy imát is, nehogy egerek és férgek pusztítsák el a termést. Hosszú időn át követték az ésszerű tanácsot, mondták az imákat és Mezopotámia földje a Föld legáldottabb helye volt.

Építészet

Mezopotámia mocsárvilága csak nagyon szegényes nyersanyagot kínált az ott bizonyára több mint 5000 éve letelepedett emberi lények első csoportjainak építési tevékenységéhez. A sumír építők sárból és nádból alkották monumentális építményüket, mely nemcsak feltűnően szép volt, de kifinomult is - alkalmazkodva egy olyan néphez, aki borotválkozott, fürdött és ezüst manikűrkészletet használt, hosszú idővel Ábrahám előtt.

A mocsarak agyagjából téglát égettek és ezt használták a sumírok, amikor nagy épületeket kellett emelniük. A követ, amit importálniuk kellett, csak különleges célokra használták, mint pl. ajtóküszöbök stb. A mezopotámiai mesterséges halmedek mérhetetlen romjai nagyrészt téglából állnak. Szögletes, ritkábban hosszúkás téglák alkotják az alapokat, falakat, még az utak burkolatát is. Későbbi épületeken megjelenik a síkdomború, egyik oldalán sima, a másikon pedig domború téglák. A korai rétegekből valódi cementből készült nagy téglákat ástak ki. De a cementkeverés tudománya az Úr-i királyokkal látványosan kihalt. Cementet használtak az Úr-i királysírok vakolásához, de azután ezt a műfajt elfelejtették.

Kétségtelen, hogy az ősi sumírok az óriás nádat is hasznosították az építkezésnél. A nád néhány évtized alatt elrothad, de a sumír drágakő pecséték megőrizték a nádházak képeit. Valószínű, hogy a levegős, hűvös nádház a szegény emberek szokásos lakóhelye volt, de talán a bölcs, egyszerű paphercegek, a mágusok némelyike is kedvelte ezeket a forró mezopotámiai éjszakákon.

Az alsó Tigris és Eufrátesz mocsaraiban a mocsári arabok még ma is építik szép nagy csarnokaikat és kunyhóikat az óriásnádból, melyek művészien kötnek össze és alakítják át boltívekké. Az ilyen épületek nádoszlopainak tetején néha kis zászlócskák lógnak, és az ember önkéntelenül is emlékezik rá, hogy *Innin – Ishtar* a nagy istennő jelképe egy oszlop volt zászlócskával.

Az ajtófélfá zászlócskával, egy darab szőtt anyaggal az otthon ősrégi szimbóluma lehet olyan lakóhelyé, ahol szövő asszony van, és az oszlop által alátámasztott tető alatt tűzhely, ami *Istar—Hestia—Vesta* védelmét jelképezi.

Eredetileg téglából és fából épített magánlakásokat találtak, és helyreállították őket az ősi város utcái mentén. E házak látszólag többnyire nyitott udvar köré épültek, biztosítva a családok és egyének félrevonulásának lehetőségét, amit a későbbi évezredekben annyira elhanyagoltak. Ma a modern építészet nagy erőfeszítéseket tesz, hogy ezt az elveszett értéket visszahódítsa.

E házak maradványaiból ítélve falaik vastagok voltak, a szobák nem túl nagyok, de magasak; voltak téglalépcsők, házi kápolnák, konyhák valamint terrakotta csövekkel hatékonyan csatornázott mosdók. Az építők láthatóan tisztelték a korabeli jóslatot, amit táblára írtak talán az elvonultság gondolatától ösztönözve: *"Az egymásból nyíló szobák szerencsétlenek, de az udvarra nyílóak jó szerencsét hoznak"*. Az ásató régész szerint *"a házak kényelemre, sőt fényűzésre vallanak"*. Az építészet tetemes ismerete kellett, hogy kifejlődjön Úrban a galériák és kétszintes házak építéséhez is, de ez még nyilvánvalóbb a középületek tervezésénél és kivitelezésénél.

Tudjuk, hogy a sumír építészek az épületekhez rajzokat készítettek, és ezek alapján építettek. Ezt tanúsítja Gudeának egy a Louvre-ban található szobra, mely a Lagash-i papherceget az általa épített templom tervét az ölében tartva ábrázolja.

Korábban sokkal primitívebb, kőbe vésett ábrázolások mutatnak uralkodókat, amint fejükön cipelik a kőműves kosarat, minden bizonnyal arra a tényre utalva, hogy míg a későbbi asszír uralkodók általában a félelmetes harcosok szerepében

parádéztak, a sumír királyok az utókornak ezt a gondolatot akarták továbbítani: *"Mi építők voltunk."* – és valóban azok voltak. Egyebek között a korai dinasztia Ovális temploma, amit P. Delougaz ásott ki, komoly terv szerint készült.

A sumírok minden épületüket, templomaikat, palotáikat, irodaépületeiket, kincsházaikat, és könyvtáraikat téglából és bitumenből épült több méter magas, mesterséges teraszra helyezték. A teraszt *temen-nek* nevezett döngölt földfeltöltésre építették – melyből a görög *temenos* és a mi templom szavunk is ered. A terasz magyarázata nyilvánvaló: a sík folyamban szűkséges volt az árvizek elleni védelem.

A sumírok nagy középületeiben az ásatók megtalálták a klasszikus építészet minden alapelemét – az oszlopsort, a boltívet és a boltozatot. Sok középület romja között gondosan vízszigetelt fülkéket találtak alapozási rétegekkel, szobrocskákkal és táblákkal - mind üzenet az utókornak. Öt ilyen réteget temettek az 1956-ban kiásott Nippur-i Inanna templom alá.

Woolley Ur-i ásatásai után a boltív felfedezését többé már nem lehetett az etruszkoknak vagy az asszíroknak tulajdonítani. Míg Egyiptomban van néhány ősi boltív, melyek kora összehasonlítható a sumírokéval, ott az ívnek sem a jelentősége, sem alkalmazásának gyakorisága nem volt olyan, mint Mezopotámiában, ahol a rendelkezésre álló építőelemek a téglák kis méretűek voltak és így a szükség sürgette a találmányt.

R. A. Jones (1941) úgy véli, hogy a sumírok véletlenül akadtak a boltív találmányára, amikor egy nádépületük meghajlított nád tetejét égették és ekkor a nádat fedő malter monolit boltívvé szilárdult. Ha elfogadnánk ezt az okoskodást, azon is gondolkozhatnánk; hogy talán az első gótikus katedrális habarccsal bevont nádépület volt, amiből kiégették a nádat. Napjaink délmezopotámiai épületei felidéznek a szemlélőben a legjobb gótikus stílussal való hasonlóság érzését. Természetesen a kerek *"román"* boltív is ott állt klasszikus szépségében és tökéletességében a mezopotámiai alföldekre néző ajtó felett, sok évezreden át, Úr romjai között, hosszú idővel megelőzve Róma alapítását. A sumír művészetnek a rómaiakra gyakorolt hatását Jurgis Baltrusaitis *"Sumir művészet—római művészet"* c. (1934) könyve mutatja be.

Woolley (1935) felfedezte, hogy a négyzet alaprajzból a térkupola köralaprajzába való átmenet esetén a sumír építők egy hozzávetőleges gömbháromszöget használtak a terem sarkainál a kupola alátámasztására. A csegely feltalálásának érdemét a sumír építőknek tulajdonítja, melyet általános hiedelem szerint a bizánci korban fejlesztettek ki.

Nagy igazságtalanság lenne a sumír építőkkel szemben nem felismerni a szépség iránti erőfeszítéseiket. Emlékeznünk kell, hogy épületeik csupasz téglafal maradványairól a ma hiányzó díszítő művészet legfinomabb darabjai romlandó anyagból – fából és textilből lehettek.

Heuzey (1888) indítványozza ezt a lehetőséget és a cédrusfát és szőnyeget említi mint díszítőelemet. A sumírok látzólag élvezték a harmónia valamint az anyagok és színek ellentétének finom játékát. Ők használták elsőként a mozaik technikát, de leglényegesebb eredményük a ritmus mesteri alkalmazása épületeik arányainál.

Kerámi és üveg

A két nagy folyó által Dél-Mezopotámiába hordott finom agyag nemcsak az építészet alapanyaga volt – alapokhoz és falakhoz, padlókhöz és csatornacsövekhez –, de egy, a követ még teljesen nélkülöző országban a tűzben égetett agyagot egyszerű eszközök készítésére is kellett, hogy használják, és a legelső rétegekben, ahol tárgyi leleteket találtak; az agyagtárgyak nagy bőségben vannak jelen. A legkorábbi mezőgazdaság jellegzetes eszközei az agyagsarlók, némelyik beleágyazott pattintott kővel. Ezekkel együtt található az első istenségek legkorábbi agyagszobrocskái.

Az agyagcserepek legnagyobb száma természetesen a törött edényekből kerül ki. A legelső rétegekben talált edényeket kézzel formázták és finoman festették.

Ennek a legősibb kornak, az *Al-Ubaid*-i kornak tárgyait a vízözön nyolc láb vastag agyagrétege takarja, és efelett követeknek a festetlen, de valódi fazekaskorongon készült robusztus edénymaradványok. Valamikor az Uruk-i kultúrának nevezett korszakban feltalálták a fazekaskorongot, nyilvánvalóan a

gyorsan növekvő lakosság igényeinek kielégítésére. A szóban forgó fazekaskorong töredékeit Urban ásták ki. Agyagból készültek a sumír korsók, amikből gyermekeiket táplálták, és növényeiket öntözték. Étkezési edények készítéséhez is használták. Pl. serlegek, csészék, kupák, zömök köcsögök, hosszúnyakú köcsögök, nagy köcsögök, a víz, olaj és gabona stb. tárolására. Néha koporsókat is készítettek cserépből. Úgy tűnik, hogy bizonyos esetekben az istenek agyagszobraikat agyagsziszekkel köszöntötték, az utóbbit azután összetörték – ami megmagyarázná a törött cserepek tonnáit a *Tell-Asmar*-i Abu templomban. Nem csoda, hogy a sumír nyelv bővelkedik a különféle edények megnevezéseiben.

Az egységes méretű téglá tömeggyártását lehetővé tevő fakeret, és a téglá kiégetése nagy jelentőségű találmányok voltak, A sumíroknak külön istenük volt, akinek gondjaira bízta a téglagyártást; a neve Kabta volt. Az agyagot játékok készítésére is használták és az első Uri dinasztiaiból származó, olyan agyag kockajátékot találtak, ami tökéletesen megegyezett a maival. Az agyag volt a legolcsóbb anyag, amiből kialakíthatták a tálcaszerű játéktáblákat, talán ugyanazokhoz a játékokhoz, amit a hercegek játszottak kagyló és értékes kőberakásos tábláikon.

A világ első várostérképét egy agyagtábla őrizte meg; ez az ősi sumír város, Nippur gondosan rajzolt és tökéletesen felismerhető térképe. Mindamellet a történész szempontjából az agyag felhasználásának legfontosabb területe az íráshoz használt agyagtáblák készítése volt. Ékírással borított táblák tízezreit ásták ki Mezopotámiában.

A szövegek, amit nádvevesszővel metszettek be, majd kiégettek, fontos történelmi leírásoktól, vagy versektől, a mindennapi élet sokféle feljegyzéséig terjednek, s több betekintést engednek a sumírok mindennapi életébe, mint amit a görög vagy latin Urból dokumentumokból kapunk, e sokkal később élt népekre vonatkozóan.

Sok évszázadon át a föníciaiaknak tulajdonították az üveggészítés találmányát; elterjedt egy történet arról, hogy milyen szerencsésen akadtak rá erre a fontos találmányra. A modern feltárások leleplezték a mítoszt, és világossá tették,

hogy mind az egyiptomiak, mind a mezopotámiaiak sokkal korábban készítették üveget a máskülönbén nagytehetségű föníciaiak megjelenése előtt. A korai Mezopotámiában az üveg főként gyöngysor szemeinek anyagául szolgál, de pl. Nippurban találtak egy kis üvegpalackot is.

Bitumen technológia - Mozaik munka .

A bitumen ásványi szurok, természetesen előforduló szilárd, vagy félig szilárd anyag, ami vegyi összetételében a nyersolajjal áll rokonságban. Bitumen és olaj általában ugyanazon a környéken fordulnak elő. Természetes bitumen Irak több részén szivárog ki a földből és ezek azon ősi kutak közelében vannak, ahol az ember először tanulta meg használni ezt a sokoldalú anyagot.

E korai nép életében a bitumen nagyon hasznos anyagnak bizonyult. Rugalmas, hajlékony és idővel megkeményedik; egyfajta ragasztó; szigetelésre és vízszigetelésre is használható. A legkorábbi élelmiszer raktárakat, a Ninivétől délre lévő Hassuna falu földalatti silóit bitumennel vonták be. Hassuna és Jarmo, egy még régebbi település mezőgazdászai a bitument szerszámkészítésre is használták. Ezzel a ragasztóval rögzítették a pattintott kő éleket a szerszámok fanyeléhez, különösen a sarlóknál, amit úgy 7000 évvel ezelőtt búza és árpa aratásához használtak.

A sumírok kezeiben az egyszerű ásványi szurok nagy fontosságú anyaggá vált. Ez az anyag kötötte össze a mesterseges dombok, mint pl. az Úr-i zikkurat részeit; összetartotta az égetett téglákat; szigetelte az épületeket, burkolta a gyalogjárdákat és bevonta a nád csónakokat. Később, az Ujbabilon-i uralom idején, Nabukadnezzar jegyzi fel feliratában, hogy megerősítette a falakat bitumennel és Babilon útjait csillogó aszfalttal burkolta.

A bitumen lehetővé tette a mozaik képek fejlődését. A korai sumír művészet egyik legfontosabb eredménye az Ur-i mozaik zászló cca Kr.e. 2600-ból. Egyik oldala sisakot viselő bárdos, leopárdbőrbe öltözött, harcba induló csapatot ábrázol,

akik az ellenséget legázoló, négykerekű harci szekeret hajtják. A másik oldal békés ünszón ruhát, a gadat-viselik. Esznek, isznak, az énekest és hárfást hallgatják. Ez a művészi munka, amit brit tudósok kezei mentettek és óvtak meg a pusztulástól, ma a British Museum büszkesége. Szép másolata található *Christian Zervos* Mezopotámiai képek gyűjteményében.

(1935) A mozaik-berakásos képek legrégebbi darabja *Al-Ubaid*-ből való; ez a híres fríz manna istennő szent istállókapuját mutatja, amint fehér tehenek és borjak mellett zömök sumírok tejet készítenek, éles kontrasztban a fekete pala háttérrel. A munka kb. Kr.e. 2800-ból való.

Kőfaragás

Mivel minden Dél-Mezopotámiában talált kőtárgyat import anyagból készítettek, nem csoda, hogy nagy gondot fordítottak ezeknek az értékes tárgyaknak faragására és díszítésére. Templomi kőküszöbököt általában ékírásos jelekkel jelölték; a malomkövek nagyon fontos gazdasági vagyontárgyak voltak. A sumír fegyverek egyike, tán a legrégebbi, amit királyok használtak és gyakran az isteneknek ajánlottak fel, a kőbuzogány volt. A szent hagyományokhoz, úgy tűnik, szükségük volt kő edényekre, melyekkel az és a fenségeket tisztelték. Márványt, alabástromot és kalcedont faragtak különlegesen harmonikus, egyszerű formájú vázákká, edényekké.

Lapis lazuli, a sötétkék féldrágakő volt az egyik legnépszerűbb anyaguk, amit berakásos ékszerek, gyöngyszemek és pecséthengerek készítésére használtak, bár ezt a követ a diorithoz és obszidiánhoz hasonlóan, távoli földekről kellett importálniuk.

A pecséthenger egy nagy henger alakúra faragott gyöngyszem, amit a tulajdonos mint pompás ékszer is viselt, az eredeti sumír találmányok egyike volt. Minden pecsétet különbözőképpen faragtak; nincs két egyforma rajzolatú pecsét. Ábrája tulajdonosát jelképezi, és vagyonát jelzi. Egy korsó olajat

vagy bort, vagy egy hordó gabonát nedves agyagpecséttel zártak le, ezután a pecséthengert végig görgették rajta és lenyomata azonosította tulajdonosát.

Az írnokok által a nedves agyagra írt dokumentumot a szerzőződé felek pecsétje hitelesítette. Természetesen a rajz elég kifinomult kellett legyen ahhoz, hogy egyedi legyen. A mezopotámiai helyszíneken a pecsétek és lenyomatok olyan bőségben találhatók, hogy Legrain (1951) gyűjteményüket *"majd háromezer év alatt a kultúra és művészet változó helyzete, legmegbízhatóbb és legállandóbb mutatójának* nevezi. Jellemző a sumír társadalom belső szerkezetére, hogy még a szolgák is, férfiak vagy nők rendelkeztek saját pecséttel, azaz szabadságukat elvesztették, de azonosságukat nem. A pecséthengerrel való lenyomatkészítés gondolata alapvetően azonos a mi mai nyomdáink óriási hengereinek elvével: mindkettő egy minta mechanikus sokszorosítását végzi. A nyomtatás története így a pecséthengerrel kezdődik.

Az ősi Ur-i drágakőmetszők művészete meglepő, és e területen felülmúlhatatlan szépségű műtárgyakat produkál. A szobrok alkotóit anyaguk sokkal inkább akadályozta; ennek dacára szembenéztek a kihívással.

A sumír művészek kis, importált kőtömbökből faragták szobraikat, távoli korok megkapó férfi és női portréit. Igen gyakran nagy fej ül a törpe testen; nem volt elegendő kő teljes, életnagyságú szobrok faragására és a fejet kedvelték a legjobban. De a 3. évezredből származó szobrok némelyike teljesen realista és szépség tekintetében túlszárnyalják az archaikus görög művészetet.

Három példát említünk: a Pennsylvania Egyetem Múzeumának alabástrom feje, a Boston-i fej és a kísértő szépségű *"warkai Hölgy"*. Leon Heuzey, francia orientalista (1902) összehasonlította a sumír szobrászok művészetét az őket követő asszírokéval, akik sok századdal később dolgoztak. Úgy találta, hogy a sumírok e tekintetben túlszárnyalták a későbbi birodalomépítőket. A sumír szobrászatot a fölényes tudás két jegye jellemzi: kemény kővel dolgozik és körbemunkálja a szobrot. Heuzey ítéletét támasztja alá James Henry Breasted (1916), a Chicagó-i Egyetem Keleti Intézetének igazgatója, aki így ír:

"A korai sumír kőfaragók hamarosan az ősi keleti világ legjobb szakembereivé váltak és hatásuk még a mai díszítő művészetünkben sem tűnt el." Seton (Nemzeti Múzeum, Isztambul) Lloyd, korabeli művészeti és régészeti szaktekintély szintén azt írja (1955), hogy a sumír szobrok mesterművek, melyek vetélkednek a művészettörténet majd minden korszakának munkáival.

A kőmetszők és faragók kagylót is használtak. Egy zsirkő edény művészi virágberakással jól illusztrálja ezt a bájos művészetet, ezenkívül Urban találtak egy játéktáblát is, belevésztet ezüstbe foglalt kagylónégyzetekkel. A kagylót gyakran használták a szobroknál berakásként; a szemgolyókat kagylóból faragták, mely idővel aranybarnává vált. A pupillát néha lápis lazulitból készítették és az életszerű szín bájossá teszi ezeket a régi portrékat.

Fémmegmunkálás

Az ifjabb Plinius római tudós mondja, hogy Arisztotelesz szerint a réz megmunkálásának és olvasztásának művészetét a lidiaiak, vagyis a szkíták találták fel. Egy zavaros hagyomány látszólag Nyugat-Ázsia irányába mutat. Sokkal homályosabb találgatásokat nyomtattak ki napjainkban egy ismeretlen népről, akik egy bizonytalan időben kifejlesztették a fémmegmunkálást Kis-Ázsiában. A Metropolitan Múzeum két szakértője Bowlin és Farwell írta (1950), hogy a "*bronzöntés nagy felfedezése először talán Dél-Nyugat Ázsiában következett be Kr. e. 3000 vagy 2800 körül. Egyiptom 2500-ra, a görög világ pedig Kr. e. 1500-ra érte el a bronzkort*". Észak-Európa egyes részei sok évszázad múlva sem érték el ezt a fejlettségi fokot. P. Rousseau (1956)

Technika Történetében egyértelműen állítja, hogy a bronz sumír találmány volt. Valószínűnek látszik, hogy az a hely ahol az agyagtárgyak égetése ered és a fazekas kemence technikája kifejlődött, az olvasztó-kemence kialakulásának is természetes területe volt.

Olvasztásra és réz, valamint bronzöntésre felhasználható gazdag réztartalékok találhatók Nyugat Ázsia – Anatólia, Örményország – hegyvidékein, ahonnan mint sok tudós véli, a sumírok leereszkedtek Dél-Mezopotámia síkságaira. De soha nem felejtették el a hegyvidéket, minden áldás forrását. Nin-Hurság istennő, a Hegy Úr-istennője uralkodik a szent dombok felett, melyekről határozottan állítható, hogy árasztják az aranyat, ezüstöt és rezet. Gordon Childe (1928) állítja, hogy a sumírok nagy vasszerszámokat is készítettek. A hegyi bányák ellátták az alföldek kézműveseit értékes nyersanyagokkal - arannyal, ezüsttel, rézzel és ónnal – és a fémmunkásoknak az emberiség által ismert legrégebb mesterművei valószínűleg a sumír királysírokból kerültek napvilágra.

A legkorábbi művészet e csodálatos gyűjteményeiben nagymennyiségű fémeket használtak edények, fegyverek, eszközök és ékszerek készítésére. Fémlemezeket is használtak templomi oszlopok valamint fa és bitumen szobrok bevonására. Fémből készült állatfejek díszítették a kalapácsokat, hangszereket és bútorokat. Kagyló formájú ezüst lámpák világították meg Shubad királynő sírját. Sok szerszámuk volt – vésők, fűrészek, szigonyok, kések és borotvák.

Ugyancsak találtak tükröket és kis, finoman megmunkált arany és ezüst manikűr készleteket. Mes-Kalam-Dug herceget egy, a sírjába dőftt réz lándzsával temették el; jobb vállánál elektrontól készült baltafejet találtak. Gyönyörű rézdomborművet kalapáltak ki egy lemezből, ami ma a Pennsylvánia Egyetem Múzeumában található. Esetenként arannyal vonták be az ólomgyűrűket. Kis szögekkel fémlemezeket szögeltek fa maghoz, mint pl. a Telloban (Lagash) felfedezett réz szarv esetében.

Fontosabb személyek sírjaiban nagymennyiségű fém edényt találtak. E csészek és tálak némelyike gyönyörűen formázott és hornyolt, néha vésett. A csészeknek nyilvánvalóan szertartási jelentőségük volt; egyet általában a kezekbe helyeztek, közel a halott szájához, talán azzal a reménnyel, hogy a jóindulatú istenség egy napon az élet italát önti beléjük. Ugyancsak az edények kategóriájához tartoznak azok a hosszú

fém csövek, melyekkel a sumírok nagy korszókból szívták fel a sört.

A sumírok fegyverei a buzogány, a lándzsa és a tőr, egy sarlószarú szablya, az íj és a nyíl, de különösen a karmantyús és "fogazott" fokos vagy bárd voltak. Egy ékirásos költemény e nemzeti fegyver alkotását ünnepelte, melyet a hadisten adott választott népének, hogy városokat építsenek vele, de a gonosztevőket is távol tartsák általa.

Woolley (1950), mint "*csodálatos fegyvert*" írt le egy arany tört, "*melynek pengéje arany volt, markolata arany szögekkel díszített lapis lazuli és arany hüvelye gyönyörűen megmunkált, fonott fűből vett áttört mintával*". Ezzel a tőrrel együtt találtak "*egy cseppet sem kevésbé figyelemre méltó tárgyat, egy kúpalakú arany kézitáskát, spirál minta díszítéssel, mely kis piperekészletet tartalmazott: csipeszt, kis kést és ceruzát szintén aranyból ...ezek egy idáig nem is gyanított művészetet tártak jel*".

A férfiak és nők által viselt ékszerek legtöbbször aranyat használtak – így a gyöngyökhöz, gyűrűkhöz, karperecekhez, fülbevalókhöz, láncokhoz, pecséthengerekhez, fejdíszekhez és szalagokhoz. Valószínű, hogy sok ezüst ötvösmunkájuk is volt, de ezek legtöbbször elporladt a földben. Különösen szerencsés pillanatban napvilágra került egy ezüst hajszalag, egy udvarhölgy köntösének ráncaiból, aki Urban halt meg; a szalag megmaradt, mert tekercsben volt.

Tulajdonosa siethetett, hogy ki ne maradjon a tömegtemetésből és már nem volt ideje felvenni ékszerét.

Nagy ezüst tárgyak jobb eséllyel éltek túl az ezredek múlását, bár helyreállításuk nehéz feladat volt. Az Uri ezüstöt vastag ezüstklorid réteg vontatta be, ún. másodlagos ezüst, amiből rezet vontak ki.

Kenneth Graham írta (1929):

"...Az Ur-i ezüsttál reprodukálása még a modern módszerekkel is nem mindennapi tudást igényelne.

Először el kellene készíteni az ezüst ötvözetet és megfelelő formába önteni. Azután felváltva hol mele-

gíteni kellene egy kemencében (lágyítani), hol pedig hengerelni, amíg megfelelő vastagságú lemezt nem nyerünk. Az ezüstművesnek gondosan kellene tanulmányoznia a kialakítandó tárgy formáját, és azután folytatni azzal, hogy a sima fémlemezről kivágja a mintát. Majd előkészíteni azokat a formákat, melyeken a fémet végső alakjára kalapálja."

Az Ur-i ezüst mikroszkopikus vizsgálata azt mutatta, hogy ezek a régi ezüst tárgyak valóban így készültek és technológiailag "méltó teljesítmények".

Ur-i zikkurat helyreállított maradványa. Warad-Szín, Larsza királya, fején kosarat vivő bronzszobra.

Kőtál Ur-ból az i.e. IV. évezredből

Míg az aranytárgyak általában megmaradnak, az ezüst restaurálása a múzeumi szakértőket dicséri. Szellemes módszereket fejlesztettek ki, melyekkel a mai mesteremberek elismeréssel adóznak a régieknek, miközben bizonyítják, hogy milyen hatalmas volt ezeknek a korai fémmegmunkálóknak a tudása, akik felülmúlhatatlan mestermunkákat alkottak.

Hadd idézzük újra Sir Leonard Woolleyt, aki így írja le Mes-Kalam-Dug herceg sisakját:

"Kalapált arany sisak volt az egész fejhez jól illeszkedő kialakítással, pofarésszel az arc védelmére, és afféle paróka formája volt, a hajtincsek rádomborítva, a hajszálak finom, bevéselt vonalakkal ábrázolva. Lefelé középen a haj lapos, hullámos fürtökben borítja a fejet, és egy csavart szalaggal fogja körül... Mint aranyműves munka ez a legszebb darab, amit találtunk...és ha semmi más nem lenne, aminek alapján az ősi sumírok művészetét megítélhetnénk, egyedül ennek alapján a legmagasabbra kell értékeljük őket a civilizált fajok listáján."

Vegyészet

Ki volt az első vegyész? Talán az első férfi vagy nő, aki rájött, hogy a hevítés ízesebbé teszi az ételt. Az alkalmazott fizikai kémia első eredményei valószínűleg az élelmiszerhez kapcsolódtak: E szerény kezdetből további haladás fejlődött ki. Gordon Childe, az ausztrál tudós és ásató régész azt állította (1958), hogy a cserépedények kiégetésére szolgáló összes korai kemence a történelem előtti kenyérsütő kemencéből fejlődött, és a fazekas kemencéje valószínűleg a fémolvasztó kemence őse. M.E.L. Mallowan, egyik nagy régész (1930) írja le a sumírok méhkas alakú kenyérsütő kemencéit és tűzhelyeit lapos, égetett agyag tetejükkel, és kör keresztmetszetű kéményükkel.

A kifinomult szakácsművészet mindig magasan fejlett, régi kultúrára vall, és Sumírban is ez a helyzet. A sumír szóanyagának számos olyan kifejezése van, amit csak ínycselek használhattak. Edényeik és csészéik változatosságából és szépségéből; valamint a sok, bankettet és Sir Leonard Woolley ásatásaiból Meszkalamdug sírjában talált sisak elektronból (arany és ezüst 15 karátos ötvözet) összejövetelel ábrázoló emlékből ítélve jó kedélyű emberek voltak erős életvidámsággal, melyben jelentős hely jutott az asztali örömeknek.

Arany pengéjű tör, áttört aranylemez hüvellyel.

Legkorábbi, étellel kapcsolatos feljegyzéseink a sumíroktól származnak, akik biztosan ismerték a hús és halsütést, a zöldségek főzését, tudták, hogyan őröljék a lisztet, dagasszák a tésztát, süssék a kenyeret, mint köpüljék a vaját, miként sajtolják az olajbogyóból az olajat, hogyan készítsenek bort a szőlőből és erjesszenek árpából sört, vagy datolyából valami édes, erős italt.

Az Ur-i Ningal istennő templomában a főpapnő téglapadlójú konyhájában még ott voltak a kis őrlőkövek, amikor a Pennsylvania Egyetem Múzeuma és a British Múzeum közös expedíciója (1927-57) feltárta azt. Talán kenyeret és süteményeket készítettek itt, amiről későbbi feliratokon olvashatunk; erre áldozati szertartásokhoz volt szükségük. Úgy tűnik, hogy a föld és a kert üdvéhez hét kenyérre volt szükség, amit olajjal, mézzel, liszttel és tejjel készítettek el. Ez a mezopotámiai ékirásos recept emlékeztet a Magyarországon még ma is ké-

szített ünnepi süteményre, a mézeskalácsra. A sumír süteményeket a vízre hajították; egy másik szertartás, ami hasonlatos az Erdélyben még néhány évtizede is szokásos lepényvetéshez.

"Nehéz sör", fekete sör", és "vörös sör" készítését leíró recepteket fejtettek meg a kutatók. A sumír szövegekben 19 féle sört lehet megkülönböztetni. Mindezek hozzájárultak az összejövetelek jó hangulatához, melyek vélhetően a sumírok kedvenc eseményei voltak.

Hogy magukat fiatalosnak és szépnek őrizték meg, a sumír hölgyek kozmetikumokat használtak. Általában kagylókban tárolták melyekből néhány, női sírokban megtalálható. A szépítőszerek nyomai néha az évezredekkel is túléltek, festékek voltak, melyek porráőrölt maradványai megőrizték színüket; fehér, fekete, kék vagy vörös színűek, de Sir Leonard Woolley (1950) szerint "a normál szín a zöld". Shubad királynő zöld festéket használt, talán zöld szeméhez illően.

Neki nemcsak nagy, természetes kagyló szépítőszert tartói voltak, hanem kagylóutánzatai is, egyik aranyból, a másik ezüsből. Fekete szempillafestékét kagyló és lapis lazuli díszítésű ezüst dobozban tartotta. L. Legrain (1929), az Ur-i ásatásokat végző csoport másik tagja elbeszéli, hogy "félig üres kalcit edényekben a fekete kozmetikum felületén századokkal ezelőtt benyomódott finom ujjlenyomatok láthatók. "

Nem sokkal a felfedezés után végzett vegyvizsgálatban Kenneth Graham ezt mondja:

- Az egyik minta világoskék anyagnak nézett ki, ez nagymennyiségű alumíniumfoszfátot, rezet, ólmot, és karbonátot tartalmazott, vas, kalcium és szilíciumdioxid nyomokkal. Arra lehet következtetni, hogy őrlött türkiz volt, természetes ásvány, ami hidratált alumíniumfoszfátot tartalmazott a szokásos réz szennyezettséggel s ez elegendő volt, hogy kékre színezzé.

- A második minta fekete por volt, az antimonhoz hasonló, amiről a vizsgálat kimutatta, hogy nagymennyiségű mangándioxidot és ólmot tartalmaz, kevés

rézzel, alumíniummal, foszfáttal, karbonáttal, szilíciumdioxiddal és vassal. Az utolsó hat anyag egyértelműen, mint türkiz volt jelen, ahogy fent már leírtuk; a fekete színt csak mangándioxid okozhatja, melynek fekete oxidja a természetesen jelentkező ásvány: a piroluzit (vagy barnakő).

- Az ólom és karbonát jelenléte mindkét mintában eléggé váratlan, mivel ezek sem a türkizzel, sem a piroluzittal nem kapcsolódnak a természetben és így szándékosan kellett őket hozzáadni. Az ólom oxidjai színezettek és ha a fenti ásványokkal keverik őket por alakban, a barna, vörös és lila igen mutatós árnyalatait adják.

A szakértő hozzáteszi, hogy a kozmetikumokban az ólom jelenléte komoly veszélyt jelentett az egészségre. Ebből következik a kérdés: megreszkírozták-e Shubad királynő és báránói az ólommérgezést, vagy a mérgező festékek mellett volt-e valamiféle közömbösítő krémük, ami megvédte bőrüket a méregtől? Mindenesetre az efféle kifinomult piperecikkek gyártása különleges vegyszeti fejlettségre utal.

Nincs közvetlen utalás arra, hogy a sumírok ismerték és használták a szappant. De következtethetünk erre abból, hogy a férfiak borotválták fejüket és arcukat, ami szappan nélkül elég fájdalmas eljárás lett volna. A második, amit figyelembe kell venni, a latin *sapo*-ból származó szappan név, mindkettő emlékeztet a sumír *zeeb* szóra, ami "szép"-et jelentett. A szappan tisztítóeszköz, következőképpen szépitőszer volt.

A szappanhoz és a festékhez hozzá kell együk a parfümöt-ami színűleg illatosított, fűszerezett krémféle volt, ezt ír-nek nevezték, s valójában a kozmetikumok és gyógynövények közötti átmeneti termék volt. A templomraktárakból szezámolajat, vagy egy kis birka-faggyút küldtek az "ír" készítőjének; ezek lehettek nyersanyagaik. Sok gyógyszer is létezett, és az agyagtáblákon ránk maradt egy sor recept, melyek ásványokból, az állat és növényvilágból származó összetevőket hasznosítottak. Kedvenc ásványuk a konyhasó és a salétrom volt. Né-

hány gyümölcsfa, – mint pl. a körte, füge és datolya, valamint fűz és fenyő – porított fáját gyógyításra használták. Nem tudjuk, melyik növényt nevezték a sumírok hold-virágnak, de gyógyszereik között a kasszia, mirtusz, kakukkfű és az ördöggyökér nagy biztonsággal azonosíthatók. Amit a sumírok *gamun*-nak és az akkádok *kamun*-nak *neveztek*, talán egyezik a mi kömény fűszernövényünkkel.

Járművek

Ur ásatói bámulatba estek, amikor Mezopotámia legrégebb szobrai között találtak egy mészkő domborművet kerekesszekér ábrázolásával.

"A sima kerekék két félkör alakú részből állnak, ezeket rézkapcsokkal erősítettek össze egy központi mag körül. A nagy emberi jelfedezést, a kereket Urban több, mint 1500 évvel Egyiptomba való importálása előtt használták"

írta a Pennsylvania Egyetem által kiadott korabeli beszámoló.

Az archaikus kor valódi kereke hamarosan napvilágra került Úr, Kish és Susa királysírjaiból. Mind négykerekű kocsik tartozékai voltak. A kerekesszekér használatát legkorábban az emberiség egyik legősibb írott dokumentumán található képrészlet ábrázolja Ianna istennő Uruk templomából Kr. E. cca 3500- ból származó agyagtáblán. Az agyagmodell szekerek kerekeit először az Uruk-i rétegben találták, bár a kerekesszekér legelső ismert képe egy pecsétnyomaton szerepel. Sir Leonard Woolley (1955 a korszakalkotó találmányt a sumír Uruk (*Warka*) templomváros népének tulajdonítja.

Az ásatásokat követő évek során erőtlenné, meg-megújuló törekvéseket tettek, hogy összehozzák a képet és kétségeket támasszanak a sumírok e kimagasló eredményét illetően. Ezekkel a próbálkozásokkal szemben az Oxford egyetem ötkötetes, úttörő jellegű Technika Történelmi tanulmányán dolgozó tudós csoport azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy a kere-

ket alsó Mezopotámiában fedezték fel, nagy valószínűség szerint Kr. e. 3500 körül és ez eredeti felfedezés volt.

Minden okunk meg van annak feltételezésére, hogy a csónak még a kocsinál is régebbi jármű volt. Egy Eridu-i férfi sírjában talált agyagmodellt a *"vitorlás hajó tán legkorábbi modelljének"* nevezték. (Lloyd 1948). A legrégebbi sumír temetők árasztották az ezüst, réz és agyag csónakmodelleket. Feliratokból tudjuk, hogy a sumírok több évig tartó hajóutakat tettek, hogy templomaiknak megszerezzék távoli földek luxuscikkeit. A csónakhoz vitorlavásznat szőttek a templomok magasan szervezett műhelyeiben.

Ha elfogadjuk azt a véleményt, hogy a tett szülője a gondolat, akkor emlékeznünk kell, ha a repülésről beszélünk, hogy az ember szárnyakkal való felemelkedését először Etana ősi története mesélte el egy táblán és számtalan pecsétengergyagárasztásán ábrázolták, melyek némelyike az akkád korba nyúlt. Etana jó pásztor volt, aki mikor nyáját és feleségét a terméketlenség sújtotta, elment felkutatni az élet forrásának növényét. Felült egy sasra, és a levegőbe emelkedett, de célja közelében visszazuhant a földre. Ez a legenda az emberi repülés első ismert meséje.

Öltözködés

Valószínűleg a bőr a legfőbb anyag amiből a sumírok a legrégebbi időkben ruházatukat készítették, amikor hűvösebb hegyvidéken laktak. Birkabőrrel védték magukat a szélről és talán az ősi hagyomány él tovább a Gudea és Ur-Ningirsu hercegek által viselt birkabőr sapkáiban.

A szobrászat átmentette az utókornak a kisbárányok korai fejfedőkön gondosan kifaragott fürtjeit melyekből sok későbbi forma fejlődött ki.

Ezeknek a báránybőr sapkáknak ősi, eredeti változatlan formáját egyes eurázsiai népek még ma is viselik, akik örökölték vagy kölcsönözték a sumír civilizáció szokásait.

Heuzey (1888) ezt a sapkát az egyik jelentős sumír találmánynak nevezi.

Úgy látszik, hogy a hadinépek amikor harcba indultak, pettyes leopárdbőrből készült különleges kabátot viseltek. Ez a katonaruha világosan látható az Úr-i zászlón. Talán bőrt használtak az ősi szoknyákhoz, övekhez, fejfedőkhöz és lábbelikhez.

A bőr az ezredek során elporlad, de fennmaradt sok bőrtárgyra vonatkozó írott szöveg. A mesterembereket soroló listákon gyakran említik a bőrdíszműveseket, mint pl. Dr. Anna Schneider a sumír templomvárosról írott könyvének hosszú listáján (1920). Templomokba szánt királysobrok a szabálynak megfelelően a vallási alázat miatt mezítlábasok, de peséthengereken a cipő esetenként jelen van.

A gyapjút, a másik állati terméket bizonyára használták a sumírok: Sok utalást ismerünk a gyapjú nyírására, szállítására, eladására, vagy templomoknak való átadására, ahol munkáscsoportok végezték a fonási és szövést. A gyógyító mágikus szövegek mesélnek a szerelem istennő Inanna hajadonjairól, akik *"fekete, fehér és vegyes gyapjúból csodálatos történeteket szőttek"*. Ilyen történeteket a *"betegségek megkötésére is használtak."*

A gyapjút színezték. Magasrangú hölgyek, ünnepi alkakkor élénk vörös gyapjú kabátot viseltek, melyeknek *apró*, porrá vált töredékei fennmaradtak a sírokban. Mindamellet ismerték a vásznat is és minden okunk megvan arra, hogy higgyük: Mezopotámia forró éghajlatán a vászon volt a mindennapi viselet. Templomi feljegyzések említenek közönséges, szegett és pompás vásznat. A férfiak egyszerű, szoknyaféle ruhadarabját, mely a testet az öv felett szabadon hagyta, az Úr-i zászló felszabadult ünneplői viselték. Az asszonyok testét majdnem mindig teljesen fedik a fodros szoknyák és bojtos sálak. A fonás és szövés technikájának hosszú fejlődése kellett hogy megelőzze ezeket a finom textíliákat.

Az emberiség legelső textíliáit talán vízínövényekből készítették. Minden gyerek, aki a mocsarak növényeihez hozzáfér, elkezd azokat pliszírozni és szövögetni. Ez a kezdetleges technika fejlődött azután a gyapjú, kender és vászon szövésé-

nek, sodrásának későbbi formájává. A szövőszéket már a korai *Al-Ubaid*-i kultúrában ismerték, ahogy azt a fennmaradt kő-súlyok mutatják. A királyszerű idején a szövés, festés és varrás művészete már teljesen kifejlődött. Az udvarhölgyek némelyike bonyolult ujjas kabátokban ment a halálba. A szövés ősi művészetéből gyönyörű nagy sálak maradtak fenn Mezopotámiában. A klasszikus irodalomban találunk erre utalásokat. A görögök kaunakes-nek nevezték ezeket. Amikor a sumírok eltűntek, fejlett textilművészetük, mely besugározta a környező területeket, látszólag sok helyen új életre kelt. A főfonó, Arachne legendája, melyet Lydiához lehet kötni, jelzi, hogy a görögök abból az irányból tanulták ezt a művészetet.

35. ábra - Díszbe öltözött hölgyek, pecséthengerről

36. ábra - "Vándorlást jelent" az Uruk-i király pecsétjén Sargon korából. Az emberek cipőt viseltek, amikor vándorolniuk kellett.

Arachne, a Colophon-i Idmon leánya, a mitológia szerint olyan gyakorlott volt a szövésben, hogy versenyre merte hívni Athéne istennőt. Arachne győzött, de a csalódott, dühös Athéne pókká változtatta.

A Mezopotámia lakói által készített legkezdetlegesebb textiliák, az ősi gyékényfonatok és kosarak is változatlan mintákkal maradtak fenn, a sumírok otléte alatt és még távozásuk után is. A gyékényfonatokat a szegények testének becsavarásához használták, az egyszerű temetéseknél. Woolley (1950) írja: *"Meglepő, hogy a talajban, ahol sok maradandónak tűnő dolog teljesen elporlad, a törekeny gyékény fonat, bár minden anyagát elveszítette és egy lélegzettel el lehet fújni, mégis megtartja megjelenését és textúráját és óvatosan lefotózva fényképe úgy néz ki, mint az eredeti, amelyik már 4500 éve elporladt."*

Hangszerek

A zenének, mint a táncnak is szertartási jellege volt Sumír korai napjaiban. A hárfa és a cintányérok csengése, a sumír

templomokban az ima kántálását kísérték. A kis hárfá illetve a királynő magánképezéséhez. A királysirokban felfedezett csodálatos arany és ezüst hárfákat a hivatalos szertartásokon használták. A Shubad idejéből való cintányérok (cca Kr.e. 2500) sima fém darabok voltak, egyenesek, vagy szem alakúak, ezeket a táncosok ritmusra ütötték. A kis fémtárgyak a skorpió ember mögött táncoló kecskegida kezeiben láthatóak (41. ábra); vagy a cintányér játékos kezében, a főpapnő egyik arany pecséthengerén, akit nemrég felfedezett kupolás boltív alá temettek; ugyancsak a Kish-i berakásos plakett egyik zenésznőjének kezében is ez látható. Különlegességként a múzeumnak van két ilyen réz lapja, amit 30 évvel ezelőtt hoztak Fara-ból melyek nagy valószínűséggel Shuba királynő korából való sumír cintányérok.

Hajlítottak, 35 cm hosszúak és 4 cm szélesek a nagyobb végükön (Legrain, 1925).

A nagydob, amit a sumír kőfaragók gyakran ábrázolnak, szintén a szertartási zene hangszere kellett hogy legyen; a későbbi szövegek gonosz lélekről beszélnek, akit a dob hangjával ütöttek el.

Kiengira "*nádak szent földje*" volt Sumír eredeti neve. A nádvidék a nádsíp természetes hazája lehetne. Nem tudunk nádsípról, ami túlélte volna az eltemetés évezredeit, de a Pennsylvania Egyetem birtokában van egy pár finom ezüst síp, amit néha "*kettős oboának*" is neveznek (II. tábla 3. ábra).

Ugyanez a múzeum további két csodálatos sumír hárfá, lant és e kettő keverékének is büszke tulajdonosa. Woolley (1950), aki ezek közül sokat Urban talált, így írja le őket: az egyik hárfá a legcsodálatosabb, amit valaha találtunk; hangládáját vörös, fehér és kék mozaik szegélyezte, a két függőleges részt kagylóval, lágis lazulival és vörös kővel rakták ki, széles arany szalagokkal elválasztott zónákra osztva, a keresztrúd félig sima fa, félig ezüsttel bevont állatjelenetekkel vésett kagyló plaketek díszítik az első oldalt és ezek felett nyúlik ki egy szakállas bika nehéz aranyból kidolgozott pompás feje (10. tábla 1. ábra)

Ugyanott egy másik lant is volt, csupa ezüstből, téhen fejjel, a harmadik szarvassal és a negyedik két szarvassal. Woolley kíváncsi volt, vajon a hangszerek

"különfélék voltak-e; a bika a basszus, a tehén a tenor és a szarvas talán az alt megjelölésére? Hogy egy sírban négy lantot találtunk a harmónia rendszerét sejteti, mely e korai időben nagyon nagy érdekesség lenne a zenetörténet számára."

Hangszereket ábrázoló sumír sztélék és egyéb kőtöredékek találhatóak Christian (1940) *Altertumskunde*-jének 426. tábláján. Harangok, kereplők, sistrumok valamint az egyszerű és kifinomult hangszerek nagy változatossága található benne.

Az Oxford Zenetörténet (Buck 1929) a görög zene fejezetével kezdődik, amit a "*héber zene*" követ, mint második fejezet. Ezekben és a továbbiakban elismerik, hogy az egész görög zene Kis Ázsiából ered és a görögök és héber zene jellegzetes és ünnepezt hangszerei ezeket a népeket jóval megelőző korokból származnak. De ezeket a tényeket csak lábjegyzetekben említik

Azután olvasunk a sumír kithara-ról, amit egy Tello-ból származó domborművön ábrázoltak és amely most a Louvre Sarzec termében található;

"ahogy ábrázolták, ez a kithara kézművesség és elméleti tudás színvonaláról tanúskodik."

Ugyanez a fonás a lant távoli eredetéről szólva a család legkisebb tagját a tamburát említi, melyet az előbb idézett egykori dombormű ábrázol, szintén Gudea az ősi Lagash sumír uralkodójának palotájából. Hozzá tehetjük, hogy Donald E. Mc Cown 1952-ben Nippurban kiásott egy agyagtáblácskát, lantot tartó ember alakjával.

A fennmaradt hangszerek száma és változatossága, valamint a különféle típusú dalokat említő ékiratos dokumentumok a Kr. e. 3. és 2. évezred közötti sumír városok meglehetősen magas zenekultúrájáról tanúskodnak. Az ember kíváncsi, vajon a tudomány valaha eljut-e addig a pontig, hogy rekonstru-

álja és felélessze a sumírok zenéjét? F. W. Galpin (1937) tett erre egy bátor kísérletet.

Befejezés

Építészettől a zenéig napjaink minden művészete és kézművészete bizonyos mértékig lekötelezettje az ősi sumír mestereknek. A technika területén elért sumír eredményeket röviden bemutató tanulmány messze nem merítette ki a témát, s ez még csak nem is volt célja. Mégsem tudjuk befejezni ezt az ismertetést az emberi tevékenység két fontos ágának említése nélkül, melyektől a technikai tudás elválaszthatatlan: a gyógyítás tudománya és művészete. Többé-kevésbé határozottan állították és túlságosan gyakran ismételték, hogy a klasszikus ókort megelőző emberi közösségek a hitvány fekete mágia és babonák sötéttségében éltek. Ez nem igazságos kép; természetesen volt fejlődés az emberi tudásban, de az lassú átalakulás volt és nincs éles határvonal a korai nyugat-ázsiai és a későbbi keleteurópai bölcsességek között.

E nagyon régi mágusok világára vetett közelebbi pillantás kizárja, hogy varázslatuk a ma tudósoknak nevezett emberek által gondosan összegyűjtött és továbbított megfigyelések összességén alapult volna. A mágusok egész generációi figyelték az időjárás tényeit, a csillagok járását, az évszakok változását, a növényekkel, állatokkal és emberekkel kapcsolatos jelenségeket és egyesítették megfigyeléseiket.

A mágus az az ember volt, aki megfigyelte aényt, vagy titkos tanításban kapta az információt, hogy amikor a Nap korongja a Bak csillagkép szarvai között kel fel, az a tél végét jelenti. A Nap ereje visszatér, a napok hosszabbodnak és a rosszhangulatú embereknek elmondhatja az érkező tavasz jó hírét, a tél kínjainak végét.

Az időjárás-változást előre jelezni képes férfiak és nők akik mindig oly fontosak voltak az egyszerű embereknek - voltak az első tudósok; tudásuk hatalmat adott nekik és paphercegi rangra emelte őket. E hatalom forrása sokáig az égi-
testek és más természeti jelenségek melyek az asztrológiát, a

modern asztronómia szülőjét alkotják folyamat gondos és szertartásos megfigyelése maradt.

A sumír gyógyító-művészet messze nem bolond babona volt. Mielőtt a gyógyítást javasolta, a sumír orvosnak ismertetnie kellett lelkiismeretes diagnózisát. Receptjeik növények, állatok és ásványok főzetéből, kísérőül hozzáadott sörrel, igen ésszerűen hangzanak, amint azt a Pennsylvania Egyetem Múzeumának egyik táblája tanúsítja, melyet a gyógyítás történetében a legrégebb lapnak neveztek. Ez a Nippurból származó sumír agyagdokumentum mentes azoktól a misztikus és ésszerűtlen elemektől, melyek később a babiloni orvostudományra annyira jellemzőek. A sumír orvosoknak voltak gyógyszereik, de nyilvánvalóan hasznosnak találták a hozzáadott pszichoterápiás kezelést.

Az ember meglepődik, amikor utóbb megjelent hosszú könyveket olvas az emberi civilizáció történetéről és az emberiség találmányairól, melyek szerzői semmibe veszik ismételten lekicsinylek Nyugat-Ázsia és különösen a sumírok döntő közreműködését. Teljesen önkényes azt állítani, hogy „*a sumerok a filozófia kezdete előtt éltek, vagy hogy, tudásuk nem volt igazi tudomány*”. A sumírok korai elmékedései mitológiaiájukba ágyazva a dolgok lényegéről, az okról és a dolgok természetéről, a filozófia alapjai és kezdetei. Természetes, hogy mint minden kezdet, ezek az elméletek is egyszerűek. De hálásan kellene elismernünk, hogy a sumerok nemcsak a fém szerzőszámok egész sorát találták fel és fejlesztették ki, melyeket még ma is használnak a művészek és kézművesek – pl. bárd, vésők, fűrés, ár, fűrő és sok egyéb – de a mai nyugati tudósok számára megalkották a tudományos munka alapvető, elvont eszközeit és fogalmait. Korai sumír táblák halak, madarak, háziállatok és növények felsorolásait tartalmazzák, melyet az ősi írók megfigyeltek és csoportosítottak. Az általuk kialakított kategóriák fektették le a tudomány azon ágainak alapját; mint az állattan és növénytan. A matematikai alpműveletek, beleértve! az algebrát is, valamint mértékrendszerünk szintén a sumírok hagyatéka. Megtanítottak bennünket a hosszúság, súly és területmérésre, a láb, a font és a hektár használatával. Kifejlesztették a hatvanas alapú számrendszert, felosztották a

kört 360°-ra, a napot órákra és az órát 60 percre. A táblák azt mutatják, hogy a sumerok sokkal előbb használták az Euklidesznek és Pithagorásznak tulajdonított tételeket, mint ahogy ezek a görögök megszülettek. A csodálatos részletek gazdagsága végett az olvasó forduljon a fejezetet követő bibliográfiához, ami technikai okokból nem lehet teljes, de sok felsorolt könyv további utalást tartalmaz a témában való további könyvekre és folyóiratokra.

A sumír természet és gondolat nem vonz egyformán minden mai érdeklődőt, s a balsejtelmekről és más ésszerűtlen elemekről való primitív elmélkedés nyilvánvalóan elfogadhatatlan. De ezekkel vegyesen végtelen értékek szerepelnek, melyeket el kell ismerni. A sumír gondolkodás kövezte ki a modern ember útját, hogy még mindig rejtélyes világát megismerje.

Fényképtár

1. tábla 1. kép Sumír uralkodó szobrának feje Lagashból. A kemény követ kőrbemunkálták, kb. Kr.e. 2000 (Boston, Szépművészeti Múzeum)

94 3 9S

44. ábra - Asszonyok felvonulása. Pecséthenger

2. tábla 1. kép Fehér márványfej lapis lazuliból berakott szemmekkel, Urból kb. Kre. 2000-ből (Philadelphia, Egyetemi Múzeum)

BIBLIOGRAPHY

AL-ASII,, NAJI. 1949. Dudu, The Sumerian scribe. Sumer, vol. 5, no. 2, pp. 130-132.

AMIÉT, PIERRE. 1951. La Ziggurat d'après les cylindres de l'époque archadque. Rev. Assyriol., vol. 45, No. 2, pp. 80-88.

rv..

ANDRAE, WALTER 1922. Die archaischen Ischtartempel in Assuc Leipzig. 1930. Das Gotteshaus and die Urformen des Baues im alten Orient.

BALTRUSATTIS,,IURGIS. 1934. Art sumérien, art roman. Paris.

BARBER, C. T 1956. Bitumen - 7,000 years of man's history. Iraq Petroleum. vol. 6, No. 1, pp.17-21.

BASMACHI, FARAJ. 1950. Sculptured stone vases in the Iraq Museum. Sumer, vol. 6, No. 2, pp.165-176.

- BERRIMAN, A. E. 1955: A new approach to the study of ancient metrology. *Rev. Assyriol.*, vol. 49, No. 4, pp. 193-201.
- BOHTZ, CARL HELMUT 1941. In den Ruinen von Warka. Leipzig.
- BOWLIN, C. ANGÉLA, and FARWELL, BEATRICE. 1950. Small sculptures in bronze. New York.
- BRASWOOD, R. J. 1952. The Near East and the foundations for civilization. Eugene, Oreg. 1958. Near Eastern prehistory. *Science*, vol. 127, No. 3312, pp. 1419-1420
- BREASTED, JAMES HENRY 1916. Ancient limes, Boston.
- BRILL, BEZOLD. 1918. Sternglaube und Stemdeutung, Die Geschichte und das Wesen der Astrologie. Leipzig.
- BUCK, PERCY C. 1929. The Oxford history of music. Introductory volume. Oxford. ;
- BURINGH, P 1957. Living conditions in the lower Mesopotamian plain in ancient limes. *Sumer*, vol. 13, No. 1-2, pp. 30-57.
- CARLETON, PATRICK 1939. Buried empires. London.
- VERA, ENWARD. 1938. They wrote on clay. Chicago.
- CHILDE, V GORDON. 1951. The first waggons and carfs, from the Tigris to the Severn: Proceedings of the Prehistoric Society. London. 1932. New light on the most ancient Erit. London. 1955. Rotary motion. A history of technology. Vol. I, p. 203. Oxford. 1958. The prehistory of European society. London.
- CHRISTIAN, VIKTOR. 1940. Altertumskunde des Zweistromlandes. Vol. 2. Leipzig.
- COGILAN, H. H. 1942. Some fresh aspects of the prehistoric metallurgy of copper. *Antiquarians Journ.*, vol. 22, pp. 22-38.
- CORBIAU, sNVIONE. 1936. Sumerian dress lengths as xhronological data. *Iraq*, vol. 3, pt. 1, pp. 97-100.
- CRAWFORD, WAUGHN EMERSON. 1954. Sumerian economic texts. New Haven.
- CROS, GASTON DU. 1940. Nouvelles fiúlles de Tello. Paris. DANTFINE, HÉLÉNE. 1937. Le palmier-dattier et les arbres savrés dans l'íconographie de l'Asie occidentale ancienne. Paris.
- DEIMEL, ANTON, S. J. 1927-37. Sumerisches Lexicon. Rome. 1931. Sumerische Tempelwirtschaft. Rome.
- SELOUGAZ, PINHAS. 1940. The Temple Oval at Khafajah. Chicago. 1942. (W ith S. Lloyd.) Presargonid temples in the Diyala region. Chicago.
- DIRECTORATE OF ANTIQUITIES, IRAQ. 1942. A guide to the Iraq museum collections. Baghdad.
- DOWSON, V H. W. 1921-23. Dates and date cultivation in Iraq. Cambridge.
- EBELING, ERICH. 1955. Beiträge zur Kenntniss der Beschwörungsserie Namburi. *Rev. Assyriol.* Paris, vol. 49, No. I, p. 33.
- FALKENSTEIN, ADAM. 1954. La cité-temple sumérienne. *Cahiers d'Histoire Mondiale*, vol. 1 pp. 784-814.

- FIGULLE, H. H.
 1953. Accounts concerning allocations of provisions for offerings in the Ningal temple at Ur. Iraq, vol. 15, pp. 88-122.
- FISH, THOMAS. 1938. The Sumerian city Nippur Iraw, vol. , pt. 2, pp.157-179.
 1943. Food of the gods in ancient Sumer. Mai 1954. Oae ofthe Suo~an' . Sumer, w1:10, No. 2, pp.113-115.
- FORRES, ROBERTJAMES. 1955. Studies in ancient technology. Leiden.
- FRANKFORT, HENRY 1954. Art and architecture of the ancient orient. Harmondsworth.
- GADD, G'StRILJOHN. 1929. History and monuments ofur. London.
 1948. The fan of Ba-ba. Iraq, vol.10, pt. k, pp. 93-100.
 1956. Teachers and students of the oldest schools. London.
- GALPIN, FRANCIS WILLIAM. 1937. The music of the Sumerians. Cambridge.
- GENOUILLAC, H. DE. 1909. Tablettes sumériennes archad'ques. Paris. 1934-36. Fouilles de Telloh. Paris.
- GETTENS, RL>TfiERFORD T, and US)Z,TON, BERTHA M. 1955. Abstracts of technical studies in art and archaeology. Freer Gallaeoy ofArt Occ. Pap., vol. 2, No. 2.
- GOOSSENS, GODEFROY 1948. L'art de l'Asie antérieure dans l'antiquité; les époques. Bnuxelles.
- GORDON, CYRUS H. 1939. Western Asiatic seals in tlxr Walters Art Galle~y. Iraq, vol. 6, pt, 1, pp. 3-34.
- GRAHAM, A. KENNETH. 1929. Scientific notes on the finds of Ut Univ. Pennsylvania Mus. Journ., vol. 20, Nos. 3, 4, pp. 246-257.
- HAINFS, RICHARD C. 1956. Where a goddess of love and war was worshipped 4,000 years ago. Illustr. London News, Aug. 18, pp. 266-269.
- HARDEN, D. B. 1934. A typological examination of Sumerian pottery fiam Jamdat Nasr and Kish. Iraq, vol. 1, pt 1, pp. 31-44. I
- HARIMANN, LOUIS. 190. On beer in Mesopotamia. Suppl. to Journ. Amec Orient. Soc.
- HERICH, ERNSZ: 1934. Schilf und Lehm; ein Beitrag zur Baugeschichte der Sumere. Berlin. 1936. Kleinfunde aus den Arehischen Tempelschichten in Uruk. Leipzig. 1950. Die Stellung der Uniktempel in der Baugeschichte.
 Zeitschr.. fiu Assyriol. N.E 15, p. 1.
 1957. Bauwerke in der altsumerischen Bildkunst. Wiesbaden.
 104 a. I@S
- HELBAEx,HANS. 1959. Domestication of foód phmts in the Old World. Science, vo1.130, No. 3372, pp. 365-72.
- HE~JZ~Y, LEON. 1887. Une étoffe chaldéenne. Rev Archéol., May-June.
 1888. L'architecture chaldéenne. Paris.
 1891. Les origines orientales de f art. Paris.

1900. Une villa royale chaldéenne, vers l'an 4000 avant notre ère. Paris
1902. Catalogue des antiquités chaldéennes, Louvre, Paris.
- H)Z,PRECHT, H. V 1906. Mathematical, metrological and chronological tablets from the temple library of Nippur. Philadelphia.
- HROZNY, B. 1910. Das Getreide in Alten Babylonien. Wien.
- HUTCHINSON, R. W 1934. Two Mesopotamian daggers and their relatives. Iraq, vol. 1, pt. 2, pp. 163-170.
- JACOBSEN, THORKILD, and ADAMS, ROBERT M. 1958. Salt and silt in ancient Mesopotamian agriculture. Science, vol.128, No. 3334, pp.1251-58
- JEAN, CHARLES FRANCOIS. 1923. Sumer et Akkad. Contribution à l'histoire de la civilisation. Paris. JOINT EXPEDITION OF THE BRITISH MUSEUM AND OF THE MUSEUM OF THE UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA TO MESOPOTAMIA. 1927-57. Ur excavation. London-Philadelphia.
- JONES, R. A. 1941. The origin of the Voussoir arch. Civil Eng. April, p. 259.
- JORDÁN, JULIUS. 1928. Uruk-Warka. Leipzig.
- KING, LEONARD WILLIAM. 1910. A history of Sumer and Akkad. London.
- KRAMER, SAMUEL N. 1957. From the tablets of Sumer. Indian Hills. 1958. History begins at Sumer. London. 1959. A Sumerian document with microscopic cuneiform. Expedition, vol. 1, No. 3, pp. 2-3. Philadelphia.
- KRAUS, E R. 1954. Wandel und Kontinuität der Sumerisch-babylonischen Kultur. Leyden.
- KUGLER,FRANZ XAVER 1907-24. Steinkunde und Sterndienst in Babel. Münster.
- LÁBAT, RELI>r. 1957. La science antique et médiévale. Paris.
- LAMBERT, MAURICE. 1950. La cité sainte d'Uruk Sumer, vol 6, No. 2, pp.149-164. 1952-59. La période Présargonique. Sumer, vol. 8, No. 1, pp. 57-77; No. 2, pp.198-216; vol. 9, No. 2, pp.198-213; vol.10, No. 2, pp.150-190.
- LANGDON, STEPHEN H. 1911. Tablets from the archives of Drehem - origins of the Sumerian calendar. 1919. Sumerian liturgies and psalms.
- LARSEN, H. 1948. Die Sumere. Berlin.
- LEEMANS, W. E 1950. The old Babylonian mešûm-chant. Leyden.
- LEGRAI~ LEON. 1925. The builder's ad at Ur. Univ. Pennsylvania Mus. Journ., vol.16, No. 4, pp. 217-306. 1927. Discovery of the royal tombs at Ur of the Chaldees. Univ. Pennsylvania Mus. Journ., vol. 18, No. 4, pp. 442-444. 1929x. Gem cutters in ancient Ur. Univ. Pennsylvania Mus. Journ. vol. 20, Nos. 4-6, pp. 258-306.

- 1929b. The boudoir of Queen Shubad. Univ. Pennsylvania Mus. Journ. vol. 20, Nos. 3-4, pp. 219-238,
- LEVEY, MARTIN. 1959. Chemistry and chemical technology in ancient Mesopotamia. Amsterdam.
- LEWY, HILDEGARD. 1949. Origin and development of the sexagesimal system of numerator. Journ. Amer. Orient. Soc., vol. 69, No. 1, p. 1.
- LLOYD, SE'ON. 1936. Mesopotamia: excavations on Sumerian sites. London. 1943. Twin rivers. London.
- 1948x. Uruk pottery. Sumer, vol. 4, No. 1, pp. 39-51. Baghdad. 1948b. The oldest city of Sumeria; establishing the origins of Eridu. Illustr. London News, Ser. 11, pp. 303-305.
- MACKAY, E. J. HENRY 1925-29. Report on the "A" cemetery at Kish, Mesopotamia. Chicago.
- MALLOWAN, M. E. L.
1930. New light on ancient Ur. Nai Geogr Mag., vol. 57, No. 1, pp. 94-120.
1956. Twenty-five years of Mesopotamian discovery. London.
- MALLOWAN, M. E. L., and CRUIKSHANK, ROSE J. 1935. Prehistoric Assyria; the excavations at Tell Arpachiyah. London.
- MARYON, HERBERT. 1949. Metal worldng in the ancient world. Amer. Journ. Archal., vol. 53, pp. 93-125.
- McCOWN, DONALDÉ. 1951. Nippur: the holy city Unix ennsylvania Mus. Bull., vo1.16, No. 2, pp. 5-19.
1952. Excavations at Nippur, the 4000 year old city of sumera and Babylonia. Illustc London News, vol. 220, No. 5906, June 28, pp.1084-87.
- MOORTGAT, ANTON. 1932. Die Bildende Kunst des Alten Orients und die Bergvölker. Berlin.
1945. Die Entstehung der sumerischen Hochkultur. Der Alte Orient, vol. 43. Leipzig.
1949. Tammuz Berlin.
- NEUGEBAUER, O. 1951. The exact sciencws in antiquity Copenhagen.
- NOTGEMEINSCHAFT DÉR DEUTSCHEN WISSENSCHAFT 1934. Vorläufiger Bericht über die in Uruk untemommenen Ausgrabungen. Berlin.
- OPPENHEIM, A. LEO. 1941. The golden garments of the gods. Journ. Near Erit. Stud., vol. 8, No. 3, p. 172.
1954. The seafaring merchants ofUr. Journ. Amer. Orient. Soc., vol. 74, No. 1, pp. 6-17.
- PALLIS, SVENDAAGE. 1956. Antiquity of Iraq. Copenhagen. PARROT, ANDRÉ.
1946. Archéologie mésopotamienne. Paris. 1948. Tello. Paris.
1953. Le tour de Babel. Paris.
1955. Discovering buried worlds. New York.
- PARTINGTON, J. R. 1935. Origins and development of applied chemistry. London-New York.

- PERKINS, ANN LOUISE. 1949. The comparative archaeology of early Mesopotamia. Chicago. PIREI~INE, JACQIJES. 1944. La civiliration sumérienne. Lausanne.
- POHL, ALFRÉD, S. J. 1937. Rechts- und Verwaltungsurkunden der III Dynastie. Leipzig. POLIN, CLAIRE C. J. 1954. Gifts of Jubal. Musical instruments from the ancient east. Philadelphia.
- PORARA, EDTTH. 1947. Mesopotamian art in cylirxler seals of the Pierpont Morfian Library. New York
- PR:ITCHARD, JAMES B. 1954. The ancient Near East in pictures relating to the Old Testament. Princeton.
- ROUSSEAU, PERRE 1956. Histoire des techniques. Paris.
- ROUX,GEORGES. 1956-60. The story of ancient Iraq. Iraq Petroleum, vols. 6-8. London.
- RUI-TEH, MARGUERTT'E. 1950. Arts et styles du Moyen-Orient ancien. Paris.
- SAFAR, FUAD. 1950. Eridu. Sumer, vol. 6, pp. 27-38.
- SALONEN, ARMAS. 1942. Nautica Babytoniaca. Studia Orientalia, vol. 11, No. 1. Helsinki.
- SARZEC, E. DE. 1884-1912. Décoivertes en Chaldée. Paris.
- SAFAR, FUAD. 1950. Eridu. Sumer, vol. 6, pp. 27-38.
- SALONEN, ARMAS. 1942. Nautica Babytoniaca. Studia Orientalia, vol. 11, No. 1. Helsinki.
- SARZEC, E. DE. 1884-1912. Découvertes en Chaldée. Paris.
- SAYCE, ARCHIBALD HENRY 1900. Babylonians and Assyrians. London. 1907. The archaeology ofthe cuneiform inscriptions. London.
- SCHAEFFER, CLAUDE E A. 1948. Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie occidentale, III et II millénaires. London.
- SCHfIFER, HEINRICH, undANDRAE, WALTER 1925. Die kunst des alten Orients. Berlin: SCHMBKEL, HARTMUT 1955a. Ur, Assur und Babylon. Zürich. 1955b. Das Land Sumer. Die Wiederentdeckung der ersten Hochkultur der Menschheit. Stuttgart.
- SCHNESER, ANNA. 1920. Die Sumerische Tempelstadt. Essen.
- SINGÉR, CH. T ET AL. 1954. A history of technology, vol. I. Oxford Univ. Press.
- SORDEN, W. FR VON. 1936. Leistung und Grenzen sumerischer und babylonischaer Wissenschaft. Welt als Geschichte.
- S'EELE, FRANCIS R 1948. The code of Lipit-Ishtar. Philadelphia.
- THOMPSON, R CAMPBELL. 1936. A dic'bonary of Assyrian chemistry and geology. Oxford.
- THUREAU-DANGIN, FRANCOIS. 1898. Recherches sur l'origine de l'écriture cunéiforcne. Paris. 1938. Textes mathématiques babyloniens. Leyden.
- UNGER, E. 1926. Sumerische und akkadische Kunst. Breslau.

- VAN BUREN, DOUGLAS E. 1939. The fauna of ancient Mesopotamia. *Annal. Orient.*, vol. 18, pp. 1-113. Rome. 1948. Fish offerings in ancient Mesopotamia. *Iraq*. vol 10, pt. 2, pp. 101-121.
1952. The building of a temple-tower. *Rev. Assyriol.*, vol. 46, No. 2, pp. 65-74.
- VIROLLEAUD, CHARLES, and PÉLAGAUD, FERNAND. 1909. *L'astrologie chaldéenne*. Paris.
- 1913-31. *la musique Assyro-Babylonienne*. In *Encyl. Musique*. Paris.
- VOGEL, KURT 1950. *Mathematik in Keilschrift*. Sumerer kennen den Lehrsatz des Pythagoras. *Neue Zeit.*, vol. 8, No. 6, p. 13.
- WAGENER, M. 1950. *Die Musikinstrumente des A,ten Orients*. Münster.
- WARD, WILLIAM H. 1910. *The seal cylinders of western Asia*. Washington,
- D. C. WEANER, E. 1915. *Handbuch der Babylonischen Astronomie*. Leipzig.
- WILKINSON, CHARLES K 1949. *The art of the ancient Near East*. *Metropolitan Mus. Bull.*, vol.7, No. 7, pp.186-189.
- WITZEL, MAURUS, O. E M. 1932. *Texte zum Studium Sumerischer Tempel and Kultzentren*. *Annalecta Orientalia*, vol. 4, Rome.
- WOOLLEY, SIR LEONARD C. 1928. *The Sumerians*. Oxford.
1935. *The development of Sumerian art*. London. 1946. *Ur: The first phases*. London.
1950. *Urofthe Chaldees*. London.
- ZERVOS, CHRISTIAN. 1935. *L'art de la Mésopotamie de la fin du 4e millénaire au XVe siècle avant notre ére*. Elam, Sumer, Akkad. Paris.

TANULMÁNYOK

A SZKÍTÁKRÓL

Heteken át hatalmas tömeg bolyongott a New York-i Metropolitan Museum kiállítási termében. A szkíták aranykincseit bámulták.

Ez a kiállítás nemsokára Los Angelesben is látható lesz. Gondolom, hogy ottani magyar barátaim mind szerét fogják ejteni annak, hogy megnézzék. Érdemes ezért külön erőfeszítést is tenniük az elfoglalt amerikai magyaroknak, mert ilyen látványban aligha lesz részük sok-sok évig. A kincs jelenlegi tulajdonosa ugyanis Oroszország.

A tárgyak nagyobb része egyszerű sírbrólásból került az orosz magánemberek kezébe, akiktől már Nagy Péter cár elkövetelte és kincstárába szállíttatta őket.

A kincs jelentős része közvetlenül a szovjet-orosz régészek szakszerű és bravúros ásatásaiból származik.

A szovjet amerikai kultúrcsere akciója során elsősorban a szkíta kincseket kérte kölcsön az Egyesült Államok megbízottja Thomas Hoving, a Metropolitan Museum of Art igazgatója.

Miért éppen ezeket? Egyszerű a válasz, írja Hoving a kiállítás katalógusában bevezetőjében. Ezek a tárgyak unikumok. Ő bejárt sok múzeumot, látott sok kincset, egyiptomit, görögöt, középkorit, sőt újkori uralkodók mesés kincseit is, de mindezekből egy sem éri utol szépség, mesterségbeli tudás és erő dolgában a szittyák csodálatos holmijait.

Elmondja azután Hoving hogy a szkítákról és elődeikről keveset tudunk, írást nem hagytak ránk. Kortársuk a görög Herodotos, a történetírás atyja írt egy könyvet róluk, melyet erős kritikával lehet csak olvasni, mert sok benne a teljességgel hihetetlen, mesészerű és egymásnak ellentmondó adat. Herodotos mint minden görög, megvetéssel ír minden idegenről. A szkíták szerinte, nomád barbárok. De Hoving megjegy-

zi, hogy még ha aranytárgyaik egy részét görög miveseknél is csináltatták, elsőrangú ízlésű műgyűjtőknek kellett lenniük Valóban így is van, a szkíta kiállítás tárgyai egészen magas rangú műveltség tanúvallomásai.

A magyar látogató elmegy a kiállításra, megszedül a szépségektől és eszébe jut a gyerekkorában hallott induló :

"Szittyá vitézek a harc riadalma ne rettegtessen benneteket."

Hiszen a magyarságban egészen a mi generációnkig tartotta magát a szittyá (Scytha) eredet tudata, amiről régi krónikásaink írtak. Ezek után pedig kapj a a magyar látogató az egyik hideg zuhanyt a másik után. Minden felirat a tárgyakon, tájékoztatás a falakon, megjegyzés a katalógusban úgy van megszerkesztve, hogy kizárja a szkíta-magyar rokonságot.

Egyetlen kivétel a katalógusban a Plate 21-hez adott rövid magyarázat: a harcős fejét egy nő ölébe hajtja: e szókás emléke él a magyar népballadában. Molnár Anna balladájáról van szó, ahol az Ajgo Márton *"fejébe néz"* (olyan népszokás, amivel nem dicsekedhetünk).

A legszebb, szkítákat ábrázoló aranytárgyokról azt olvasuk, hogy azokat görög aranymívesek készítették.

No, de miért van ez így? A középkorban, sőt az újkor elején is, minden tudományos tekintély egész Európában bele nyugodott, hogy a magyarok a Herodotos által leírt barbár nomád szkíták utódai, – a bibliai Góg és Magóg átkozott népei voltak az őseik. Az orosz cárok által összeszedett szkíta kincsek hite azonban lassan átszivárgott a nyugati országokba és meggyőzte az értelmesebb embereket arról, hogy az a nép, amely ezeket a műveket létrehívta, nem lehetett barbár, sőt nagyon tehetséges kellett hogy legyen. A szkíták kívánatosá lettek mint rokonok, elsősorban a szlávok számára, akik nem voltak fémmívesek, tehát szükségük van fémműves elődökre, akikre büszkék lehetnek.

Az európai tudomány tehát rövid idő alatt kitérte a magyarságot a szittyá örökségből a dicsőséges indoeurópai (indogermán) népek családjá javára. Ehhez még segítettek a magyar történetírók, akiknek sikerült megtalálni a nyugati krónikákat,

amelyekből a mi régi krónikásaink kimásolták Scythia leírását. Ebből azt a következtetést vonták le szinte hihetetlenül hamisan a mi történetíróink, hogy a szittyá eredet tudata nem volt ősi, azt a krónikások találták ki. Ez nincs szükségszerűen így, de a szittyá eredet tanát a múlt századi Nagy Géza után már senki sem merete védelmezni. Történelmünk sok más értékével együtt a szittyák is Csáky szalmája lettek, elkaparintották tőlünk. Ezt teszi a jelenlegi kiállítás is.

Olvassuk, hogy a szittyák valószínűleg Szibériából származtak, továbbá azt a határozott állítást, hogy iráni nyelvet beszéltek ... Ezt mondja nekünk Farkas Anna, aki Brooklyn College tanárnője, a katalógus előszavában. Nem szereti ezeket a barbár nomádokat, akiknek fejedelmei, szerinte "*extravagáns*" fényűzéssel temetkeztek. – Azt írja, hogy a szkítaság egy volt a sok nomád csoport közül, melyek a sztyeppéken éltek és az állatalakos művészet nem egy csoporté volt, hanem valamennyié.

Erre azt kell mondanunk, hogy a szibériai származás lehetséges, de olyan távoli őskorból, amelyben Szibéria meleg volt és talán a legtöbb nép őshazája volt. Az "*iráni nyelv*" vágyálom. Adataink gyérek és nem az irániságot bizonyítják. Ami pedig a szittyá művészetet illeti, annak fő motívuma az állatküzdelem. A jó állatot, a szarvasmarhát, vagy a lovat, de leginkább a szarvast, megtámadják a gonosz állatok, az oroszlán, párduc, sas, griff. A jó és a rossz örök, tragikus küzdelme ez. Ezt a motívumot a szkíta aranyművesek Mezopotámiából hozták, ahol megvan igen sok változatban, már a régi Sumír időkben is.

A szkíta aranyművesség egyenes őse a rendkívül magas színvonalú sumír ötvösség. Nézzük meg Sir Leonard Woolley könyveiben a sumír ékszereket és azt a csodálatos arany sisakot, melyet sumír mester készített Ur városában Kr. e. 3000. év körül, amikor a görög nemzet és művészet még nem létezett. A szkíta művészet nem Kelet-Ázsiából jött a Kaukázus vidékre, hanem megfordítva és amelyik pusztai nép átvette az állatküzdelem motívumot, annak mesterei a szkíták, vagy elődeik, a preszkíták voltak. A kiállítás katalógusában Boris

Piotrowszky erősen hangsúlyozza, hogy a szkíta művészet eredete nem a közel-kelet. Nem mondja meg, hogy a közel-keleti eredetet kétségtelennek tartotta Rene Grousset a steppei népek kultúrájának nagy francia szakembere, elsősorban a Zawiyehben talált tárgyak alapján. Csak annyit mond Piotrowszky, hogy Zawiyeh dátuma a Kr. e. VI. század és hogy újabb szkíta leletek is vannak a steppékről, melyeket VII. századnak jeleztek. De semmit sem mond a luristáni bronzokról, melyek Kr. e. 1000 és 800. között kerültek a földre, és átmenetet képeztek a mezopotámiai és a szkíta műveltség között.

Tehát kedves barátaim nézzétek meg a szkíta kiállítást és hallgassátok meg a tárgyak beszédét. Hallgassátok meg a görög Herodotost és az amerikai katalógus íróit. A tárgyaknak hihettek, az írók mondanivalóit rostáljátok meg, mert azok mögött érdekek, indulatok és hiúságok vannak – nemcsak tiszta tudomány. Ne vegyük rossz néven, bennünk is van ilyesmi, ez emberi dolog. De ne hagyjuk magunkat félrevezetni. A szkíta-magyar rokonság ügyében idézem legnagyobb élő régészünk, László Gyula szövegét, akit különösen becsülök, mert tudományán felül józan magyar esze is van. Neki hihetünk.

"Mai történetíróink kivétel nélkül mind elvetik a magyarság szkíta származásának gondolatát mondván, hogy Anonymus Schythia leírását nyugati krónikások szövegéből másolta ki ... a magunk részéről – a romantikát mellőzve –, mégsem vetnők el a szkíta és hun ősök kérdését. Mert igaz ugyan, hogy Anonymus ... másolt ... de nyilván nem tette volna, ha a magyar gondolkodásban nem élt volna a szkíta ősök hite. Könnyen meglehet, hogy ez éppen magyar forrásból jutott el Nyugatra."

(Vértesszőlőstől Pusztaszerig. Gondolat, Budapest 1974. 99-101 oldal.)

SAROLT.

A magyar történetírás legrégebbi fonásai néhány éles, jellemző mondattal világítják meg azt a nőalakot, aki asszonyaink közül talán a legtöbb joggal tarthat számot a késő utódok érdeklődésére. Ez Sarolt, Szent István édesanyja. Nemzedékek, melyek közel ezer év pazarlása után, fájó érzéssel próbálják összekeresgélni ősi kultúránk, nemzeti életformánk maradék morzsáit, Sarolt alakjában megtalálhatják annak a magyarságnak női eszményét, melyet még nem alakított át idegen fajok életszemlélete, amelynek még nem voltak idegen gondolatrendszerekből kölcsönzött értékítéletei.

Sarolt sajtáságosan magyar jelenség, erős emberasszony, bölcs államasszony, akinek ereje és bölcsessége az ősi *magna materek* jellemvonása.

Ott áll történelmünk kezdetén, vele alkonyul a pogány világ és vele kezdődik a magyar kereszténység.

Sarolt elsőszülött leánya volt Gyula vezérnek, aki Erdélyben a fekete magyarok felett uralkodott.

Querfurti Bruno írásaiból tudjuk, hogy még Szent István idejében is erősen megkülönböztették a magyarság két alkotó elemét, az ország nyugati részeiben letelepült fehér és a fekete keleti ugorokat. Két, szoros szövetségben élő rokon nép, mégis két külön nép voltak és a magyar politikának első problémái közé tartozhatott a kérdés, hogyan lehetne a kettőt eggyé kövacsolni.

Gyuláról tudjuk, hogy megjárta Bizáncot, a középkori kultúra ragyogó székhelyét, összeköttetésben volt a virágzó, ez időben magas műveltségű török-bolgár birodalommal, ahol fel is vette a keresztiséget. A maga korában rendkívüli széles látókörű, nagy tapasztalatú államférfi lehetett, aki már látta, hogy a fehér és fekete magyarok összeolvasztása egységes nemzetté, erejük egyesítése egy uralkodó alatt, nagyhatalommá tenné a magyarságot.

A nagy elgondolás szempontjából talán szerencsés véletlen volt, hogy Gyulának nem volt fia. Sarolt fiú-leány volt. Gyula örökének reá kellett szállnia. A fehér magyarok leendő

ura, Géza éppen megfelelő korban lévén, kézenfekvő volt a két nép egyesítésének gondolata egy bölcsen szerzett házasság útján. Az elsőszülött leány feladata lett, hogy segítsen megvalósítani apja elgondolását, az egységes és keresztény magyar birodalmat. De nem tehette volna ezt, ha nem lett volna maga is a nemzet lelkéből lelkezett, ízig-vérig a régi magyar nőideálnak megfelelő asszony.

A vezérek korának hiányos történelmi forrásait hiába vallatjuk növevelési adatokért, de feltehetjük, hogy Sarolt neveltetése átmenet volt a mód között, melyben egy szabad keleti lovas nép törzsfőnökének leánya és egy trónra szánt bizánci hercegnő nevelkedett abban az időben.

Bizonyos, hogy már születésekor két világ hajlott feléje, az ősi pogány kultúra és az új keresztény szellemvilága. Valószínű, hogy megkeresztelték. De bizonyos, hogy törzse asszonyai megtartották születésekor a másik szertartást is. Összegyűltek férfi szemektől távol és bort öntve a serlegbe, azt a legöregebb asszony felajánlotta a pogány Nagy-boldogasszonynak, ahogy azt ma is megteszik a szegedkörnyéki asszonyok. Mert ha elmaradt volna ez az áldozat, az újszülöttet nem vette volna gondjába mind a hét Boldogasszony, nem őrizték volna meg a gonosz Szépasszony által hozott veszedelemtől, nem adott volna neki a Nagyboldogasszony boldog és termékeny asszonyi életet. Pedig bizonyos, hogy törzse öregasszonyai ezt kívánták számára biztosítani.

A vezér gyermeke már pici korában felcicomázott és kényeztetett csöpp bálvány lehetett, akinek első bizonytalan lépéseit derűs szeretettel nézték az öreg harcosok és fiatal leventék.

Valószínű, hogy jární és lovagolni körülbelül egy időben tanult meg az apró hercegnő. Igazi lovasnépnek nemcsak a férfiai lovasok: a magyar nő is éppúgy lóra termett, mint a magyar férfi. A honfoglalás és a vezérek korabeli sírokban számtalanszor találják a régészek a női csontok és női ékszerek mellett a halottal együtt eltemetett lófejet, mert a nő halálakor is leölték kedves lovát.

De vajon mi lehetett a serdülő leány időtöltése, szórakozása?

A szövessel—fonással, kenyérmagórléssel foglalkozó szolgáltatókat bizonyára el-elnézegette Sarolt, de alig hihető, hogy maga is közéjük ült volna. Inkább úgy képzelhetjük el, amint a vének beszédét hallgatja az ország és világ dolgairól. Ha pedig kedve támad, lóra kap és kergeti a vadat naphosszat a hatalmas őserdőkben, korra és rangra hozzáillő leányok és legények társaságában.

Kétségtelen, hogy korán megtanulta Sarolt az íj és nyíl használatát, valószínűleg a kardét is. Szükséges volt ez egyrészt a vadászathoz; másrészt a bizonytalan közviszonyokra való tekintettel. Kellett, hogy a nő is tudja védeni magát, különösen a fejedelemasszony.

A levegő, a napfény, a szabad mozgás nevelhették Saroltot azzá a rendkívül szép fiatal nővé, akinek szépségéről még a róla ellenszenvenvel nyilatkozó külföldi források is tanúságot tesznek.

Nem lehetetlen, hogy ismerte és használta a finom bizánci parfümöket, szépítő szereket is, mindenesetre módjában állt, hogy megtegye. Valószínűbb azonban, hogy használta a leg hatásosabb szépítőszert, a tiszta vizet. A mosdás és fürdés kultúrája ugyanis lényegesen fejlettebb volt a magyaroknál, mint más népeknél. Erre mutat, hogy a bizánci udvari ceremóniakönyvek a hordozható fürdőt, melyet a császár táborozáskor használt, "*magyar fürdő*" néven emlegetik.

Nemcsak testi, hanem lelki tulajdonságok terén is kivált Sarolt. Szellemi képességei, melyeket apjától örökölt, kétségkívül nagyok voltak. Bizáncban ezidőtájt a hercegnők már komoly oktatásban részesültek. Voltak közöttük nagy számmal irodalmat pártoló, irodalommal, történetírással, teológiával foglalkozó hölgyek. Voltak, akik egy-egy császár mellett titkári teendőket végezve, részt vettek a birodalom adminisztrálásában. Mégis nem látszik valószínűnek, hogy Sarolt műveltsége ilyen természetű lett volna.

Bizonyára részesült valamelyes vallásoktatásban, de ez nem hatotta át érzésvilágát. A körülötte élő nép ősi hagyományai közelebb állhattak fiatal szívéhez, mint a bolgár papok beszéde a megfeszített Istenről. Sarolt bizonyára meghallgatta a papokat és elhitte, hogy igazuk van, de azért tovább hitte azt

is, amit a pogány varázslók, javasok, nagytudományú öregasszonyok beszédéből összeszedett.

Ami igazán érdekelte, az nyilván, közügy volt, az ország és az uralom dolga; a családja mestersége. Apja környezetében látnia kellett, hogyan intéződik egy ország vezetése, mik a célok, feladatok, nehézségek és megoldások. Sarolt gyakorlati politikát tanult és idővel annak mestere lett.

Nem tudjuk, volt-e Gézának és Saroltnak beleszólásuk saját házasságkötésük dolgába. Az idők szokásait ismerve, azt kell hinnünk, hogy nem. A házasságot a szülők szerezték. Régen megbeszélt dolog lehetett Gyula és Taksony között, hogy amikor Sarolt eléri az asszonykort, ami ebben az időben a 12-13 éves kor volt, megtörténik a házasság.

A frigy szerencsésnek bizonyult. Saroltnak tetszett Géza férfias erélye, még ha néha erőszakossággá fajult is. Tehetsége, hatalmi ambíciói éreztették Sarolttal, hogy méltó párra talált. Az ifjú fejedelem pedig boldogan láthatta, hogy felesége nemcsak szép, szerelmes asszony, hanem ezenfelül valódi szövetséges és uralkodó társ, akinek ereje az övét megkettőzti. A két fejedelmi lélek megértette egymást és igyekezett, hogy egységes, gazdag, erős országot adhassanak fiuknak, aki már minden magyarok ura lesz.

Géza és Sarolt elérkezettnek látták az időt, hogy népükkel felvételessék a kereszténységet. Az államérdek bölcs felismerése láttatta be velük, hogy pogány nép nem maradhat meg a keresztény Európa közepén.

A krónikás nem mondhat nagyobb dicséretet Saroltról, mint mikor a nőuralomnak szóló rosszállással megállapítja, hogy Géza politikáját ő irányította. "*Az egész országot hatalmában tartotta, férjét és ami férjéé volt ő kormányozta*", írja querfurti Bruno, aki személyesen ismerte Géza és Sarolt udvarát.

Ez az idegen krónikásoknál vissza-visszatérő csodálkozó rosszállás hangja. Merseburgi Thietmár egyenesen durván támad Sarolt ellen, és azt mondja, hogy

"mód felett ivott, katonamódon lovagolt és egyszer egy férfit, szertelen haragra gerjedve maga megölt.

Jobb lenne, ha mocskos kezeivel az orsót forgatná és bolondesztét türelemmel fékezne."

Ez az utóbbi tudósítás nem hiteles. Thietmár Saroltot nem ismerte, csak híret hallotta nyilván szláv, vagy német embe-
rektől. Nemzeti hagyományaink Sarolt alakját, mint szép; jó,
erős asszonyét őrzik. Csak idegen szemlélők, kik a nemzet lel-
két és hagyományait nem érthették, voltak hajlandók Gézat –
ki feleségének annyi szabadságot enged – az asszony rabjának
látni, Szent István anyját pedig részeges, elférffiasodott ször-
nyetegnek.

Gézáról tudjuk, mert műve hirdeti, hogy bölcs ember és
talpig férfi volt. Saroltnak pedig egész asszonynak kellett len-
nie. Elhisszük róla, hogy katonamódra ülte meg a lovat és úgy
járta az országot, melyet egyébként nehezen ismerhetett és ért-
hetett volna meg. Elhisszük, hogy bort ivott, mint nem egy
magyar asszony, de biztosra vesszük, hogy ennek a méltóságá-
ra büszke fejedelmi asszonynak soha nem ártott meg az ital.

Elhisszük, hogy egyszer, valami nagyon súlyos ok miatt
felindulva, saját kezüleg leütött egy embert, ami mellesleg azt
mutatja, hogy volt benne személyes bátorság. De nem szabad
elfelednünk, hogy a tizedik században vagyunk, a központi
hatalom egységbe szilárdításának időszakában, mikor a láza-
dással szemben a fejedelem, vagy fejedelemasszony csak rö-
gtöni megtorlással tud tekintélyt tartani.

A kereszténységgel vegyes pogányság, melyet a hittérítők
Géza és Sarolt szemére vetnek, volt az egyetlen mód arra,
hogy ez a nyakas nép elfogadja az új tant. Ha már Géza erő-
szakolja a kereszténységet, ezt csirájában elfojtotta volna ná-
lunk a pogánylázadás. Itt a helyes eljárás éppen Géza fejede-
lem és Sarolt asszony eljárása volt. Ismeretes, mikor Saroltnak
szemére vetették, hogy férje sem keresztény, sem pogány,
hogy két istent imád, Sarolt azt válaszolta: A fejedelem elég
gazdag hozzá, hogy két istennek áldozhasson.

Bölcs, erős asszonynak kellett lennie. Bizonyos hogy be-
folyásolta Géza politikáját, ezt az erélyes, szerencsés, összeol-
vasztó, egységes nemzeti politikát.

Géza halála után Koppány követelte magának az országot és Sarolt kezét. Ha Sarolt nem lett volna több, mint korának hatalom- és élvívó bizánci császárnő, akkor ezeknek bevált módszerével Koppány felesége lesz és őt segítette volna uralomra. Sarolt hűséges magyar asszony volt, ki hű maradt nemcsak Géza emlékéhez, de mindenképp a nagy politikai elgondolásához, az egységes keresztény birodalom eszméjéhez. Nem lett Koppány felesége.

Merseburgi Thietmárral szemben bebizonyította a történelem, hogy nagy kár lett volna Sarolt fejedelemasszonynak az orsót forgatnia, elszakadó szálakat szőnie-fonnia. Az ő erős és áldott keze, amit bölcs tanáccsal, asszonyi megértéssel szőtt, az tartott ezer évig.

Nagy volt, mint feleség és anya, mint ember és mint államasszony. Alakja nemcsak egy kiforrásban levő fiatal lovasnemzet ideálja lehetett, de ezer év után is változatlan tisztelettel fordulhat feléje emlékezésünk.

TELEKI BLANKA GRÓFNŐ

A bérces Erdélyben született gróf Teleki Blanka. Atyja nagyeszű, klasszikus műveltségű; de különc természetű főúr; anyja Brunswick grófnő volt, testvére annak a minden szépért és jóért lelkesülő Brunswick Teréznek, akinek nevéhez az első magyar kisdudóvások intézetek létesítése fűződik. Brunswick Teréz a kisdudóvások csírájából akarta kifejleszteni a magyar nőnevelést, de kora nehéz viszonyai között csak az első lépést tudta, megtenni. Eszméit a megvalósítás felé húga, Teleki Blanka vitte tovább.

A fiatal leánynak a képzőművészetekhez volt tehetsége, szépen rajzolt, festett, mintázott. Nagynénjével együtt ment egy – abban az időben még merész vállalkozásnak számító – európai tanulmányútra. Bejárták Német és Franciaországot, Svájcot, ahol Brunswick Terézt mindenütt a nevelő intézetek, Blankát a képtárak érdekelték, míg a társaság harmadik tagja, Blanka húga, egy fiatal francia ábrándos, szemeit látta maga előtt. Ez lett De Gerandoné – a kiváló erdélyi pedagóga, De Gerando Antonim anyja.

Teleki Blanka grófnő a magyar reformkor forrongásai idején megérezte, hogy kritikus időkben a tehetség nem vonulhat el a művészet elefántcsonttornyába. Cselekedni kívánt és valószínűleg nénje hatása alatt, – úgy látta, hogy a teendők sorrendjében a nevelés az első. Ő tehát nevelőintézetet nyitott fiatal lányok számára. Lövey Klárát vette maga mellé segítő-társnak és vele együtt nagy gonddal formálgatta a reá bízott fiatal lányok lelkét. A történelem tanítását Vasváry Pálra bízta, az ifjúság egyik vezér alakjára. Nyíltan rokonszenvezett a nemzeti törekvésekkel, de túlzásba nem esett. 1848 márciusában, mikor az ifjú Jókait elragadta a forradalmi láz és vezércikkben szólította fel a nőket láncaik lerázására, gróf Teleki Blanka higgadt írásban felelt, melynek tartalma címében van: *"Előbb reform, aztán nőemancipáció"*. Először emberségre való nevelést kell adni a nőknek – hirdette, – csak azután lehet rájuk bízni nemzeti feladatokat.

Intézete sajnos csak két évig működhetett, - akkor elsodorta a szabadságharc vihara. A leányokat haza kellett küldeni, a tanárok bevonultak katonának. Gróf Teleki Blanka a nagyváradi hadikórházban ápolta a sebesülteket, majd mikor minden elveszett, családjá ősi birtokára vonult, Pálfalvára. Innen idézte maga elé a Pesten működő hadbírótság.

Hogy lelkét megtörjék, teljes félesztendeig tartották ablaktalan, vaksötét bőrfőnben, nyomorult fekhelyen, hitvány élelemmel. Addig egyszer sem hallgatták ki. Csak hat hónap múlva hallotta meg, hogy azzal vádolják: az ő intézetéből indult ki az egész 1848-as magyar szabadságharc. Halálos ítéletet kértek fejére. Mégis oly feltűnően hiányoztak a bizonyítékok, hogy a hadbírótság nem tudott halálos ítéletet hozni. "Csak" tíz évi láncban töltendő várfogságra ítélték. Kufstein várába vitték, hűséges társnőjével, Lövey Klárával együtt. Ott szenvedtek hosszú éveken át. De célját nem tudta elérni az elnyomó hatalom: Teleki Blankának csak teste ment tönkre, büszke lelke soha nem tört meg. Ismételten tanácsolták neki jóakarató emberek, hogy kérjen kegyelmet – nem tette. A nagy nevelőnő tovább nevelt ragyogó példájával, melynek kincse ma is mindnyájunké, árát egyedül ő maga adta meg. Mikor Rudolf királyfi születésekor minden politikai fogoly kéretlenül is visszakapta szabadságát, a börtönből egy súlyosan tüdőbajos és majdnem teljesen megvakult öregasszony jött ki. Még egy ideig éldegélt családjá körében és azután csendesen visszaadta hősi lelkét az Úristen kezébe, tisztán és töretlenül, a minden idők legnagyobb magyar asszonyainak egyike, Teleki Blanka grófnő.

DAMJANICHNÉ CSERNOVICS EMILIA

Az 1848-1849-es magyar szabadságharcot megelőző években Damjanich János Temesvárott szolgált, mint aktív kapitány. Édesanyja temetésére Aradra utazott és ott látta meg távoli rokonának, Csernovics János aradi főbírónak leányát, Emíliát.

Az egészen fiatal leányka és a férfikora delén lévő daliás kapitány megszerették egymást. A leány vagyonos családja nem örült e szerelemnek, mert Damjanich mögött sok szerelem híre állt. De Emília makacsul ragaszkodott választottjához, és végül 1847-ben hozzá is ment feleségül.

Damjanich és felesége Temesvárt éltek – nagyon boldogan. A hadosztály parancsnoka Haynau volt, ki gyakori vendég volt Damjanichéknál, s szorgalmasan dicsérette a szépasszony főztjét. Egy alkalommal becsmérelni kezdte a magyarokat, s Damjanich tiltakozni merészelt.

- *Mióta, magyar Ön?* – kérdezte Haynau elképedve. *Mióta Magyarországon születtem!* – felelte Damjanich.

- *Akkor egy óra múlva indul Olaszországba!* – adta ki a parancsot Haynau. Emília a tábornagyhoz rohant, de csak pár órai haladékot tudott kieszközölni férjének indulnia kellett az olasz frontra, ahonnan csak 1848-ban hívta vissza a nemzeti kormány.

Damjanich őrnagy, később tábornok, Batthyány és Kossuth bizalmának letéteményese lett. Győzelemről győzelemre vezette seregét, azt tartották róla, hogy nem fogja a golyó. De egy felboruló kocsiból kiesve lábát törte, s megbénult, amikor a legnagyobb szükség lett volna reá. Kossuth akkor aradi várparancsnoknak nevezte ki.

Arad népe mámoros lelkesedéssel, fáklyás menettel ünnepelte Damjanichot. Milyen büszkén érezhette a fiatalasszony választása igazolását. De már útban volt a szabadságharc levezetéséhez behívott orosz hadsereg és csakhamar bekövetkezett a nemzeti ügy katasztrófája.

A magyargyűlölő Haynau szabadkezet kapott és Damjanich is a halálra ítélték között volt.

Emíliának megengedték, hogy utoljára találkozzék urával. Ezután a szerelmes fiatalasszonynak végig kellett szenvednie annak a tudatnak iszonyát, hogy urát kötéllel megfojtják, miután végignézeték vele valamennyi társa halálát.

Damjanichné és társnői – akkor mutatták meg, hogy milyen fából vannak faragva, amikor a borzalmas tragédia után nem omlottak össze, nem lettek idegroncok, hanem folytatták a nemzet ügyének szolgálatát úgy, ahogy lehetett.

Damjanichné gyűjtést indított a rabok segélyezésére. Ezt felfedezték, s őt hadbírótság elé állították. De nem lehetett megfélemlíteni. Tovább dolgozott. Árvaházat létesített honvéd árvák számára.

1861-ben megalapította a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületét. Segítőtársai voltak elsősorban Batthyány özvegye és a Wenckheim-család. Programja: segíteni ott, ahol szükség van rá.

Ínséges évek jöttek. Az Egyesület leves-konyhákat, élelmiszerosztó helyeket létesített. A szükséges pénzt hangver-seny, bazár, ... stb. rendezésével szerezték.

Rendeztek terménykiállítást is, amiért "*Kalarábé Vereinek*" csúfolták az egyesületet a szellemes és a közért vállomunkából magukat ügyesen kivonó delnők. De az ilyen hangok idővel elhalkultak és a nemzet hálás szeretete koszorúzta azt a nemes és hasznos munkát, melyet több, mint félévszázadon át végzett Damjanich özvegye az ő örökké gyászoló feketé ruhájában.

Anonyma, az első magyar sebészorvos

Keveset tudunk róla, még a nevét sem tudjuk, azért nevezük Anonymának, névtelennek. Jobban meggondolva a dolgot, az sem valószínű, hogy ő lett volna az első sebészünk. Sokkal valószínűbb, hogy tanítvány volt és évezredekken át kifejlesztett gyógyító, segítő hagyomány letéteményese. Azért nevezzük elsőnek, mert ő az első, akiről legalább valamit tudunk, ő az első, aki valamit hagyott ránk, egy orvosi műszert.

1945-ben magyar régészek feltártak egy honfoglalás kori temetőt a Szabolcs megyei Basahalom községben, számos férfi sír mellett néhány női sírt is. A nők sírjában, éppúgy mint a férfiakéban, ott voltak háttámaszok csontjai és szerszámai. Az egyik rövid női sírban találták az egész ásatás legfontosabb leletét: egy acélból és ezüsből készült, csodálatosan precíz, finom agylékelő műszert. A földben töltött évezred után a kis acélnyelv még pergett és éles maradt.

A világ számos pontján kerültek elő mesterségesen meglékelte őskori koponyák, a trepanálás régi tudomány volt, bár gyakorlása és indokai körül még sok a megoldatlan kérdés. Néhány honfoglalás kori magyar koponyán is világosan láthatók az agysebész beavatkozás nyomai és a csontforradások azt mutatják, hogy túlélte őket a páciens. Volt rá eset, hogy a koponyacsont nagyobb hiányát, amit talán a bolgár buzogány okozott, ezüst lemezzel pótolták. Érthető, hogy egyes szerzők arra gondoltak: ilyen komplikált operációkra talán arab, vagy görög orvosokat alkalmazták a honfoglalók. De hát hol tárgyaltak volna azokban a zivatáros időkben afféle művelt és kényes idegen orvosok? Sokkal hihetőbb a válasz, amit Anonyma sírja ad hozzáértő magyar asszonyok voltak a sebészek.

Honfoglalás kori orvosnőnknek nyilván a trepanáló műszer volt a legdrágább kincse, a nyakában hordta. Volt neki ezenkívül néhány rézgombja, továbbá fülbevalója és két karperece rossz ezüsből. Nem sokat szerzett a tudományával. De bizonyára segített sok súlyos sebesülten, segített egy hazátlan nemzetnek hazát szerezni ezer évre. Áldás emlékére!

Az adatokat közölte, Anda T. előző cikkére is utalva,
Dienes István, Acta Archeologica, Budapest, 1956, Tom. VII
pp. 245-73.

Piroska – Eirené (1090-1134), bizánci császárné – Szt. László leánya

A mikor a hajó a Boszporuszon befut az Aranyszarv ki-kötőjébe és a magányos magyar utas elé tárul Isztambul pompája az nagy gyönyörűség és szívfájdalom. A város kövei magyar történelmet lehelnek.

Itt vágta be Botond a városkaput. Itt áll a Héttorony Itt róttá kőbe a rab kedei Székely Tamás rovásírásos üzenetét. Thököly, Zrínyi Ilona, Rákóczi Ferenc jártak itt...

Bizáncinak nevezték ezt a várost, mikor még kis görög község volt. Nagyszerű stratégiai helyzete a kelet-római császárság székhelyévé tette, a görög szertartású egyház fővárosává, Nagy Konstantin idejében. Mikor Rómát megtörték és kifosztották a barbárok, egy időre ide költözött a világ kincse és kultúrája. Akkor Konstantinápolynak hívták. Abból az időből maradt itt a hatalmas versenypálya és a világ egyik legszebb temploma, a Hagia Sophia.

Az arany és gőg, bűn és belviszály megrontották a kelet-római birodalmat. Konstantinápolyt elfoglalták a törökök és lett belőle Sztambul, a szultánok városa. Aztán elmúltak a szultánok is, a török világbirodalom is. A Hagia Sophia azonban megmaradt, megmaradtak csodálatos mozaikképei, mert az emberséges törökök nem pusztították el a keresztény szentképeket, csak eltakarták őket. Újabban bontogatják ki őket nagy gonddal a régészek.

A Hagia Sophia egyik nemrégén felfedezett legszebb mozaikképe Eirene császárnőt ábrázolja.

Felejthetetlen arc. A művészi konvenció merevségén, az anyag korlátain átsugárzik a modell egyénisége. Ez nem bizánci asszony. ***Ez Piroska, Szent László leánya***

László, Magyarország királya, 1082 körül vette feleségül rheinfeldi Adelheidot, aki 1090-ben fiatalon meghalt. A szent király is meghalt 1095-ben. Leányuk ebben az időben nem lehetett 5 évesnél fiatalabb, vagy 12 évesnél idősebb.

Nyilvánvaló, hogy az árva királylány gyámja Kálmán királyunk lett. De hogy kire bízta Könyves Kálmán, a hazai forrásokban Pyrisc és Pirisca néven említett lányka nevelését és őrzését, azt nem tudjuk. Abból hogy a bölcs és jószándékú, de az országlás gondjával nagyon elfoglalt Könyves Kálmán maganélete viharos és boldogtalan volt, sejthetjük azt is, hogy az árva Piroska ifjúkora sem lehetett védett és nyugodt.

Nem tudjuk, hogy ki tanította, milyen hatások érték és ki volt a dalia, aki először dobogtatta meg fiatal szívét, de valószínű, hogy gyámja szeretettel foglalkozott a vonzó és tehetséges lányká serdült Piroska ügyével. A kor fogalmai szerint ragyogó házasságot szerzett neki: a bizánci császár fiához adta feleségül.

Alexius császár fia, II. Komnenos János 1088-ban született és 1104 körül vette feleségül Piroskát. Nem valószínű hogy az államérdekből eljegyzett fiatalok találkozhattak volna a házasságkötés előtt és hogy abba beleszólásuk lett volna. Igent mondtak az oltár előtt, mert mi mást tehettek volna? Így kötöttek akkor minden házasságot.

A két fiatal lélek találkozott a mély és komoly középkori vallásosságban. Mindketten elfogadták Isten rendelését. Szent Lászlónak és a rajnai hercegnőnek leánya szép volt és okos. A görög császár fia pedig bátor katona és hadvezér volt. Feltehető, hogy a kölcsönös megbecsülésből vonzalom is lett és hogy a trónörökös komolyan igyekezett megvédeni magyar feleségét a bizánci udvar gyilkos intrikáival szemben.

A házasságkötés nyilván politikai jellegű volt: két birodalom igyekezett benne kifejezést adni a béke és barátság gondolatának, aminek jeléül Piroska új hazájában az Eirene (Béke) nevet kapta. A magyarokkal való béke igen fontos volt Alexiosnak, aki szövetségeseket keresett és kapott a Tarentumi Boemund elleni hadjáratához. Ennek érdekében Alexios nyilván elhallgattatta udvarának azt a kétségkívül kifejezett kifogását, hogy a magyarok nemrég megkeresztelkedett, keleti jövevények a Duna völgyében és hogy ez a házasság nem fogja emelni a császári tekintélyt.

Alexios nyilván tudta, hogy mit tesz és lehet, hogy ő rendelte el annak az olcsó koholmánynak terjesztését, ami később

még Piroska sírversében is szerepelt: hogy a magyar uralkodók a nyugati Julius Caesar utódai. Pedig valójában a magyar Árpádok sokkal távolabbi és sokkal nemesebb őseiktől származtak, mint Julius Caesar és az ő lányuk kötött messzianciót, mikor egy Komnenoshoz ment, de ezt a bizánci sznobok nem érthették volna meg.

Kálmán király hadai hathatósan segítették Alexioszt 1107 és 1108-ban és küldöttei aláírták a Boemunddal kötött békeszerződést. Ez utóbbit közli nagy történelmi munkájában Anna Komnena, Piroska görög sógornője.

A szerződésben Kálmán, mint a császár násza szerepel. Piroskát azonban soha egy szóval sem említi terjedelmes művében a történelemíró sógornő. Ez a hallgatás ékesen beszél és nem nehéz látni mögötte egy intrikáló, gyűlölködő és irigykedő, degenerált udvar ellenszenvét egy mosolygós, egészséges, szép idegen császárné ellen.

Szent László leányának becsületére válik, hogy ebben a mérgezett atmoszférában, idegen létére, szilárd pozíciót teremtetett magának, amiben bizonyára segítségére volt férje kitartó ragaszkodása is. Anélkül hamar meghalatták volna. De ha férjében támaszra is talált Piroska, az is bizonyos, hogy férje nem védhette meg a kegyetlen túsúrásoktól. Anna Komnena annyit ír fivérééről, hogy annak először ikergyermekai születtek. Tudnivaló, hogy a középkor hiányos biológiai tudása folytán az ikrek születéséből az anya erkölcsére esett árnyék, amint azt a magyar Miczbán legendában is olvashatjuk.

Nem tudhatjuk, megrendült-e Komnenos János bizalma feleségében, mikor annak iker-gyermekai születtek. De bizonyos, hogy a házastársak együtt maradtak és születtek további gyermekeik, összesen négy fiú és négy leány. Mikor a hadi diadalokat szerzett János, apja halála után a trónra lépett, császárné lett a "*magyar asszony*"-ból az "*ougrissa*"-ból.

Eirene császárnéről feljegyezték, hogy alattvalóinak segítője és közvetítője volt férje felé. Kezét kinyújtotta az özvegyek és árvák, a nélkülözők segítésére. Istent kereste és csupa szeretet volt. A világ legragyogóbb trónjának hiú pompája mindvégig idegen maradt számára. Láta mögötte a szenvedő

tömeget. Tudva pedig, hogy az ember halandó, az Árpádok leánya azon volt, hogy segítő készségének tartósabb formát biztosítson. Ezért építtette Eirene császárné a Mindenhatónak felajánlott Pantokrator monostort.

A Pantokrator monostorban, mely későbbi századok folyamán sokat szerepelt a bizánci történelemben, volt három templom és ötven zsolozsmázó szerzetes. Benne volt ezenkívül a világ első modern kórháza, sebészeti, szemészeti, nőgyógyászati és egyéb osztályokra tagolva. Az egykorú alapítólevél részletekbe menően intézkedik az ágyneműtől kezdve, az orvosi műszereken és felszerelési tárgyakon át minderről ami szükséges lehet, egészen az idősebb orvos-tanár alkalmazásáig, aki a fiatalabbakat oktassa. Van orvos-személyzet és nagyszámú kiségitő személyzet; megfelelő gondoskodás az élők élelmezéséről és a halottak eltemetéséről. A kórház mellett volt a nyomorékok befogadására szolgáló szeretetház is. Szervezetileg a monostorhoz tartozott, de a városon kívül épült az elmebetegek kórháza. A betegek és rokkantak javára követendő eljárások oly modern szellemben vannak megfogalmazva, hogy szinte nehéz elhinni hogy az okmány és az intézmény a XII. századi Konstantinápolyban keletkeztek.

Ezt az intézményt adta férje hazájának és az emberiségnek az árpádházi "*magyar asszony*", mint első tanújelét annak a szegényekkel együtt érző, segítő magyar emberségnek, melynek nagy hagyományait később Magyarországi Szent Erzsébet vitte Nyugat felé és melyet Szent Margit gyakorolt a Nyulak szigetén.

A Pantokrator monostor elgondolása a források tanúsága szerint Eirene császárnétól származott. Császári férje egyetértett vele és támogatta a tervet, de ő nyilván elsősorban hadjárataival volt elfoglalva. Ezalatt a császárné a maga erejéből szerzett tágas területet a monostornak egy messzenéző magaslaton és megkezdte az építkezést. Lánglelkű építész Nikephoros; kőbe tudta örökíteni a császárné nagy álmát. Épült a monostor és fogyott az arany, s fogyott a nyolcgyermekes anya ereje, hiszen két kézzel szórta azt mások segítésére.

Fel van jegyezve, hogy a császárné elvezette férjét a már elkészült, de még fel nem szerelt monostorba és ott térdre esve könyörgött a császárnak: segítsen befejezni a munkát és biztosítsa a monostor jövőjét. Ezt a császár megígérte. Nemsokára ezután Eirene elkísérte urát a kisázsiai harcterre és ennek közelében, Bythiniában meghalt.

"*Magával vitte lelkem felét*" írta a gyászba borult császár abban az alapítólevélben, melyben gazdagon biztosította a Pantokrator monostor embermentő munkájának fennmaradását.

A bizánci uralkodócsalád kegyes szokásai közé tartozott, hogy a halálos betegségben szenvedők, haláluk előtt valamelyik szerzetesrend tagjai lettek. Így, halála előtt felvette az apácafátyolt Eirene császárné is – és felvett egy különös szerzetesi nevet is, amelyen eltemessék – Xene. E görög név értelmé: idegen. A császár felesége és leendő császárok anyja a halál előtti öszinteségben azt mondta, hogy idegen volt és idegen maradt Bizáncban úgy, mint Bythiniában - magányos lélek volt, aki becsületesen igyekezett az életét és ősi magyar erejét hasznos célra: emberi szenvedés enyhítésére és a Mindenható dicsőségére fordítani. A keleti egyház szentjeinek névsoraiban Eirene-Xene a "*boldogok*" közt szerepel.

A Pantokrator monostor ma már török mecset. De Piroska-Eirene képe lenéz a Hagia-Sophia faláról. A művész egyébként csak szenteket illető glóriát vont feje köré. Semmi adatom nincs erre, de szeretem hinni, hogy az öreg Nikephoros építész diktálta ezt így a mozaikművesnek.

Eirene-Piroska gyönyörű mozaikképét a Hagia Sophiából közli az Encyclopaedia Britannica utolsó kiadása "*Mosaics*" címszó alatt. A történelmi adatokat és az egykorú görög verseket közölte Moravcsik Gy.: Szent László leánya és a bizánci Pantokrator monostor c. művében. Bp. 1923.

Meszlényi Rudolfné, Kossuth Zsuzsanna (1820 - 1854)

A Kossuth név sokszorosan bele van írva a magyar nemzet történelmének egyik legragyogóbb fejezetébe és azok az idegenek, akik a világtörténelemből csak egyetlen magyar ember nevét jegyezték meg, minden valószínűség szerint Kossuth Lajos nevére emlékeznek. A magyarság túlnyomó részének hősi eszményképe volt és marad a magyar függetlenség bajnoka Kossuth, bár úgy életében, mint halálában voltak és maradtak keserű ellenfelei is. Nagyságát, jelentőségét senki nem vonhatta kétségbe. Egyéniségének rendkívüli sugárzása elhalványította legtöbb kortársát; alig látjuk meg mellette nagyon rokonszenves, tehetséges hűgát, aki pedig megérdemli, hogy felidézzük a múltból és meggyűjtsuk tiszteletére az emlékezés mécsesét.

Zsuzsanna volt Kossuth Lajos legfiatalabb húga és legkedvesebb nővére. Úgy látszik, hogy sokat örökölt ő is abból, ami bátyját nagyvá tette. Nagy energia volt benne és kiváló szervező tehetség. Sokat olvasott és feljegyezték róla, hogy rendkívül jártas volt a történelemben. Kossuth Lajos iker léleknek nevezte.

Zsuzsanna teljes odaadással és nagyon tehetségesen szolgálta lángeszű bátyja terveit. Segített neki lapja, a Pesti Hírlap szerkesztésében és kiadásában, vállalva az aprólékos, de szükséges munkák gondját. Értékes segítőtárs maradt akkor is, amikor húsz éves korában szerelmi házasságot kötött bátyjának egy lelkes hívével és barátjával, Meszlényi Rudolffal. Meszlényi hűgát Kossuth Lajos vette feleségül.

Meszlényi, aki ügyvéd volt – éppúgy, mint Kossuth – teljes erejével a nemzeti ügy szolgálatába állt. Járt a országot, gyűlésről gyűlésre, beszélt, lelkesített, szervezte Kossuth híveit. Ez a feladat nehéz volt, veszedelmes és nagyon izgalmas. A fiatal ügyvéd politikai munkájában túlfeszítette erejét. A siker küszöbén, 1848 januárjában megölte az agyvérzés.

A fiatal özvegy egész életében gyászolta hűn szeretett urát. Mint a romantikus kor valódi leánya, néha betért a kis budai templomba, ahol élete legboldogabb órájában az oltár előtt állt és megcsókolta a kövön, korán eltávozott párja lába nyomát. Az ügyet azonban, amelyért Meszlényi életét adta, özvegye töretlenül szolgálta tovább.

Mikor 1848. március 15-én teljes diadalt arattak Kossuth Lajos eszméi és a nemzet diadalmas mámorban ünnepelte visszaszerzett függetlenségét és azokat, akik a küzdelem hősei voltak, Zsuzsannára rátört a Kassandrák keserű jövőbelátása. Finom női ösztönével megérezte, hogy rövid lesz a diadal, és hogy annak ára az egyéni tragédiák végtelen sora lesz. Ez beteggé tette. Zsuzsanna nem ünnepelt, azonban mikor megindult a szabadságharc, már újra ott állt bátyja mellett teljes munkakészségével. Kossuth Lajos ekkor Országos Főápolónői Hivatalt létesített és annak vezetésére hivatalos okmányban kinevezte Meszlényi Rudolfnét. A kinevezés gyakorlatilag az ország valamennyi kórháza feletti felügyeletet bízta Zsuzsannára.

Ez a kinevezés nagyjelentőségű visszakanyarodás volt a nemzet ősi szokásaihoz. István királyunk anyja még együtt kormányozott urával, Géza fejedelemmel. Aztán sok századon át áramlottak az országba idegen asszonyok, nyugati szokások, teuton és latin erkölcsök, aláásva a magyar asszony régi pozícióját és munkakörét, melynek végül már csak az emléke maradt meg a páratlanul szép és kifejező feleség szavunkban. A nemzetietlen korban a magyarság asszonyai majmolták a teljesen passzív, inferioritásba és parazita sorba szorított nyugati nőket

Csak parasztságunk őrizte meg az egészséges munkamegosztást, és a földtől el nem szakadt közép és nagybirtokosság. Közhivatalt azonban Zrínyi Ilonáék óta nem igen viselt már magyar asszony; a tizenkilencedik század elején ez már elképzelhetetlen volt.

Kossuth forradalmi cselekedete természetesen nagy mehökkenést keltett. Görgey Arthur emlékirata megőrizte az azonnal felhangzott éles kritikát. Gunyorosan írja, hogy:

"A szép nemnek a betegápolásra való képességeit ugyan még senki nem vonta kétségbe, de beteget ápolni, meg egy országnak, nevezetesen egy hadseregnek háborúban betegápolási összes ügyeit szervezni és kormányozni mégis csak különböző dolog."

Görgey Klapka hadügyminisztert hibáztatta azért, hogy eltűrt egy ilyen kinevezést. Kézenfekvő volt a gyanúsítgató feltevés: Kossuth közpénzből juttat fizetést egy közeli családtagjának, aki neménél fogva alkalmatlan a munkára! Mert vigyázzunk a Görgey féle, nem logikátlan disztinkcióra.

Tévedés Kossuth Zsuzsannát, mint az első ápolónőt emlegetni. Ő nem ápolónő volt, hanem a kórházügy országos adminisztrálója; több joggal nevezhetnénk az első egészségügyi miniszternek. (Kiváló magyar ápolónők akadtak még a megelőző legsötétebb korszakban is.)

Kossuth bizonyára tudta, hogy a kinevezéssel veszedelmes kritikát hív ki, de vállalta, mert ismerte húga képességeit és szüksége volt rájuk az ország érdekében. Megtette a lépést, az elsőt az újabbkori Magyarországon, mely nőt országos jelentőségű feladattal bízott meg.

Zsuzsanna megfelelt a bizalomnak és válaszolt azoknak is, akik barátságtalanul néztek működése elé. Rövid pár hónap alatt hetvenkét kórházat állított fel, megszervezte ellátásukat és biztosította működésüket a forradalomban levő ország nehéz körülményei között. Ez nem volt megvetendő teljesítmény.

Kérdés volt, ahogy az ilyenkor lenni szokott, hogy nem fog-e ütközni az Országos Főápolónői Hivatal hatásköre a tábori egészségügy szervezésével megbízott Flór Ferenc hatáskörével, aki a hadügyi tárcánál az egészségügyi osztály vezetője volt. Ez az önzetlen, elfogulatlan és nagyon hazaszerető ember, ütközés nélkül tudott együttműködni azzal az asszonymal, akiről látta, hogy azonos célokért dolgozik. Talán ez volt egyik legnagyobb hibája a rideg Görgey szemében, akivel magánéletében rosszul bántak a nők. Mikor Görgey átvette a hadügyi tárcát, azonnal elcsapta az addig kitűnő munkát vég-

zett Flórt, aki azután nagyon csalódott, elkeseredett emberként halt meg.

A magyar kórházak legnagyobb problémája a kötszerhiány volt. Meszlényiné széleskörű szervezéssel igyekezett a kórházügy és főleg a kötszergyűjtés mögé állítani nemcsak az asszonyokat, hanem az iskolás gyermekeket is, akik minden használható rongyot összehordtak, ezeket a nők kilúgozták és szálakra tépték. Ez a "tépés" szolgált a kórházakban a jelenlegi vatta helyett, a súlyos sebek bekötözésére. Munkácsy Mihálynak van egy híres festménye, a *Tépéscsinálók*. A kép híven tükrözi a kor hangulatát.

A munka nem volt, mert nem is lehetett mentes a súrlódásoktól, az emberi hiúságoktól. A nőkben megvolt a jóakarát, de nagyrészüket tudatlan volt és nem voltak a közért való munkára nevelve. A kórházak mellett dolgozó hölgybizottságokban gyakori volt a vezető helyért való vetélkedés. Az éles szemű Wesselényi Josefa, a kor egyik legjobb emlékiratában már észrevette az ellentétet két olyan felfogás közt, melynek csatája máig sem fejeződött be. Ki legyen a hölgybizottság elnöke: a legrátermettebb nő, vagy a legrangosabb férfi felesége?

Kossuth Zsuzsanna kórházai mégis működtek, míg működhetek. A magyar emberség szellemében működtek; Zsuzsanna külön gondot viselt arra, hogy az ellenség foglyul ejtett sebesültjei a lehető legjobb ápolásban részesüljenek. Mikor azonban bevonultak az országba a magyar szabadságharc leverésére behívott orosz csapatok, ez megpecsételte a kórházak, az ország és a Kossuth család sorsát. Mikor a kormányzó török földre menekült, nyilván nem gondolt arra, hogy családja aszszonyai és gyermekei is a bosszúálló hatalom áldozatai lesznek. Ez nem volt szokásos az akkori Európában. A Kossuth családnak azonban mind a 15 tagját, az apró gyermekeket beleértve, fogságra vetették.

Az egyik gyermek skarlátban szenvedett, mikor az osztrákok irgalmatlanul és haladék nélkül végrehajtották az egész család Pestre szállítását. Ott megkezdődött Meszlényiné pöre, azzal a váratlan fordulattal, hogy volt osztrák sebesültek, – akik hálások voltak az ő kórházaiban kapott ápolásért – ke-

gyelemért folyamodtak a császárhoz, aki a kegyelmet megadta. Ezek után fel volt adva a családnak a megélhetés nehéz problémája. Úgy látszik, hogy senki nem mert, tudott, vagy akart segíteni. A nagyműveltségű Zsuzsanna már a börtönben elkezdte tanítani Emília nővére gyermekeit. Kiszabadulva keresett és talált fizető növendékeket is.

A hatóság azonban megtiltotta neki a tanítást, majd annak gyanújával, hogy mégis tanít, 1851 telén rátörtek és vékony ruhában, hóviharban gyalogoltatták a bőrfőnig. A börtön jéghideg volt; Zsuzsanna tüdőgyulladást kapott, mellyel az akkori börtön- és gyógyszer viszonyok közt öt hónapig kínlódtott. Folytatása tüdőbaj lett, mely végül is korai sírba vitte. Öreg édesanyjukat kiengedték a börtönből, de Zsuzsannát Emília nővérével együtt Bécsbe a Kriminalgébaudéba szállították összeesküvés gyanújával.

Itt hivatalos helyről azt a bizalmas közlést kapták, hogy kiszabadulhatnak, ha megígérik, hogy nemcsak Magyarországról, de Európából is végleg kivándorolnak. A gondolat rettenetes volt a mélységesen hazaszerető asszonyok számára, de belátták, hogy a maradással nem használhatnak, a kivándorlással talán megmentik gyermekeik életét. Útnak indult az egész család. Brüsszelig jutottak, ott édesanyjuk megbetegedett. Meszlényiné és Ruttkayné mellette maradtak, hogy ápolják. Emília előre ment Amerikába, hogy megtartsa az adott szót, az akadályozott család nevében.

Kossuth Lajos szeretett volna eljutni szenvedő édesanyjához, de a belga kormány, osztrák intervencióra megtagadta beutazási kérésének teljesítését. Sőt mikor hosszas szenvedés után meghalt Kossuth Lászlóné Weber Karolina, akinek ösét, Weber Andrást karóba húzatta Caraffa az eperjesi hóhér, azt sem engedhette meg a belga kormány, hogy az öregasszonyt nappal temessék el, mert tüntetésektől félték. Éjjel, titokban földelték el. Mert a nagy, hatalmas birodalmak pilléreit véres habarcs tartja, olyan vér, melyet kemény kézzel préselt ki szabadságszerető szívekből és agyakból a kegyetlenséget kormányzási eszköznek ismerő hatalom. De aki a történelem mély vizei fölé tud hajolni, az látja, múltban és jövőben, hogy Isten lassú malmai rendre megőrlik a kegyetlenség fekete mágiáját.

val megerősített pilléreket és múlhatatlanul szétesik az, amit össze akartak tartani. A porból pedig újjáéled az igazi hősök tiszta alakja, azoké akik Isten útján éltek, haltak ésvilágít, vezet, példát mutat, amíg világ a világ.

Ilyen tiszta, nemes alak volt Kossuth Zsuzsanna, akinek szenvedései még nem értek véget. Anyja temetése után Ruttkaynéval követték Emíliát Amerikába, ahol megkezdték az új bevándorlók szokásos vergődését. Emília penziót nyitott, Zsuzsanna pedig, aki Belgiumban megismerkedett a brüsszeli csipke készítési módjával, varrodát és csipkeverő műhelyt. Utólag fedezik fel szegény magyar asszonyok, hogy a vállalkozásokhoz tőke kellene. Zsuzsanna tervet készít, megpróbál kölcsönt szerezni, de az üzletemberek fölényesen kinevetik. Ekkor teljes erővel kitör rajta az osztrák fogságban szerzett tüdőbaj, Már nem bírja a munkát és sírva kényszerül arra; hogy elfogadja a jótékony segítséget. Emília vidéken kapott állást és kénytelen elválni beteg nővérétől, nem tud eljönni annak halálos ágyához sem, mikor az 1854. jún. 29-én, New Yorkban visszaadja lelkét teremtőjének.

Hogy ennyit is tudunk Kossuth Zsuzsannáról, azt nem a magyar történetíróknak köszönjük, akik, történetírók szokása szerint, méltóságukon alulinak tartják, hogy nők történetét is feljegyezzék.

Rövid amerikai élete során szerzett Zsuzsanna egy amerikai barátnőt, Miss Peabody-t, akire mély hatást tett a magyar asszony egyénisége és tragédiája. Halála után egy vékony füzetkékben kegyeletesen megörökítette emlékét. Az én emlékezetemben mindig együtt merülnek fel a bátor és szomorú magyar asszony, aki a maga újvilági szenvedései közt soha, egy percre sem tudta feledni az otthon szenvedőket és a derék, haragos amerikai írónő, aki megírta történetét és leszidta honfitársait; akik tohonyaságukban nem segítettek rajta hathatósabbban, mondván, hogy nem szerethetik a szabadság láthatatlan eszményét azok, akik nem szeretik a szabadság látható hitvallóit...

Ezt mondta Miss Peabody az amerikaiaknak, amit mondott az mindmáig aktuális. Szól azonban Kossuth Zsuzsanna is, akinek porait amerikai rög takarja be. Szól azokhoz a fiatal

magyarokhoz, akik ma élnek amerikai földön és sokszor haboznak, mint Herkules a válaszúton, vagy Odysseus a lótszevők szigetén. "Gyere" éneklük a lótszevők, "vedd velünk a könnyű földi gyönyörök édes gyümölcsét. Gyere egyél felejtést! Felejts el ügyet, problémát, vedd el a terhét egy távol szenvedő, kis nemzet gondjának. Nehéz a gond, súlyos az áldozat – egy lépéssel átléphet sz hozzánk és édes a lótszevők gyümölcse..."

Fiatal magyarok, mikor ezt az éneket halljátok, jelenjen meg lelki szemetek előtt Kossuth Zsuzsanna fényes alakja és halljátok meg az ő szavát is. Tekintsetek testi és lelki szenvedéseire, minden megkínzására és megaláztatására. Ő és ötezer éven át minden más vértanunk azért vállalta a mártíriumot, hogy ti magyarok lehessetek.

Idézem Kossuth Zsuzsannát és kérdem, megbánta-e? Azt mondja, hogy érdemes volt. Vállaljátok ti is valamit, azért hogy gyermekeitek ezen a szabad földön értékesebb, jobb amerikai polgárok legyenek, olyanok akik megtartották magyarságuk nehéz terhét és büszke dicsőségét.

Jegyzetek:

A hatvannégy oldalas, kicsiny de megleghangú könyv, mely Zsuzsanna emlékét megőrizte, névtelenül jelent meg Bostonban, 1856-ban. Címe: *Memorial of Mad. Susanne Kossuth Meszlenyi Sold by N. C. Peabody. No 13. West Street.* A szerző minden valószínűség szerint Elisabeth Palmer Peabody. Korát megelőző, klasszikus műveltségű, lelkes teremtés volt, aki sokat küzdött és szenvedett jó ügyekért, elsősorban az amerikai nevelésért. A Library of Congress őriz egy példányt a ritka kiadványból, mely úgy látszik elkerülte az író nő mindkét biográfusának figyelmét. (*Louise Hall Tharp: The Peabody Sisters of Salem. Boston. 1950, és Gladys Brooks: Three Wise Virgins, New York, 1957.*)

A Görgey-féle vélekedést Balassa Béla: *A Kossuth-idők Hazafias Orvosai*, München 1954. könyvéből vettük.

Mindazokat, akiknek tudomásuk van róla, hogy Kossuth Amerikába szakadt rokonai itt mikor és hol voltak pontosabban és mivel foglalkoztak – kérjük, hogy azt közöljék "A Fáklya" szerkesztőségével (*151 Dickey Ave., Warren, Ohio*). Minden adat, mely ma még talán feltalálható öreg amerikások hagyományai közt, kedves, értékes anyaga lehet a történetírásnak.

Hugonnai Vilma grófnő (1847 - 1922) az újkor úttörő magyar orvosnője

Tizenhét éves volt az erőslelkű fiatal leány, mikor híre járt, hogy a zürichi egyetem megnyitotta kapuját a nők előtt. Ez 1864-ben történt. Hosszú harc után, ő is kivívta az engedélyt, hogy Zürichbe mehessen. Ott 1879-ben orvosdoktorrá avatták. 1880-ban hazajött és a kultuszminiszterhez folyamodott engedélyért érettségi vizsgának tételére, oklevélnek honosítására és orvosi gyakorlat folytatására. Az érettségire meg is kapta az engedélyt és a vizsgát letette 1881-ben. Ez után kérte zürichi diplomája nosztrifikálását. A budapesti egyetem a zürichi diplomát nem fogadta el, hanem Hugonnai Vilmát orvosi szigorlatra bocsátandónak vélte. Ezt viszont a minisztérium nem engedélyezte. A grófnő felségfolyamodvánnyal élt, melyre megkapta a Ferenc József jóakarátát jelentő uralkodói kézjegyet, azonban a minisztérium terjedelmes és mai szemmel nézve visszataszítóan vaskalapos fejtegetéssel meggyőzte az uralkodót arról, hogy az engedélyt nem szabad megadni, mert az ilyen újítás "illedelembe és közerkölcsiségbe ütközik." A folyamodó – a felirat szerint – *"tudta, hogy oly térre lép, melyre lépni joga nincsen"* és példája más nőket is hasonló "rendellenes" eljárásra készítetne. Elutasították. Tíz évvel később tűzte újra napirendre az ügyet György Aladár a Mária Dorothea tanítónő-egyesület gyűlésén egy felolvasással, melynek hatása alatt az egyesület kérvényt intézett a minisztériumhoz a nők orvos-képzése érdekében.

Ez indította meg a sikeres akciót, melynek végső eredménye az 1895ben kiadott királyi rendelet lett, mely a nőket Magyarországon a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályákra bocsátotta. Most már megengedték Hugonnai Vilmának is, hogy letegye az orvosi szigorlatot; 1897-ben megkapta a magyar oklevelet. Éppen ötven éves volt, keserves küzdelembe belefáradt öreg asszony. Tanított egészségtant, fordított orvosi könyveket – többre már nem volt ereje. De hát Botondról sem tudunk többet, mint hogy bevágta Bizánc kapuját - ez elég.

Hugonnai Vilma a maga odaáldozott élete árán bevágta a kaput mindnyájunk számára, akik utána, nő létünkre egyetemre mehettünk Magyarországon.

Nem fejezhetjük be ezt a rajzot annak említése nélkül, hogy akadt egy egészen kiváló férfi, aki Hugonnai Vilma mellé állt és segítette őt küzdelmében. Wartha Vince, kémikus egyetemi tanárral kötött házasságot, a kor egyik legkiválóbb és legszerényebb tudósával, aki maga is zürichi diák volt valamikor. Az úttörés nehéz munka; beletörik többnyire az is, aki utat tör, különösen ha nő. Az ilyen nő mellé állni, aki ügyet szolgál és mint nő csak kevesebbet adhat a párjának, különlegesen lovasi cselekedet és aki ezt vállalta, az úr és örök őr volt. Vigyen messze sírjára a szél egy késői, egy tengerentúli rózsalevelet.

A Hugonnai Vilma hosszú pörére vonatkozó okmányokat 1927-ben ástam ki a M. Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium poros irattárából és bővebben írtam ezekről "*Az egyetemi nőkérdés Magyarországon*" cím alatt. (Napkelet, 1928. április 15. 8. sz. 581-595 l.)

KÖLCSÖNŐZTÜK, VAGY ÖRÖKÖLTÜK?

Dr. Bobula Ida "Sumír-Magyar nyelvrokonság" című tanulmányában (IV. közlemény, - "A Fáklya" 1956. decemberi száma) a következőket írta:

"... a magyarság nem késői átvevője, hanem az egyenes örököse annak a magas kultúrának; amelyet a világ legelső bányászai, építészei, fémművesei és iparosai, a sumirok és utódaik, a szittyák hagytak a magyarságra. Ne vezessen félre senkit, hogy kultúrászaink nagy részét szláv, török, olasz, latin, vagy német jövevényszóként tartja nyilván a hivatalos nyelvtudomány. Aprólékos, alapos kutatások mutatták ki például igen sok szavunkról, hogy azoknak megfelelői vannak sok szláv nyelvben és ez igaz. Ebből levezetik, hogy a magyar szó tehát "nyilván" átvétel a szlávból. A következtetés helytelen – az átvétel iránya nem nyilvánvaló. A szláv népeket a délről sugárzó hatalmas mezopotámiai sumír-szittyai kultúra hatása érte akkor, mikor ők még valamennyien primitív állapotban voltak, tehát készségesen vettek át kultúrászavakat. Valószínű, hogy ezeket legerősebben az egyházi szláv nyelv sodorta észak felé:

a kölcsönzők a szlávok voltak.

Újra kell vizsgálnunk úgynevezett kölcsönszavaink egész tömegét és főleg a szláv eredetűeknek nyilvánított szavakat: megvannak-e ezek más indoeurópai nyelvben is? Ha csak a sumír-akkád kultúrából való eredeti ismeretes, akkor biztosan vissza lehet és kell kérnünk a jogtalanul elvitatott szót. "

Miután Dr. Bobula Ida volt az, aki a jelenleg sokak által több-kevesebb hozzáértéssel emlegetett sumír-magyar rokonság ügyében, hosszú csend után, 1951-ben kimondta az első

bátor szót, hozzá fordultunk azzal a kéréssel, hogy közölje: mely magyar szavakról tehető fel, hogy azokat a nyelvtudomány tévesen írta, a szlávtság javára. Dr. Bobula Ida az alábbi cikkben küldte el válaszát "A Fáklya"-nak:

Kárpátmedencében élő népeket az utolsó félszázad történelme kemény kézzel tanította meg arra; hogy vagy megértik egymást és megtanulnak kölcsönösen becsületes jóakarattal együtt élni, vagy fel fognak morzsolódni. A kölcsönös megértésnek a tények, különösen a történelmi tények felderítése kell hogy az alapja legyen. Közös érdeke mindenkinek, akinek bölcsőjét a Kárpátok alatt ringatták, hogy tisztán lássunk, mert a tényekre építhetjük jövőt, de vágyálmokra nem.

Nem célirányos azt hánytorgatni, hogy a magyarság kultúrája a szlávástól származott, mikor ez tévedés. Tévedés akkor is, ha régi és akkor is, ha magyar egyetemek katedráiról is hirdették, vagy hirdetik jelenleg. De keressük meg az igazságot!

Az igazság felderítését célozza több mint egy évtizedes munkám, mellyel új világításba igyekeztem helyezni a magyar szókincs tekintélyes részének történetét. Tettem ezt abban a reményben, hogy a következő évek során elő fognak állni az etymologusok, akik legalább olyan alaposággal s részletességgel vizsgálják és vitatják meg a mezopotámiai eredetű magyar szavak történetét, ahogy azt a múlt században a finn-ugor rokonság hirdetői tették a magyar szókincs egy fontos részével.

Egyelőre csak jelezni lehet, hogy ezt a munkát érdemes elvégezni. Erre mutat, hogy a kérdéses szavak egész tömegének megtalálható a valószínű, természetes megfelelője a sumir-akkád eredetű mezopotámiai kultúrában.

Kezdjük a szemrevételt a sokat emlegetett A B L A K szóval. Nyelvészeink szerint ezt a magyar valamelyik szláv nyelvből vette át.

Bárcki Géza Magyar Szófejtő Szótára szerint (Budapest, 1941. Egyetemi Nyomda): "vessük össze a magyar szót a horvát tájnyelvi "o b l o k" (kerék) = ablak szóval, melynek vannak megfelelői a szlovén, tót és kisorosz nyelvekben."

"Világos, hogy a szót a magyar szláv szomszédaitól tanulta", tanították nekünk meggyőződéssel hosszú időn át. "Hiszen a magyar nomád nép volt, házat nem épített, nem lehetett saját szava az ablak fogalomra."

Olyan világos, mint a vakablak, egy alapvető tévedés fényében! Tévedés hogy a magyar nomád nép volt. A magyarság nem azért vándorolt, mert a nomádkodás volt életformája, hanem azért, mert régi hazáját és utána számos szállását elvette az idegen túlerő. A honfoglaló magyarság hazát keresett a Kárpát-medencében, melyet bronzkori ősfoglalás jogán magáénak tudott a szittyaság. Mikor a magyarság odaérkezett, magával hozta egy magas kultúra ősi szókincsét, ebben az építkezés szókincsét is.

Az építkezés szavait nem feledték el a magyarok a vándorlás során. Ha nem is építhettek maguknak állandó házakat, megőrizték azokat az emlékek és az emlékeket ébren tartották a vándorlás alatt itt-ott megismert épületek. Hogy a szomszédok épületeit a magyarok nagyon is tudomásul vették, arra mutat Wien magyar neve: Bécs. Valószínűleg a sumír--szittyá-magyar BAD a név gyökere, mely magas épületet jelentett. BAD-E-SU- épületes; olyan hely, melynek sok magas épülete van!

Sumír és akkád szókincsből vezethetők le a régebbi,

téves magyarázatok megcáfolásával, az építkezés következő szavai: épít, ház, hajlék, otthon, vár, torony, fal, alap, oldal, tető, fedél, orom, eresz, eszterhéj, küszöb, lakat, lépcső, kapu, ajtó, kürtő, ív, bolt, szoba, terem, tornác, gádor, pitvar, korlát, bálvány, mész, homok, agyag, cserép, deszka, gerenda, szeg, fűrész, arány, tengely. Ebből a sorozatból való az ablak szó is, melynek gyökérszava a sumir AB.

Stephen Langdon angol orientalista A Sumerian Grammar and Chrestomathy (Paris 1911.) című munkájának 261. oldalán található az AB gyökérszó értelmezése: "Window", magyarul: "ablak". Ugyanott a 226. oldalon az "AB-LIL" értelmezése: "enclosed opening", vagyis "körülzárt nyílás".

Az AB-LIL-ből kellett fejlődni az értelem szerint helyesebb későbbi ABLIK-nak (ablak-nyílás), majd ebből a hangzóilleszkedés kikristályosította a végleges "ablak" szót.

Nem kellett ehhez semmiféle kölcsönvétel a szlávoktól. A magyarság ősi szavát azonban könnyen kölcsönvehette a horvát tájnyelv és még ezenfelül néhány más szomszéd szláv nyelv is.

Ha fordítva lett volna a kölcsönzés, akkor valószínűleg nem egy ritka tájnyelvi szót, hanem az indoeurópai népek által használt, a "window"-nak megfelelő szó valamelyik változatát vették volna át a magyarok. De nem volt rá szükségük.

Vizsgáljunk meg egy másik szót, például a GABONA szavunkat. Ennek megfelelői (pl. gobino) megvannak az egyházi szlávban, az oroszban, a szerbben és a horvátban. Ennyit közöl velünk a hivatalos nyelvészeti és elvárja, hogy ezután bizonyítottnak vegyük, hogy a magyar volt az átvevő. Ehelyett visszakérdezzük sze-

retettel, honnan került ez a szó a szláv népek birtokába? Miért nincsenek megfelelői az indoeurópai nyelvekben? Nem valószínűbb az, hogy az újbabiloni kultúrkörből észak felé vándorló szittyák vitték magukkal ezt a kultúrszót az Eufrates vidékéről? Mert ott megvolt a kétségtelen őse; használták és felírták az égetett cseréptáblákra, ahonnan leolvasta Deimel atya és közli az ő német nyelvű Sumerisches Lexiconjában ilyen magyarázattal: GABNI = Sesam, Grütze, treffben. A magyar örökölte a gabona nevét sumir őseitől. A magyarral együtt örököltek ilyen szavakat a törökök, bolgár-törökök, finnek, észtek és más uralaltáji népek. A kölcsönvevők a szlávok voltak, akik a szittyá népek szomszédságában élve, gazdagodtak ez utóbbiak régi, déli kultúrkincseiből. Ezen azonban nincs mit restelleni, minden nép kölcsönöz a régebbi kulturákból és tovább ad másoknak.

Az akkád nyelv sokat vett át a sumírból és tovább fejlesztette a szót, úgy hogy az akkád formák sokszor segítségünkre vannak a szófejtésnél. Ez az eset pl. a BÁNYA szavunk esetében. Nyelvészeink nagy része azt vallja, hogy a magyar bányá szó valamely szláv nyelvből származott, mert a szláv nyelvekben van egy hasonló szó, mely fürdőt jelent. Úgy okoskodnak, hogy a fürdő is meleg, a bányá is meleg; fürödni gödörben lehet és a bányá is egy gödör. De hát szükséges ilyen erőltetett és valószínűtlen etymológia?

Sokkal egyszerűbben megtaláljuk a szó gyökerét a sumir BA szóban, melynek jelentése Deimel szerint: machen = mívelni! Ugyanez a gyökér van a fejlettebb akkád szóban: BANŰ, melyet a következő német szavakkal magyaráznak: "bauen, zeugen, schaffen, erzeugen". A BANŰ szó tehát a nehéz munkát, megmunkálást, a kitermelést jelentette. A régi magyar nyelvben volt: bányás = megmunkálás és bányolás = pénzverés. "Kertek bányásnak, szőlők metszésnek

örülnek. " "Zrínyi a török pénzt mind elszórta, hozz, úgymond, mást, melyet királyom bányolta. " (*Nyelvtörténeti Szótár*).

Bizony nem az a valószínű, hogy az indoeurópai népek közös és mindenütt "fürdő" jelentésű szavát vette át a magyar egy ettől egészen különböző fogalomra. Az a valószínűbb, hogy a szót a világ első bányászaitól és fémműveseitől örökölve – vándorlásai alatt talán cserépnék agyagot bányászva – megőrizte a magyar és használni kezdte újra, mikor megint valódi bányákhoz jutott.

De ha már lementünk a bányába, menjünk egy lépéssel tovább.

POKOL szavunkról is azt állítják, hogy a szláv peklo-ból lett, aminek jelentése: szurok! Bizonyos, hogy van összefüggés a két szó és fogalom közt. De talán másféle, mint amilyenről eddig hallottunk. A sumír PABHAL szó orvosi szakkifejezés volt. Jelentései: kin, anyaméh, és a szenvedő, mai szakkifejezéssel: a páciens. A késő babyloni gyógyító-mágia szimbólumai közt fel van sorolva a szurok (pitch), mint a betegség-démon szimbóluma (St. Langdon: A tablet on the mysteries of Babylonian symbolism. *The Museum Journal*. Philadelphia 1918. IX. köt. 2. sz. 153.1.)

A régi magyar nyelvben a pokol szó betegséget, szenvedést is jelentett és ilyen jelentéssel, alig módosult alakban, valószínűleg együtt jött Árpáddal a vereckei hágón.

A poklot sem kellett kölcsön vermünk: az egyszerűen a szenvedés helye. Nem fogadhatjuk el azt a vélekedést, hogy a VERÉB neve szláv eredetű, mikor sumíruul ugyanezt a madarat baraab-nak hívták és mikor a moldvai csángók még most is beriéb-nek neve-

zik.

Nem fogjuk elhinni, hogy a magyar PÓK szó a szlávoktól jött, kölcsönzés, Nem valószínű, hogy a honfoglalásig nem találkoztak volna a magyarok pókkal! Azt elhisszük, hogy a szláv paak jobban hasonlít a szittyá eredetire – amely alkalmasint a sumir PA = "fa" és UG = "égető, csípő féreg, pók", összetételéből lett.

Itt megjegyezhetjük, hogy a pók nemzetség úgy látszik, hogy eredetileg főleg fákon élt - eltekintve a tengeri pókoktól, melyeket a sumir PULUG néven tisztelt. A fa-féregnek egy része nem túl távoli évezredek során változtatott élehnódot, leszállt a fákról és földi pókká lett. A pók szó valószínűleg olyan régi, hogy még a fán lakás állapotát írja le. (L.: Kolosváry Gábor cikkét A pókok életmód-változásáról. Földtani Közlöny 1950. 80. köt. 436. lap).

Valószínűleg ide tartozik a kisháló jelentésű PŰGU akkád szó is, mely nyilván őse a mi pákász szavunknak.

Nem akarom a részletezéssel szétfeszíteni az "A Fáklya" kereteit, tehát a következőkben átadok egy távolról sem teljes, vagy végleges, egyelőre több, mint 200 szóból álló listát, azokét a magyar szavakét, melyeket elsősorban ajánlok a magyar etymologusok figyelmébe, tüzetesebb feldolgozás céljából. Mindegyikről el lehetne mondani a sokszorosát annak, amit itt az ablak, a gabona és egyéb szavakról elmondtam. Mindegyik mellé odaírtam azt a mezopotámiai kultúrkörből való szót, amit a magyar szó megfelelőjének vélek. Szeretném hangsúlyozni, hogy a "megfelelő" nem mindig jelent teljesen azonos értelmű szót. A sumir BAR pl. pontosan azt jelenti, amit a magyar b é r, az akkád KALAPPATU ugyanazt a szerszámot, amit a

magyar kalapács. (A régi magyarság közismert szava erre a sumír eredetű VERŐ volt.) De már a magyar *i r h* a szónak megfelelő IRIH, bőrt feldolgozó munkást jelentett volt. Az állatok esetében gyakran szerepel egy jellegzetes tulajdonságuk. Pl. a szarka madár nevének valószínű megfelelője az akkád SARRAKU, ami tolvajt jelentett. A TUKU sumír szó jelentése: szőni . Nyilván ebből lett a magyar takács szó, de hogyan? Valószínűleg úgy, hogy hozzájárult a SU rag, melynek eredeti jelentése: kéz. Így lett a kis háló jelentésű PÜGU-ból is a pákász, olyan ember, akinek hálója van a kezében. Ahol feltételeztem ilyen fejlődést, a ragasztékokat kisbetűkkel és zárójelben írtam a gyökérszó után. Például a terem megfelelője TIR = lakóhely, de valószínűleg régen kapcsolódott hozzá a MAH = nagy.

Hely hiányában nem tudok itt mindent megvilágítani, de remélem, hogy akiket érdekel a dolog, látni fogják a lényegét Csak annyit kívánok még megjegyezni, hogy a mezopotámiai kultúra különböző eredetű szavait (sumír, akkád, asszír) azért lehet itt együtt használni; mert meggyőződésem szerint a magyarság ősei későn, az újbabiloni birodalom bukása után vándoroltak el és nemcsak az archaikus sumír szókinccset vitték magukkal, hanem a késői fejlettebb "modernebb" semita és más nyelvekből kölcsönzött lexikális anyagot is, amellyel ők gazdagodtak, majd később gazdagítottak másokat.

Dr. Bobula Ida

SZÓJEGYZÉK a magyar nyelvkincs állítólagos szláv kölcsönszavaiból

(Az első oszlopban a magyar szó, a másodikban annak valószerű mezopotámiai megfelelője.)

Abál	ABÁ	Bán	BANU
Ábrázat	(abru+)AZAAD	Bánya	BANŰ
Abrosz	UBARA (+su)	Barack	BURU
Akna	UKU	Bárány	BAR-AN
Akó	AKA	Barát	BAR (-I-al-I-du)
Bab	UB(+ub)	Barázda	BAR
Bába	BABA	Barlang	BURU
Babona	BA(+bu+na)	Bér	BAR
Babrá	BABÁR	Birka	BIR-GA
Baj	BAL	Bolond	BAL(+an+du)
Bálvány	ÁLAM	Bolt	BAL(±tu)
Bordá	BAR(+da)	Gáncs	GAN(+tu)
Boróka	BURU(+ge)	Garád	GAR
Borona	BUR(u+nu)	Garázda	GURUS(+du)
Bot	BADA, BŰTU	Gát	GU(+tu)
Bódón	BUGIN	Gatya	GADA
Cékla	SILKU	Gaz	GAZ
Csáklya	SUKRA	Gazda	GASAN(+du)
Csata	SATA	Gázol	GAZA(+lu)
Csép	SAB	Gereben	GIR
Cser	SAR	Gerely	GIR-GÁL
Cserép	SE-IB	Gerenda	GAZIMBU
Csésze	SIKA	Gerezd	GURU(+3u+du)
Cséve	SUBULU	Gesztenye	GIN'(+tu+ma)
Csín	SEN	Gonosz	GUNNUSU
Csipke	SI-IP	Gomba	GAM(+pa)
Csoda	SEDU	Gőlőncsér	GIRAG(+SU)
Csőbőr	SENBAR	Göndör	GUR
Csuka	SU-GA	Görbe	GAR(+ba)
Csutora	ZAGDURŰ	Görcs	GAR (+šu)
Dalia	DELI	Göröngy	GIRIN
Darab	DAR	Gúzs	GUZ14S
Kosár	KU-SUR-RA	Pákosztos	PŰGU(+šu+tu)
Déd	ADA-ADA	Guzsaly	GUSURU
Kuckó'	KU-KU	Palást	PALA(šu+tú)
Derce	DAR	Hála	HA-LA
Kulcs	(~ ak)-KUL	Pálca	PA(+lu+SU)
Derék	DIRIG	Halom	HAR
Kullancs	GAL-AN-ZU	Palota	BALATU

Deszka	DUSU(+ge)	Hiba	HIPŰ
Kúp	GU-UB	Pap	PAP
Dézsza	DUSU	Hodály	UTUL
Kuruzsol	KURUC`(+lu)	Parancs	PARSU
Dolog	DUG(+lu+ag)	Hombár	AMBAR
Labda	LIB(+du)	Pára	BAR(+a)
Donga	DAN-GÁ	Hörcsög	URSAG
Lánc	LAL(+du)	Paraszt	BAAR(+a+~u+tu)
Ecet	AGESTINNA	HUSZÁR	GUS(+ar)
Lepény	LEBFNU	Parázs	BAR
Ecset	ESSU(+tu)	Igric	AGRIG
Lencse	LUB~U	Párduc	BA-AR(+tu+su)
Furulya	BURU(ag+lu)	Ikra	UGU(+ra)
Lom	LUM	Parlag	BA-AR(+lu+ag)
Gally	GAL	Irha	IRIH
Lúg	LUG	Párna	BAR(+nu)
Galuska	GAL(+lag-ga)	Iszák	SAG
Párol	BAR(+lu)	Sarju	BAR (+lu)
Galóca	GAL(+a+SU)	Jegyenye	IA(+gina)
Párta	BAR(+du)	Saroglya	GAR(+ag+lu)
Ganaj	GAN	Kabát	GUBBU (+tu)
Patak	BAD(+ag)	Sás	ŠA-ŠA
Ganca	GAM	Kacsa	KAS,KUSU,
Patkány	ADAN	Sáv	SA(+ba)
Kád	KAD	Macska	MASKIM
Pata	BAD	Serpenyő	ZIBANITUM
Kakas	GAGAZU	Máglya	MAKLU
Patvar	BA-DA-RA	Séta	FID
Kalács	GAL-LI-Egy`	Mák	MU(+ag)
Pecsenye	PEJ	Só	ZA
Kalapács	KALAPPATU	Mátka	MUTU(+ag)
Pecsét	PA~URU(+tu)	Suba	SUBA
Kalász	(gal+)AN~E	Máz	MAS
Pele	BULLI	Súly	~IJL
Kán a	KAR(+na)	Megye	MADA
Pénz	PAD	Sulyok	~`U(+lu+ag)
Kantár	GAN(+tur)	Méh (anyaméh)	ME
Pernye	BIR(+mu)	Szabad	~U-BAR(+du)
Kapa	KA-PA	Mér ,	MER
Perzsel	BAR(+su+lu)	Szablya	ZUB(+lu)
Kapta	KABTA	Meszaros	MASARU
Piszok	BU~U(+ag)	Szakács	ŠAKAŠU
Karácsony	GU-UR(a+su-m)	Mocsár	MUSIR,MIHSU
Pitvar	PITŰ(+ru)	Szalonna	ZALAG(+mu)

Pocok	Napforduló)	Moly	MAR
Kas	PUSRU(+ag)	Szappan	ZEEB
Pohár	KAR	Munka	MU-UN-GA
Kása	BAHAR	Szarka	SARRAKU
Pók	KAS	Murok	MER(+ag)
Kasza	BULLIG	Szekerce	ZUGURUM
Pokol	KAZ	Nádor	NAGIRU
Katona	PABHAL	Szelence	ZU-LUM-TU
Poloska	KAD(+unu)	Nátha	NIHLU
Kazal	BALAT(+ge)	Szerencse	SILIM-MA
Pólya	GIZAL	Néma	NU(+mu)
Kemence	BAR (+lu)	Szikla	ZAGLU
Ponty	NININDU	Német	NU(+mu+tu)
KIRÁLY	BANDA	Szita	ZIDDA
Póráz	KURUIGI	Nyoszolya	NATALU
Kóc	BAR(+a+áu)	Szoba	SUBATI
Pör	GISZ	Nyoszolyó	NATALU
Kocsonya	PUHRUM	Szobor	SUBUR
Puszta	KUN`(+unu)	Olaj	IA (+li)
Konkoly	BAAR(+tu)	Szombat	SA-BA-TI
Purdé	KANKAL	Orda	UHHUR(+du)
Kopja	BAR(+du)	Szőke	SIIG
Rács	GUB-BU-UL	Oszlop	USAR(+lu+ab)
Koponya	MAG`	Szövétnek	SAGBU
Ragya	KA-BAR-RA	Ősztön	A~TIN
Kór	RIG		(+tu+mu+ag)
Rák	GU-UR	Pákász	PÜGU(+su)
Ritka	RAG	Szuka	ZUUK
Róna	RI(+tu+ge)	Szűr (ruha)	SUR
Rosta, ros~, rostély	RA(+mu)	Takács	TUKU(+su)
Rozs	MAS(+tu)	Tanya	TUN
Rozsda	ARSATUM(ass)	Tár (tárház)	TAR
Rúd	RAGGU(+du)	Társ	DUSSA
Ruha	RU(du)	Terem	TIR(+mah)
Rusnya	MUKKU	Tészta	DUG-ZIDDA
Tok	RU(+áu+mu)	Tiszta	TU(+SU+tu)
Tompa	DUK	Varsa	BAR-SA
Topolya	TUN (+ba)	Veréb	BUR-A-AB
Tök	ZABALUM	Yihar	WE-IR
Túr	DUK	Yilla	BAL(+lu)
Túró	TUR	vitéz	BU(+tu+áu)
Ugorka	TŰRŰ	Vödör	BADAR
Ugar	UKU~	Zab	ZU
	UGARU	Zabál	ZU

Unoka	UNIKU	Zabla	ZABLU.
Út	UD	Záp	ZU(+ab)
Vád	PÁD	Zár	ZA-RA
Varázs	BURRUDA		

A MAGYAR ŐSVALLÁS ISTENASSZONYA

A múlt század második felében járta a szeged környéki tanyavilágot Kálmány Lajos katolikus plébános. Észrevette volt, hogy hívei a szentek tiszteletéhez nemkeresztény elemeket vegyítenek és feltette, hogy ezek a kereszténység előtti ősvallás maradványai. Kálmány adatgyűjtésének eredménye mitológiairodalmunk egyik legértékesebb tanulmánya: "*Boldogasszonyt, ősvallásunk Istenasszonya*" Ebben elmondja Kálmány, hogy népünk kifejezetten "*hét*" Boldogasszonyt tisztel, akik között legnagyobbnak tartja a Nagyboldogasszonyt. Ennek leányai a többi Boldogasszonyok (szülő, fájdalmas, gyertyaszentelő, sarlós, segítő, havi), akik közül legfiatalabb a szűz Kisasszony. A néphit a Kisasszonyt azonosítja a kereszténység legnagyobb szentjével, Máriával, míg a Nagyboldogasszonynak Szent Annát tudják Jóllehet a keresztény hittan erről nem szól, a nép keddet tartja Nagyboldogasszony napjának. Meddő asszonyok kilenc keddet böjtölnek, hogy a Nagyasszony segítsen rajtuk.

Aki kedden mos megbántja a Nagyboldogasszonyt a Kedd asszonyát. Kedden tilos minden erős munka, viszont elkezdésre, elindításra szerencsés a kedd, pl. tyúkültetésre.

Az adatok tömegéből kitűnik, hogy Nagyboldogasszony az élet adója és védője, bőség, termékenység, aratás, növény, állat és ember szaporodásának, egészségének gondviselője.

Kálmány rámutatott Kódexirodalmunk adatára, amely szerint Szt. Gellért "*tanácsának intéséből akkoron kele fel, hogy a szűz Máriát ez Magyarországon Bódogasszonynak, avagy ez világnak nagy asszonyának*" Feltehető, hogy, Szt. Gellért térítő törekvései során találkozott egy jóságos és fennséges mennyei nagyasszony kultuszával, akiben mintegy Szűz Mária előképét láthatta, akinek tisztelete nagyobb akadály nélkül válhatott Mária-kultusszá és akinek költői neve sem látszhatott méltatlannak ama, hogy Isten anyját ékesítse. Lehet, hogy ez a meglátás segítette a "*nagy térítőt*" emlékezetes sikeréhez, mikor "*a napba öltözött asszony*" bibliai idézetét választotta a magyar udvar előtt tartott prédikációja tárgyául.

Kálmány fejtegetései és adatai nem támogatták azt a finnugor irányzatot, mely több-kevesebb tudatossággal, a magyarság önérzetének megtörése végett, olyan primitív, gyűjtögető előmagyarokról beszélt, akiknek nem is lehetett mitológiájuk. Az Egyetemi Nyomda "*Magyarság Néprajza*" kiadványban, a hitvilág-fejezet bő bibliográfiájában hiába keressük Kálmány akadémiai értekezését.

Egészen más úton, a magyar díszítőművészet keleti forrásainak kutatása közben talált egy ősi magyar Nagyasszony gabonával, gyümölcssel, termékenységgel összefüggő kultuszának nyomaira Huszka József, Asztarte-Boldogasszonynak nevezte. Astarte azonban aránylag késői idők istennője. Megelőzte Istar, azt Inanna és valamennyit a régi sumír pantheon anyaistene, Baú vagy Baba.

A Magna Mater alakja az ókor majdnem minden vallásában megvolt és bizonyos vonásokban minden Magna Mater hasonló. A sumér Baú és a magyar Boldogasszony között azonban olyan hasonlóságok vannak, melyeket sem véletlenséggel, sem az általános jelleggel megmagyarázni nem lehet.

Baú alakját egyrészt a kő- és cseréptáblákon fennmaradt ékírási irodalomból, másrészt képeiből ismerjük. Ezek legnagyobb része pecséthengerekre vésve maradt ránk. Koronás nőalak, fodros ruhában, trónszéken ül és szimbólumaink valamelyike, az életfa, a termő ág, amit kezében tart, vagy az életvízzel telt serleg jelzik, hogy ő az Élet Nagyasszonya. Van kutyája és madara. Találtak az ásatók számos Baúnak szentelt ivóedényt.

Az ékírási szövegekből tudjuk, hogy a sumír fénykorban, Kr. e. 2500 körül, Baú mint a rangban harmadik szerepelt a nagy istenek sorában. Anu égisten és annak első fia, En-Lil viharisten után következett a rangban, de megelőzte En-Ki vízistent, aki az embereket agyagból megteremtette. Bizonyos nyomok arra mutatnak, hogy a történelemelőtti matriarchatus korában Baú, vagy egy őt is megelőző nőalak, lehetett az első isten, a mindenség és minden további isten szülőanyja.'

Száz évvel ezelőtt csak nagyon kevés kutató sejtett valamit a nagy ókori népről, melyet később mint sumír népet említenek és amelyről ma már tudjuk, hogy az egész nyugati

kultúra forrása ők voltak; vallási fogalmaik közt is sok előkép van, melyek később a kereszténységben virágoztak ki. Az elmúlt évtizedek során számos munka foglalkozott a sumír mitológiával és ezek alapján elég világos képet alkothatunk magunknak legalábbis a népszerűbb, a feliratokban gyakran szereplő istenek alakjáról. Baú bizonyosan ezek közé tartozik.

Sokat vitatták, hogy a sok istennő-név és kép közül melyek tartoznak Baú alakjához. Természetes, hogy az évezredek során változtak a hiedelmek, de úgy látszik, hogy Baba, a "születést adó" ugyanaz volt, aki Baú, az "élelem adó"; aki Gúla a "hatalmas"; aki Mah, a "nagy"; aki Nin-Anna, a "menny nénye"; aki Gatum-dug, "jóságos nagyasszony" vagy Gasan-Anna, "asszonya a mennynek".

Az istennő alaptermészetére a jelből következtethetünk, mellyel a Baú nevet írták. Ősjele a BAN-nak nevezett úrmérték, egy telt edény képe, melyből tölt, ad, kimér, juttat az istennő. Valószínűleg ez az edény a későbbi bőségszaru ősképe, a BAN, melyben ott van minden dolog teljessége. Az utolsó hang idők jártával lekopott, csak az úrmérték nevében maradt meg; a megfelelő ige a BA lett, melynek jelentése; `ad, juttat. Az Ú füvet, legelőt, növényzetet, élelmet jelent.

Baú a sumír hívő számára a bőség nagyasszonya volt, a nagy ajándékozó. A viharisten tombolása után ő mosolygott a szivárványban. Ő a tápláló, a termést adó, a születés, az anya, a csecsemő, az élet védője. Ruhája minden fodrában meg nem született gyermekek bujkálnak. Himnuszok dicsőítik mint a hatalmas Gúlát, aki gyógyít, közbenjár, az ég királynéja és a "világnak világa" ("*Licht aller Welt*"). A különös kifejezésből, hogy ő a "halottak meggyorsítója", talán arra következtethetünk, hogy élt az erős hit arról, hogy a túlvilági vándorlás meg rövidíthető és van újjászületés.

Az ősmitológiák Magna Matereit általában jellemző szülőboldogasszonyi stb. Jellemvonásokon túl vannak Baúnak egyéb jellegzetességei is. Kultuszának legtöbb emlékét a lagashi (telloi) ásatásokból ismerjük, melyeknek anyagát a Louvre őrzi. Lagash városistene Ninurta napisten, kit Langdon a bibliai Nimróddal azonosított. Tudjuk, hogy krónikás ha-

gyományaink, – bizonyára nem véletlenül, – Nimródtól származtatják a magyarságot.

Lagashban évente nagy ünnepséggel ülték meg a helyi kisisten, az isteni hős és a hozzá leereszkedő nagy termékenység-istennő házasságának napját. A városistennek ilyenkor módjában állt kikérni hatalmas asszonya kegyeit népe számára. Ismerünk fejedelmi hála-ajándékot, melyet Ninurta azért kapott, mert, "*jó szót szólt*" a fejedelem érdekében az istennőnél.

Baú kifejezette a fű és fa, a termés és aratás asszonya. Különleges ünnepe, mikor a nép először eszik az új gabona-termésből." Gondoljunk a magyar falvak ünnepére, az új kenyér napjára és a Sarlós-Boldogasszonyra.

Külön tanulmánytárgyát képezhetnék az úgynevezett "*boldogasszonyi füvek*", melyeket népünk a templomba viszt szenteltetni, főleg Nagyboldogasszony napján. Ilyen a csomborka (*Mentha Pulegium*, L.) a napraforgó; ezeket megőrzik, és halottaik mellé teszik a koporsóba. Az ökörfarkkóró pedig "*a boszorkányok elkergetésére hasznos*." Egyéb regés növények nevei: Boldogasszony haja, tenyere, cipellője, stb.

Az ősi ábrázolások némelyikén feltűnik a Nagyasszony mellett az úgynevezett "*lagashi címer*" állata, a kiterjesztett szárnyú napmadár, a mindig visszatérő fényes sas. Gondoljunk a régi Árpád-címer és eredetmondánk turul madarára. (A sumír TUR szó visszatérést, megifjodást jelent, az UL pedig életerőt.)

A sas mellett más madarai is vannak az istennőnek; ezeket nem könnyű meghatározni. Daru? Liba? Gólya? Egyik madárnak neve a Ba piktogrammal kezdődik; ez a fecske. (Deimel S.L.No. 5.; "*Schwalbe*" Meggondolandó, hogy Magyarországon igen elterjedt hit, hogy fecske és gólya a Boldogasszony madarai.

A sumír pecséthengereken sorban felvonuló és a Nagyasszonynak ivóedényt nyújtó nők képe elemi erővel és páratlan pontossággal a sokszor leírt magyar népszokást, a "Boldogasszony poharának megadása" képét.

"Az asszonyok titkos avató gyűlésén, melyen férfi nem

lehet jelen, a legtekintélyesebb öregasszony kinyújtott tenyerén felajánl a Boldogasszonynak egy tányérra tett pohár bort és egy süteményt, megköszönve a szülés körüli segítséget és boldogságot kérve az újszülött számára. Mint Szegeden értesültem erről, az áldozat elmulasztása azzal jár, hogy az újszülött felnőtt korában, "ha fiú, nem kap lányt, ha lány, nem kap fiút."

(Adatszolgáltatóm Sánta Katalin (50 éves) 1928-ban.)

A feltűnő és különleges egyezések közé tartozik a Boldogasszonyokkal kapcsolatban makacsul emlegetett hetes szám, melyhez a szegedi nép a közelmúltban is ragaszkodott. Nehéz véletlen egyezésnek tartani azt, hogy ékirásos szövegek szerint "*Baú Ninurtának hét lánya szült, ezek mind bőséget árasztó isteni jótevők.*"

A magyar hagyomány Nagyboldogasszonyának legifjabb és szűz lánya a Kisasszony. Mezopotámiában is átvette volt későbbi korokban Baú egész szerepét egy ifjabb, szűz istennő, Manna-Istar. Maga a Nagyboldogasszony azonban nem a szüzesség, hanem a szaporodás pártfogója. Kiténik ez egyik sok változatban ismert népi játékunkból. Leányai körültáncolják a földi anya megszemélyesítőjét, aki pöröl a körön kívül járó Boldogasszonnal:

- Boldogasszony, mit kerülöd, mit fordulod az én házamban táj át?

Azt kerülöm azt fordulom, lányod kéretem, lányodat kéretem!

Nincsen nékem olyan lányom, ki eladó volna.

- Ó ne tagadd, ne tagadd el!...

- mondja a Boldogasszony, aki e szimbolikus táncban egyenként viszi el a földi anya lányait, a maga gyönyörűséges szolgálatára.

Említsük meg a sumír uralkodók nevében is gyakran kifejezett felfogást, mely szerint a város az istenség tulajdona és

abban "Istené a szállás"! Az uralkodó csupán öre, lovagja, fegyveres szolgája az istenasszonynak, akinek esetleg férjül is szolgál. Erre mutatnak az Ur-Nammu, Ur-Nina, Ur-Nanshe, Ur-Baba és egyéb fejedelmi nevek.

Szent László is "Szűz Máriának választott vitéze".

A mezopotámiai isteneket idők jártával egyre gyakrabban jelezték képük helyett a címerükkel, jelképükkel, különösen a tartósságuk miatt szép számban fennmaradt határköveken. Anu és Enlil istenek jelei például oltárra tett hegyes süvegek. Baú szimbólumának mibenléte bizonytalan; "megfordított ómegaszzerű jelnek szokták leírni". Ward szerint ez talán az istennő haja. Valószínűbb, hogy a fátyla, fejkötője: a szívárvány, népi szóval bábabukra. Valószínűleg ez a mezopotámiai bölcséletben a világmindenség összetartójaként ismert "nagy kötelék" az isteni kegyelem jele. Bizonyosan összefügg ezzel a fogalommal a naiv magyar néphit, mely szerint a terhes asszonynak a hajába piros szalagot kell kötnie és a Boldogasszony tiszteletére szigorúan főkötőben kell feküdnie a Boldogasszony ágyát. A tulipánszerű, "megfordított ómega" amely emlékeztet az asztrológiai Mérleg jegyének ómegájára is, először az ősi "kuduru" (határ, régi magyar formában hutur) köveken jelenik meg, ékírással szövegekkel, melyek a jelzett istenek haragját hívják arra, aki a kövel védett határt, vagy sírt megháborítaná. Az égi istenek összevont jelvénye; függőlegesen egymás fölé helyezett rozetták, félhold és tulipán, számos példányban került elő a nagy szittya népnek, a párthusoknak Hatra nevű városából. Ugyanezen gondolat végső formái vannak ráfaragva magyar és székely kapubálványokra, kopjafákra. A tulipánforma az Élet Nagyasszonyának címere, a szivalak Darmahnak, a csodafiúszarvasnak emblémája.

Talán nem véletlen, hogy a sumír ékírás BAN és BA jelentésű jegye benső kapcsolatban van a BAR-nak olvasott egyszerű X- formájú jeggyel, ami többek között szívárványt is jelent; hogy a magyar rovásírásban a B hangot ugyancsak X-forma jelöli; hogy dunántúli pásztorfaragásokon gyakran látjuk a tulipán alatt a kihangsúlyozott X jelet.

Végül hallgassuk meg a nevek tanúságtételét. A BÁBA pár évszázad előtt a magyar nyelvben is a mennybolt nagysz-

szonyát jelenthette, a szivárvány és a délibáb tündérét Azt, aki a születésnél segít. Csak idők jártával tapadtak hozzá a vénasszony és a boszorkány jelentések.

A BOLDOGASSZONY-nak megfelelő összetételt ékírásban nem ismerünk. De felismerhető a három gyök, melyekből a név alakulhatott: BAÚ: "élelemadó", DUG , "jóságos", ASAN "istennő, uralkodónő" Külön-külön mindhárom elem előfordul a Magna Mater sumír nevei közt. A sajátos magyar összetétel egybeforradása bizonyára a néma évezredben történt meg, mikor a mágusok utódai bujdosó lovasnomádokká lettek, Ez kb. Kr. e. 500 és Kr. u. 500 közt lehetett, mikor az árva népet csendben vezette a Boldogasszony csillagszekere a dunavölgyi ígértföld felé.

A BOLDOG-ASSZONY elnevezés megtalálható az ékíratokon, mint ahogyan Dr. Gosztonyi "Dictionnaire D'Étymologie Sumerienne et Grammaire Comparée" c. munkájában a 132. szófejtés alatt a sumír BADUG összetételt azonosítja a magyar BÓDOG szavunkkal és ASAN = "istennő", uralkodónő.

1) Bp. 1889. M.T Akadémia.

2) *Az ő tanácsának intéséből akoron kele fel, hogy az zyz Mariat az Magyarorszaagban bodog azzonnak, awagy ez wylagnak nagy azzonyanak hyvnak, zent Istwan kirai es ez zegeen orzagit bodog azzon orzagaanak newezee* (Érdely Codex 664b. Marg. L.16). Szarvas-Bimonyi Nyt. Sz. L 130.1.

3) Kis Magyar Legendárium. Ford Tormay Cecília. Bp. 1930. 88. 1

4) Solymossy Sándor: A magyarság hitvilága. A Magyarság Néprajza. Bp. 1943. IV köt. 340.1.

5) Huszka József A magyar turáni ornamentika története. Bp. 1930. Pátia.

6) En-ki, a Föld Mélyének ura, aki teremtményeinek az éltető édes vizeket adja. Ő menti meg a télen gyengülő napot is, ő hozza vissza a csodálatos fényes fehér szarvas képében. Ő a szittyá népek segítője, vezérállata; DARAMAR neve, mely sumíruul Nagy Szarvas-t jelent, a magyar Durumó névben ma-

radt meg. Ez, boszorkánypöreienk adatai szerint, az alvilági szellemek, az ördögök fejedelme.

7) M. Lambert et I. R. Tumor O. P : Les statues D. G. E. st H. de Gudea (Textes concernant la déesse Bau) Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale. 1952. Vol. XLVI. E 91.

8) A. Deimel: Pantheon Babylonicum, Roma, 1914. Institutum Biblicum.

Th. Paffroth: Zur Götterlehre in den Altbabylonischen Königsinschriften. Paderborn. 1913.

N. Schneider: Die Götternamen von Ur III. Analecia Orientalia. Vol. 19 Roma, 1939. p. 39.

K. Tallkuist: Akkadische Götterepitheta, Studia Orientalia, Helsinki, 1938. S. N. Kramer: Sumerian Mythology. Philadelphia, 1944.

9) Egyik himnuszban így beszél városa népéhez Baú:

"Az én palotám ura tökéletes.

Keze, mely az országot védi, tökéletes.

Az eső, amit én adok a hálás fáknek, tökéletes. A felelőség, akit én adok az urának, tökéletes."

J. Dyneley Prince: A hymn, to the goldes Baus, Old Testament arid Semitic Studies in memory of W. R. Harper, Chicago, 1908, p. 325.

10) Thorkild Jacobsen. Mesopotamia: The Cosmos as a State. Before Philosophy. 1949. London p. 158.

11) "*Manducabantur primiciae frumenti*", Deimel: Panth Bab.

12) Bálint Sándor: Népünk ünnepei. Bp. 1938. Szt. István Társ. 280 és 189. 1.

13) A név emlékeztet az illatos fűszernövényt jelentő sumír "*seinbirida*" szóra. Még közelebb áll ehhez az erdélyi fűszervirág, a csombord, (*Satureia Hortensis* L.) neve.

14) Gárdonyi Géza leírja "*Az én falum*"-ban I. köt. 48. 1.

15) A sas mellett más madarai is vannak az istennőnek: ezeket nem könnyű meghatározni. Daru? Liba? Gólya? Egyik

madárnak neve a Ba piktogrammal kezdődik: ez a fecske. (Deimel S. L. No. S.: "Schwalbe") Meggondolandó, hogy Magyarországon igen elterjedt hit, hogy fecske és gölya a Boldogasszony madarai. **154**

16) "*Az asszonyok titkos avató gyűlésén, melyen férfi nem lehet jelen, a legtekintélyesebb öregasszony kinyújtott tenyerén felajánl a Boldogasszwnynak egy tányérra tett pohár bort és egy süteményt, megköszönve a szülés körüli segítséget és boldogságot kérve az újszülött számára*". Mint Szegeden értesültem erről, az áldozat elmulasztása azzal jár, hogy az újszülött felnőtt korában, "*ha fiú, nem kap lányt, ha lány nem kap fiút.*" Adatszolgálatom Sánta Katalin (SO éves) 1928-ban.

17) A hét leányra vonatkozólag: T. Pafferath: Zur Götterlehre in den altbabylonischen Königsinschriften Paderbom,1913. Ed. Schöning.101. I 0 és Deimel: Panth. Babyl.: leptem filiae geminae, quae abundantiam dant omnibus hominibus. L. még a magyar népmesékben az "erdőt zöldítő, mezőt virágoztató" királylányokat.

18) A magyar népzene. I. Gyermekekjátékok. Bp. 19S 1. MTO 186. 1.

19) A sumír UR szó ősjele a kutyafej és alapjelentése: ör-További jelentések: erő, erősség, fegyveres szolga, katona, kutya, oroszlán, férfi, férj. A szót minden sumír szójegyzék közli.

20) William Hayes Ward: The Seal Cylinders of Western Asia, Washington, D. C. 1910. The Cameige Institution. 404. 1.

21) A még kiadatlan hatrai anyag egy részét az Archaeological Institute of America 1952. dec. 39-i gyűlésén ismertette Harold Ingholt, a Yale egyetem tanára.

22) P A. Deimel: Sumerisches Lexicon. Roma,1938. Institutum Biblicum II. No. 6

23) Könnyű előre látni az ellenvetést, hogy a BÁBA szó szláv eredetű. Ezzel kapcsolatban csak annyit, hogy tisztázásra vár állítólagos szláv "*jövevényszavaink*" alapvető problémája: hogyan kerültek ezek a szláv nyelvekbe? Mert aránytalanul nagy részüknek nincs megfelelője egyéb indoeurópai nyelvekben, viszont van megfelelője mezopotámiai nyelvekben, az ős-

régi kintúr központban, ahonnan a művelődés fogalmai és szavai szétsugárzóztak.

24) Ahogy a trónvesztett istenségből ördögfejedelem lesz, úgy válhatott az égi Nagyasszony lényének át nem keresztényesíthető része boszorkánnyá. De fennmaradt az ősi hitrege, tisztán és felismerhetően a Déli Bába jó tündérről szóló magyar mesékben.

25) A sumír *ba*-nak valószínűleg több megfelelője is él a magyar nyelvben, elsősorban a *bő*.

A magyar "*boldog*" szónak sincs kielégítő etimológiája:

Az eddig bizonytalan magyarázatokkal szemben a magyar *boldog* szó tökéletesen magyarázható három sumír szógyökből: *ba-ú-dug*.

26) A sumírok éppúgy szekérnek látták a nyugatiak által Nagymedvének nézett Göncölszekeret, mint a magyarok. Az istennő szekérének tartották, -ahogy a csallóköziek szerint is "tündérkirályné szekere".

TÁL TOS AZ ECSEGI LÁPBAN

A honfoglaló magyarság ősi vallásáról kevés hitelt érdemlő feljegyzés maradt ránk. Annak minden nyomát tüzzel-vassal irtották a kereszténység régi terjesztői. Gyanúsak voltak és pusztulásra ítéltettek az ősi költészet emlékei, az eposzok éppúgy, mint a virágénekek. A régi istenek faragott képeit összetörték, a vizekbe hányták (L. Bálványszakállas). Úgy tanultuk, hogy azért történt ez így, mert a jámbor papok féltették a kereszténység gyenge palántáját.

Mikor az ősi kultúra nyomán támadt ürességbe néz a magyar művelődés történet kutatója, feljajdul benne a kérdés: valóban szükséges volt mindez? Másutt nem volt szükséges? ... Nem kérte például Nagy Károly, aki tüzzel-vassal terjesztette a kereszténységet, ugyanakkor elrendelte a németység régi mondáinak az összegyűjtését, megőrzését. Pedig az ő idejében is elég gyenge palánta volt német földön a kereszténység, gyilkos erőszakkal kellett a százszakra kényszeríteni, nem sok évtizeddel a magyar honfoglalás előtt.

Komolyan vették a kereszténységet a bizánci császárok és az ő papjaik is, azonban nem restellték másolni, tanulmányozni és megőrizni a régi görögök és a rómaiak pogánykori irodalmát. Felismerték bennük őseik kincses hagyományát s nem herdálták el utódaik előtt. Ezért büszkélkedhetnek gazdag ősi mitológiákkal az új görögök, az olaszok, a németek. Ezzel szemben a rendkívül magas közép-amerikai civilizációk írott emlékei majdnem teljesen eltűntek. Az idegen hódítóknak és térítőknak ezek nem kellettek – nem volt szívük hozzá, – elpusztításukkal a maguk terjeszkedő fajtájának érdekeit szolgálták.

Így pusztultak el a magyar ősiség kulturális kincsei is.

Azokban voltak a régi papok között magyarok is. Ezek miért nézték a pusztítást összetett kézzel? Tényleg féltették a kereszténységet?

Igaz, hogy pogány vallások emlékei sokszor rácsábították a fanatikusokat egy régibb, primitívebb nemzeti valláshoz való

visszatérésre. Volt ilyesmire példa a renaissancekori Rómában és Németországban még nemrég, a hitleri időkben is. E század harmincas éveiben működött Budapest közelében egy Hadúr-vallású szekta, – ha jól emlékszem –, a Hármas Határhegy tetején áldoztak *fehérkecskét* ... De hát ezek efemér, elmúló jelenségek. Aki ezektől félti a kereszténységet, annak igazán gyenge lehet a kereszténység magasabb rendű erejébe vetett hite.

Bizony hibáztatnunk kell a régi magyar papokat, akik nem vették észre, hogy buzgóságukban nagyot vétettek nemzetük érdekei ellen. De ha nem értjük, hogy lehettek ennyire tompák – csak olvassuk el némely mai amerikai magyar újság cikkeit, melyekben álarc és álnév alatt a szerkesztők felelőssége mögé bújva folytatnak egyesek köpködő kampányt – nem a felelőtlen nyelvészeti kontárkodás ellen, ami helyes lenne, hanem a magyarság déli gyökereit kereső, egész tudományos irányzat ellen. Feltehetjük a kérdést, azért teszik ezt, mert lélekben idegenek és Hekuba nekik a magyar nemzeti érdek? Vagy éppen nagyon is magyarok és mindez jó ürügy nekik, amivel üthetnek egy másik magyart?

Száz szónak is egy a vége: kevés adatunk van az ősi vallásról. Tehát gondosan össze kell gyűjteni mindent, amiből csak egy szikrányi igazság kiderülhet. Fel kell jegyezni azt is, amit jelentéktelennek, vagy kétséges hitelességűnek látunk, – rábízva az utókorra a hitelesítést boldogabb és jobban felszerelt időkben. Ilyen adatok reményében utaztam 1955 nyarán Los Angelesbe, hogy ott találkozzam, Finta Sándorral.

Finta Sándor zseniális magyar szobrász volt. Gyerekkorában évekig csikósbojtárkodott az ecsegi ménésnél. Ott találkozott a madarak életét tanulmányozó Herman Ottóval, aki az ügyes fiúnak ösztöndíjat szerzett. Elvégezte Nagyváradon a középiskolát, Budapesten a képzőművészeti főiskolát úgy, mint a bátyja is. Azonban egy nővérük miatti összetűzésben a Finta fiúk gyilkosság gyanújába keveredtek. Sándor börtönbe került. Onnan kikerülve beállt vándorcigányok közé. Köztük élt, majd református létére, befogadták egy olasz kolostorba a barátok, s ott szentképeket faragott. Híre eljutott egy Rómában tartózkodott magyar írónőhöz, aki felkereste soraival. A leve-

lezésből szerelem lett, Finta otthagyta kolostorát és utazott Budapestre, hogy feleségül vegye a hölgyet. De ennek régebbi udvarlója neszét vette a dolognak, felszállt a vonatra, beszédbe elegyedett a mit sem sejtő Fintával és miután kivallatta, minden rosszat mondott neki a nőről, aki csak a levelezésből ismerte vőlegényét a pályaudvaron hiába várta, mert a megriasztott Finta az utolsó előtti állomáson leszállt.

Nem sokkal ezután Finta feleségül vett egy rokon leányt de a házasság válással végződött. Majd katona lett, aztán emlékműveket tervezett és mikor az első világháború után kitört az októberi forradalom, (úgy látszik, hogy ő abba belekeveredett, erről nekem nem sokat beszélt) másodszor is megházasodott és a második feleségével kivándorolt Brazíliába. Ott neki, mint szobrásznak kitűnő sikerei voltak, de felesége nem bírta a klímát, azért eljöttek az Egyesült Államokba, ahol Fintának számos alkotása áll ma is.

Írt néhány könyvet is. Ifjúkori életrajzi regénye a "*HERDBOY OF HUNGARY*" kezembe kerülvén, ott találtam adatot arról, hogy a számadó csikós hat emberből álló bizottságot küld ki, hogy nézzék meg a csillagokat és tegyenek jelentést a várható időjárásról. A csillagnéző bizottság vihart jósol, ami be is következik. Ennek a csillagérzésnek annyira me-zopotámiai íze van, hogy azt megemlítettem "*Sumerian affiliations*" című, 1951-ben megjelent könyvemben. Ezt valaki közölte Fintával, aki írt nekem, ígérvén, hogy több ilyen is elmond nekem, ha meglátogatom, mert ő már öreg, nem utazik. 1955-ben tényleg odautaztam. Finta mintázott rólam egy plakettet én pedig írtam jegyzeteket arról, amit ő beszélt. Nemcsak a pusztai szokásokról, a gulyáshús kellő módon való megfőzéséről, hanem a századforduló körüli Nagyváradról, Ady Endre köréről, Rodin párizsi műterméről, az ottani magyarokról. Ha Isten akarja, egyszer megírom ezeket is.

Kúr Géza kedves szerkesztőnk azonban nem akar várni és sürget, hogy írjam meg az egyik történetet, amit Fintától hal-lottam és Kúr Gézának akkortájt szóval elmondottam. Igyek-szem idézni Finta saját szavait:

"Ott kinn a pusztán, nekem senki vallási dolgokról

egy szót sem mondott. Gyereknek néztek, vagy nem akartak bajt a papokkal. Nem tudom ... De kíváncsi voltam, leskelődtem, hallgatóztam ... Isten nevét legtöbbször káromkodásokban hallottam. Csúnyául káromkodtak a csikósok. De volt az Uristennek egy neve, amit soha nem káromoltak. Azt csak levett kalappal mondták ki: "ELEVE".

A tanya közelében volt egy kicsit dombosabb hely, abba merőlegesen leerve egy tuskó, annak tetejében vízszintesen felszögezve egy nagy kerék. Eleinte azt hittem, hogy állatokat kötnek oda. De sohasem kötöttek oda állatot. Ha kutya, vagy ló arra felé tekergett, azt elzavarták. Egy kivétel volt: a fehér csikó. Ennek a szép kis jószágnek kivételes helyzete volt. Mindenki szerette, jó szemmel nézett rá. Ennek szabad volt a kerék körül legelnie. Pedig tőlem sem veték jónéven, ha arrafelé zavarogtam. Hogy mit jelentett az a kerék, nem tudom. De valahogy éreztem, hogy annak a helyét szentnek tartják.

Történt egyszer, hogy betegség esett a ménesbe. Egymásután betegedtek meg a lovak. Hasmenést kaptak és abba elpusztultak. Nagy gondban voltak a csikósok. Azt mondja nagybátyám a számadó csikós: 'Nincs más hátra, ki kell hívni a nádasból a táltost'. Az emberek neki álltak nádból máglyát rakni. Óriási máglyát raktak, mikor este meggyújtották, egész tűzszlop emelkedett az égre.

Másnap megjelent a tanyán egy különös ember. Olyan magas embert sem azelőtt, sem azután nem láttam. Mi nagy kunok általában magas emberek vagyunk, de ez lehetett nyolc láb. Hozzá még egy rendkívül magas tetejű kalap is volt a fején. Kalapja, ruhája mind lószőrből volt szöve. Hogy azt hol és hogyan szőtték - elképzelni sem tudom.

'Hívtatok, eljöttem' – mondta.

Nagybátyám nagy tisztelettel köszöntötte a táltost és elmondta neki, hogy mi a bajunk.

'Menjünk a lovakhoz' – Mondta a táltos.

Mentek, én meg lopakodtam utánuk. A táltos nézegette a lovakat. Nézegette a füveket is, meg a szárukra telepedett sziksót.

A föld tele volt a beteg lovak ürülékével. Egyszer csak lehajlik a táltos és felmarkol egy csomót, azt a szájába veszi. Lassan rágta. (Ehhez csúnya ábrázatot csinált Finta és mutatta a lassú rágást. Azután egy irtózatosságot köpött vagy két méternyire:) Így kiköpte, aztán azt mondta:

'Földből jött a baj'.

(Hogy ez a diagnózis mennyire sumirul hangzik, azt Finta nem tudhatta.)

'De talán lehet segíteni. Van-e olyan állatotok, amelyek még biztosan nem beteg?'

A csikósok egymásra néztek. Egyik kimondta: 'a fehér csikó' ...

Mindenkinek összeszorult a szíve. De hiába, a ménest meg kellett menteni.

Másnap kora reggelre megint máglya készült nádból. Azon, állt a táltos egy hosszú késsel. Hozták a fehér csikót. Szívesen, kedvesen magától jött. Azt suttozták, hogy ez jó jel. A táltos szembe került vele és egyetlen döféssel leszúrta.

Azzal eljött a máglyától és azon a csikót elégették. A hamut összekotorta a táltos és minden csikós elébe járulván egy bőr-zacskóval, kapott a hamuból egy marékkal:

'Ezt keverjétek a lovak ivóvizébe' ...

Hogy egymás között mit beszéltek nagybátyám és a táltos, azt már nem tudom. De annyit tudok, hogy három nap alatt megszűnt a lovak pusztulása. "

Ennyit mondott Finta Sándor a fehér csikóról. Természetesen a túlságosan szép és csodálatos dolgokkal szemben szkepszisre nevelt történész lelkében azonnal beszélni kezd *"advocatus diaboli"* a kételkedés, hiszen ez a hivatása.

Igaz ez a fehérlő áldozás történet, vagy egy tarkamúltú, nagy fantáziájú művészember álma és meséje? ... Finta-csalafinta? Be akart csapni engem? ... Ezt valószínűtlenné teszi, hogy Finta Sándornak az égvilágon semmi oka nem volt arra, hogy engem becsapjon, félrevezessen.

De menjünk egy lépéssel tovább. Tegyük fel, hogy Finta gyerekkori élménye valódi volt. Akkor ki volt az a táltos az ecsegi lápban? Régi táltostudományok titokban megmaradt őrizője? Vagy valódi diákos műveltségű ember, aki az 1848-at követő években bújdosásra kényszerülve, bevette magát a nádasba és ott élt, segítve a pásztorokat és segítette tőlük? Aki az "ELEVE"* nevet Ipolyi: Magyar Mythológiájából olvasta ki és úgy adta tovább, juhászoknak csikósoknak? ... Így sem lenne érdektelen a történet. Ha azonban valódi volt Finta táltosa – akkor ne múljék rajtam, hogy nem adtam tovább azt, amit hallottam az utolsó fehér-ló áldozásáról.

Itt van: aki nem hiszi járjon utána . . .

*És ha Ipolyi ettől a táltostól ismerte Istennek ezt a nevét

"SZAMÁRVÁR"

Volt ilyen nevű vár. A méltóságteljes esztergomi bazilikától nem messze emelkedik egy mindmáig Szamárhegynek nevezett magaslat.

Itt állt egykor a ma már főidig rombolt Szamárvár.

Hogy kaphatott egy vár ilyen nevet? Németh Péter felel a kérdésre egy rendkívül érdekes tanulmányában.

A Pilis hegység vidékének ez a lelkes kutatója úgy véli és véleményét alaposan indokolja, hogy a hún királyok székelye, az igazi Ős-Budavár, Atilla palotája, közvetlenül Esztergom alatt volt.

Ide szálltak az ősi örökség jogán a honfoglaló magyarok vezérei. Innen építették ki védelmi központjukat, megerősítve azt számos hatalmas várral. A mai Budapest területén álló Budavár, Óbudával együtt, ennek az erőrendszernek csak a déli sarka volt.

A pilisi hegyek, Pilismaróttal, Vörösvárral és számos más lakóhellyel templommal, kolostorral, – mind részei voltak ennek – a páratlan előrelátással és bölcsességgel megtervezett fővárosnak. Ei lehet gondolkozni rajta, hogy az állítólagos "*vad mongol nomádok*" hogyan lehettek olyan jó városrendezők, hogy messze megelőzték huszadik századbeli nyugati kollegáikat? Hatalmas folyójuk maradéktalanul elvihette a szennyet a déli "*bűzös övezet*", a kemencék (Pest) füstjét. A váraktól védett területen szétszórt lakótelepeket az őserdők zöld sávjai vették körül, fáikkal megújítva a levegő tisztaságát. Mégis a főváros minden pontjáról bármely más pontra el tudott nyargalni a lovas ember egy nap alatt.

Ez a terület volt a magyar királyság adminisztrációjának központja. A török általában nem ölt, nem kegyetlenkedett ok nélkül. Hanem a sűrűn lakott területeknek a lakosságát Mohács után lemészárolták és az épületeket lerombolva, földdel betemetve, föléjük erdőt, szőlőskertet telepítettek. Itt törték meg azt az erőt, amely őket századokon át távol tartotta Nyugat Európától.

Lehet, hogy ebben az időben lett rommá a régi várrendszer felső sarka, az az Ős-Budavár, melyet a németek Atilla várának, Eczilburgnak neveztek. Németh Péter úgy véli, hogy keresztény papok és barátok nem látták szívesen, hogy a nép tiszteli a pogányság emlékezetével kapcsolatos Atilla várat. Egy kis rosszindulatú ferdítéssel az Eczilburgból Eselburg lett, ebből Szamárvár és Szamárhegy.

A magam részéről nem a régi papokat gyanúsítom, azon oknál fogva, hogy ők nem németül, hanem latinul beszéltek. Valószínűbbnek tartom, hogy az Esztergom körül tanyázó, ott az elgyötört magyarság felett uraskodó, poharazó, durva tréfájú német zsoldosok egyike talált a régi, magyar dicsőségbe gázoló szójátéokra. Talán éppen az, aki töltött ágyút irányoztató, hátulról, a török ellen hajszolt Balossá Bálindra, hogy ha netán visszafordulna a biztos halálból, akkor a saját serege ágyúja ölje meg. De lehet, hogy a tréfa szerzője sokkal régiebb német volt.

A német tiszteknek minden okuk megvolt a jókedvű gúnyolódásra. A törökök úgy legyöngítették a magyarságot, hogy ők nyugodtan kivárhatták, hogy a maguk szapora fajtáját telepíthessék Európa leggazdagabb földjére.

A németeket meg lehet érteni; nekik a maguk szempontjából igazuk volt. Amit nehéz megérteni, az, hogy a rosszindulatú, nyers gúnyt nyilván lojálisan megnevezték, magyarra fordították és magukévá tették olyan magyarok, akiknek mindennél fontosabb volt az éppen hatalmon levők jóakarata. Valljuk be, hogy ilyenek mindig voltak közöttünk.

Vannak az életben pillanatok, mikor választani kell az élet és a becsület között. Aki átélt ilyent és a becsületet választván, mégis csak élve maradt, az soha nem fog pálcát törni azok felett, akik másképp választottak. De van, aki ha a nehéz pillanatok elmúlnak, utólag is ragaszkodik a becstelenséghez és kultuszt csinál belőle. Ilyenek voltak azok a magyarok, akik parancsoló szükség nélkül kultiválták és továbbadták a Szamárvár nevet, a világverő Atilla király hitvány megcsúfolására.

Atilla vára már régen nem áll, de még annak a helyét sem szabad Szamárhegynek nevezni. Majd ha egyszer teljesen

tisztázott lesz a történelmi valóság, akkor remélem, hogy az én szeretett Esztergom városom is megmozdul és visszafordítja a hegy nevét: Atilla-hegyre.

Hanem, ha már megvolt a gondolata, vegyük valami hasznát a Szamárvárnak is! Esztergom mellől elvisszük és kidobjuk a világűrbe, ég és föld közé. Ott fog lebegni a világ végéig a virtuális Szamárvár. Lesznek lakói is.

A német hősök haláluk után a Walhallába térnek. A magyarok át mennek a szivárvány kapuján és Csaba csillagos útján lovagolnak tovább. De azokat a magyarokat, akik minden időben bevették az idegen maszlagot, akik engedelmesen szajkózták tovább századokon át, az ellenségeink által vesztünkre sugallt, hazug, nemzetgyilkos tanokat, azokat nem eresztí át a Szivárvány kapuja és nem veszi fel a Gönczöl szekere. Még a pokolnak sem kellene. Hát legyen övük a virtuális Szamárvár! Ott gondolkodhatnak világ végéig azon, hogy opportunizmusból, sznobbériából, gyávaságból, irigységből, haszonlesésből, vagy csak egyszerű, rest, maradi ostobaságból voltak kerékkötői a nemzetük felemelkedésének ...

Levél a szerkesztőhöz: Gaffney, 1969, V. 21.

Kedves Szerkesztőnk:

adatokat kért édesanyámról, hogy írhasson róla. Az adatok a gyászjelentésben vannak, és nem sokat mondanak. Legfeljebb annyit, hogy elment egy asszony, aki közel egy század magyar történelmének tanúja volt és eltemették Amerikában.

Most azon gondolkodom, megszólaltassam-e a tanúkat arról, hogy valamikor világszép asszony volt? Hogy jó volt; hű volt, kivételesen derűs és kedves volt, bajban erős, veszedelemben nyugodt? Hogy csodálatos bátorsággal nézett szembe a halállal is mindvégig?

Inkább a magam ezer meg ezer emléke közül fogok egyet idézni. 1919. Még otthon voltunk, együtt, a felvidéki házukban, amit apám épített a Vág völgyének egy kiugró sziklájára. Az a ház megfagyott zene volt, egy építész ihletett alkotása a szerelmes asszonya számára: Saskő. Még ott voltunk, de körülöttünk felfordult a világ; az első világháború elveszett, bejöttek a csehek. . .

Apám az amerikai térképeket nézegette. "*Nehéz idők jönnek*" – mondta nekem. – "*Itt végig fogjuk verekedni a dolgot, és ha minden elveszett, elmegyünk Amerikába. Ott is magyarok maradunk.*"

Körénk kerekedett Csehszlovákia. Liptószentmiklóson a régi főispán hivatalában új zsupán intézkedett. Meglepett minket, hogy a zsupán meglátogatta apámat és sokáig beszélgettek. Miután elment, ebédhez ültünk. Anyám tette fel a mindnyájunkban feszülő kérdést:

"*Mit akart a zsupán?*"

"*Nagyon barátságos volt*" – válaszolta apám, nyájasan kanalazva a levest. Megcsodálta a régi cserepeket a kandallón, meg a függönyöket; konstataálta, hogy ez mind szlovák népművészet. "*Hiszen a Bobulák Lengyelországból jöttek, a nagy szláv testvériségből* " és mert tudta, hogy apám, az idősebb

Bobula János építész, annak idején népszerű magyarbarát szlovák újságot szerkesztett, még azt is mondta: *"a magyarok ideje lejárt, most a szlávok kora következik"*. Elmondta, hogy a fiatal köztársaság most rendezkedik be és nincs elegendő emberük, aki több nyugati nyelvet is beszél, akinek külföldi összeköttetései vannak. Megkérdezett, hogy nem akarnék-e állami szolgálatba lépni, külügyi szolgálatba?

Anyám, húgom, öcsém és én megdermedve hallgattunk. Rettenetes volt. Apám sietve beszélt tovább.

"Gondoljátok csak meg, – mi minden járna ezzel? Diplomata élet valamelyik nyugati fővárosban, nagyúri, kellemes, gondtalan élet: A legjobb társaság. Mit jelenthetne ez a lányoknak, Jánosnak? Mit gondoltok, igent mondjak?"

Négyen egyszerre, együtt kiáltottuk: NEM !
Apám szomorkásan mosolygott.

"Nyugodjatok meg, már nemet mondtam. De ezért fizetni fogok és ti mind velem együtt. Jólesik tudnom, hogy ezt velem együtt vállaljátok."

"Vállaljuk!" – mondta anyám.

A fizetséget aztán könnyörtelenül behajtotta a sors. Menekülünk kellett, mindenünk elveszett:

Apám akciót és légiót szervezett, komoly lengyel segítséggel, a Felvidék visszaszerzésére. A magyar kormány ezt hallgatólag jóváhagyta. De a kormányzat változott és az új kormány az akció leszerelését követelte. Apám 52 éves korában, agyvérzésben meghalt. Mikor virrasztottam felette, a budapesti hotelszobában, tudtam, hogy most fizetünk. Vállaltuk volt!

Mindkét testvérem idő előtt, fiatalon halt meg. Ketten maradtunk anyámmal. Ő most fizette az utolsó részletét, mikor közel félszázados, hősiesen viselt nehéz özvegység után, szeretett unokáitól kegyetlenül távol, az amerikai kórházi ágyon kilehelte lelkét.

Elfáradt, hazavágó tagjait letettük a délkarolinai vörös agyagba. Hanem a lelke hiszem, hogy elment a sötétségből a

világosságba, a fájdalomból az örömbé, a földi életből az örök életbe. Hiszem, hogy megtalálta a párját és most együtt vannak. Annál, aki a halálíg híveknek ígérte az élet koronáját

Bobula Ida.

A fenti levélhez őszinte együttérzéssel hozzáfűzöm a kívánságot, hogy az elköltözöttnek áldott legyen emlékezete, és gyászolóinak szívébe szálljon megnyugvás.

A szerkesztő.

ÁRPÁD

Sokan észrevették már, hogy régi közel-keleti térképeken feltűnően nagyszámú magyarul hangzó helynév van. Ezek közé tartozik az Árpád név, pontosan ugyanúgy írva, mint a magyar Árpád, csak az ékezetek hiányzanak. Számosan feltették már a kérdést: lehetséges-e ennyi hangnak pontos sorrendben való, véletlen egyeztetése? Mi ennek a matematikai valószínűsége? De tudomásom szerint senki sem ismertette a magyar olvasóközönséggel a szíriai Árpád történetét, pedig meg van írva, elég hozzáférhető helyen, a *Cambridge Ancient History*-ben.

Eszerint Árpád önálló fejedelemség volt, a Kr. e.-i első évezredben, Szíriában, a jelenlegi Aleppótól északra. Aleppó is hozzá tartozott, több más várossal, a főváros azonban ott volt, ahol most az *Erfat* nevű rom van. (Némely térképeken *R'faat* névvel jelölik.)

Hogy milyen nyelven beszéltek Árpád lakosai, azt nem tudjuk, azt sem, hogy kik voltak vezetőik, fejedelmeik. A szíriai homok hallgat. Amit tudunk róluk; azt ellenségeiknek, az asszíroknak feljegyzéseiből tudjuk.

Az asszírok rendkívül tehetséges, kíméletlen és kegyetlen nép voltak, Sémita nyelven beszéltek. Asszíria ott keletkezett, ahol sumir időkben a sumírral rokon, őslakos *subar* nép lakott. Az őslakosságot azonban, mely a világ első magas civilizációját megteremtette, ollóba fogta két alacsonyabb műveltségű, de nagyobb vitalitású etnikum: az indoeurópai és a sémita. Az olló szétszabdalta az őslakosok, a sumírok, elamiták, subarhurriták városait, évezredek viaskodások során. *Subartu*, az egykori "szabad föld" a világtörténelem legocsmányabb zsarnokságának, az asszír államnak közepe lett, innen hódítottak birodalmat az asszír királyok és egymás után döntötték meg az őslakosok védelemre túl későn fegyverkező fejedelemségeit.

Ilyen volt Hanigalbat, az ősi hármass hegy, az Ararát vidékén, az onnan négy tenger felé induló négy folyó földjén. Az

asszír felirat közli az utókorral, hogy mikor végül bevették Hanigalbatot, ott húszezer embert vakítottak meg.

Végül az asszír hódításnak már csak az Árpád fejedelem-ség állt ellent. Pedig fontos hely volt: Szíria kulcsa. Az asszír haderő három évig ostromolta Árpádot. Aleppó megadta magát és máig megmaradt. De Árpád nem adta meg magát és az asszírok nem dicsekszenek vele, hogy ott hány foglyot nyúztak meg és temettek el élve. Úgy látszik, hogy mikor bementek a füstölgő romhalmazba (Kr. e. 740), ott már élő embert nem találtak. A környék egyszerű népét deportálták, hogy ha rejtőzik ott Árpadból való, esetleg az ostrom előtt kimenekített asszony, vagy kisgyerek, az elzárassék.

Bizonyos; hogy messzire vitték őket; talán északi ércbányák rabszolgái lettek. Az asszír gazdagság alapja a fémekkel való kereskedés volt.

Árpád hősi, hosszú küzdelmének és dicső végének emléke mégis fennmaradt és lelkesített késő nemzedékeket. Akkor is, amikor már legenda lett, hogy az asszír sárkányfészket szétta-posta a káldok, médek és szittyák szövetsége (Kr. e. 612). Peregtek a századok, keleti birodalmak keltek és buktak, régi zsarnokságok helyébe új zsarnokságok jöttek. Azok ellen is küzdeni kellett és a szabadságharcosok ragyogó példája nem ment feledésbe: továbbadták a lantosok, mert "*száll az ének szájáról szájra*"...

A kazár birodalom határszélein egymásra találtak régen szétvált rokontörzsek és megfogant a gondolata egy nemzetnek, mely majd Etelközben volt megszületendő. Az a nemzet, melyről később Leó bizánci császár írta, hogy szabad nép (*eleutheros to ethnos*). Hihető, hogy ennek a szabad népnek emlékezetében éltek a régi szabadsághősök, akik egyszer, régen, egy szálig meghaltak a szabadság védelmében. Árpád...

Mikor később az arab hódítás jelentette az őslakosság veszedelmét, ezek megint ellenálltak. Az arab írók feljegyezték ellenfelük nevét, aki éveken át vezette az ellenállást: Upas ibn Madar. Padányi Viktor fordítása szerint: Magyar nembéli Opos. Azt is feljegyezték róla, hogy mikor helyzete reménytelen lett, kitört ostromlott várából és kísérőivel együtt átvágva

magát az ostromgyűrűn, elmenekült észak felé, a kazárok királyához.

A sorsot nem egyformán osztja a Magyarok Istene. Van aki a dicsőséges halált kapja és van, aki a halálnál sokkal nehezebb életet. Opos és társai az emigráns életet kapták. Hiszem, hogy vitték magukkal ősi fajtájuk nagyszerű hagyományait, köztük a szíriai Árpád emlékét.

Ilyen hosszú idő után? Hiszen Opos menekülésének dátuma Kr. u. 739.

Igen, ilyen hosszú idő után is megőrizték a költők. Mert

"fű kizöldül ó sírhanton, bajnok ébred hősi lanton"...

Aki ragaszkodik a régi, hivatalos magyarázathoz, mely szerint honszerző fejedelmünk nevének jelentése "*árpácska*" volt, ám *tegye*, – úgy kell neki! Ismerjük fel végre, hogy lélektani lehetetlenség, hogy egy fejedelmi család a fiait Tormásnak, Taknyosnak, Torkoskának, Zabszemnek, Árpaszemecskének nevezte volna. Ilyen nevű fejedelmet nem emeltek volna pajzsra a hetumogerek. A fejedelem neve nem tréfa.

Ha a régi Árpád nevét vette fel az új vezér, abban lehetett méltóságteljes tiszteletadás a régmúlt szabadsághőseinek. Lehetett benne program is, ígéret, szent fogadalom az eljövendő évezredre, hűségeskü a szabadság örökszent eszményéhez. Benne volt Árpád fiának, Leventének áldozatos halála, benne volt a felhőbe hanyatlott drégelyi vár, Szigetvár füstölgő romja, a sztrechnói tető, Szathmáry tízezerje és a három Görgey fiú vadászpuskái, melyekkel 1919-ben a csehek ellen mentek és meghaltak. Benne volt a budapesti gyerekek harca az orosz tankok ellen. Azoknak dicsősége, akik meghaltak és azoknak kötelessége, akik élve maradtak az örök magyar élet és a szabadság szolgálatában.

Sok minden van az Árpád névben, mely sumír nyelven azt jelentette: *Dicsőségre választott*.

AZ ARARÁTI NÉPEK

Aki végigolvas néhány száz kötetet a világ legtekintélyesebb történetíróinak tollából, azt a különös benyomást kapja, hogy a fehér embernek; már az ókorban is csak két jó, tiszteletreméltó családja volt: az indoeurópai és a semita. Voltak ezeken kívül eső népek is, akikről néha szólni kell; úgy jellemzik őket, hogy "*non-semitic and non-indoeuropean*". (Lásd pl. Cambridge History.) Ezekről majdnem mindig egy kis fanyarsággal, kedvetlenséggel szól az európai (nyugati) történetírás. Gyanús, bizonytalan eredetűek, ellenszenves jelleműek, ha lehet róluk valami – valóságos vagy koholt rosszat mondani, az hangsúlyosan elmondatik.

Mégis beszélni kell róluk, mert nem lehet elhallgatni, hogy az első, ismert, magas emberi civilizációt egy ilyen nép, a sumír teremtette meg. Hasonló volt a gazdag kultúrájú, szomszéd elamita nép is. Újabb ásatások nyomán, úgyszólván napról-napra bontakozik ki a feledés homályából a felső-mezopotámiai hurrita nép és annak fontos szerepe a Kr. e. második és első évezredben. Létezésükről nem régóta tudunk. Első nyelvemlékük 1886-ban lepte meg a tudósokat. Azóta a régészek megtalálták nyomaikat szerte Mezopotámiában, Szíriában és kiderült, hogy a Mitanni királyság nyelve éppúgy hurrita volt, mint a Manni népé, vagy Hannigalbaté, vagy az Urartu királyságé, mint azelőtt Vannic nyelvnek hívták. Tömegesen éltek hurriták Ugarit városában, Szíriában, ahonnan a sumír írásjegyekről lerövidített, első valódi betűírás előkerült.

A hurriták közvetítették a régi sumír kultúrát nyugat felé. Sok hurrita nyelvemlék került elő a hettita főváros romjaiból. Népmorzsálékok helyett, lassan kialakult egy nagy nép emléke, amit már nem lehet foghegyről elintézni, hiszen van tényeszeretet is a világon.

Sumírok, elamiták és hurriták valószínűleg különböző nyelveket beszéltek. Jóeszű gyermekek manapság is kitalálnak különböző nyelveket, melyeket csak egy-egy beavatott csoport ért. Az emberiség hajnala idején így keletkezettek új, külön-

böző nyelvek. Sok példa van rá, hogy fajilag rokon és egymáshoz közel élő indiántörzsek, vagy ázsiai szigetlakók teljesen különböző nyelveket beszélnek. De elgondolkoztató a tény, hogy úgy a sumír, mint az elamita és a hurrita nyelvek agglutináló szerkezetűek: egyik sem ismer nemi megkülönböztetést a nyelvben (nincs "she" és "he", csak "ő") - úgy mint a magyar. Ez megfelel a nyelv mögötti világnézetnek. Mindhárom nép egalitáriánus és nőtisztelő volt. Az élamitáknál nőágon öröklődött a királyság.

Nem ismerjük a nyelvét egy nagy mezopotámiai népnek, a lótenyésztő kassitáknak. Királyaik háromszáz éven át uralkodtak Babilonban és ez annak a városnak legbékésebb és legboldogabb kora volt.

Voltak tudósok, akik régóta érezték, hogy hasznos lenne, a rend kedvéért, összefoglalni egy közös névvel a régi Nyugat-Ázsia, nem-semita és nemindoeurópai népeit. Ilyen kísérlet volt a "*jáfetita*" név. De ennek eredendő hibája, hogy kizárja az indoeurópaiakat, akik köztudomás szerint, Jáfet utódai. Még gyengébb a következő propozíció: "*Asianic*".

Az utóbbinak két eredendő hibája is van. Az egyik: ha az ázsiai népekről beszélünk, nem hagyhatjuk ki a két óriásnépet, a kínait és az indiait. A másik: van a szónak bizonyos ellenséges hangzása. Amikor az amerikai tengerész szereti a sárgabőrű embertársát, akkor "*Asian*"-nak hívja. De ha megharagszik rá, akkor "*Asiatic*" vagy "*Asianic*" néven káromolja. Ezt se vállaljuk. Orosz részről propagálták nemrég a "boreal" elnevezést, ami hasznos lehet, ha így hívjuk egész Eurázsia népeit, de ez a mi szempontunkból nem segítség. Ezért ajánlom az *ararati népek* elnevezést, a régi Nyugat-Ázsia nem-semita, nem-indoeurópai, fehér fajú népei közös nevéül.

Nagyon valószínűnek látszik, hogy ezek a népek mind abból az őscsoportból származtak, mely a nagy vízözön után, az Ararát óriáshegy alatti vulkánikus tüzeztől fűtött területen élt, egy még hideg világban. Itt fejlődhetett ki az a kultúra, amelyet már magukkal vittek, amikor folyóikon távolabbi vidékekre ereszkedtek, kátránnyal bélelt kosaraikban. Mert az Ararát, a hármass hegy vidékéről négy folyó ment négy tenger felé. Semitáktól, chamitáktól és indoeurópaiaktól eltérően, az

ararati népek sokáig ragaszkodtak az ararati vízrendszer vidékéhez.

Az ókornak kultúráteremtő nagy népei megfogytak, éppen azért, mert békés, toleráns természetűek voltak. Szétszéledtek az akkori világban, elvesztették városaikat, királyságaikat, nagy hagyományaikát. De egészen soha el nem pusztultak, csak elrejtőztek, mint földalatti utakon a hegyi patak. Időnként új neveken, előtörtek. Ilyen előretörő rokon nép lehetett a párthusoké, mikor már a homok rég belepte a sumírok, elamiták, hurriták emlékét Mezopotámiában. De a méd-szittyá utódokból lett párthusok hatalmas birodalmat építettek, mely századokon át sikeresen versenyzett Rómával és csak a belviszály dönthette meg.

Ilyenek voltak a hunok, az avarok. Ilyen a törökség.

Előtörő patak volt az Etelközből indult nemzet is, mely nincsen egyedül. Csak meg kell keresni a rokonlelkű nemzetek kezét. Sokan vagyunk. Törökök, észtek, finnek, vogulok, osztjások – talán a baszkok, a kurdok is és olyan néptörödékek, akiknek ma a nevét sem tudjuk, de megismerhetjük őket arról, hogy szeretik a szabadságot.

- (1) Japetic: A hypothetical language-family, claimed to include North Caucasian, South Caucasian, Sumerian, Elamite, Asianic, Basque, Etniscan.: (M. Pei and Fr. Gaynor: Dictionary of Linguistics, 1952. Philosophical Library, N.Y p. 109.)
- (2) Asianic: The designation of a group of extinct languages... Bithinian, Cappadocian, Carian, Cilician. Cossaeon (or Kassite), Cretan (or Epicretan), Cypriote (or Epiciprian), Elamite (or Sasian, Anzanite or Hozí), Etruscan, Georgito Solymian, Isaurian, Khattian. Lycian (or Trmmli ar Trlamlí) Lydian, Mariandinian, Mysian. Paluw (or Pofaian or Balaian), Pamphylian, Paphlagonian, Pisidian, Pontic, Subaraean (including Mitannian and Hurrian), Sumerian and Vannic (or Khaldic ur Urartuan). – (Pei-Gaynor, i.d, m. p. 18.)

SZABARTOI ASZFALOI

Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár megírta az Európában akkortájt (a I 0. század derekán) megjelent magyarokról, akiket ő türköknek nevez, hogy régebben, "*valami okból Sabartoiasphaloi volt a nevük*". Ezt az információt, sok más között, ő nyilván a Bizáncba látogató magyar követektől szerezte.

Az újabbkori magyar történetírók fantáziáját természetesen foglalkoztatta ez a különös név és igen sokan próbálkoztak a megfejtéssel, hosszú idő óta. A magam idejében, én is. Azóta jönnek újabb magyarázatok és némelyiknek elküldésével megtisztelnak a szerzők.

Mindenkit szeretek és becsülök, aki, ahelyett, hogy dollárokat hajszolna, a magyar östörténet problémáival törődik. Az ilyen küldeményeket szeretném egyenként melegen megköszönni a küldőiknek, de postám akkorára nőtt, hogy ez lehetetlen. Itt kérem a küldőket, hogy ne vegyék rossz néven, ha elmarad a személyes válasz és köszönet. Hogy írta Arany János Rozgonyi Piroskája, öreg korában? "A kezem nem bírja..."

Nemrégiben érkezett Hallay István előadásának szövege. Érdekes. De meg kell hogy bocsássa nekem Hallay István, hogy továbbra is jobbnak tartom a saját megfejtésemet. Azt hiszem, mindnyájan a magunkét szeretjük. Én nem csak azért, mert az enyém, de azért is, mert egyszerű.

Már a múlt századi megfejtők sejtették, hogy a túlhosszú görög szó két szóból tapadt össze, másolók hibájából. Tehát, ketté kell vágni: *Sabartoi* és *asphaloi*. - két többesszám. Pedzették azt is, hogy a sabartoi-ban az ókori történelemben közsímben szabír- hunok neve lappang. A nehézség a szóösszetétel második tagjában rejlett.

Ezt nem sikerült megfejteni. Voltak találgatások, de nem sok értékük volt. Abból indultam ki, hogy Konstantin görögül írt, tehát az *asphaloi* valószínűleg görög szó. A szókezdő "á" valószínűleg fosztóképző. Tehát keressük: mit jelentett a sphalos! Hiába böngésztem végig három görög szótárat, míg a

negyedikben megtaláltam, amit kerestem. * *A sphalos* nehéz fatöng volt, amihez a börtönökben hozzábilincselték a foglyokat. Asphalos tehát azt jelenti, hogy "*bilincstelen, szabad*".

Közismert dolog, hogy a legkorábbi sumír idökben, és azután is egy ideig, Észak-Mezopotámia neve volt *Suóartu* (SU-BAR szabad). Nyilván azért, mert a civilizáltabb, déli vidéken szorosán városállamokba szervezetteren éltek az emberek, míg fent a hegyvidéken senkit sem kergettek csatornát ásni, templomot építeni, nem jött adószedő, – az emberek szabadon éltek: *Subartu* a szabad Föld volt. A lakosok utódai ragaszkodtak a szabír névhez és gondolathoz.

A Bizáncba küldött magyar követek is - feltehetően - nagyobb nyomatékkal hangsúlyozták, hogy öök szabad emberek, barátságot és szövetséget ajánlanak és nem meghódolást. Már Konstantin előde, Leó császár is megírta róluk, noha nem szerette öök: "*Ez egy szabad nép*". Amennyire fontos volt a magyar követeknek, hogy hangsúlyozzák követségüknek ezt az aspektusát, annyira érthető, hogy ezt a bizánciak nem szívesen hallgatták. A magyar követség magyarázta, hogy öök mindig szabad emberek voltak, amit a régi nevük; *a Sahartoi* bizonyít, és ehhez világosság okáért hozzátették a görög fordítást: *asphaloi*. Konstantin kissé fanyarul és unottan jelenti ezt, híres mondatában: "*Valami okból*"... A későbbi leíró egyáltalán nem értette, vagy szándékosan félre akarta érteni a magyarok függetlenségét erősítő mondatot. Így egybeírta a két szót és megszületett az érthetetlen, torz név, *a Sabartoi-asphaloi*.

Ezt a magyarázatot én megadtam a negyvenes évek végén írt és 1951-ben Washington D.C.-ben kiadott *Sumerian Affiliations* könyvem 165. oldalán. Ajánlom mindazok szíves figyelmébe, akik a problémával foglalkoznak. Jó munkát!

* W. Pape, Handwörterbuch, (Braunschweig, 1914.) szóértelmezése szerint: "*Sphalos – in der Gefangnissen ein runde Block*" (kerek fatöng a börtönökben).

TRANSZKAUKÁZIA - AZ ŐSEMBER SZÁLLÁSHELYE

Gondolatok Gábori Miklós: *Ala-Tau—Ararát* című könyvének olvasása közben – Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.)

Ritka öröm ilyen jó és érdekes útleírást olvasni, számunkra fontos, távoli helyekről, ahová soha el nem jutottunk és valószínűleg el sem jutunk.

A magyar őstörténet szempontjából érdekes, ázsiai régészeti lelőhelyek, az amerikai magyar kutató számára gyakorlatilag megközelíthetetlenek. Ázsiai útleírásunk kevés van és ami van, az jórészt elavult.

Gábori Miklós Budapesten él és hivatásos ősrégész, a javából. Felesége is régész; mindketten a paleolit, a legrégebbi kőkor egy-egy szakaszának a szakértői. Miklós Budapesten és Franciaországban, az őseMBER klasszikus hazájában készült kutató munkájára. Kapcsolatba került sok, különböző nemzetiségű régésszel, akik a Szovjetunióban élnek és akik meghívták kutatásaikhoz. Többször járt Oroszországban; ez a könyv hatodik útját írja le – a laikus közönség részére, őszintén, kedvesen, mulatságosan.

Amint a kettős cím is mutatja, a könyv két karéjra oszlik, két nagy tájegységet ismertet: az Ala-Tau hegység nevével jelzett Pamírvidéket és az Ararát nevével jelzett Transzkaukáziát.

A Pamír-vidék a Szovjetunió délkeleti csücske, ahol már közel van Afganisztán, Pakisztán, sőt Kína is. Gábori és felesége 1976-ban vendégei voltak annak az expedíciónak, melyet egy orosz régész vezetett, a hegyek közt nemrég felfedezett sziklarajzok feltérképezésére.

Az expedíció Taskentből indult. A vidék az ősi Közép-Ázsia; híres városai: Bokhara, Szamarkand. Itt nyargaltak valaha a keleti hun hadseregek, itt viaskodtak a kínaiakkal. A sziklarajzokat; persze, minden városi kényelemtől nagyon távol, nyaktörő vad sziklák között, néha elképesztően keserves körülmények között kellett megkeresni; de sikerült nyomukra jutni és a rajzokat lefényképezni.

A könyv második része az, amit magyar részről még sokkal érdekesebbnek találok. Az Ararát név nem szorul magyarázatra, arról már az elemi iskolában hallottunk. Gáboriék útjának második részét már ez a csodálatos hegyóriás ragyogja be. Szerzőnk elmondja, hogy Grúziában, Örményországban a városok, Tiflisz, Jereván, egészen európai jellegűek. Itt ősi nemzetek őrzik nyelvüket, kultúrájukat, hagyományait és testvéri szeretettel árasztják el a magyar vendégeket. A folyóvölgyek paradicsomú termékenységgű tájak, a hegyvidéken pedig hatalmas mezőkön, kilométereken át olyan bőségben hevernek a legrégebbi kőkor emberének jellegzetes eszközei; hogy nem lehet kikerülni őket. Soha senki sem fogja múzeumokba gyűjteni ezeket- nem léteznek akkora múzeumok! Az Aragac hegység egy ilyen keskeny és eszközökkel túlszűfolt talajú völgyében felteszi Gábori a kérdést: "*Hogy mit keresett itt az ősember? Azt nem tudom!*"

Hát tudni én sem tudom, de sejtem. Ülven a sokszor kiszűfolt karosszékben, oda is írtam a könyv margójára a választ: Meleget! Az Ararát maga is kihűlt vulkán, és vulkán volt az Aragac is.

Az egész vidék még ma is vulkánikus jellegű, itt-ott még vannak meleg források, bitumen kutak, – olvasom régi útleírásokból. Kétszázézer év előtt még valószínűleg több volt. Egy-egy eljegesedés idejében egy meleg forrás egy szűk völgyben, az életet jelenthette annak, aki családjával a közelébe juthatott és a közelségért valószínűleg gyilkoltak az obszidián kések.

Gábori írja, hogy ezt a fantasztikus lelőhelyet ötven éve nem látta szakember. Írtak ugyan róla, de nem hitték el, hogy a kőeszközök pontosan ugyanolyan típusúak, mint a Franciaországban előkerülő legrégebbiek, keverve későbbi típusokkal, de Gábori azt mondja, hogy ő tudja, mert látta őket. Ezen az Ararátvidéki helyen 2-300 ezer éven át élt, lakott és készített kőeszközöket az ember.

Én, mint olvasó, igen örülök annak, hogy a Gábori házaspár és kísérőjük, egy szál örmény régész-barátjuk, Benik, látták és leírták. A régész házaspár alapproblémája az a kérdés volt: honnan népesedett be az őskorban Közép- és Kelet-

Európa erdős és steppe vidéke? Erre vonatkozó véleményét Gábori a könyv 269-83 oldalain fejti ki, és az összefoglalható egy szóban: Transzkaukáziából. Grúziában és Örményországban a bibliai folyók földjén van az oroszországi ősember-
előhelyek túlnyomó része. Gábori szerint, amivel én teljesen egyetértek, itt volt az ősember, a legrégebb Homo Sapiens első szálláshelye. Hogy innen milyen úton kerültek a világ más tájaira, azt illetőleg sejtéseink lehetnek; a bizonyítást majd rá kell hagynunk a jövő század régészeire.

Azért is figyelemre méltó ez a komoly szakvélemény, mert az utóbbi évtizedekben megint kísért, új formában, a múlt században erőltetett, helytelen gondolat, hogy az ember a majmtól származik. Már reméltük, hogy ezt az afrikai majmot kidobtuk az ajtón! Most próbál visszamászni az ablakon. Modern istenhívő embernek nem esik nehezére elhinni, hogy az úristen evolúció útján teremtette az embert. Ennek rokonai nem csak a majom, hanem a madár, a hal, a káposzta és a búza is. Ezekkel lehetnek közös őseink, de nem ezektől származunk. Őseink a kőbaltás ősemberek voltak, az Ararát alatt.

A tudományos szakkönyv, amelyben Gábori elgondolása-
it, tapasztalatai alapján, összegezte: *les Civilizations du Paleolithique moyen, entre les Alpes et l'Oural*. (Budapest, Akadémiai kiadó, 1976.) – Ezt, sajnos nem tudtam megszerezni. De biztos vagyok benne, hogy a népszerű könyv hasonlóan tanulságos. Fiatalos, kedves derű árad belőle és rengeteg információ arról, hogy milyen a mindennapi élet egy óriási birodalom egymástól nagyon is távoleső pontjain.

Aki ezt a könyvet elolvassa, a jó fényképész páratlanul éles képsorozatából ismeri meg a jelenlegi Közép-Ázsia és Transzkaukázia városait, hegyeit, vizeit és embereit. Üzbégek, kirgizek, tadsikok, baskírok, kollégák házai, élete és gondolatai kerülnek emberközelbe. De érdekesek a kirgiz vasúti munkás gondolatai is. Becsületesen gyűjti Gábori az adatokat, de nem kendőzve a tény, hogy az adatgyűjtést emberek végzik, emberi gyarlóságaikkal és a szelíd humor aranyporát szórja a könyvben szereplő színes emberiségre. Színeket és szépségeket rögzít, sokkal tehetségesebb tollal, mint legtöbb jelenkori

szépírónk. A magam részéről hálás vagyok a könyvért Gábori Miklósnak.

URARTU

A coloradói egyetem szellemes és cinikus antropológus tanárától hallottam, hogy a világ régészet-tudománya olyan, mint a részeg ember, aki a gázlámpa alatt négykézláb tapogatta a földet és egy részvétteljes járókelő kérdésére azt felelte, hogy az inggombját keresi. "*No és itt vesztette el?*" – kérdezte az emberbarát. "*Nem itt*" – válaszolta a részeg, – "*de itt jobb a világitás*".

Ezzel illusztrálta tanárunk a tényt, hogy az archeológusok többnyire ott kutatnak, ahol ezt barátságos nyugati hatalmak pártfogásával tehetik, és hogy Ázsia óriási területei régészeti-
leg ismeretlenek és még sok meglepetést hozhatnak, ha egyszer nem csak sírablók ássák fel azokat, hanem régészek is.

Néhány év előtt végigbámulta Amerika nagyvárosainak népe az Oroszországból idekölsönzött szkíta kincsek kiállításait. Ezeknek javarésze is sírablásból származott, ami meglát-
szott a katalógusok tévelygésein is.

Nemrég kaptunk közléseket Thailandban (a régi Sziám) tíz év óta folytatódott ásatások eredményeiről. Ronald Schiller népszerűsítő cikke a Readers Digest 1980. augusztusi számában arról igyekszik meggyőzni az olvasókat, hogy a civilizáció bölcsője nem Mezopotámiában, hanem Sziámban ringott. Szerinte a mezőgazdaság, cserépművesség és fémművesség terén az őssziámiak időben megelőzték a mezopotámiai ararati népet, tehát a sumírokat.

Egy század óta tudjuk, hogy a világ első ismert magas kultúrája a sumíroké volt. Azóta folyik az irigy szellemi proletárok igyekezete, hogy megtépjék a sumírok babérjait. Még magyar íróknak is olvastunk cikkeket ilyen címmel: "*A sumírok találták ki az írást vagy sem?*"

Az a nagyon komoly tudós kutató, akinek munkájára fenti írónk hivatkozott, Denise Schmandt-Besserat sohasem írt le ilyen pökhendi mondatot. Az apró agyagkockákat, golyókat kutatta, melyek segítségével vagyontárgyaikat, főleg állataikat tartották számon a Közel-Kelet népei, nagy területen, az írást megelőző időben. Könnyen elképzelhető, hogy ez a módszer

vezetett az írás feltalálása felé. Azonban, ha valaki a birkát jelentő rajzot cserépedényre karcolja, az még nem magas civilizáció. Ha valaki a teremtés-mondát vagy az istennő himnuszát hagyja, cseréptáblára írva az utókorra, az igen, az már írás, és magas civilizáció. Ezt értsék meg Schiller Ronald és társai. Roppant érdeklődéssel fordulunk a szíami régi kultúra dokumentumai felé, de amíg a szép cserepek és fegyverek mellől hiányzik a valódi írás valamelyes nyoma, addig a sumírok elsőségét nem lehet kétségbe vonni.

A sumír nyelv őse a magyar nyelvnek, ezt aki a kérdéssel előítélet nélkül alaposan foglalkozik, nem fogja kétségbe vonni. Nehezebb kérdés: hogyan került egy ararati nyelv az Eufratesz partjára a Duna partjára? Az elmúlt harminc év folyamán ezen a kérdésen tűnődtem.

Azt hiszem, hogy a végleges választ csak a jövő század Nyugat-Ázsiában folytatandó ásatásai fogják megadni. Előmunkálatokat azonban végezhetünk, kereshetjük az ókori álmásokat, ahonnan, valószínűleg hoztak hatásokat a magyarság ősei. Vigyázzunk azonban, ne próbáljunk egyszerű, egyenes vonalat húzni, mert nem lehet.

Kazáriában és vidékén hét törzs ismerte fel összetartozását és egyesült Etelközben. Különböző történelmeket hoztak. Ezeket külön-külön kell majd lenyomoznunk, szem előtt tartva egy lényeges alaptételt: magyar őstörténelem nem egy van, hanem legalább hét.

A legutóbbi évtizedekben bontakozott ki a feledés homályából egy magas nyugat-ázsiai civilizáció képe, mely minket magyarokat kell hogy érdekeljen: az urartui királyságé. Ez a Kr. e. első évezredben virágzott, az Ararát hegyvidékén, azon a paradicsomi földön, ahonnan a Tigris és az Eufratesz folyók erednek. Földjén jelenleg Szovjet-Örményország és Törökország osztoznak. Fővárosuk a térképen könnyen megtalálható Tushpa, a Van-tó partján állt.

A főváros hatalmas romjai állnak, bár évszázadokon át rombolták őket a kincskeresők. Tudálékos középkori írók elterjesztették a mesét, hogy a várat a legendás asszír királyné, Semiramis építette. Az újabban tömegével előkerült ékírásos

felíratok kétségtelenné tették, hogy a várat Urartu királyai építették.

A régebbi kutatások története hosszú és szomorú. Ma már török és orosz régészek vezetésével folyik a szakszerű feltárás melynek adataiból lassan kibontakozik az ókor egyik legrokonszenvesebb népének büszke emléke.

A nyelvet, melyet beszéltek és felirataikban ránk hagytak, eleinte Vanni nyelvnek nevezte a tudomány, majd az asszír történelmi feljegyzésekben ismert urartui elnevezést használták. Ma már nyilvánvaló, hogy nyelvük a Közel-Keleten sokfelé beszélt hurrita nyelv egyik változata.

A hurriták a sumír civilizáció örökösei és közvetítői voltak.

Míg a sumírok homokos és mocsaras vidékén nem volt alkalmas állat a ló, az urartui nép jellegzetesen lovas nép volt. Talán az első kőbe vésett emlék, mely a ló teljesítményét örökíti meg, Urartuban van: feljegyzi, hogy ezen a helyen a Fejedelem lova 11 métert ugrott! Gyönyörű, bronzba öntött lófejet és sok lószerszámot is találtak a régészek.

KÁKICS

Fiatal lányocska voltam az első világháború idején, mikor egy rövid szabadságot felvidéki házunkban töltötte apám erdélyi barátja: Dr. Szász Pál, aki az akkori magyar országgyűlés legfiatalabb tagja volt. Az északi harctérről jött és oda ment vissza. Szeretettel beszélt közkatonáiról. Az egyik történetére még ma is emlékezem.

Egy dombocskán álltam – beszélte – mellettem a gyepen sorban feküdt nyolc halottunk. Egyszer futva jött felém egyik katonám. Mi az Pista? kérdeztem tőle. "*Kapitány úrnak jelentem alássan: meghalok*" mondta a legény

Azzal lefeküdt a halottak mellé, pontosan a sorba, kilencediknek és további szó, hang nélkül meghalt.

Sok év után, mikor először olvastam a sumír királysírokba temetett kísérők rendezett sorairól – eszembe jutott Dr. Szász Pál közlegénye és az a különös magyar lelki fegyelem, amellyel oda sorolta magát a halottak rendjébe.

A sumír király-sírokról sokan írtak és az ismertetők egész sora sápirozva borzongja, hogy a halott király, vagy királyné kíséretét "*lemészárolták, azután sorba rakták őket.*" Utoljára Zamarovsky gondosan magyarra fordított könyvében olvastam a "*legvilkoltak*" kifejezést azzal, hogy ez a szörnyűség egy borzalmas vallás papjainak akaratából történt. Pedig az archeológus, aki a sírokat feltárta: *Sir Woolley* megírta, hogy külső erőszak nyoma a holttesteken nem volt. Sokkal közelebb jár az igazsághoz A. *Moortgat*, (akinek a "*Tammuz*" című könyvét nem fordították magyarra), de aki a sumír művészet beható vizsgálta alapján következtet egy szép, napsugaras, ősi vallásra, mely hirdette a halottak feltámadását (*Tammuz, der Unsterblichkeitsglaube in der Altorientalischen Bildkunst*, Berlin, 1949).

Aki ismeri a magyar lélek fegyelmét és halálig tartó hűségét, annak számára nem lehetetlenség, hogy a halott királyt valóban önszántából követte felesége és udvartartása. A sírban kiki a maga helyén kiürítette a gyorsan élő méregpoharat és fegyelmezetten, sorban bevárta a halált, míg a lantos leány

utolsó percig zenélt és keze a hangszerén maradt. Követték urukat a boldog, együttes feltámadás reményében.

A sumíroknak még a nevét sem hallottam soha, amikor Liptó-Újváron Szász Pál zongorázta a katonáitól tanult édesbús katonanótákat:

*Vihar a levelet ide-oda fújja,
Szegény katonának szomorú a sorsa,
Ma még piros élet, holnap fehér álom,
Ne sajnáld hát a csókokodat
Rubintos virágom.*

Szász Pál visszament a harctérre, megsebesült, meggyógyult, kitüntetésekert szerzett és a király arany sarkantyús vitézzé ütötte. Azután jöttek a viharok és hosszú időre szétsoportok minket. Sok év után azonban meglátogatott Budapesten. Hívott Erdélybe. Vonakodtam, mondtam, hogy keserves lenne a román uralom alatti Erdélyt látni.

"Ha mi elviseljük éveken át, maga is elviselheti két héten át" lobbantotta szememre az erdélyi ember és meggyőzött arról, hogy az erdélyieknek fontos azt érezni, hogy törődik velük az anyaország. Igent mondtam.

A szívfájdalmat bizony el kellett viselni, de soha nem bántam meg, hogy akkor elmentem Erdélybe. Nagy élmény volt. Kolozsvárt Szász Pál kalauzolt. Elvitt édesanyjához Gáldtőre, majd tovább küldött Marosvásárhelyre. Kiváló emberek egész sorával találkoztam. Szilágyi Olivérrel életre szóló barátságot kötöttünk. Székelyudvarhelyt Nyíró Józsefék voltak kitűnő házigazdái.

Külön élvezet volt Nyíróné tiszta székely beszéde. Nyíró kirándulást rendezett a gyönyörű maroszekei erdőbe, ahol a nóta szerint: *"madár lakik tizenkettő..."* Rákásztunk, míg az asszonyok az erdőszélen remek kacsákat sütöttek nyáron és kürtös kaláccsal kínáltak. Az erdőszéli csoportnak valami időtlen, ősi jellege volt.

Mikor Nyíró látta, hogy én is értek a rákászához, elkezdett emberszámba venni. Én pedig éltem az alkalommal és

felvettem a kérdést: "*Mi a véleménye a székeleyek sokat vitatott eredetéről?*"

"*Húnok vagyunk, instálom*" – felelte a magas sötét hajú, sötét szemű író, olyan meggyőződéssel, hogy a válaszát tüstént elhittem.

Ahogy mentünk az erdei ösvényen a patak felé, megláttam az út mentén egy szép szál csillagvirágú enciánt. Rámutattam:

"*Mondja, mi a neve ennek a virágnak?*" "*Kákics*"- mondta Nyírő.

Elgondolkoztam a különös néven. Kicsit idegenül hangzott, szinte délszlávosan. Mégis elhittem ezt is. Jól tettem. Évtizedekkel később találtam meg ennek a névnek eredetét, nem is a sumír, hanem az akkád szótárban.

KAKKAB akkád nyelven *csillagot* jelentett. A gyönyörű, mélykék csillag formájú enciánra valóban ráillik a "*csillagvirág*" név. (Kakkab-Su – csillagos). Most pedig senki nyelvtudós ne vesse a szememre, hogy az akkád semita nyelv, egészen más, mint a magyar nyelv őséneke vélt sumír. Ezt én tudom. De azt is tudom, hogy a sumír csoport, melyben a jövő magyarság magva rejtett, ezer évig élt semita uralom alatt és természetes, hogy a hosszú idő alatt felvett nyelvében semita kölcsönszavakat. Öreg hiba lenne az akkád és asszír nyelveket kizárni a vizsgálódás köréből!

Akik folytatni fogják a keresést, azoknak útjára világítsanak a jó csillagok! Az erdélyi föld pedig teremjen továbbra is égszínkékek kákicsot és olyan embereket, amilyenek Szász Pál és Nyírő József voltak.

UR-ASSZONY-KATONA

Azt írja egy régi, kedves barátom, hogy a közönséget az én témáim közül legjobban a sumír-magyar nyelvhasznosság tényei érdeklik: a rokon szavak. Adjak már közre legalább egyet-kettőt a dobozaimban őrzött több ezer szóhasznosság közül!

Rendben van, írjunk erről is. Kiválasztottam három ilyen ősi származású magyar szót. Azért ezeket, mert szeretem őket és úgy érzem, hogy a nagyvilág legelőkelőbb világnézete, legmagasabb életművésze van mögöttük. Aminek késői leszármazója a nyugati lovagszellem. Hiszem, hogy lesznek olvasóim közt, akik szintén így fogják látni ezt a három szót.

Vegyük először a *katona* nevet. Különösen hangzik, egészen más mint az angol *soldier*, a francia *soldat* és ezek rokonai az európai nyelvekben. Vajon miért? A *katona* és *katona-ság* szavak igen korán jelennek meg régi, kéziratos nyelvemlékeiben. Bárczi Géza szerint (aki a magyar nyelvészet hivatalos álláspontját jelenti), az első szó ismeretlen, a második tisztázatlan eredetű. Megjegyzi Bárczi annak a lehetőségét, hogy egy óegyházi szláv *katund* "tábor", vagy a bizánci *katunda* "poggyász" szavakból eredtek a magyar szavak. (Magyar Szófejtő Szótár, Bp. 1941, Magyar Egyetemi Nyomda.)

Rábízom a magyar olvasóra, aki ismeri a magyar történelmet, mérlegelje: mi annak a valószínűsége, hogy a magyar katona neve kölcsönzés lenne a bomló bizánci birodalomtól, vagy pláne, az egyházi szláv nyelvtől...

Ha valamit átvettek volna a magyar ősök, akkor az Európaszerte ismert *soldato* valamelyik változatát vették volna át. Át is vették, *zsoldos* formában, csak hogy nyelvünk kifejezi, hogy óriási különbség van a *zsoldos* és a *katona* közt. A *zsoldos* pénzért harcol, a *katona* nem azért.

Hol keressük hát a *katona* szó eredetét? Ott, ahol a világon legelőször örökítették meg rendezett sorban, *kötélékben* harcoló sorkatonaság képét. Ur városának királysírjából került elő a *Standart of Ur*-nak nevezett mozaikamű, ezen láthatók – jelenleg a British Museumban – a zárt sorban menetelő sumír

katonák, párducbőr-köpenyben és olyan kékszeműen és karvalyorrúan, amilyen székelyek néha még ma is akadnak Erdélyben és magyarok, egy-egy többé-kevésbé tisztavérű családban. Katonai kötelékekben harcoltak. Istenért. Hazáért, nem egyénileg garázdálkodtak, mint a rablók.

A magyar *köt ige* pontos megfelelője a sumír *kad ige*. Teljesen azonos a jelentésük. Megvan az ige *kat* formája is. (A Deimel, *Sumerisch Akkadisches Glossar*, Róma. Pápai Bibliakutató Intézet, 1934, 140 és 143 oldalon.) "*Binden, festfügen*" Gyakran történik a sumír nyelvben, hogy azonos jel fejezi ki az igét és a rokon névszót is. Például: a *lib* jel magyar megfelelője nemcsak a *lép*, hanem éppen úgy a *láb* is. Így valószínű, hogy a sumír *kat* jelentett köteléket is. Ehhez járulhatott az *unu* sumír szó, melynek megfejtése Gadd szerint lakhely, "*dwelling*". (A Sumerian Reading Book, Oxford, 1924), tehát *katuni-bdl* származhatott a *katona*, aminek jelentése: "*kötélékben tartózkodó*". Nem zsoldos és nem is rabló! Magyar katona.

Hogy az ősi sumírból sok áttétellel kölcsönöztek szavakat bizánciak és szlávok, azt elhihetjük. De a magyarság nem ezektől tanult, hanem a forrásból kapta fogalmait és szavait, a sumírból, a világ első ismert civilizációjából.

Asszony szavunkról azt írja Bárcki, hogy az alánoktól kölcsönöztük és idézi az alánok kaukázusi rokonait, az oszéteket, akiknél az *achsin "űrnőt"* jelent. De hát honnan vették az oszétek ezt a megtisztelő címzést? Valószínűleg egy régebbi kultúrnéptől tanulták. Itt két nagy nép nyelvi örökségéről lehet szó: ezek a sumírok és az elamiták, akik szomszédok voltak és hosszú időn át befolyásolták egymást. Ezeknél találunk két rokonhangzású szót: a *sumírgasaan* jelentése: "*királynő*", az elamita *usan*, "*istennő*". Megjegyzendő, hogy az elamitáknál még éltek történelmi időkben matriarchális hagyományok: a trón nőágon öröklődött. Annyi bizonyos, hogy "*asszony*" szavunk napkeleti hazájából igen komoly tekintéllyel indult nyugat felé és csak itteni hatásra vesztett rangjából és szűkült jelentése, lassan, nehéz századok folyamán, míg napjainkban már csak férjes nőt jelent. Hogy mennyire nem ez a lényeg: azt láthatjuk abból, hogy a régi magyar zárdának volt fejedelem-asszonya, és a Margit-legendának Szűz Szent Margit asszonya.

A "*kisasszony*" sem jelentett soha "*kis, férjes asszonyt*", hanem fiatal "*dominát*".

Ur szavunk, ez a sokrétű, sokszínű, sokjelentésű szó is megcsappant, összeszűkülött jelentéssel és tekintéllyel maradt ránk. Már hallottam gunyoros, pejoratív ízű emlegetését is. Legfőbb ideje, hogy megnézzük eredetét és visszaadjuk neki régi, szép értelmét és értékét.

Az *Ur* nagyon ősi gyökérszavunk. A magasság, nagyság, erő alapfogalmait hordozza. Az Ararát óriáshegy régebbi neve *Urartu* volt. Hatalmas férfit jelentett, de olyat, aki erejét, hatalmát jóra használja. A sumír *ur* szónak pontos megfelelője a magyar *őr*. Ezt kétségtelenné teszi, hogy a szót a legkorábbi időkben a kutyafej képjelével, piktográfjával írták. A kutya volt a hűséges "*kis őr*". Az oroszlán is *úr* volt: a "*nagy őr*".

Ókori királyi paloták főkapuját szelídített oroszlánok, később kőoroszlánok őrizték. Ezért királyi szimbólum az oroszlán: a király az ország nagy *őre*. *Ur* városa, régi nagy mezopotámiai központ is őrhely volt. Nevét mindig a kutyafejből stilizált ékírás jeggyel írták.

Mit őriz az *úr*? Mindent, ami szép, jó és szent, de védelemre szorul. Elsősorban az istennőt, képét, szentélyét, az ő templomát, az ő városát. Régi sumir királynevek: *Ur-Baú*, *Ur-Gula*, *Ur-Nana*, *Ur-Nanshe*. *Baú* és a többiek istennők voltak. A király választott nevével nem azt fejezte ki, hogy ő uralkodni akar az istennő felett, hanem azt, hogy ő az istennő védője, őrzője, hadserege, hadereje. Hogy ez lehessen, ahhoz erősnek, hatalmasnak, úrnak kellett lennie. "*Baba-mu*", így szólítja meg templomi emlék feliratában istennőjét *Ur-Baba* király. "*Babám, felépítettem szentélyedet.*" A régi fogalom késői visszhangját halljuk a Szent László úrról szóló ómagyar énekben: "*Szűz Máriának választott vitéze*". Meg kell, hogy értsük a régi sumír észjárást, hogy ne okozzon nekünk nehézséget az, hogy mennyi különböző, sőt ellentétes fogalmat fejezhet ki az *ur*. Jelenthet kiemelkedőt, valaminek a tetejét – innen a magyar *orom* szó. De ugyanakkor jelenthet lábazatot, alapzatot is – azt az erőt, amire rá lehet építeni.

A szavak értelme a századok folyamán módosul, elváltozik. Régi magyar szövegekben olvashattunk "*a király urai*"-

ról. Ezek nem uralkodtak a király felett, hanem a király őrei voltak. Senki sem szereti, ha elveszik a szabadságát és uraskodnak felette. Pedig a sok zivatartól vert Magyarországon sokszor és sokáig uraskodtak zsoldosok, condottierik és más méltatlan emberek. Lassan elferdült fogalmak tévútra vezették az emberek gondolkozását, megzavarták a tiszta szépségét annak is, hogy a magyar asszony ősi szokás szerint, *uram-nak* nevezi a férjét. Az neki nem zsarnoka és parancsolója hanem életreszólóan hozzászegődött *őre*, akit úgy tisztel, mint a királynő a hadvezérét. Az pedig hívja őt Babám-nak. Asszonyomnak, istennőnek, királynőnek. Ez az, ami széppé teszi a földi életet, ez az a magas életművészet, amit igen messziről, talán *Ur* városából hoztak és őriztek sokáig az *Ur-i* magyarok. Nem vészett el egészen, lesznek, akik továbbviszik: katonák, urak és asszonyok.

A MAGYARSÁG EREDETE

"Kezdetben volt az Ige" – mondja Bibliánk. Vagyis kezdetben volt Isten teremtő akarata, mely évmilliók evolúciós folyamatában létrehozta az embert. Hol? A Biblia szerint Nyugat-Ázsiában. Ezt kétségbe vonja egyik tudományos irányzat, mely rámutat az Afrikában tömegesen előkerült majomember-csontokra és Afrikában véli megtalálni az emberiség bölcsőjét. Az ismert adatok összevetése után a jelen sorok írója azokkal ért egyet, akik szerint a kivételesen tehetséges variáció, a *Homo Sapiens* őse. Nyugat-Ázsiában keletkezett és onnan terjedt szét, rajokat küldve a négy égtáj felé, Afrikába is.

Az eurázsiai emberiség a hideg ellen védekezve kitalálta a ruhát és a tüzet, ezzel megindulva azon az úton, mely az atomkutatás és a holdrakéta felé vezetett. A nagy kontinens keleti részét megtöltő emberek mongolokká fejlődtek. A nyugati oldalon maradtak a fehérek, de ezek is kétfelé szakadtak. A nyugati szárnnyból lettek az indoeurópai népek. A centrális pozíciókban maradt a fehér faj turáni, vagy szittyia ága. Óriási területen éltek, rengeteg különböző népcsoportban, a fejlődés különböző fokain, a régi kőkorszak vadászó-halászó életmódjából haladva az új kőkorszak, a primitív földművelés és állattenyésztés fokai felé.

Valószínűnek látszik, hogy arról a területről, ahol a turániak érintkeztek a mongolokkal, indult északi átjárón át, az újvilág felé annak az emberfajtának sok hulláma, melyet ma amerikai indiánnak nevezünk.

Turáni fajú emberek létesítették az első újkőkorszaki falvakat a Kaukázustól délre, a Tigris, Eufrates és mellékfolyóinak völgyeiben.

A nagy hegyek által biztosított állandó csapadék tette lehetővé a földművelést. Volt ezenfelül az Eufrates forrásvidékének egy másik nagy előnye. Aránylag kis területről négy víziút indult, négy tenger felé. A víziút volt a nagy őserdők korában az emberiség első közlekedési lehetősége. Ez a négy folyó a Káspi tengerbe vezető Araxes (Araks), a Fekete ten-

gerbe ömlő Halys (Kizil), a Földközi tenger felé haladó Ceyhan és végül a Perzsa öbölbe torkolló Eufrates. A négy vízút négy különböző világ felé vezetett, lehetővé tette termények, szokások, gondolatok és találmányok kicserélését. Az első civilizációnak ezen a kis észak-mezopotámiai területen kellett keletkeznie. Hordozói azok az emberek voltak, kiket később AS vagy SA néven emlegetnek a cseréptáblák írói.

Ők lehetnek az elsők, akik kátránnyal bélelt kosaraikban leereszkedtek az Eufratesen és annak mentén telepeket létesítettek. Ezekről beszélnek igen korai és igen művészi festésű cseréptöredékek.

Valószínű, hogy ezt a civilizációt gyengítette meg a nagy mezopotámiai vízözön. A vízözön után újabb turáni nép jelenik meg, kelet felől, a folyóközi földeken. Cserepeik, úgy mint ők maguk is, durvábbak, de erősebbek és már korongon készülnek. Ez a tehetséges nép egyesült egy harmadik fajtával, mely a régészet tanúsága szerint dél felől, hajókon érkezett a déli partokra, talán Indiából. A három és meglehet hogy több népelem egyesüléséből keletkezett, kb. Kr. e. 4000 után a világ első magas civilizációja, a sumír. Az első nagy alkotás, melyhez már politikai szervezettség és tömegek kooperációja kellett, Mezopotámia öntöző csatornarendszere volt, mely a világon addig nem ismert bőséget biztosított az egész lakosságnak.

A sumírok virágkora kb. Kr. e. 3000-tól 2000-ig tartott. Ez alatt a sumírok kitalálták a téglából való építkezést, az oszlopsort és a boltívet. Megerősített városaikban kezdődött a városi élet. Kitalálták a kereket és a kerekes kocsit, melynek első ismert példányai sumír királysírokból kerültek elő. Kitalálták a fazekaskorongot, a gyors, tömeges termelés eszközét. Pecséthengereikben ott van a nyomtatás alap gondolata. Nekik köszöni az emberiség az írást, mellyel hatalmas, fejlett irodalmat tudtak teremteni és az utókorra hagyni, égetett agyagtáblák tízezein. Ezekre náddal rótták az ékírást. Fémművészetben, ötvösművészetben soha meg nem haladott tőkélyt értek el. Szobrászaik messze megelőzték a görög művészeket. Kitűnő, igazságos jogrendszerük, számos áttétellel, alapja lett a római jognak. Vallási fogalmaik, elsősorban a feltámadásban való hitük, mély befolyást gyakoroltak a kereszténységre.

Mindennél fontosabb, hogy a sumírokkal kezdődik a világban az emberség, a minden teremtettt lélekkel való szolidaritás gondolata. Ez az alapja a magasabb rendű emberi életnek és ez a lényege a sumír örökségnek.

Tudnivaló, hogy a sumírok nemcsak kocsiztak, hanem hajóztak is, folyón és tengeren. Tengerjáró hajóik két éves utakra indultak, ritka nyersanyagokért. Nagyon valószínű, hogy a Dunán is feljöttek; közlekedtek a Duna mellékfolyóin. A Maroson sót és aranyat szállítottak. Hogy ott jártak, azt erősen valószínűsíti a nemrég felfedezett három sumír kékírástás tábla, melyeket a Maros völgyében találtak.

Úgy hiszem, hogy az első dunavölgyi kultúrát egyszerű sumír gyarmatosok és bányászok teremtették és ezeknek szerzői, edényei kerülnek elő a magyarországi bronzkori leletekben.

Feltehető, hogy a hosszú árkok, az úgynevezett ördögárkok Magyarországon sumír mérnökök által tervezett csatornák voltak. A gyarmatosítás azonban valami okból abbamaradt.

A mezopotámiai klíma nem volt egészséges; elpuhította az embereket. A túlságos jólét, az öntözővízért folyó versengés, de mindennél inkább a sumírok főbüne, az egymással szemben való gőg és gyűlölködés, aláásták a sumírok politikai erejét és a városállamokban a harmadik évezred vége felé mindenütt a sokkal primitívebb, de agresszívebb semiták vették át az uralmat. A békés hajlamú sumír elem már csak akkor nyúlt fegyverhez, mikor késő volt és mikor a harc csak pusztulást jelentett.

Az ókori keleti népek történetével foglalkozó tudósok nagy része úgy véli, hogy a semiták a sumírokat teljesen kiirtották. Azonban valószínűtlen, hogy egy magas kultúrát hordozó, aránylag nagyszámú nép nyomtalanul tűnt volna el. Azokon kívül, akik elestek a harcokban, nagy lehetett azoknak a száma, akik kibékültek a szolgáorssal és beolvadtak a sémita népek közé. De alkalmasint voltak olyanok is, akik elvultak, elrejtöztek hegyek vagy mocsarak közé, várva a sors jobbrafordulását. Végül kellett lennie számos csoportnak, melyek elvándoroltak, emigrációba mentek. Sokfelé mehettek, és útjaik, nyomaik keresése szép feladata lehet jövendő ma-

gyar történetíróknak. A sumír kultúra javai felbukkannak a második, majd az első évezred folyamán, a Közel-Kelet igen sok helyén.

A sumír nyelv kultúrszavainak számottevő testét is átvették különböző keleti nyelvek, így a perzsa és héber. Ez az anyag indította korai nyelvészeinket a magyar nyelv keleti rokonságának keresésére, de ez, abban az időben, amikor még sumír szöveget nem ismertek, nem vezethetett sikerre.

Erős sumír hatások érvényesültek minden sémita népnél, mely Mezopotámiában megfordult, asszíroknál, babyloniaknál. A sumír fémművesség tovább élt a Van tó partján, az Urartu királyságban. Nagyon valószínű, hogy a hattí nép, mely az indoeurópai hettitákat megelőzte, erős kapcsolatban volt a sumírsággal.

Most fordítsuk figyelmünket, a sok helyett, egyetlen emigrációs csoportra. Ennek a csoportnak tagjai elsősorban a sumír templomok magas rangú papi méltóságai voltak, akik a második évezred folyamán még kitartottak templomaik és papi teendőik mellett, mert ezeket a hódítók is respektálták. De az évezred utolsó századaiban már ők is tarthatatlannak érezték a helyzetet, különösen mikor az asszír hatalom, az ókor legkegyetlenebb zsarnoksága fenyegette őket.

Ez a papi jellegű emigráció kellett hogy induljon kb. Kr. e. 1200-1000 táján kelet felé, arra ahonnan a sumírság zöme jött valamikor, a hegyes-dombos vidékről, melyet a sumírok egyszerűen "*a föld*"-nek neveztek. Mada. Média.

Ezt a vidéket ma Luristánnak nevezik, az iráni királysághoz tartozik. Az elmúlt évtizedekben ezen a vidéken ezrével kerültek elő csodálatos bronztárgyak, elsősorban lószerszám. A jellegzetes luristáni stílus más mint a sumír, de világosan abból származott. Ez az emigránsok művészete volt. Tudjuk, hogy a hegyekben szétszórta őket kb. Kr. e. 700-ban összehívta és velük a méd (Mada-ar) királyságot megalapította Dejoces. A médek hatalmas birodalom urai voltak, egy ideig.

A Mezopotámiában terrorral uralkodó asszírok ellen lázadásra készült babyloni helytartójuk, aki káldeus volt. A káldeusok sémi nyelven beszéltek, de magukat a sumírok utódainak tartották. A helytartó elküldte fiát, hogy szerezze meg

szövetségeseknek a rokon turániakat; a médeket és szittyákat. A három sereg egyesült és az asszír sárkányfészket, Ninívét eltaposták Kr. e. 612-ben. Az ifjú káldeus fejedelem, Nabukodonozor, újjáépítette Babylont és megpróbálta odahívni a médiái emigránsokat. Médiát akkor már fenyegette az indo-európai perzsák növekvő hatalma, ugyanaz, mely Nabukodonozor utódai idején megdöntötte az újbabyloni királyságot is. Ám az emigránsok nem tértek vissza Mezopotámiába, hanem a perzsák elől felhúzódtak a Kaukázusba, ahol kb. Krisztus születése idején lehettek. Onnan lementek a hegyektől északra fekvő síkságra, valószínűleg egyesülve rokon szittyá népekkel. Az ottani sírokból ásták ki orosz régészek a jellegzetes szittyá művészet legszebb alkotásait. A szittyá művészet forrásai, az újabb leletek és Grousset francia orientalista tanúsága szerint, kétségkívül a Kaukázustól délre keresendők.

Az északi síkság nem jelentett biztonságot. Valószínű, hogy élt a vezérlő mágusok, papi fejedelmek közt emléke egy hegyektől védett, édesvízben és napsütésben bővelkedő medencének, melyet valamikor a sumír virágkorban őseik gyarmatosítottak, csatornáztak és ahonnan fémeket, főleg aranyat szállítottak a sumír fémműveseknek. Erre vezette őket a Napisten csodaszarvasa. Sátoroztak egy ideig a Fekete és az Azovi tenger partjain, majd északi irányt vettek és egy kiváló vezér alatt megvalósították a régi tervet, beköltöztek a Kárpát-medencébe őseik földjére.

Aki ezt hihetetlennek tartja, nézze meg a térképen, hogy az Eufrates forrása nincs messzebb a Kárpátoktól, mint a Kárpátok Európa nyugati partjától. Aki pedig meg akar győződni arról, hogy mennyire félrevezettek minket, mikor azt tanították nekünk, hogy a vad, pogány magyarok betörték egy civilizált, békés Európába, az sürgősen olvasson el hiteles forrásműveket arról, hogy milyen körülmények közt éltek emberek Nyugat-Európában a kilencedik században. Tudatlan, nyers harcosok vetélkedtek a hatalomért. Az élet vad, nyomorúságos és bizonytalan volt. A honfoglaló magyarok ruhája, fegyvere, étele, orvostudománya, igazságszolgáltatása, kormányzata, mind magasabbrendű volt, mint nyugati kortársaiké, ami természetes, hiszen az ősi sumír civilizáció örökösei voltak. Hozták

magukkal ősi vallásukat, mely akkor már monotheizmus volt, vagy legalábbis közel állt hozzá. Hozták az ősi papi rendeket, azt a fejlett hierarchiát, melyre következtethetünk abból, hogy milyen sok magyar családnév felel meg egy-egy sumír papi méltóság címének.

Bodán, Enesse, Kele, Lekeneze, Mács, Mórmaros, Musla, Néző, Ocskó, Patócs, Sennye, Szüllő, Zsinka, Zsór, stb.

Ezek mind táltosok voltak: "*tisztelendők*". Egy ilyen hierarchia neveltségessé teszi azt az állítást, hogy a honfoglalók sámánhitűek voltak - lévén ez a fogalom az antropológiában kisajátítva a legrimitívebb varázsló-hitre.

Jóhiszemű emberek is sokat ártnak, mikor Árpád kánról beszélnek. Lehetséges, hogy így is hívták. De ma a kán fogalom a tatárokhoz tagad. Gyilkos íze van. Ne használjuk.

A magyarságnak a honfoglalás korában nem voltak sámánjai, hanem táltosai; nem voltak totemei, hanem címerei; nem voltak kánjai, hanem vezérei.

Ellensédes erők sok rágalmat kentek a magyarokra, magas, régi civilizációnk sok dokumentumát megsemmisítették. Egyet nem tudtak megsemmisíteni: a magyar nyelvet. Az pedig perdöntő tanú lesz a magyarság nagy perében.

A honfoglalók magukkal hozták a sumírból fejlődött szittyia nyelvet, mely sokat módosult az idők folyamán és fejlődése, számos rokon törzs egyesülése és szétválása során, nem volt olyan világosan egységes, mint legtöbb inda-európai nyelv.

A rokonságot azonban fel fogja ismerni, aki nem gáncoskodni és szörszálát hasogatni akar.

Nemcsak a nevek hasonlítanak; ezerszámra találjuk a hasonlóságot a sumír és magyar szótári anyag közt, éppúgy, mint a két nyelv szerkezetében. Ha pedig a két nyelv olyan közeli rokon, amilyennek a tények mutatják, akkor hinnünk kell, hogy a nyelv mellett a sumír örökség másik részét is magukkal hozták a honfoglalók: a magasabbrendű élet titkát. Ebben van minden, ami az életet érdemessé teszi: a szabadság, az igazság,

a becsület kultusza, a szépség keresése, a természet szeretete, embereknek egymás iránti embersége, és a humor mosolya.

Ezt a kincset hordozza még ma is, összetörten és szét-szórta is, a magyarság. Értékét nem becsülik azok, akiknek értékmérőik a dollár, a frank, a márka. De annak, aki magyar, tudnia kell, hogy az örökséggel büszke felelősség jár. Az emberiség nem tud élni és boldogtalan. Nekünk van adnivalónk. Ezt tovább kell vinni, míg megérik rá az emberiség.

Tudnunk kell azt is, hogy a sumír-magyar rokonságot kincsnek ismerik nemcsak azok, akik messzebb látnak a tömegnél, hanem kapzsi, gonosz, vagy bolond emberek is. Ezek bódító maszlagnak, áfiumnak akarják feldolgozni és úgy eladni, a maguk hasznára. Ha ezek kerekednek felül, akkor olyan lesz ez a kincsünk, mint a kivesző indián törzsek kísértettáncá: utolsó és reménytelen fekete mágia.

Nem szabad ennek megtörténnie.

A sumír eredet tana az élet vize, füve és fája a szétszaggatott magyarság számára. Vegyük körül tisztelettel, mint az angyalok a magyar címert. Védjük meg mindenfajta külső és belső ellenségtől. A virrasztók virrasszanak, az ügyelők ügyeljenek. A szétszórta, de értéke és hivatása tudatára ébredő magyarság magyar fog maradni a következő évezreden át is.

KÉTEZER MAGYAR NÉV SUMIR EREDE- TE

Előszó

A név különös kincs, nemcsak a nagy történeti családok nevei hordoznak történelmet. Azok az egyszerű magyar családnevek és személynevek, sőt földrajzi nevek is, melyeknek eredeti értelme, jelentése régen feledésbe ment, sokszor ősrégi nyelvi anyagot őriztek; ha megtaláljuk értelmüket, az művelődéstörténetünk kérdéseire is adhat feleletet. A név mindig konzervatív és a nyelvi anyagnak legkevésbé változó része. Ezért érdemes foglalkozni a nevekkal és eredetük kérdésével.

A személy és családneveknek eredetileg mindig volt értelmük és jelentésük, a világ minden népénél. Fejlődhettek ezek a nevek testi, vagy lelki tulajdonságok jelzőiből, (Kurta, Bátor) vagy foglalkozásból, (Szabó, Papp), földrajzi fogalomból (Földváry, Kátai), lehetnek tréfás ragadványok (Szépenlépő, Halbőr), de őrizhetik egy jeles ősemlékét is (Gálú).

Minden nyelv változik az idők során, szavak elavulnak, feledésbe merülnek, helyettük új szavak keletkeznek és néha csak nehezen, avagy egyáltalán nem lehet egy-egy régi szó eredeti jelentését megtalálni.

A magyar nevek nagy része olyan, hogy viselői nem tudják a magyarázatát, vagy egészen helytelenül tudják. Ezeknek megfejtésére nem volt elég az eddig felhasznált nyelvi anyag. Új forrást kell találnunk. Ez nem nehéz, ha elfogadjuk a régi, sokszor kétségbevonat, de soha meg nem cáfolt elméletet a magyar nyelv sumír eredetéről. A magyar nevek nagy része érthetővé válik, a sumír szótár segítségével.

A sumír szókincs eddig megfejtett részében, melyet a tudósok az ékírásos táblákról leolvastak, sok az olyan szó, mely a magyar kutatót magyar nevekre emlékezteti. Ilyeneket munka közben kijegyezgettem, abban a reményben, hogy egyszer majd ismertetem az anyagot, annak rendje és módja szerint, a

magyar nyelvtörténeti adatokat felhasználva, sok előzetes etymológia tarthatatlanságát kimutatva.

Azok, akik bajtársaim az emigrációban, meg fogják érteni, hogy a létért való küzdelem megakadályozta az ilyen igényes publikáció létrejöttét. Most már, tekintettel az előrehaladott időre, szükségét érzem, hogy amit megláttam, úgy ahogy lehet, átadjam az utánam jövőknek, nehogy úgy járjak, mint Köroői Csoma Sándor Darjeelingben.

A magyar neveket abból a sumir szótári anyagból igyekszem magyarázni, melynek immár több mint négyezer szótóvót megfejtették és főleg angol, francia, német nyelvű glosszariumokban, szójegyzékekben közölték az orientalisták.

De hátszabad-e, lehet-e feltételeznünk, hogy a mai magyar nyelv rokonságban van a sumírral, melyet öt évezred előtt beszéltek a Tigris és Eufrates folyók vidékén?

E sorok írója több mint egy évig viaskodott ezzel a kérdéssel. Rokonszenvez mindenkivel, aki hasonlóképpen kételkedik. De fontolóra vette, hogy az elmúlt évszázad minden régészeti és nyelvészeti eredménye igazolta két zseniális francia tudóst, akik korán meghirdették, hogy az évezredes felejtés homályából kibontakozó sumir nyelv, szerkezetében és szókincsében, legközelebb a magyarhoz áll.

Annak, hogy ezt a helyes felismerést annak idején az Osztrák-Magyar Monarchia nyelvészei, de a nemzetközi tudomány is, elvetették, politikai okai voltak. A magyarság kifosztását századok óta, sokfelől ambicionálták őket. E tervbe nem illett bele az, hogy a magyarság a világ legelső nagy civilizációjának egyenes örököse legyen.

A természetben is van rá kegyetlen példa, hogy amelyik állat egy más állat testét választja saját családjá táplálékául, az első sorban az áldozat idegeit bénítja meg.

A leigázó népcsoport első ösztönös cselekedete, hogy megbénítsa áldozata történelmi öntudatát. A legszomorúbb, hogy ehhez mindig talál buzgó segítőtársakat a leigázott csoportban. Ezek koncot kapnak. Utóbb elhiszik koholmányaikat, és dühösen követelik, hogy más is higgye el, és csakis ezt hirdesse, mert különben...

A legveszedelmesebb hazugság a fél-igazság. Ilyen az a türelmetlen állítás, hogy a magyar nyelv és történelem kezdeit és az ősi-rokonságot kizárólag uráli vidéken kereshetjük. Az igazságot azonban örökre elásni nem lehet; a szeg végül is kibújik a zsákból.

A finn-ugor nyelvészet eredményeit senki sem akarja tagadni. Természetesen vállaljuk a rokonságot még az orosz pusztákon elszórt apró néptörredékekkel is. Nemcsak a kiváló finn és észti nemzetekkel. De véget kell vetni annak a tévtannak, hogy egyedül ezeket tekintsük rokonainknak, Sok más rokonunk is van a világban, és ahogy a szanszkrit nyelv ismerete adta meg a kulcsot az indoeurópai nyelvcsalád rokonságához, úgy mi is a sumír segítségével fogjuk megtalálni a mi déli, szittyá-turáni rokonainkat.

A gyakran felvetett kérdésre, hogy mi módon képzelhető el térben és időben a magyarság és sumírság kapcsolata, e könyv bevezetésében válaszolok.

A cél érdekében igyekeztem minél többféle név magyarázatát adni; nemcsak az ismeretlen, hanem az ismert jelentésű neveket is összekötöttem a sumír tövet, melyből, véleményem szerint származhattak. Az ősi, történelmi nevek mellett használtam a nagyobb számban létező népi neveket és bevettem ezek mellett a nyelvújítás korának, a névmagyarosítás korának különböző termékeit is, mert aki jó-magyar elemekből szerkesztett új nevet, annak neve van. Felhasználtam ugyanezen az alapon az irodalmi neveket, a regényhősökét is, úgy mint egyes esetekben az írói, művészi álneveket. Magától értetődik, hogy távolról sem merítettem ki az egész magyar névanyagot, mert az óriási. Amit felhasználtam, az inkább illusztráció ahhoz, hogy mit lehet felderíteni a sumír fényforrással.

Felhasználtam a becéző, kicsinyítő neveket is, mert a magyar beceneveknek majdnem mindig megvan a világos megfelelőjük a sumírban. Nem véletlenül fejlődött a Stephanusból az Están, a Henricusból az Imre, Georgiusból a Gyuri Gyurka, Demetriusból a Döme és Sigisundból a Zsiga. A sok idegen névvel úgy bánt el a magyar népszellem, hogy mindegyik mellé biggyesztett egy többé-kevésbé hasonló szót a saját szótárából és ezt használta. Gizka például királynét jelentett.

Munka közben meglepetéssel láttam, hogy sok idegen hangzású magyarnévnek van sumír megfelelője. A legjellegzetesebb talán az első magyarnyelvű krónikában szereplő Damasec isten. A krónikás szerint a halálán lévő Csaba királyfi Damasec isten nevével készítette híveit, hogy amint elég erősek lesznek, vegyék vissza Atilla földjét. Ez a csehül hangzó ősi istennév mindig lehangolta az őstörténet-kutatókat. Pedig a krónikás nem tévedett! A megfelelő sumír istennév Dumuzig, a nagy pásztor, a felszökkenő, feltámadó gyermekisten, Tamuz-Saba, a hettita Tesub.

Nemcsak az istennevek magyarsága derül ki idővel. Évtizedekkel ezelőtt ismertem egy kedves diákfiút, Simig volt a neve. Megkérdeztem, hogy honnan való ez a név? "*Nem tudom*", mondta vállát vonva. "*Somogyi vagyok, soha más, mint magyar nem volt a családukban.*" A választ közel fél század távolában kaptam meg a sumír glossáriumból. Simig kovácsot jelentett Mezopotámiában. Ilyenféle a Duska név is.

Van rá elég eset, hogy nyilvánvalóan ősi magyar nevet idők folyamán német, északi, vagy déli szláv hatásra idegen végződéssel láttak el. Így lehetett a Sisá-ból Sisák, Bús-ból Busits, Szopó-ból Szoper, Tamásból Tomasek. Ezeknek a neveknek a rekonstruálása későbbi feladat lesz.

A nevek magyarázatánál elsősorban természetesen az általában sumírnak tartott szavakat használtam. Azonban nem tudtam elkerülni azt, hogy egyes esetekben a megfelelő akkád szót használjam, mert annak összefüggése a magyarral világosabb volt.

Érthetővé teszi ezt az a tény, hogy a sumír politikai hatalom bukása után, (kb. Kr e. 1800) mintegy ezer évig éltek a sumir utódok akkád uralom alatt. Megtanulták és használták a hódítók semita nyelvét és abból sokat átvettek – bár eredetileg az akkádok voltak a kölcsönzők. De ezer év alatt fejlődött a nyelv, az egytagú tövek meghosszabbodtak, differenciálódtak. Pl. a csomós növényt, a hagymát jelentő sumír "*sum*"-ból az akkádoknál "*sumu*" lett és ez közelebb van a magyar "*csomó*" szóhoz.

Fájdalom, hogy nincs módomban egyes fontosabb magyar nevek hosszabb, részletesebb megvitatására és sok munkám

eredményét csak egy-egy sorba sűrítve adhatom. Tudom, hogy ha csak annyit írhatok, hogy Csaba eredete a sumír SAB: 'pásztor', ebben az egy sorban nem mondhatom el, hogy erre a szóra nekem tizenegy forrásból van feljegyzett adatom, hogy előfordul SIB, SAB, SUB, SUBA, stb. alakban és a jelentések: 'fényes, ragyogó, tiszta, hős pásztor, népek pásztora, nagyúr, Dumzi, (Dumu-zig, Damasek) Tammuz'. Nem mondhatom el, hogy a sumir pantheonnak ez a nagyon vonzó alakja, a másokért magát feláldozó, fiatalon meghaló, de feltámadó pásztoristen a tejút kígyó-szimbólumában van az ősi égábrázolásokon és határköveken megjelenítve. Mert a tavasszal megújuló, új bőrből előbújó kígyó is a feltámadás szimbóluma volt valamikor. Ez a kígyó életfüvet hoz a sumir legendákban, és magyar mesékben: feltámasztja a gonosz által miszlikbe vagdalt Kígyó-Darvitézt. Jó lenne mindezt és sok más egyebet elmondani és azután kérni meg az olvasót, hogy vegye elő az édes magyar eszét és döntse el, hogy nekem hiszi el azt, hogy Csaba mondai neve a sumír Sab-ból lett vagy ragaszkodik a hivatalos magyar tudomány álláspontjához, mely olvasható az Akadémia nagy Etymológiai Szótárában, Csaba címszó alatt. Bleyer Jakab véleménye szerint ez a német Erpfe-név származéka.

Vannak más magyar nevek is, melyekről oldalszámra lehetne értekezni. Például a László név, melyet hol Wladislawból, hol Lancelotból szoktak származtatni.

Sokkal valószínűbbnek látom, hogy ez az ősi királynevünk a sumírut "*kiráy*"-t jelentő LUGAL szóból lett, melyet a legrégebbi képírásban koronás ember rajzával jelöltek. A sumir "G" a magyar nyelvben már gyakran mint sziszegő hang jelentkezik. (PL. GU: szó, GIR: szár (lábszár), GUR: szül, GIGIR: szekér) Könnyen elképzelhető a következő fejlődése: LUGAL→LUSZAL→LÁSZLÓ.

Talán érdemes megemlíteni azt is, hogy az Előázsiából Itáliába vándorolt etruszk nép is hozott magával egy különös királynevet, melynek használatához sokáig és szívósan ragaszkodott. Ez a név a Latinosított LUCUMO formában marad meg; az etruszkok egyes szakvélemények szerint LAUSZME-nek ejtették.

Történeti neveink magyarázatával előszeretettel foglalkoztak olyanok, akik tudták, hogy nem tartoznak a magyarsághoz és tele voltak a magyarság iránti gyűlölettel. De az 1849 után elalélt nemzettel meg lehetett tenni; hogy ex cathedra tanították neki: ősanái emse- disznó és úszó- tehén voltak. (Sumírul úgy az Emese, mint az Eneeh magas papnői címek.) A kaján germán és semita szaktekintélyek által elvetett konkolyt alázattal aratták tovább, nemzedékeken át, magyar nyelvészek, erősítve a hitet, hogy a honfoglaló magyarság totemeket tisztelt és vallása primitív babona volt. Eme hamis alapra épült legtöbb írás, mely a régi névadással foglalkozik. Pedig egy krajcárnyi történelmi érzék megsúghatta volna nyelvészeinknek, hogy egy magas hivatástudatú uralkodóház nem nevezi az ő fiatal férfiai Árpácskának, Zabocskának, Tormásnak, Torkoskának. Sumír nyelven Árpád: 'dicsőségre választott', Taksony: 'pajzs', Tarmah: 'herceg', Esellu: 'öröm-ünnep'.

Az ilyen gondolatébresztő adatok pontosabb megvilágosítását, kritikai feldolgozását olyan eljövendő boldogabb korra kell hagynunk, melyben meglesz egy politikai hatalom intézményes segítsége, huzamosabb időn át, olyan kutatás számára, melyek eredményei várhatólag nem összetörni, hanem megerősíteni fogják a magyarság gerincét és öntudatát.

Most – ahogy lehet!

Sok esetben tudatosan és magyarázat lehetősége nélkül kényszerülök mást állítani, mint ami köztudat. Legyen szabad itt megjegyeznem, hogy különösen a bibliai nevek esetében szükséges, hogy felismerjük: azok nagy része ismeretes volt ezer évvel Ábrahám elindulása előtt, és része a sumír szókincsnek. Ábrahám nem csak a maga és házanépe kultúráját hozta UR sumír városból, mely nagy vallási centrum volt, hanem Ábrahám népe később, kanaánita közvetítéssel, másodlagosan is hatalmas sumir-akkád kultúrhatás alá került. Joggal írta George Sarton:

"ahelyett, amit oly gyakran emlegetünk, hogy kultúránk gyökerei a görög és a héber, azt kellene mondanunk, hogy a sumír, héber és görög.."

A bibliai nevek nagy része sumír eredetű és magyarok számára, akik bibliai neveket hordanak, nem lesz érdektelen megtudni, hogy ezeknek a neveknek milyen sumír szó felelt meg az Ábrahám előtti Mezopotámiában.

A Mária nevet például minden fonás a héber Meriam-ból származtatja; "*keserves anya*". Ez eddig rendben van. De tegyük hozzá azt is, hogy a Meri ősi sumír szó jelentései: keserű, mérge, tör. S az ékírásos feljegyzés több mint egy évezreddel előzi meg a héber feljegyzést. A Mária sumír név, éppen úgy mint a József, az Izsák, a Tamás, az Erzsébet.

A négy arkangyal neve kétségtelenül sumír származású. Valószínűleg abból az időből valók, mikor sumír papok a monotheizmus felé haladtak és úgy látták, hogy kisebb szellemek részei az egy Istennek.

Mihály *Mihu-el*, Isten feje, képmása, Rafael *Ri-ba-el* Isten dereka, Gábor *Gabri-el*, Isten keble, Uriel *Uri-el* Isten lába

Nem állíthatjuk, hogy a bibliai nevek közül akár egynek is magával hozta volna emlékét a honfoglaló magyarság: Kerülő úton, a kereszténységen át, jöttek vissza. De módunkban áll megállapítani, hogy sumír eredetű nevek, a sumír kultúrából kerültek a héber nyelvbe, tehát joggal számíthatjuk őket az összittyá nevek közé.

Ez a munka nem teljes és nem végleges, nem is lehet az. Minden általam itt ajánlott etymologia feltevést jelent és nem bizonyosságot. Az ékírásos szövegek megfejtése körül még sok a bizonytalanság. Van olyan sumír gyökérszó, melynek több mint száz különböző jelentése van. Ilyen szavak esetében bizonyos önkényességgel kellett választanom a történelmileg, néplélektanilag legvalószínűbbnek látszó magyarázatot. A sumír-magyar összefüggések kérdése még teljesen kimunkálatlan terület, azzal a magyar tudomány eddig keveset foglalkozott. Tévedni könnyű. Újabb megismerések után sokszor teljesen meg kellett változtatnom egy-egy összefüggésről való eredeti véleményemet. Részletekben most is tévedhetek - de erős meggyőződésem, hogy a lényegben nem tévedünk mi, akik a magyar szókincs zömét rokonnak tartjuk az ékírások szavaival.

A sumír szójegyzékekből olyan tömegben kerülnek elő magyar szavakkal világos rokonságban lévő szótövek, hogy a véletlen egyezések gondolatát el kell vetnünk. A hangtani megfelelések rendszere azonban itt nem olyan világos és következetes, mint az indoeurópai nyelvcsaládban. Meglepő, hogy a Grimm féle hangváltozási törvények nagyjából érvényesek sumír-magyar vonalon is, de sok a kivétel, melyeknek magyarázata még hiányzik. Pl. a sumír D hangnak általában a T felel meg a magyar szavakban, de nem mindig. Miért? Ezekről hely hiányában nem értekezhetünk most, ahogy nem beszélhetünk a névadások, a névhasználat sok érdekes kérdéséről sem.

Kérem munkám számára a magyar olvasó türelmes jóakarátát. Ha így olvassa e lapokat, úgy hiszem, meg fog világosodni előtte nemcsak sok magyar név ősi eredete, de egy igen fontos szakasza a magyar történelem előzményeinek is.

HOGYAN HASZNÁLJUK EZT A KÖNYVET EGY-EGY MAGYAR NÉV EREDETÉNEK MEGKERESÉSÉRE?

1. A könyv végén közölt névmutatóban keressük meg a kérdéses nevet; mellette van a lapszám, mely alatt a magyarázatot találjuk. Üssük fel ezt a lapot.

2. A lap jobboldalán, - nem szoros betűrendben, - sorakoznak a magyar nevek. Ezeket olvassuk el, míg megtaláljuk a keresett nevet. (Nálam a táblázat nem egymás mellett hanem egymás alatt sorban van.

Pl.: ABBA

Forrás: DS7, VATER

Magyar nevek Aba, Abafy, Abay, Apafy

3. A magyar névvel egy vonalban, a lap baloldalán találjuk, nagybetűkkel nyomva, azt a sumír szót, mely a szerző véleménye szerint, valószínű forrása a magyar névnek. A valószínűség nem bizonyosság és sokszor többféle megfejtés is lehetséges. Legjobb tudásom szerint választottam.

A sumír szót követi annak az idegennyelvű sumír szójegyzéknek rövidített jelzése, ahonnan a sumír szót merítettük. Ez után áll a lapszám és az angol, német, vagy francia szó, mellyel az idegen szerző a sumír szót fordította. Ez után áll, zárójelben, az a magyar szó, mellyel megint csak véleményem szerint, a szóbanforgó fogalom leginkább megközelíthető. Ennél sokszor tekintetbe vettem összetett sumír szavak második és harmadik tagját is. A részletes magyarázatot ezekre is. megadni, jelen munkácskában nem volt lehetséges.

A magyar szó és név sok esetben két vagy több sumír gyök összetételéből alakult. A fontosabb, lényeges tartalom, majdnem mindég a magyar szó első, hangsúlyos szótagjában van, amit csak módosítanak jellegzetes járulékok. Azt, hogy az összetétel az én feltételezésem, + jellel és egyenes zárójellel jelölöm.

Reményem, hogy nem fogja elriasztani az olvasókat az a tény, hogy az esetek túlnyomó részében a magyar név nem azonos a sumír szóval. Ötezer év alatt természetes, hogy fejlődtek, elváltoztak a hangok. A sumír nem lehet azonos a magyarral, ahogy az újgörög sem az ógöröggel, a francia sem a latinnal, jóllehet ezek időben sokkal közelebb vannak egymáshoz.

E fejezet végén található az egy, vagy több betűből álló rövidítések magyarázata, a felhasznált angol, német, vagy francia munkák teljes címe. Ezekben bárki megtalálhatja a jelzeten az általam hasonlításra használt sumír szót. Azért láttam szükségességét a pontos forrásközlésnek, mert *Sumerian Affiliations* könyvem megjelenése óta nagyon sok lelkes, de tudatlan és lelkiismeretlen magyar vágott neki a sumír-magyar nyelvhasználatnak, oly módon, hogy leír kétszer egy magyar szót és ráfogja az egyikre, hogy az sumír. Ne higyjünk azoknak, akik nem közölnek forrást.

A magyar névkutatás bő és szerteágazó bibliográfiáját viszont nem közöljük itt, mert túl sok helyet venne igénybe. Akit ez érdekel, jó bibliográfiát találhat a következő műben: Kálmán Béla, *A nevek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.

Aki a névsorban nem találta meg a keresett nevet, keresen hasonló hangzásút. A helyesírás minden változatát közölni lehetetlen. Eredet szempontjából a változó helyesírás nem számít. Aki nem találja meg a Farkasházy nevet, keresse meg a Farkas és a Házy neveket.

Néhány magyar név, két különböző sumír szó mellett is jelentkezik. Ez azt jelenti, hogy a két lehetőség közt nem tudtam választani.

Aki nem találja sehogyan a keresett nevet, gondolja meg, hogy igen sok nagyszerű magyar nevet ki kellett hagynunk. Pl. a Lorántffy-t azért, mert a név első része nem sumír eredetű. Némelyeket azért, mert még nem találtuk meg sumír megfelelőiket. A legtöbbet azért, mert a magyar névanyag óriási és az anyagi lehetőségek korlátozottak. Az eredetileg ezer névre tervezett könyv munka közben megkétszereződött és tovább növelni most nem lehetett. De ha a közönség szívesen fogadja, és lehetővé tesz egy bővített kiadást, akkor készséggel fogunk

közölni további megfejtéseket. Minden jóakarató javaslatot, segítséget köszönettel veszek.

Dr. Bobula Ida

212 Richardson St. Gaffney, S.C 293417, USA

A FŐ FORRÁSOK, MELYEKBŐL ADATOKAT VETTEM ÉS A HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK:

- D P. Anton Deimel: Sumerisches Lexicon. Rom. 1927-37
- DS P. Anton Deimel: Sumerisch-Akkadisches Glossar.
- DA. P. Anton Deimel: Akkadisch-Sumerisches Glossar.
- Del. F. Delitzsch: Sumerische-Spachlehre. Leipzig. 1914.
- F. Charles Fossey: Contribution au dictionnaire surcérien-assyrien. Paris. 1907.
- G Cyrill Gadd: A Sumerian Reading Book. Oxford. 1924.
- J. Charles F. Jean: Sumer et Akkad. Paris. 1923.
- J.R.S: Charles F. Jean: la Religion Sumérienne. Paris. 1931.
- Jes. Raymond Jestin: Le verte surcérien. Paris. 1943-46.
- Lab. René Labat: Manuel d'Epigraphie Akkadienne. Paris. 1948.
- L. Stephen Langdon: A Sumerian Grammar and Chrestomathy. Paris. 1923.
- Leg. Leon Legrain: Le Temps des Rois d'Ur. Paris. 7912.
- N. James B. Nies: Ur Dynasty Tablets. Leipzig. 1919.
- John Dyneley Prinoo: Materials for a Sumerian Lexicon. Leipzig. 1908.
- Knut Leonard TaHqvist: Götterepitheta. Helsingfors. 1938.

23. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

ABBA,	DS 7, Vater (apa)	Aba, Abafi, Abay, Apáfi
ADDIN,	DS 10, Gabe (adomány)	Adány, Adányi, Ady, Edumen
UDUN,	DS 105, Ofen (kemence)	Adony, Adonyi, Edényes
AGAR,	DS 8, Feld, Flur (mezei)	Agándi, Agaras
Ag / +a+áu/	DS 8, Kampf (küzdő)	Agócs, Agócsy, Agay
ALIMDÁR,	T246, Fürst (vezér)	Aladár

ENGIMA,	DS 93, Koch, Bäcker (sütő),	Angy, Anghy
ANDUL,	DS 80, Schirm, Schutz (véd)	Angyal, Antal, Antos, Andaházy, Ond, Andrásy
ANIKU,	DS 16, Istar (istennő)	Anikó
AMA,	DS 13, Mutter (anya)	Amál, Aurádé, Omodé
ABI,	Del 4, Grossvater (nagyapa)	Api, Apáthy
UBARA,	Del 40, Schützling (védenc)	Apor, Upor, Ábrányi
APIN,	DS 16, Pflug (eke)	Aponyy
ARI,	DS19, Schwiegertochter (meny)	Ara, Arányi
URAS,	DS 111, Sturm (vihár)	Arácsi, Urácsi
ARAD,	DS 18, Sklave (szolga, alsó)	Aradi, Ardó, Arday
ARA,	Del 10, glänzend (ragyogó)	Arany, Aranka, Aranyossy
ADDA,	G 178, Father (atya)	Atyha, Ádám
AB,	DS 6, Greis (öreg)	Avar, Avartfy
UR,	DS 111, Bein (láb, alap)	Al-kezdetű nevek

24. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

AN,	G 178, high (magasságbeli)	Anna, Ángi, Anghy, Ángyán
AS,	Dei 15 geradericheten (épít)	Acsay, Ács
UGU,	G 193, to beget (nemzetség, űk)	Ág, Ághy, Ágas
AHU,	DS 5, Adler (sas)	Ákos, Ákos, Ákossy
Al,	Del 8, schützen (oltalom)	Ákiássy, Oltay, Olgyay, Áldó, Áldor
ALIM,	Del 9, König (király)	Álmos
ARIA	DS 19, wüst sein (elárvult)	Árva, Árvácska, Árvay
Ajtay		
AR,	DS 1 T, einritzen (ás)	Ásó, Ásvány, Árkos, Árkossy
ASA,	Del 259, in Wasser befindlich (ázó)	Ázó
BABA,	A születés, jólét, gyógyulás istenasszonyának egyik neve.	Változatok: BÁBU, B A-ú, Babay, Babarczy
UBUB,	Lab 223, haricot (bab)	Babos, Bab
BA /+šu/,	G 178, give a share (részesít)	Babó, Bibó, Bóbe, Fabó
BAL,	DS 24, feindlich (harcos),	Bal, Bala, Balcaó, Bajnok, Bajvivó, Bajcsi, Bajnóczy, Bajza, Baitz, Bay, Boja, Ba- jor
BALÁT'U,	DA 4, Leben (élet)	Balassa, Balássy, Balássfalvy, Baláczy, Bala- ton, Palota, Palotay, Palotás. Plócz, Palóczy

25. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BAL,	DS 24, Beil.(balta)	Baltay, Baltás, Bajcsi, Bejthe, Bőjthe
BURU, /+šu/	DS 35, Frucht (gyümölcs)	Barac, Boroc, Berec, Bereczky, Bertós, Boróka, Boronkay, Böröc
BURU /+du+lu/	DS 34, Loch (barlang)	Baradla, Baradlay
BAR /+lu/,	DS 28, Genosse (társ)	Baráth, Barátosi, Bartal
BARASSIGA	Lab 157, chapelle, santuaire (szmetély)	Barczikay, Barczasági, Bérczy
BARLA	D 741156, ungehorsam (engedetlen)	Barla, Parlaky
BURNA,	G 180, humble, (alázatos)	Barna, Barnaky
BARŠU,	DA 55, Fürst, Priester-titel, Reichtum (magasrangú pap)	Barcsó, Barcsay, Barcs
		Baross, Barcsi, Bársony, Bar. Borsay
BAR, /+šu/	DS 28, gefleckt (foltos, párdúc)	Bars, Barshy, Baros, Bors, Borshy, Berze, Berzeviczy
BARINNA,	D 741167 Schaf mit reinem, hellen, Wollpelz (fehér bárány)	Bárány, Bárányos, Baranyai
BAR,	DS 28, Land, Feld (föld)	Bary, Barkó
BA /+šu/,	DS 22, machen (készítő, termelő)	Bacsó, Bács, Bách Bátsmegyei
BANU,	DS 49, scheffen (munkáló)	Bánó, Bányász, Bán Bánóczzy, Fonó
BAR, /+du/ ~	DS 26-27, öffnen, schädigen (nyit, árt)	Bárd, Bárdy, Bárdos, Bárdc Bárdoly, Berend

26. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BISU,	DS 8, Besitz (érték, becs)	Becse, Becsey, Becsky, Beczi Bicskey, Biczó
BUNIN, BUR-SIN,	DS 32, Brotkorb (nép táplálója) (sumir királynév)	Benin, Benkó, Benkó Bercsényi, Berzsényi, Börzsöny
BARRA, BARA,	DS 27, Dorf (falu) G 179, shrine of God (szentély)	Bere, Berényi, Bertha Bara, Barcs, Baracs, Bardóc Bartók, Bartóky, Bartuc Barkóczzy, Barkó, Bera, Berk Berek, Berkes, Barakonyi
BE /+šu+du/,	DS 53, sprechen (beszéd)	Bese, Besze, Beszéde Besenyő, Besennyey

BUZUR,	P 67, High-powerful (magas – hatalmas)	Bezerédy, Bősz- örmény, Vezér
BAD /+lu+mu/	G 169, high building (magas házat építő)	Bethlen, Badzey, Bethlenfalvy
BAD /+šu/,	G 169, high building (magas épületes)	Bécsi, Bétsy, Vécsey
BA /+lu/,	DS 22, Eingeweide (belső)	Bala, Balavásáry, Bél, Beliczay, Bélteky, Bély
BU /+gar/,	DS 30, Umnachtung (árnyék)	Bokor, Bukor, Bokros, Bok- rosi
BARA,	DS 22, König (király, nagyúr)	Béla, Bélay, Bélaházy, Baján Boja, Vajk, Vajda

27. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

BAR,	DS 26, Halbpacht (bér)	Beér, Berde, Béres, Béry
BAKA	DS 22, e. Art Lohn (béke fejében fizetett adó)	Baksay, Baktay, Bakos, Bakody, Beke, Békés, Békéssy, Béky, Bakay, Bak- ács
BAR /+šu/, BIRIHU,	Del 66, hoch sein (bérc, magas) DS 3, Schössling, Nachkommenschaft (utód)	Bérczy, Bérces, Bérczi Biri,
BARÚ, BAŠU,	L 206, to decide (döntőbíró) DA 59, produciert (szaporulat)	Biró, Báróczy, Bártos Bocs, Bocskay, Bocsoki, Váczy
BADAN, BAÚ-DUG,	DS 24, Beerdigungspriester (pap) (Boldogasszony-istennő)	Bodán, Badinyi, Padányi Bódog, Bódy, Bődy, Boldog- falvi, Beöthy
BADAR,	DS 22, e. Gefäss (veder)	Bodor, Fodor, Vedres, Badár, Badó
BADULU, BUGIN, BULUG,	DA 61, jung (fiatal) DS 31, Behälter (tartály) DS 31, Erbsohn (elsősülött)	Bodolló Bokányi, Bokályi, Bökönyi Botok, Balog, Palágyi, Pelé- nyi
BAANZA,	DS 22, hinkend, (sánta)	Boncza, Sonka, Bonts, Bonkaló, Fanchaly
BAR /+da/	DS 26, Aussenseite (külső)	Bartha, Bordás, Kordács, Borgoi, Bognár, Börtön, Bartos, Parthy, Paraszt, Párta, Pártás, Paré, Parlaghy, Pártos

28. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

BUR /+sad/	DS 35, durchlochen (lyukashegy)	Borsody
------------	---------------------------------	---------

BAR,	DS 28, Rauschtrank (szesz(es)ital)	Bor, Borhy, Boor, Borbás, Borberki, Borsi, Borhegyi, Boromissza, Bornemissza, Bori, Borbánói, Boros, Borbíró
BADA,	DS 22, Keule, Schlagen (bot)	Bada, Bató, Batta, Battay, Batthyány, Bede, BedB, Bít-tó, Bod, Boda, Bodó, Bódis, Bodácsy, Both, Botta, Botka, Bobos, Bódy, Botond, Pató, Vad, Vadas, Vadász, Fóthy, Vadnay, Bedeghy, Betegh
BURA,	DS 34, klug (bölc)	Bulcsu, Bölc, Bölcsey, Bölcsházy
BARSIG,	DS 27, Verband eines Arttes (bekötött fejű)	Börcsök, Borcsák
BUGA,	G 188, making secure (megerősített hely)	Buda, Buday, Budaházy
BUL-BUL,	G 179, to wandet (bujdosni)	Bujó, Bujtó, Bujdosó
BU,	DS 30, Umnachtung, Vehgeschrei (búbánat)	Bús, Busits, Békássy
BASU,	DA 58, sein, Dasein (élet)	Buza, Buzás, Buzád, Buzássy, Buzáth, Bozzay, Baczó, Bozóky, Bács, Bácskay

29. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BÚUDU/+gun/	DS 22, Keit (nehéz bot)	Buzogány
BU /+du/,	G 179, to teat, cut off (elválasztott)	Büdy, Bütösi, Bogyay
ZAMBUR,	DS 117, Jäger (vadász)	Zongor, Zomboty, Cimborá, Csongor
ŠUNIR,	Jes 400, embléme (címer)	Szervere, Szemerély, Cimert, Zamaróczy
ZIINGI /+tu/,	DS 119, Vorhof (bejárat)	Cinkotay
HALUB,	G 184, tree (cölöp)	Haláp, Halápy, Cölöpös
ZUTARU,	Del 247, zerfteischen (kínzó, cudar)	Cudar, Tzudar
SAB,	L 293, shepherd (pásztor-isten)	Csaba, Csabay, Csaby, Csobán, Csobánczy, Szepes, Szepesi
GALA /+gan/,	G 182, psalmist (mezők zsoltárosa)	Csala, Csalo-gány, Csajághy, Kalabányi
ŠU NÁD,	Jes 399, pfacer, faire reposer (helycsináló)	Csanády, Hu-nyadi
SAB	DS 149, abschneiden (lecsap)	Csap, Csapó, Csapy

ŠÁBU,	DA 323, Schenkwirt (korcsmáros)	Csapos, Csapody
ŠAD,	DS 193, Gesamtheit (község)	Csáth, Csáti
ŠTA,	DS 260, Waffe {fegyverhasználat}	Csata, Csatay, Csatáry, Csitáry
ŠADU,	DS 193, Berg (hegy)	Csató
ŠUKRA,	DS 200, Feldgerät (szerszám)	Csáklya, Csáklvás

30. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SAAG,	P 380, chief (főember)	Sági, Saághy, Sághegyoi, Ságváry, Csák, Csáky, (de genere Saac) Csákány, Csáktornyai, Csákváry, Segesdy, Zsögöd,
ŠAKU,	DS 98, hoch sein (magas)	Csik, Csiky, Zách, Czakó, Csekey Helm
ŠAGSU, GEN	DS 175, Kopfbedeckung, (sisak) Del 84, Feld (mező)	Csákó Csányi, Csongrádi
ŠÁR /+du/ ŠÁRU,	Det 258, strotzend DS 153, tanzen, toben (tánc)	Csárdás, Csér, Cséry Csárdás, Csér, Cséry
GAZ,	Del 87, fölfen (harcos)	Csázy
ŠUBUN, ŠIKA,	DS 169, Schmauss (lakoma) DS 202, tongefass (agyagedény)	Csebinye Csege, Csekő, Csegbz, Csegezy
SEDU,	DS 196. Schutzgeist (védő)	Csedő
ŠUM /+a+ge/, ŠEM /+mu+du+šu/	DS 179, Zwiebel (fiatal hagyma) DS 195, sieh benrhigen, schweigen (hallgat)	Csomó, Csomós, Csoma, Csemegi Csendes
ŠEM /+ge/, KINGAL, P 206, military assembly (katonai gyülekezőhely)	DS 197, Musikinstrument (zeneszerszám)	Csengő, Csen- gód, Csengődy, Zengő, Zánkay, Zámbery, Zámori Csenger, Csengerly

31. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SABRA/+ag/, SAAR,	DS 192, e. hoher Tempetverwalter (magasrangú pap) P 283, forest, thick, growth (erdő)	Csepreghy, Csábrághy Cser, Cserey, Csertő, Cserhalmy
ŠURIN,	DS 201, Stall, Hof (istálló)	Cserényes, Szerémy, Szöré- nyi, Serényi, Sutányi, Zerín, Zerinváry, Zrinyi
ŠEIB, DS 196, Ziegel (cserép)		Cserép, Cserepes, Cserépy,

ŠE /+tu/, ŠEBA	G 191, grain, corn (bőség, cső, magvető) Del 261, Versorgung mit Brot (bőség, kenyéradó)	Cserépfalvy Csete, Csetey Csév, Csöves, Seba, Csepy, Sebe
SIU, ŠIBA GUG,	DS 181, Schmied (kovács) DS 181, Hirt (pásztor) Lab 199, gousse (borsó)	Csia Csiba, Csiby, Csiffáry Csics, Csicsery, Csicsó, Csicsáky
ŠIKA, GIHAAN,	Lab 59, coquille (kagyló) G 184, a kiad of reed or stalk (csalán)	Csiga, Csighy Csihány, Csoltán, Csohány, Csalánossy
ŠIKARU, GIRES	DA 424, Getränk (ital) DS 64, gesinde (szolganép)	Csiger Csihes, Csihás

32. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SERRA, ŠU LU, ZALAG,	DS 198, aufleuchtend (felcsillanó) DS 174, heraufholen (felhozó) G 194, to be bright, shine (ragyogó)	Csilla Csille Csillag, Salgó, Saly, Zalay, Szalay, Szalagos
ŠAGAZ, ŠIB, ZIRKU,	Del 85, Ráuber (kiéhezet, rabló farkas) Lab 67, toucher, Trapper (csíp) DA 140, Rauchopfer, Opferlamm (áldozati áltat)	Csikasz, Csikesz Csípő, Csípős Csirkés, Chirke
GISHAR, SIDURI, GANA /+ag/,	G 183, outline, form (csiszot) T 240, Mädchen (leányka) Det 194, eine die Oberfläche des Wassers liebende	Csiszár, Csiszér Csitri Csontos (vizek felett repülő)
SAKKUL, SUHUR, ŠEMBRIDA,	Del 257, Riegel (torlasz) Lab 189, bouquet (csokor) Del 263, aromatischer Bergkraut (ménta)	Csanak, Csónak, Csolnakos, Chonoky Csokaly, Csokalyi, Csökőly Csokor, Csokros Csombor
ZUMUR, SIMTU,	DA 134, Leib, Körper (testes) DS 81, Knochen (csont)	Csomor, Csomortány, Simor, Tomory, Tömöry Csontos, Csontváry

33. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SUN, ŠAR ŠAR, SU /+ag/, LIGA,	G 191, to ruin (romlott) G 191, garden (kert) G 191, multitude (csorda) DS 179, küssen {csók} DS 103, Rabe (csóka)	Csonka, Sánta, Sanyarú Csoór Csordás Csák Csóka
---	--	---

SAMAR,	DS 176, vollkommen sein (teltség)	Csőmör
GUR /+ag/,	DS 53, drehen (tekert)	Csőróge
GI~,	G 182, to harken (figyelő)	Csősz
TUG,	G 192, garment (ruha, takaró)	Csuha, Csuhas, Takaró
ŠUGA	Del 267, Fischer (ragadozó hal)	Csuka, Csukás, Csukássy
SUR,	N 164, press, pour out (megszűr)	Csurgó, Csergey, Szűrő, Szüretelő
SUTUG,	DS 201, Rohrt, Salbpriester, (tisztító pap)	Csutak
GIDURU,	DS 60, Röhricht (cső)	Csutora, Csutorás, Csutoros
ŠUSI,	Lab163, címe (csúcs)	Csucsa, Csucsai
ŠUUS,	G 191, sunset (nyugati)	Csúzy, Csizy
SURU,	DS 200, Stall, Pferch (csűr)	Csűrös, Csüry
ZAKÁNU,	DA 136, bartig sein (szőrös-szívű)	Czagányi, Czabányi, Zákány, Zákányos
ZABAR,	G 194, bronza (fényes)	Czobor, Zobor, Zoborhegyi

34. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DAB,	DS 203, festhalten {birtok}	Dabasi, Debreczeni
DUG /+šu/,	DS 78, habara (birokos)	Dacsó, Daczó
DUDLI,	DS 74, sammeln (gyűjtött birtok)	Dad, Daday, Dadányi
DAHDAH,	DS 69, Hilfe (segiség)	Dada, Daday
DULI,	DS 150, singen (dal)	Dallos, Dalló
DELI,	DS 84, männlich, vollkommen (daliás)	Deli, Dali
DAL /+mu/,	L 208, bright, wide, lile (élet teljessége)	Dalma, Dalmady
DUMU-ZIG,	Tammuz, a feltámadó pásztor-isten, Csaba	Damasec, Tam- más, Doma, Damó, Domján, Damasér, Domahidy, Dénes
DANANU,	DS 141, mächtig, stark (erős)	Dananay
DARUN,	Lab 221, damaure, (lakótorony)	Darányi, Toronyi. Tomal
DAR /+du/,	DS71 spalten, (dárda)	Dárdás, Dárday, Dankó
DURAG	Antran 180, waspe (darázs)	Darázs
DURU	DS 82, Überzug (külső ruha)	Daróci, Daróczy, Durva
DAR	G 180, a bird (madár)	Daru, Darvas, Daruváry
DU /+ru+šu+mu/		DS 78 umschliessen, mit Erdaufschüttung (földvár) Debreceni

35. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DEŠ	DS 73, gemeinsam (község)	Decsi, Déchy
DA /+lu+lu/,	Del 130, sich zugesellen	Delej (vonzódik, társul) Delej
DAL	Del 132, glänzend (déli)	Delinke, Lenke
DELLU,	DS 69, Schiffstau (hajókötél)	Delló
DILEN,	DS 84, Bäckofen (kemence)	Delne

DI-MEŠ	T 281, Ninurfia (hadistené)	Demecs
DIMENNA,	DS 86, Erdaufschüttung (földsánc)	Demény, Denke
DIRIG,	DS 86, hoch, stark, halfar (erős, magas, segítő)	Derék
DAOS,	Dumuzi = Csaba egyik jelzője (Contenau: La Déluge, Paris, 1941, p. 56.)	Dénes, Dienes, Dénessy, Dezső, Dezsery, Dessewffy, Dózsa, Duska
DU /+du+šu/,	G 180, be beautiful (szép)	Dédács
DAG,	DS 69, Wohnung (szállás)	Dégh, Déghy
DÚRU,	Lab 221, pur (tisza, fehér)	beér, Déry
DEŠ,	DS 73, Isten = eins (egy isten)	Désy, Décsy
DE /+lar/,	G 180, to utter words (döntőíró)	Detári, Detre
DU /+l/,	G 180, be abundant (szent bőség)	Diós, Dióssy, Diódy, Diószeghy, Dósa, Dús

36. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DIB /+ag/,	G 180, to seize, capture (rab-ejtő)	Divéky
DUB,	DS 76, Pauke (dob)	Dobos, Dobay, Dobó, Doby
DUBUŠŠA,	DS 76, jüngere Öradat {őccs}	Dobozt'
DUBSAR,	Del 145, Tafelschreiber (unok)	Dobsa
DUUB,	P 87, something beapad up (domb)	Dombó, Dombos, Dombay, Domby, Döbrösi
DUL /+an/	G 181, shrine (oltáros)	Dolány, Dolányi
DUB	Del 145, rings umschliessen (körülhatárolt)	Dobokay, Dabasi, Debreceni
TUMUN,	DS 210, schwer (zsinorozással nehezített)	Dolmány
DUG	DS 73, macher, thun (dolgozik)	Dolgos, Déghy, Dugd
DUMUGU,	P 156, child (gyermek)	Damokos, Domokos, Domonkos
DUNGA	Del 82, anlegen (odaillesztett)	Donga, Tankó
DOR/+ag/	DS 71, Loch, Riss (szakadat, bánya)	Dorogi, Dorogsághy
DUBU	DA 135, Fliege (légy)	Dongó, Czompó, Daragó
DARAMAHHU,	DA 89, erhabener Steinbock (magasztos zerge; istenség)	Doromó, Dromó, Durumó
TUG,	DS 207, Kleid, Tuch (ruha)	Dóka, Takarb, Takaros

37. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DURU,	G 181, for evez (tartós, örökkévaló)	Duró, Dóra, Dóry
DUMU /+tur/,	G 181, child (gyermek)	Dömötör, Demeter, Döme, Deme

DIMMA	DS 85, Schiffesplock (kikötőcölöp)	Dömös, Demecs
DARAGAL,	T 444, Enlil (?) (viharisten vára)	Drégely, Daragó
DU /+du/,	DS 75, singen (hangszer)	Duda, Dudás, Dudari
DUSU,	G 181, a pad worn to support the basket for carrying burdens on the head (dúc)	Dúc,
		Dóczy, Deszkás, Décsy,
		Decsi, Dúczos
DUKU,	G 181, shrine (templomi)	Dukai, Takó, Dukony
DULLU,	DA 81, Dienst (szolgálat)	Dulló, Dulin
IB,	DS 101, Hund (eb)	Ebes, Ebeczky
ÉBÁD,	Lab 149, ville fortifié (erőd)	Ebesd, Ebedy
ISHARA,	Museum Journal 1918, Deity of wateranimals (vízi állatok istennője)	Ecsery, Ecsedy, Ecseghy
EDULA,	DS 80, Kultort (istentisztelet helye)	Edelényi, Eggy
AD,	G 177, bearn (gerenda, szálfá)	Ed, Ede, Ete, Etédy
EGAR,	DS 89, Wand, Máuer (erősfalu vár)	Egry, Egerváry
EGIRSU,	DS'90, Süsspeise (édes étel)	Egres, Egressy
ILUMIR,	DS 134, il ADAD (Haddu hadisten egyik jelzője)	Elemér, Keleméry

38. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

ELŰ /+du/,	DS 15, Oberer (legfelső)	Eleőd
ENGAR,	G 181, farmer (földmives)	Ember
EME,	DS 92, Mutter (anya, emtető)	Emőke, Emődy
EMEL,	DS 92, Priesterin (papnő)	Emese, Imecs, Eme, Emma
ENZI,	DS 92, Fürst (vezér)	Encsy, Incze, Inczédy
EN,	L 213, incantation, high priest (varázs-ének)	Enéh, Endes, Enekes
ENNA,	DS 92, Tempeldomäne (templombirtokkezelő)	Enessey, Inárcsy, Ónossy
UNIKU,	DA 119, junge Ziege (kecskegida)	Enikő
I /+nádu/	Del 17, sich erheben (emelkedett)	Enyedy
ENIGGA,	DS 88, Schatzhaus {kincsház}	Enyingi
UBUR,	Del 40, Weibliche Brust, Nahrungs behältniss (emlőcske)	Eperjessy, Epress
URNA,	DS 113, brüllen, donnem (dörög)	Ercsi, Ercsényi, Orczy
UR /+du+lu/,	G 192, Porest (erdő)	Erdélyi, ErdBdy, Erdős
URUNU,	DS 112, Tempelturm (toronyi)	Erneyi, Varannay
URU,	G 194, city (erőd)	Erődy, Vári, Várady, Várossy, Várhelyi, Várhidy

39. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

URU,	DA 112, gewaltig (erős)	Erős
------	-------------------------	------

ELU /+šu+bad/	DS 114, Himmel, hoch, Anu (a magasságbeli háza)	Erzsébet
EŠDA /+mu/,	DS 97, König, (király)	Están, István, Izdenczy
USU /+tu/,	P 357, sunset (este)	Esty, Ősze
EZEN,	DS 90, Festgabe (ünnepi ajándék)	Eszenyi
ESIG,	Del 36, stark, máchtig (erős)	Eszéky
ISTAR,	(háború és szerelem istennője)	Eszter, Eszterhás, Eszterházy, Esztergom (Dunakanyar)
ATAH,	G 192, increasing strength (erő)	Ete, Etédy
ABAL /+šu/,	DS 5, Gerát (eszköz)	Evezős
gIBURU,	DS 58, offensinnig (nyílt eszű)	Éber, Kópé
ESI,	DS 94, süss (édes)	Édes
AGU,	DS 8, Krone, Tiara, etc. (ékes)	Ékes, Ékessy, Ágas
UG,	L 299, day, sun (ég)	Éghy, Egyed
EN,	DS 92, Tempeldomäne (templom-birtok)	Enő, Énlaky
ULU,	DS 107, Vollkraft (teljes erő)	Élő
ERU,	DS 191, Erz (érc)	Éry, Értavy

40. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

ASILLA,	DS 16, Jubel, Festfreude	Ézellő (örömnünp)	Ézellő
ALU,	Del 50, Ortschaft (helység)	Falu, Faludy, Falussy, Falvy, Kis faludy	
BULUG,	Del 70, Holz spalten (farag)	Faragó	
BARBARU,	DA 54, Wolf (farkas)	Farkas, Farkasfalvy	
BARA /+du/,	G 179, Shrine, royal chamber	(belső terem) Farádi, Farczády, Farmady, Parádi	
PAAG,	P 267, staff (fáklya)	Fáklyás, Pák	
BAD /+ru/,	DS 23, Mauer, Festung, hoch (erőd, fal)	Fátray	
BU-I,	DS 3, Befehi (parancsnok)	Fáy, Vay, Vajay	
BABAR,	DS 29, weiss (fehér)	Baáry, Batfarczy, Bobár, Fej-ér, Fehérváry, Fejérdy	
BADARA,	DS 22, Keule, Schlagen (bot, bögyörő)	Fegyveres, Fegyverneki	
BUR /+tu/,	DS 32, lösen, deuten (álomfejtő)	Fejtő	
BIKITU,	DA 44, Verdüsterung, Trauer (gyász)	Fekete, Bakacsin	
PA,	G 189, Lit, nose and so metaph. upper end (fő)	Fejes, Felső Felszeghy, Felméry, Fel-kezdetűek	

41. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

BULUG	DS 31, Grenze (határ)	Feleky, Füleki
BINU	DA 49, Tamarisken-art (fenyő)	Fenyő, Fenyves, Fenyvessy, stb.

BAR	G 149, a halt (fél)	Fél, Féltoronyi, Fél- kezdetűek
BANU,	DA 49: leuchtend, hell (fényes)	Bán, Bánk, Bánky, Bánhegyi, Bánfy, Benő, Benkő, Fényes, Fényi
PURRUŠU,	DS 71, zerstückeln (forgácsol)	Forgách, Porécsy
PAŠU,	DS 62, Axt (fejsze)	Fészi, Fejszés, Fésűs
BUR /+ag/,	DS 34, hin und her bewegen (forog)	Forgó, Pergó, Peregi
BUL,	L 207, to blow (fúj)	Fujó, Fuvó, Fujtató
BAD,	L 205, watt (fal)	Fóthy, Váthy
BURU,	DS 35, einbohren (fúr)	Fúró, Forrás
BURU,	DS 35, durchlüchen (lyuggatott)	Furuglyás
BAD,	Del 61, sich entfemen (fut)	Futó, Futtaky
BURTU,	DS 128, Brunnen (forrás)	Borta, Burtukás, Fertó, Fürdős
BAR /+lu/,	DS 28, Vogel-Brut (fűrj)	Füri, Fűrjes, Fűrjessy,
PIŠU,	DS 156, frisches Grün (friss hajtás)	Füzes, Fúzy, Füzesséry
PICIT,	P 271, place of light (fényes hely)	Füzitey
GAAR,	L 214, make (gyárt)	Szijaártó, Gyárfás, Gajáry, Gaár
GAB,	G 182, breast, going to meet, opponent (harcos)	Gabányi, Gábor, Gábos, Gábris, Gábossy, Gábriel, Gabay

42. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

GIŠAL	DS 61, e Feldgerät (sarló?)	Gacsaj, Gacsályi
GAGE,	DS 37, Pristerinnenwohnung (zárdá)	Gagyí
GAMLU,	T4, Sichelschwert des Mond gottes (sarló)	Sarlós, Sarlay, Komjáthy
GALANZU,	DS 39, weise (bölcs)	Galánthay
GALGAL,	DS 39, weit (széles)	Galgay, Galgavölgyi, Galgóczy
GALLÁ,	DS 40, e. Demon (szellem)	Gallay, Gyallay, Galló, Csatló, Galla
GÁL,	G 182, great (nagy, erős)	Gaál, Gallyas, Galyatető, Kalmár
GABRIANI,	G 182, rival (ellenfél)	Gáborjáni
KÁD,	Del 279, Wasserreiter (kácsa)	Gácsér, Kátsa
GALDI,	Del 77, Gericht (törvényhely)	Gáldi, Gatbay, Gálffy
GANID,	G 182, valley (völgy)	Gyánti, Gönczy, Kenedi, Kenessey, Konci, Kont
GU /+tu/,	DS 46, Seite, ufer (part)	Gát, Gáthy, Kátay, Kótai,

GAM,	Del 83, gebeugt (hajlott}	Guoth Gamós, Kampó, Kampós, Kamocsay
DARA,	DS 43, Fettmilch (tejszín)	Gara, Garami, Garamvöigyi, Garay
GURUS /+du/,	DS 56, zerschneiden (szétvágni)	Garázda
GURUM /+du/	Jes, 390, tas (sok)	Garmada, Gyarmathy

43. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

GASAN,	Del 151, Herr, Henin (gazda)	Gazda, Gózony
GEDU,	Del 151, pradtvoll (pompás)	Gedeon, GedB, Gazsó, Gazdag
GAŠŠU,	DS 44, klug (okos)	Gaz, Geőcze, Gecsey, GeccsB
GIN,	DS 85, Mann, Herr, Macht (hatalmas)	Gejcsa
.GAM /+šu/,	G182 parcell of land, field (földbirtokos)	Gencsy. Kanyó, Kanyi, Kónya
GURU,	DS 55, Frucht (gyümölcs)	Gere, Gerő
GURDU,	G 182, a measure of length (magas, öles)	Gerda, Gardó, Garzó, Garzuly, Gárdony
GURUUŠ,	P 163, powerful man (erős)	Gerecs, Gerecsey, Gérecz, Karacs, Kuruci, Kárász
GIR,	DS 63, Dolch, Messer (kés)	Gerely, Késes
GURIN,	DS 64, Stück Töpferton (agyag-göröngy)	Gerencsér, Gerendy, Gölöncsér, Göröndy
GAZINBU,	DS 39, Balken (gerenda)	Gerenday
GIŠ /+tu/,	DS 65, Baum, Holz (fa, geszt)	Gesztes, Gesztelyi, Keszthelyi
GAM,	Del 84, Langfüssiger Vogel (hosszúlábú madár)	Gémes, Komócsy, Gémessy
GUZA,	Lab 231, siége, trône (trónszéken ülő)	Géza, Kézay

44. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

GULA /+mu/,	G 183, great, mighty (hatalmas)	Ghillányi, Gulácsy, Kolbay
GUUDDA,	DS 51, springend, hüpfend (ugrándozó)	Gida
GEME,	Jes 388, femme (szarvas-tehén, gím)	Gimessy, Gyimesi
GINA,	G 183, fixed, unalterable (hű)	Gina, Jeney, Jenny, Jenő számos összetétele
GIR,	DS 63, Knochen (csontos)	Girhes, Gerinczes
GIŠKU,	DS 65, Belum (királyné)	Gizka

GAM,	Lab 167, se courber, cercle, ropd (gömbölyű)	Gombos, Gombás, Gömbös, Göndör
GUNU /+du/,	DS 46, Bross (nagy)	Gonda, Gunda
GESTIN,	DS 45, Rebe, Wein (szőlőtő)	Gosztonyi
GUBI,	Del 107, Schlange (kígyó)	Góbé, Kópé
GUŠ,	DS 65, Feuer (tűzhely, égő)	Ghiczy, Gécry, Góczy, Keserű
GUR,	DS 54, Getreidemagazin (góré)	Góré, Gorbay, Garbóczy
GUBUR,	Del 215, Tiefe (gödör)	Gödrös, Gödrej
GUMUR,	DS 166, Rückgrat (gerinc)	Gömöry, Kémery, Komáromi
GIN /+zal/,	Dal 102, Weib (fényes asszony)	Gönczöl
GIN /+du+šu/	G 183, firm (állandó)	Göndöcs
GURA,	Falkenst 26, der dia arme gebeugt hält (görbe)	Göre

45. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

GAR	DS 42, sich beugen (görbe)	Görbe, Gorbó, Görcs, Görcsöni, Kerek, Kerekes, Karikás, Karikó
GURGUR,	G 184, buga, mighty (óriás)	Görgey, Görgényi
GUR	DS 43, zermaimen (örlemény)	Görhe, Gorbay
GOD	G 182, long, distant (hosszú)	Göd, Gyüdy
?	DS 59, krank, schlimm, Raserei	Hass (gög)Gögös, Geges, Gegessy, Gigás
G?RU	DS 46, Bross (nagy)	Gönyű, Göny
GUBBU,	DA 83, Kleid (ruha)	Guhás, Kubányi, Kubinyi, Guba
GULLA,	DS 53, Gesamtheit (együttes)	Gulya, Gulyás, Gulácsy
GUŠUR,	P 169, beam (rúd)	Guzsaly
GUZ,	DS 52, Band (kötélék)	Gúzs, Gözsy
GBIL,	G 182, new (megújítás)	Gübülő, Köpölyös
GAL /+lu/,	DS 39, flattens (gyalul)	Gyalló, Gyallay, Gyalokay
DAL,	G 180, to be far away (távoli)	Gyáli, Thallóczy
DAM,	G 180, husband or wife (élettárs, támasz)	Gyám, Dama, Damaka
GIEN,	G 183, firm, fixed, faithful (hű)	Gyene, Gyenes, Egyenes
DINIG,	DS 86, swach (gyenge)	Gyenge, Gyengő

46. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DURU,	P 92, dwell, greatness (nagyszerű lakóhely)	Gerő, Gyerő, Gerőffy, Györky
DIIM,	P77, protect, shade, shelter (védelmet nyújtó)	Gyimes
GUN,	DS 53, Ertrag (termés)	Gyóni

GUR /+šu/, DUMARRA,	G 183, to run (szalad) DS 74, Wohnung (lakóhely)	Gyors, Guruló Gyömrői, Gyömrey, Gyömörei
GI /+gug/,	DS 56, Rohr, Rohricht (csöves, átfűrt)	Gyöngy, Gyön- gyi, Gyöngyösi, Gyűrűs
DUUR,	P91, enclosure (körülzárt hely)	Györe, Györváry, Győri, Győrík,
GUUŠ,	Sel 57, sielten (győz)	Gyöző
GULA,	G 183, great, mighty (hatalmas)	Gyula, Gyulay, Galbay
DURAH,	DS 81, Steinbock (zerge)	Gyuri
GUR /+ge/, KAD,	G 153, to run (gyors) DS 140, óinden festfügen (kötélékes; a magyar katona nem zsoldért harcolt, hanem kö- telékben)	Gyurka, Gergő Kada, Katona, Katonka, Hadas, Hadfi, Kö- teles, Hadik
ILDU,	DS 134, Truppenmacht (katona)	Hajdú, Haydú
HA /+lu/,	G 184, fish (hal)	Hajós, Halasi, Halász, Halá- szi, Halbór

47. Ós-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

HA /+lum/, ZAMAR	DS 121, Menge (tömeg) DS 207, eilends (gyorsan)	Halmos, Halmý Hamary
AMBAR,	Lab 219, baquet (tartály)	Hambár
HAMU /+šu/, HAR,	DS 150, Usurpator (bitorló) Jes 390, détruire (harcos)	Hamis Hardy, Haris, Harcsa, Hara- gos, Harkai, Háry, Horthy, Harczos
KURKU, HARSAG, URŠA,	Del 129, best Vogel (egy madár) DS 113, Gebirge (hegység) DS 113, brüllen, donem (harsog)	Harkály, Harkai, Harkányi Harsághy Harsó, Harsány, Harsányi, Harsong
ARDA, HAŠABU, KUDŪRU, UDDA HU HUL	DS 19, Sklave (rab) DS 22, absdu~eiden (lehasít) DA 195, Grenze (határ) DS 8, Wasservogel (vízi madár) G 186, bright, dean, pora, (tisztá) DS 124, verderben, reizen d. Auge (szembetegség)	Hartay, Horkay Hasáb Határ, Hedry Hattyú Havas, Hódy, Hódossy Hályog, Hajag, Hajagos
HUM AŠ HE /+ge/	DS 126, Seil, Tau, Zúgel (hám) DS 20, Haus (ház) DS 124, Menge, Fülle (hegy)	Hám; Hámos Házy, Házos, Hazay Hegyi, Hegyes, Hegyháti, Hegymagi

48. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

HUNGA,	G 184, to repose (pihenő)	Henkey
HUN,	G 184, to appease (békéltető)	Hennyei, Hunyadi
HAR /+ab/,	G 184, to shape, form (tervező, építő)	Herepi
ADALAM,	DS 5, jetzt (azonnali)	Hertelendy
KAEDINNA,	Del. Sp. 122, Hase (nyúl)	Hetényi, Kótányi
KULLA,	DS 146, Hülle, Überzug (héjj)	Héjjas, Hajalt, Holly, Kólya
ULU,	DS 107, Vollkraft (ölyv)	Héya, Ölyves, Ölvedi
KID,	DS 149, festfügen (erős híd)	Hidas, Hidassy, Hidvéghy
URUB,	DS 113, e. Gefäss (hőrpintő)	Herepy, Hirip
AR,	DS 17, Ruhm, Preis (dicsőség)	Híres, Ár, Áry, Áron, Árpád
KITTU,	DA 226, treue Bündniss (hit)	Kötő, Kőteles
KUKKA,	Lab 159, lantlile (lencsés)	Hokky
HU /+lu/,	DS 124, Vogel (holló)	Hollós, Hollón, Hollay, Hollóházy
UMUN,	DS 108, Priesterfürst (főpap)	Homonnay
HARRAN,	G 184, patti, road (utas)	Horányi
HARU,	DS 123, Bierfass (hordó)	Hordóssy
KUR /+ba+lu/,	G 186, mountain (hegylakó)	Horváth
KA /+ka/,	hall, rein, Antlitz (fehérképű)	Hóka, Kóka, Kókai, Hák
HUD,	DS 122, leuchten (világító)	Hódas, Hógye, Holdas

49. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BABA,	Elámi istenség	Huba, Hubay
KULI,	G 186, friend (jóbarát)	Hulinyi, Kulinyi, Kuliffay
GIŠ /+ar/,	DS 66, Mann, Grade, (hős, egyenes, férfi)	Huszár
UBANU,	DS 180, Finger, Zehe (hüvelyk-ujj)	Hüvelyk
KUSSU,	DS 181, Kálte (hüvös)	Hívessy, Hüvös, Kassa, Kassay, Keszi
IBILU,	DS 13, Erbsohn (elsőszülött)	Ibolya, Ifju, Éfi, Ifiju
IGARU,	Del 27, Wandumschliessung (bekerített hely)	Igal
GRIG	G 178, One sent or appointed (hwalott)	Igric
IGULU /+šu/,	DS 134, Bogen (íj)	Ijjas
IG /+tur/,	DS 130, Thür (kisajtó)	Iktár
IANU	G 178, God of Heaven (ősi égistennő)	Iloná, Ilma, Ilosvai
UMUŠ	Del 53, Verstand, Klugheit (okos)	Imecs
IMRA	D. Sum. Pantheon 43, HADAD, (ősi égistennő)	Imre, Imrey, Imrédy
EN /+šu/,	G 181, lord, noble (nemes)	Ineze, Inárcsi, Inkey
ENŠADU,	DS 94, Herr des Weltberges (a világhegy ura)	Inczédy

50. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

EPESU,	G 180, to build (építő)	Ipacs, Hevesi
IBIRA	DS 130, Händler (árus)	Iparos
EBLA	DS 89, e. Bierart (sör)	Ipoly, Ipolyi
EREN	DS 95, Militárkolon (irány)	Irányi, Irinyi
URU	G 194, to engrave, inscribe (író)	Rovó, Irdaló, Képiró, Irsay, Iró
IR	DS 137, wohlriechende Salbe (ír)	Iras, Ireghy
IRIH	Ds 138, Leder-arbeiter (bőrmíves)	Irhás
ISPU	DA 179, Priestertitel (papi cím)	Ispán, Ispány, Ispánky, József
ISPU,		
IŠTEN,	DA 186, eins, einzeln,einzig, ilú, istanu, ein einziger Gott	(Isten) Istenes
EŠDA /+ban/,	DS 97, König (király)	István, Istvánffy, Estebán
ESAG	DS 94, Erbsohn (elsősülött)	Izsák, Izsáky, Izsó
IA /+gab/	Del 17, Erhabenheit (Magasságbelivel küzdő)	Jakab, Jakabházy, Jakó
IANZU,	DA 169, Kassitischer Königstitel (királycím)	Jancsó
IABA /+šu/	DS 130, Erhabenheit (magasztos)	Java, Urus, Orvos
OANNES,	(Berossus kaldeus pap szerint, az emberiségnek a tengerből felmerült ősi tanítómestere)	János, Jánossy, Jánosházy, stb.

51. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

UBUR,	Del 70, weibliche Brust, Nahrungsbehältniss (tápláló emlő).	A jávorfa édes leve tavasszal megcsapolható. Jávor, Jávoros, Iharos, Juharos
ŠÉG	DS 169, Eis Qég)	Jeges, Jégtörő
DUKU	G 181, shrine (szentély)	Jóka, Jókai, Dukai, Tekey
IA,	Del 17, erleben sein (emelkedett)	Joó, Jablancry, Jász, Jászai, Jób
GASAN	DS 194, Weise (bölc)	Józan
LU,	DS 154, Sclaf (juh)	Juhos, Juhász
KABA,	Del 112, den Mund Öffnen (kinyitja a száját)	Kabay
KATU /+šu/,	DS 199, Hand (kéz)	Kacs, Kacsóh
KADASU,	DA 380, reinigen, heiligen (tisza, szent)	Kadosa
KAD /+banu/	L 222, pond, excavation (kútás)	Kadvány
KAKESDA,	G 185, king, (király)	Kokas, Kakasdy, Kakuszy
GAL,	DS 39, flattens (kalló)	Kalló, Kallós
GAM /+pa/,	Lab 167, se courber (hajlott)	Kapás
KA, /+pa/,	DS 140, Stadt-tor {kapu)	Kapus, Kapuváry

GAPI,	DS 42, ADAD (hadisten vára)	Kapy
KARA,	DS 142, entreissen (kapó, szerző)	Kara, Kari
KURUŠ,	DS 147, fett (kövér)	Karacs, Karcsay, Krucsay
GUR,	DS 53, wenden (év fordulója)	Karácsony, Karasszon
KARAŠ,	DS 43, Lager (tábohely)	Karacsó, Karacsay, Karcsay
KARRADU,	D 57511049 stark (erős)	Karády, Karczagi
KAR /+du/,	L 223, sword (kard)	Kardos, Kardhordó
KARU,	D 54211003, Tonne (edény)	Karsay, Korsós
KASU,	DS 63, Sichel (sarló)	Kőszó, Kozma, Kasó
KAŠŠU,	DA 223, mächtig, gewaltig (hatalmas)	Kassay, Kóos, Kossányi
KAZ,	DS 149, zerschneiden (levág)	Kasza, Kaszás, Kaszab, Kaszap, Kazy
KAPÁSU,	DS 41, wickeln, schlingen (kapszol)	Kapus, Kapossy, Kapócsy, Kapócs
KÁTI,	Del 266, Hand (kéz, segít)	Katí, Kató, Kátai, Kezes, Kótai
KÁD,	L 222, pond, excavation (kiásott, mesterséges tó)	Kádas, Kádár
KAL,	DS 40, fest, stark, mächtig (erős, hatalmas)	Kál, Káli, Kállay, Kay
KALDI,	DS 82, art Musiker (zenész)	Káldi, Káldor
KALMAH HU,	Cross-Heuzey, Tello 159, préposé á la clase des mages (mágus főpap)	Kálmán, Kálmány, Kálnoky, Kelemen

53. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

KARPATU,	L 266, waterpot (vízmedence)	Kárpát, Kárpáthy
KAS,	DS 41, zertossene Gerste (kása)	Kásás
GASAAN,	G 182, queen (nagyasszony)	Kászonyi
GU /+tu/,	DS 46, Geschrei (kiáltás)	Káta, Kátay
GAB /+a/,	G 182, breast, opponent (kút mellvédője)	Káva, Keve, Kávássy
KIAG,	G 177, beloved (szeretett)	Kegyés, Kegyő, Kedves
GUHU,	DA 66 husten (keh)	Kehes
KALU,	DS 40, e. Priesterklasse (papi rend)	Kele
KALAM,	DS 141, Heimat (otthon, haza)	Kelen
KURRA /+tu/,	DS 135, Ost (kelet)	Keleti, Kelety
KIMAH /+šu/,	Jes 146, La tombe (sírhely)	Kemechey
KAAMANU,	Del 57, fest bleibend (szilárd)	Kemény, Kemenes, Kemény- fa
GEN /+du/,	DS 45, sebieken (követ, megbízott)	Kende, Kendeffy, Kandó, Könyves
HENBUR,	DS 124, Schössling, Halni, (fajtás)	Kender, Kenderesi

KINGAL,	Del. Sp. 123, Leiter, Anführer (vezető)	Kengyel
KURUN,	D 691140 Brot (kenyér)	Kenyeres
ARABU,	DS 18, e. Wasservogel (gólya)	Kerep, Kerepesi

54. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

KAR /+ag/,	L 223, tum (forog)	Kerék, Kerekes, Kerékjárta, Korondi, Koronghy, Keresztes, Keresztfalvy
GARIN,	DS 44, Sumpf (mocsár)	Kerényi
KAR /+tu/,	DS 142, Einschliessung (kert)	Kerti, Kertész, Kertbeny, Kertes
GABA,	DS 38, Kleie, (gabona kéve)	Keve, Kepes
GIG,	DS 59, Nacht, Dunkel (sötétkék éjszaka)	Kékes, Kéký
GAB-RI,	DS 38, Kopie (képmás)	Kép, Képes, Képiró
XIIR,	P 178, park, plantation (vadaskert)	Kéry
HARRAAŠ,	DS 121, e. Insekt (rovar)	Kérész
KIKINDA,	G 186, piace that is shaved (letarolt)	Kikinday
KURUIGI,	DS 147, König (király)	Király, Királyfi, Királdy
KUZUU,	DS 143, Sessel (szék)	Kézai, Kóczé
KUŠ,	L 225, weak (gyenge)	Kis, Kisházy, Kis-kezdetűek
GUADADU,	DS 124, klein (kis)	Kiseded, Dedek
GIŠŠAR,	DS 65, Baumgarten (gyümölcsöskert)	Kisari, Kocsárdy
GIBURU,	DS 58, Tiefe (gödör)	Koboré, Göbörcös
HIBIZ,	DS 127, Saitenspiel (zene)	Koboz, Kobzos
KÁŠ,	DS 142, Renner (futó)	Kós, Kócsy, Kocsis, Kocsárd

55. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

KUS /+u+mu/,	G 186, skin, body (hús)	Kocsonya, Húsvár
KUDURRANU	DA 195, Wasserrinne (csurgó)	Kodolányi
KUGÁR,	Del 125, Schriftwerk (írásmű)	Koháry
GURU,	DS 56, stark, mann (erős)	Kolos, Kolozsváry, Kőrös, Kőrösi
KAMARU,	DS 41, wuchtig sein (komor)	Komáromi, Komor
KANKAL,	DS 141, unbebautes Brachland (gyom)	Konkoly, Kankalin
GUBBUL,	DS 49, hinwerfen (hajító kopja)	Kopjás, Kopoly
KIYPU,	DA 384, Oberhaupt, Kapitán (vezér)	Koppány, Koppányi, Kapitány
KUR /+a/,	G 186, mountain (hegyi)	Koréh
KAR /+lu+du/,	DS 188, Fessel (korlát)	Koriáth
KURUM,	Del 128, schneiden (áttörő, köröm)	Körmös, Koromzay, Korompay
KASER,	Del 262, Geflecht (fonott)	Kosaras, Kosáry
KUSSURU,	DA 215, óinden (kötött)	Koszorús

KASAN,	DS 143, tüchtig (dolgos)	Kozony, Kustyán
KU /+u+šu/,	DS 110, Haushund (kutyagondozó)	Koós
GUBARRA,	Del 65, Wüstenland (puszta)	Kopár
GUBBUHU,	Jes 100, chauve (kopasz)	Kopasz
KUG,	DS 31, hell, rein (világos)	Kóka
KAS /+ag/,	Del Sp. 122, Rauschtrank (szeszese edény)	Köcsög

56. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

KUKU,	DS 145, dunkel (sötétkék)	Kökény, Kükülley, Kély
GILSA,	G 183, treasure (kincs)	Kölcsey, Gelsey, Gilsay, Jolsvay
GENNA,	DS 45, klein (kicsi)	Könnnyű
KIN /+ba/,	DS 149, Botschaft (követség, üzenet)	Könyves
GUR /+mungu/,		6184, to sever, (leválasztott birtokrész) Kőrmendy
KUBBIR,	DS 147, dick (kövér)	Kövér
KUZU,	G 186, wise (bölc)	Közy, Kósa
KU,	G 186, to be thrown (hajítókő)	Keő, Köves, Kővágó, Kövesügethy
KUN /+ma/,	G 13, leather, skin (bőrtok)	Kucsmás
UKUKKU,	Del 34, stumm (néma)	Kuka
GUUB,	P 157, be firm, fix, firmiy stand	Kupa, Kopácsy (szilárd, kapaszkodik)
KURUC,	DS 147, fett {beteget hizlaló, erősítő}	Kuruzs, Krüzselyi
KUD,	DS 145, einschneiden (leásott)	Kutas, Kuthy, Kutassy, Kutásó
KU /+mu/,	G 186, bright, clean, pure {tiszta}	Kuún, Koncz
KUR	DS 146, Berg, Osten	Kúr (napkeleti hármalóm, or- szág)
KARNU /+tu/,	DS 180, gehörnt (szarv, kürt)	Kürtös, Kürthy

57. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

KUTRU,	DS 133, Rauchwerk (füst, kémény)	Kürtös, Kotró
LABI+an+tu/,	DS 151, Diener, Sklave (szolga)	Labanc
LUEDDINI,	DS 90, Jäger (vadász)	Ludányi, Sudányi, Ladányi
LAHTA,	DS 153, Giesskanne (lajt)	Lajta, Lajti
LAG,	Del. Sp. 127, beweglich (mozgékony) (talán a sumir	LAGASH városnévből)
		Lak, Laky
LAGAB,	G 187, block (torlasz)	Lakatos
LAMAHUŠU,	D 5361986, Prachtkleid {díszruhás}	Lamács
LAGGA,	DS 152, kneten, Teig (tészta)	Laska, Galuska, Haluska

GAAA,	L 226, bear fruit (gyümölcsöző)	Lám
LAL,	DS 153, fest óinden mit der Kette (láncol)	Lánczy, Lánczos
LÁG,	L 226, burn brightly (lángol)	Láng
LA /+mu/,	G 187, fullness, pride (büszke)	Lányi
LUGAL,	G 187, king, master of property (király)	László, Lászióffy, Lukács, Lauka
LA/+tu/,	DS 152, erblicken (meglát)	Látó, Latorczay
LUSU,	Lab 227, chantre (énekes)	Lacza, Laci, Laszy, Láczy, Lázy, Leskó, Liska, Licsekó, Lóczy, Lőcsel, Lúcz

58. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

LIGIR,	G 187, prince, ruler (királyfi)	Legény
LIIR,	P 222-24, Stormdemon, breathing, (viharisten, lélegzet, szél)	Lél, Lehel, Széll wind
LAH /+tu/	G 187, to let go, set free (felszabadított)	Lehoczky, Lehotay, Lehöcz, Lőte
LUGAMŠUULDS	41. Priesterklasse (papi rend)	Lekencze
LAL,	G 187, canopy (függöny, régi magyar neve: lélah)	Lelle
LEBENU	DA 231, platt drücken (lelapított)	Lepényes, Lepéni, Lébényi, Libényi
LIKU,	DS 159, ausreissen (lék)	Lékay, Légrády, Ligethy, Lőke
LAH /+ba/,	G 187, to set free (szabad)	Lékay
LID	P 223, offspring (számfazék)	Lidi
LIBIIR /+šu/	DS 151, Diener, Sklave (szolgáló lélek)	Lidérces
LIBUTTA,	DA 232, das Mayuerwerk (falazat)	Lipót, Lipócz, Lipóczy, Liphay
LIBBA,	Del 171, das Herz (szív, lép)	Lépes, Lippay
LUM	DS 155, üppig wachsen (lomb)	Lombos, lompay, Lónyay
LUABA,	Leb 337, scribe (íródeák)	Luby
LAG,	L 225, be clean, pure, whash (tiszt)	ító) Lóg, Lugossy

59. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

LULU,	G 187, fullness, pride (büszke)	Lüley, Lala
LUGUD	DS 154, kurz, klein (törpe)	Lúkő
MADA,	P 228, land earth (föld, vidék)	Mada, Madas, Maday, Mády, Matyi, Megye, Megay, Madocsányi, Magay
MUTIN	DS 166-7, Vogel (madár)	Madár, Madaras, Madarassy, Madarász
MAG /+ar/	Del 182, hoch, erheben (magas,	Magyar, Magyary, Megyer,

MUDURU	Del 96, Zepter, Stab, Stock,	Magyaró, Mogyoróssy, Mogyoródy, Munuróka
MAAL /+ar/	G 187, to be, exist (élet)	Major, Majoros, Majsza, Majos, Mál, Majthényi, Majláth, Málnai, Málnási
MU /+ag/	L 218, seed (mag)	Makk, Makkos, Makó, Mag- vas, Makkay
MUR	DS 156, Mitte (közép)	Marjay, Melles, Moóri
MARGIDDA	DS 159, Lastwagen (teherkocsi)	Margitta, Margittay, Markotay
MURGU,	DS 166, umschliessung, Rückgrat (markoló, gerinces)	Markos, Márkos, Markó, Murgács
MUR /+as+u/,	DS 166, Mitte (középső)	Maros, Marosi
MUTU,	DS 167, frohlocken, jauchzen (vidám)	Máté
MUTU /+ag/	DS 167, Gemahl, Gemahlin (házastárs)	Mátka

60. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

MUTU,	Del 19, einsichtig, weise (okos)	Lüley, Lala
MUDRU,	DS 169, Kopfbinde (díszes fejű)	Mátray
MAŠ,	DS 160, hell, rein (tisztá)	Mázás, Meszes, Maskó
MUD,	Jes 394, rang (vérvörös)	Meggyesy, Megyaszay, Mednyánszky
MAŠ,	DS 160, haruspex (madárjós)	Mács, Macsolay, Mócsy, Mácz
MAN /+du/,	DS 129, Bruder (fiú, testvér)	Mándy
MER, MERI /+am/	DS 162, Zom, Sko ion, Dolch (törvert szívű, keserves anya)	Mária, Máriaassy Máriafi, Mérges
MARMAH,	DS 159, Salbpriester (kenő pap)	Máramaros
MAR	Jes 394, enlever (elvivő, elragadó)	Maróthy, Mart, Marthy, Marton, Márton, Meréthy
MARŠU	DS 59, krank (beteg)	Marsó, Marzsó
MARTU,	DS 80, Tochter (leány)	Márta
MEL /+ag/,	Del 186, Lohe, Brand (meleg)	Melegh, Meleghy
MERŠU,	DA 272, Mus, Süssee (édesség)	Mézes, Mustos, Merse
MARUN,	DS 160, Stall, Hürde (istálló)	Merényi
MERITHU,	DA 271, Frechheit (merészség)	Merész
MAŠU,	DA 274, e. Feldabgabe (földadó)	Mezei, Mezőssy, Macsói
MIŠ,	L 228, bright (világít)	Mécs

61. Ós-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

MAR,	DS 159, fülien (tölt)	Maár, Moór
MAŠKIM	G 187, one who lies in walt, watcher, devil, superintendent (felügyelő)	Maczkó, Macskássy
AMA	G 176, mother, sovereign (anya, uralkodó)	Méhes, Méhely
MAN,	DS 162, Bruder (férfi testvér)	Mén, Ménassághy
MER,	DS 62, Schritt, Fuss (kilép)	Méray, Mérey, Mérő
MASARU /+šu/,	D 594/1092 schneiden (vágni)	Mészáros
NISAG,	DS 173, Fürst, Herscher (uralkodó)	Micseh
MUH /+ilu/,	DS 164, Schedel (Isten feje, képe, képviselője)	Mihály, Mike, Mikes, Mikle, Mikó, Mihók, Miklós, Mihályfi, Miklóssy
MUL /+u+tu/,	G 188, to engrave (irottkő)	Milotay
MIHŠU /+ru/,	DS 108, Sumpf (mocsár)	Mocsáry
MAHAR,	DS 158, Fischernetz (halász-háló)	Moholy
MURUB,	DS 66, Mitte (központ)	Mírigy
MUUŠ /+gal+šu/,	P 337, tree (nagy fa)	Miskolczy, Mócsy
MUD,	Del 190, e. Gerät (szerszám)	Mód, Módly
MAHAŠU,	DS 189, schlagen tötten, Mord, Zerstörung (pusztulás helye)	Mohácsy

62. Ós-szó Forrása Jelentése Magyar nevek

MUSU,	DA 264, e Kuofernes Becken (rézedény)	Mosó, Mosonyi, Mosdóssy
MUŠ,	DS 160, Schlange (kígyó)	Mucsi
MUNGAR /+su/,	Del 80, Schatzhaus (kincsesház)	Munkácsy
MUR,	DS 166, Mitte (közép)	Muray, Muráti, Murakózy
MURIN,	DS 166, ADAD (hadistené)	Murány
MUSLAH,	Lab 171, oretre, charmeur de serpents (kígyóbüvölő pap)	Muslay
MAP,	DS 168, Gott (napisten)	Napos
MUDRU	DS 160, hell, rein (tisztá)	Mázás, Meszes, Meskó
NÁDU,	D 579/1062, Schlauch (cső)	Nád, Nádas, Nádossy, Nádai, Nádasy
NADU,	DS 129, erhaben sein (nagy, emelkedett)	Nagy, Nagyfalusi, Nagy-kezdetű nevek
NAMEN	G 181, lordship (uraság)	Naményi, Neményi, Nemes
NANDURU.	DS 179, bedrängt sein (szorongatott végvár)	Nádor, Szendrődy, Szendery
NUN,	G 189, prince, lord, great noble (nagyúr)	Nánay, Nónay, Nánásy

NARI,	Del 21, Strom, Fiuss (folyami)	Náray, Nyér
NIG-ZI,	G 194, truth, legitimacy (törvényes)	Nekcsey

63. Ős-szó   Forrása Jelentése   Magyar nevek

NABATU,	DS 165, autleuchten (felvillanó)	Nevető, Návay
NIG,	G 188, possession, treasure (jóság)	Négyessy
NU /+mu/,	G 189, negative (nem mond)	Néma, Némay, Németh, Némethy
NÍZU,	Del 226, Arzt, Magier, Seher (ősvallás papja, diagnoszt megállapító orvos)	Néző
NUSAR,	Jes 394. inscription (írott kő)	Noszolyi, Naszályi, Nászay, Noszty, Naszvadý
NURUM,	DS 170, clarity, shine (világosság, nyár)	Nyáry, Nyáray, Nyárádi
NARUA,	DS 168, stele (hegyes rúd)	Nyárs
NIRRA /+ag/,	Lab 149, joug (iga)	Nyerges, Nyegre
NIG,	G 188, possession (birtokos)	Nyika, Nyikó, Nyikos
NURU,	DS 170, e. Baum (nyírfa)	Nyíri, Nyirjessy, Nyiregyházy
UR,	N 129, shear (nyír)	Nyirő
Ni-DUB /+ru/,	G 188 to be safe (biztonság)	Nyitrai, Nedeczky
USKU,	P 356, a sort of priest (pap)	Ocskay
IDI /+ru/,	DS 132, dunkier Raum (sötét szoba)	Odor
ULLA,	G 193, ancient (rég, ősi)	Ollé

64. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

AMBAR,	Jes 384, étang (tó, víz)	Omboly, Ompoly, Andrádi
AGAL,	Del Sp. 109, überschwemmung (árterület)	Okályi, Okály
U /+lah/,	G 193, fond, pasture (legeltető)	Oláh
URDAHU	DS 111, Kampf (küzdő)	Ordassy, Ordódy, Ortályos
UR,	N 129, cover, protect, roof (védő)	Urr, Ūr, Ormay, Orczy, Ormánysági
RUS,	Lab 187, rouge, feu (vörös, tűz)	Orosz, Oroszi
URSAG,	Del 47, stark, tapfer, Held (bátor hős)	Ország
AGAR	DS 8, Feld (föld)	Ozoray
USAL,	DS 109, Sicherheit (biztonság)	Ozaly
USSA,	DS 113, stützen (megtámogatott)	Ócsay
UBDA /+lu/,	Del Sp. 114, Seite (oldal)	Ódall
UN /+du+du/,	DS 109, Volk, (nép)	Ónody
EDINNA,	DS 99, Adad (síkság ura, hadisten)	Ödön
UKKIN,	G 183, assembly (gyűlés)	Ócsény
UKURIM,	DS 106, Priester der Istar (eunuch pap)	Ökör, Ökrös
UR /+lu/,	DS 110, zermahlen, feinstmehl herstellen (molnár)	Örley

65. Os-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

UDUG,	Jes 401, sorte de génje, bon ou mauvais (ördög)	Eördögh, Ördög
UR /+ag/,	L 254, old (öreg)	Öregh
IRGIN,	Ds 62, Wehklagen (sirató)	Örkény
URU /+ag/,	DS 112, dauernd, ewig (örök)	Örökös, Ereky
UŠKU,	DS 144, freigegeben (felszabadított)	Öskü
USZU /+ag/,	begauet {aki már házas volt}	Özvegy
UR,	L 253, to protect (védő, vár)	Ör, Öri, Örs, Örsi, Várady, Váry, Várnagy, Urbányi, Orbán, Örfly
US,	Del 43, Verstand, Klugheit (eszes)	Ösze
USSADU,	DS 113, Nachba (szomszéd)	Öszödi, Uszodi
UZ,	DS 105, Ziege {vadkecske}	Óz, Uzay
PAAG,	P 267, staff (pálca)	Paákh, Fáklya, Fáklyás
PAAL,	JRS 203, devin (látnok)	Pál, Páll, Pálfí, Pólya
PADU /+ru/,	Del 72, führen, Feuer-anlegen (roham-vezető)	Padar, Pécdery
BAR /+tu+su/,	DS 28, Genosse (társ)	Pajtás, Bartos, Bartók, Bartucz, Bardócz, Bordács
PALA /+šu+tu/DS 148,	Königskleid (királyi ruha)	Palásthy, Pólya

66. Ós-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

PALIL,	Del 73, Erster (előljáró)	Pali
BAL /+a+šu/,	Del 63, ball {fejsze, bárd}	Balázs, Pallos, Palló, Pallai, Pelláthy
BALA,	DS 24, Amtszeit (pálya)	Bala, Balya, Baja, Balla, Balló, Baló
PANA,	DS 185, Bogen (hajlós)	Panna
PAN /+du/,	Del 74, Bogen (ifjas)	Pándy, Panthó
BANDA,	G 179, strong, DS 26, geschützte Mauer (megerősített, pánt)	Banda, Bánd, Bándy, Banhga, Banda, Bonda, Bendefi, Bence, Pánczél, Panth, Pánczélós
PAP,	DS 184, Vater, Bruder {pap}	Papp, Pápay
BAR,	Del 66, Feuer (tűz)	Parázs
PURIDU,	DS 63, Eilbote (gyors követ)	Parittyás, Parádi
BAR /+lu+ag/,	DS 27, unbebautes Land (műveletlen föld)	Parlagi, Parraghy
BAD /+ag/,	G 179, to go far away (messze futó)	Patak, Pataky
PATKU,	DS 362, verarbeit (kidolgozott)	Patkó, Patka, Pátкаи
PADU,	Del 73, klug (okos)	Pató, Patay, Páthy, Pető, Petry, Petőfi

PATESI,	DS 94, Pristerfürst (pap fejedelem)	Patócsi, Patasi, Patacsi
PAZARU,	DA 344, aus dem verborgenen kommand (titkos alapot is el- költő, pazarló)	Pazár

67. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

PUGU /+šu/,	DA 342, Netz (háló)	Pákász, Pákay, Pákozdy, Pákey
PALU,	DS 24, Amtszeit (pályafutás)	Pálya, Pályi
PARDANNU,	DA 355, e. Krankheit (egy betegség)	Párdányi
BAAR,	D 741158, getleckt seia (tarka, foltos)	Párducz, Bartos
PATU,	DA 361, Gebiet (vidék)	Páthy, Pató, Pátyi
BULU,	D 761174, Kleinvieh (apró jószág)	Pele, Puli
BAN /+ag/,	G 179, bow (íjj-pendülés)	Pengő
PARZILLU,	Lab 49, fer (vas, acél)	Perezel
PIRIG,	DS 187, Licht (pirkadat)	Peregi
PUNRUM,	G 189, assembly (gyülekezet elé visz)	Peres, Perlaky
PAŠAHU,	DS 181, sich beruhigen (békés)	Peskó, Posgay
PEŠ	Jes 396, Etre abundant (bőséges)	Pécs, Péchy, Péczly
PAD,	DS 184, Brocken (apró fémdarab)	Péncz, Pénczes, Pityke, Pötty, Pettyes
BAD,	DS 23, Mauer, Festung (erődítés)	Péti
PILSU,	DS 35, Einbruch, Bresche (törés)	Pilis, Pilisy, Pelsóczi
PIR,	P 270, be bright, shine (fény)	Piroska, Piry
PISU,	DS 156, Grass (új fű)	Pisky, Fűzy, Füssy
PABHAL,	G 189, the tormented one, sufferer (páciens)	Poklos, Pokoly

68. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BAN /+gar/,	G 179, bow (íjjgyártó)	Pongor, Pongrácz
BANDA,	G 179, strong (erős)	Ponty, Pontyi
PÁRAKKU,	G 179, Royal chamber (kamarás)	Porga
PURSUMU,	Ds 109, Greis, Senator (idős tanácsur)	Porcsalmy
PISÁN,	DS 59, Steingefass (kövedény)	Pozsonyi, Possony
PASE,	Del 74, Reife der Feldfrucht (termés)	Pócs, Pós, Pósa, Pósfay
BAAR,	D 741157, Steppe, Wüste (pusztai ember)	Poór, Pusztay, Paraszt
PULUG,	Langdon: Tammuz and Istar, p. 160, crab (tengeri pók)	Póki, Puky, Pókay
RADU,	DS 37, erbeben (megrázó, remegő)	Radó, Ráth, Radány, Rátkai
RABASU,	DA 394, lelten von Tieren (lesben álló)	Ravas
RU /+abba/,	G 190, to give, to present (apai jószág)	Raffa, Raffay,

RI /+ba/,	DS 190 Mitte (közép, derék)	Ruffy Rafael
RAGAMU,	DA 395, Schreien (Irma, panasz)	Rakamaz
RABA,	DS 189, Bross (nagy víz)	Rába, Ráby
RU /+tu+šu/	G 189, to strike, to slay (harcos)	Rác
RAPSU,	DÁ 403, Schulter (vállas)	Rapcsányi
RAG,	L 234, seizing (megragadó, rák)	Rákóczy, Rákossy, Rák

69. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

RIG,	DS 191, sprechen (regél)	Rege, Réka, Rigó, Ritka
RUHTU,	DA 398, Zauber (varázs, rejtés)	Rejthő, Ráth
RA /+du/,	DS 189, Zerstören (romos)	Réde, Ráday, Rédey, Rédly, Radnay
RASU,	DA 405, Haupt, Fürst (vezér)	Rásó
RIMINU,	DA 401, barmherzig (irgalmas)	Reményi
RI /+šu/,	DS 191, Erz (érc)	Réső, Réz
RETU,	Leg 154, pré (rét)	Réthy
RIMU,	DS 13, Wildstier (bölény)	Rimay
RIB,	DS 191, vorüber gehen lassen	(rév, átkelő) Rév, Révy, Ré- vész, Révay, Reviczky, Rév- hegyi
RUHTU /+ag/,	DA 398, Zauber (varázsló)	Ritoók, Ruttkay
RIHAMUN,	DS 191, Sturm (viharos)	Romhányi
RA /+mu/,	Del 174, Ebene (síkság)	Róna, Rónay, Lónyai
RUSSU,	DS 126, rotglänzend. (rózsaszínű)	Rózsza, Rozsályi, Rozsnyai, Rozgonyi, Rózsés, Russay
RUHU,	DS 105, Behexung, Zauber (rontás)	Rahó, Rontó, Rohonczy (megronthatatlan)
RABISU,	DS 189, e. Dämon	Rapson (Rapsonné a népmé- se szerint az ördög szeretője volt)
MAŠ,	DS 160, ausgerissen (lyuggatott)	Rács, Rosta, Rostás, Rosthy

70. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

URUDU,	DS 112, Kupfer {rész}	Réz, Ruda (részbánya), Ruday, Rudnay, Rudnyánszky
SADU,	DS 193, Berg (hegy)	Saad, Csáti, Csáthy, Csaló, Séd, Szatmár, Szádok, Zsadányi, Zsedényi
ZAGIN,	DS 176, hell (világos szőke)	Sahín, Zeáke, Szőke

SÁL /+ag/,	DS 194, glänzen (fényes)	Sala, Salgó, Salogovics, Sajgó
ŠAMAR,	DS 176, unfersehrt, hell vollkommen sein (ép)	Samarjay, Somorjay
SAND,	DS 194, Istin (istenes, egységes)	Sándy, Sándor, Szent-kezdetűek
SÁR /+du/,	G 191, garden (kertész)	Sárdy, Sári, Losárdy
SIG,	DS 181, gelb (sárga)	Sárga Sárkány
SARGON,	(valószínűleg a sumirokat pusztító akkád fejedelem nevéből)	
SAR /+aldu/,	DS 194, vollkommen (tökéletes ortalom)	Sarolt
SAR /+gu/,	Del 258, sehr Bross, strotzend (duzzadó)	Sáros, Sári, Sárossy, Sárváry, Sárközö stb.
SU /+gu/,	G 192, power (hatalom)	Sas, Sassy, Saskó, Sasváry
ZIZ	Del 225, Motte (moly)	Sáska, Zsizsik
SATOR,	P 36, receptacle (tartály)	Sátor, Sátorý, Sátoros, Zetre, Szotyori

71. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SUBU /+ag/,	DS 199, Gebet {imádság}	Sebö, Sebök (imádkozó)
SEDU,	DS 196, geschwollen, von Flusswasser (áradó patak)	Séd
ŠAG,	L 235, hill, back of a man's body (domb)	Segesdy, Segesváry
GALLU,	Del 79, Dámon	Sellő
SENNU,	Del 264, Ea-priester (Enki isten papja)	Sennye, Sennyey, Sényi
SIIRU,	D 35181, Bier (sör)	Sörös, Seres
ZI-IR /+tu/	Del 23, fin tiefes Leid bringen (sért)	Sértő
SI /+du+lu/,	DS 180, gerade, recht sein (simító)	Sidló, Sima, Sinay, Sidó, Zsidi, Simi
SIMENU	DA 333, passend (alkalmas)	Simén, Siménházy, Siménfalvy
ZAK,	DS 116, Ebene, Steppe (sík)	Sik, Síkos, Szárguldó, Siklóssy
SANGU,	DS 194, Priester (énekes pap)	Sinka, Zsinka
SIMUG,	DS 183, Schmied (kovács)	Símg, Sümegh, Sümeghy
SUMUN,	DS 200, alt sein (öreg)	Simon, Simonházy, Simongáti
ZUMUR,	DA 134, Leib, Rumpf, Verkörperung (testes)	Simor, Zömök, Csomor
GIBU,	Jer 42, Flöte (síp)	Sípos

72. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SI-SA,	G 190, to be straight (egyenes)	Sisa, Sisák
--------	---------------------------------	-------------

SIB	L 236, curse (átkozódó)	Sívó
ZA,	DS 115, Stefin, dunkel (kósó)	Soó, Soós, Sóvári, Sóvágó
SALAM	F 289, faucon (sólyom)	Solymár, Solymos, Solymosy, Sólyom
SAMU	DS 777, rot, Braun (piros-barna gyümölcs)	Som, Somos, Somossy, Somlyó, Somody, Somlat', Samu, Somorjai
SUMUG,	P 299, be dark, troubied (sötét)	Meglehet, hogy a diadalmas zalaiak stb. adták e nevet Koppány legyőzött földjére. Somogy, Somogyi, Somogyvári, stb.
SUB /+a+mu/,	G 192, fall into neglect, ruin (senyved)	Sovány, Chován
SAMAN,	DS 194, Krämer, Ölhändler (olajárus)	Sömjén
ŠUB /+ru/,	L 242, pere, clean (tisza)	Seprő, Söprős, Seprössy
SATARU,	L 236, to write (író)	Sőtér, Zsótér, Szatmári
SUBA,	Del 269, rein, hell (díszes, világos)	Suba, Subás
SIIR,	P 294, penetrating light (átható fény)	Sugár
SUL /+ag/,	L 243, mighty (hatalmas)	Sulyok
SU /+tu/,	Del 266, Hand (kéz)	Suta, Suti
SUGUR,	L 60, fish (hal)	Süger
SUKŰKU,	Del 54, taub (süket)	Súke, Siket, Sükő

73. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SUKU,	G 192, provision, maintenance (élelemmel ellátott)	Sükösd, Sikabonyi
SAAM,	P 308, price, value (értékes)	Samay
SUILLA,	G 192, prayer (imádság)	Silló, Sellye, Selye, Sülle, Süllye, Süle, Zsille
SIG,	G 191, to cut down (szeg)	Szegő
SiL,	G 191, lamb (szelíd)	Szele, Szilassy, Szelényi, Szilágyi
ZAG,	Lab 153, territoire (székhely)	Széki, Szekcső
SI /+lu+ar+du/	Jes 397, planter, placer firmement (szilárdan elhelyezni)	Szilárd, Szy
SIG /+lu/,	L 238, hom (dárdás)	Székely
SAAG !+lu/,	P 380, man, front, first, attack, horn	Székely
GIGIR	DS 60, Wagen (szekér)	Szekér, Szekeres
ZULUMTU,	D 586/1082, Kanne aus Metal (szelence)	Szelenczés, Szeleczky
LIL,	DS 156, Wind, Sturm (szél)	Szél, Szeless
ZALAAG,	Del Sp. 1, wehen, stürmen (fúj, viharzik)	Széll, Szeless
SEMUS,	DS 197, Getreideart (szemesgabona)	Szemes, Szemethy, Szömöröcsök

SUN,	DS 179, alt sein (régí fű)	Széna, Szénás, Szénássy
ENU /+du/,	DS 93, Himmel (mennyei)	Szent, Szentiványi, Szentmiklóssy,

74. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

SAND,	DS 194, Tátin (egy)	Szentgyöngyi, Szent-kezdetű nevek
ZEEB,	Del 148, schön (szép)	Szép, Szépe
ZUR /+ab/,	Del 227, hegen und phlegen (gondoz és ápol, szeretetház)	Szerepi, Szeremlei
SILIIM /+tu/,	P 292, weifare (jólét)	Szerencsés
ZAARMU,	T 482, e. Tochter der Baú (Boldogasszony védenca)	Szirmay
ZAAG /+tu/,	P 361, region (vidék, tájék)	Sziget, Szigethy, Szeg, Szeghy
ZI,	DS 121, hell, licht, süss, gut, gnädig (világos, jó)	Szil, Szilt', Szilassy, Zsély, Zsil, Zsille
ZIL /+ba/,	G 191, to cut (szel, szelve van)	Szilva, Szilvay, Szilvássy
ZIN /+tu/,	DS 183, seihen, fittem (szűrni)	Szinte, Zentay, Szente
ZIANNA,	G 194, in the name, y the power of Heaven (az ég nevében)	Szinnyey
ZITA,	DS 203, rein (tisztító)	Szita, Sztítás Sztitáry
ZAB	Jest 399, coeur (szív)	Szíves
ZAA	P 278, speak, utter (beszélni)	Szob
SUKKAL,	DS 200, Vezier ? (miniszter)	Szolga
SUUB /+ag/,	G 190, do reverence (tiszteletadás)	Süveg, Süveges

75. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

ŠU-BAR,	Jes Abr. 78, main ouvrir, libérer (kéznyitás, szabadítás)	Szabad, Szabadkai, Szabadossi, Szabady
ŠU-BAD,	Dp. 69/134, offene Hand (kinyitott kéz)	Szabédy, Széberényi
SAB,	Del 254, schneiden (szab)	Szabd, Szabolcs, Szablya, Sebes, Zsebes, Szabóky
SAKAŠU,	DS 39, törltén (aki a konyhára való marhát leöli)	Szakács, Székács, Szék- álló
SULAL,	Del 247, Bart (szakáll)	Szakáll
ZAL,	DS 117, hell werden, glänzen (ragyogó)	Szalay, Zalay, Zala
ZALAG,	DS 117, glänzen, strotzen (disz)	Szalag, Szalóky, Szalánczy, Szalontay

SAMMU,	DS 194, Kraut (száraz fű, növény)	Szalma, Szalmássy
SAM,	DS 179, Kaufpreis (vételár)	Számadó, Szám
SUN,	Del 253, einreissen (beszakít, behasít)	Szántó, Szántay, Szántódi, Szanyi, Sándy
SUNUTU,	DA 438, e. mit 2 Stieren bespannter Pflug (két ökörrel, az eke)	Szőnyi, Szondy
SABAR,	T 296, Entscheider (döntőbíró)	Szapáry, Szapolyai
SURUZ,	DS 200, brennen (kiégett)	Száraz
SARRAKU,	DS 157, Dieb (tolvaj)	Szarka, Szarkássy

76. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

SAR /+ba+du+šu/	Del 236, gehömt (szarvakkal bíró)	Szarvas, Szarvady
SAR,	L 236, splendour, to shine, radiance, (fenségés)	Szár (László)
ZID /+an/,	G 194, to be firm, be true, faithful (igaz)	Szécsén, Szé- chenyi, Széchy, Szecsódy, Szecskay
SEGIN, ŠU-DU,	Jes 399, lamentation (gyászének) Del sp. 125, in der Hand halten (kézben tart)	Szőgyén Szedő
ZID,	DS 120 Hoch sein (magas)	Szitáry
ZAGGU /+du/,	DA 130, Heiligtum (szentély)	Szeged, Szegedy, Szakonyi
SABATI,	D 13148, Vollmond-Feier (hold-ünnep)	Szombat, Szombathy, Szombatfalvi
SUB, SUMU,	L 242, the pere abode (tisza lak) Del 25, Durst (szomj)	Szob, Szobi, Szebenyi Szomjas
SAA /+tu/,	something twined together (valami összeszöve)	Sző, Szóts, Szacsvay
SZIK, SULUM,	P 288, yellow, pale (sápadt, világos) DS 178, Dattel (fürtös gyümölcs)	Szőke, Zeőke Szőlő, Szöllőssy, Szőlgyémy
ZU I+anl, SULU,	G 194, to know (tudó) DS 178, Weg (út)	Szőnyi Szuly, Süly, Szüle

77. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

ZANA,	Del 222, ein Tier (szúnyog)	Szana, Szunyogh, Zányi, Szanathy
SURU,	P 284, Hom (szarv)	Szúró, Surányi, Szurmay, Szórády, Szurday
ZUSU, SURRU, SUR,	DS 119, binden (sző) DS 180, e. Priesterklasse (pap) L 244, weave (szótt)	Szücs Szüllő Szür, Szürős, Szörtsey

TAB,	DS 203, ergreifen, halten (birtok)	Tab, Tabi, Tabajdy, Tabódy, Tapolezai, Taplós, Tépő, Topor
DAGGAN,	DS 69, Wohnung (lakóhely)	Tagány
TUKSU,	DS 110, Lederschild (bőrpajzs)	Taksony
TAH,	G 192, to add, increase (gyarapodó)	Tahy
TUKU,	DS 207, Weber, (takács)	Takó, Takács
DAL,	DS 70, entfemen (eltávolít)	Taliga
DUMUZI,	T 469, TAMUZU Maz igaz fiú	Tamás, Tamáska, Tomasek
TAN,	DS 204, rein, hell, klar werden (tisztá, fényes)	Thana
DAN,	DS 71, rein, hell, klar werden (tisztá, fényes)	Tanos, Tanay, Tanító, Dani, Dániel
TUNDA,	DS 128, werfen, etc. (ántorít)	Tandori

78. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

TENU,	DA 471, Genosse (bajtárs, pajtás)	Tanu	
TUN,	DS 208, Behälter (befogadó)	Tanya, Tankó	
TAR,	G 192, to cut, judge, decree, (eldönteni)	Tar, Tardi, Tarnóczy, Tarcsay, Tary, Tarsányi, Törley, Tarlódy, DS 205, bewahren, hüten (megtartani)	Tarródy, Tarján Tardoskegyi
TARRU,	DS 71, hunt, gefleckt (tarka)	Tarka, Tarnay	
TAS,	Lab 235, Homme, héros, vaillant (hős)	Tass, Thassy, Tassonyi	
TASAR,	Del 234, verstossen (kitagad)	Taszajtó	
DA DA,	Jes 385, Port, puissant (erős)	Tata, Tatay	
TAB-BASU,	DS 203, Schmelzen, Anfang (élet kezdete)	Tavaszi, Tavasz	
	DA 58, sein, dasein	Tavasz	
TAAB,	D 24/321, verriegeln, verschliessen (elzární)	Tábor, Tábori	
DAL=TALLU	DS 70, e. Gefäss (edény)	Tál, Tálás	
TALTAL,	Del 155, hochangesehen (főtisztelendő)	Táltos	
DUB,	DS 76, ausgiessen (árterület)	Tápé, Tápay	
DAR,	DS 71, spalten (hasít, feltár)	Táray, Tárczy	
DUDURU,	Del 149, hoch (magas)	Tátra, Tátray	
DUSSU,	DS 82, Tragbrett, Tragkorb (teherhordó szerszám)	Técső, Tüsző, Gyűszű	

79. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

TEG,	L 247, nest (fészek)	Tegez, Tegzes, Tegze
TUKUR,	Del 283, schwer (nehéz)	Teher, Terhes
TAHADŰ,	DS 180, strotzen (duzzadó)	Tehetős, Töhötöm, Tahy
TUHUDU,	DS 207, strotzen, lassen (duzzadó)	

TI-LA /+ag/,	G 192, to live (élet)	Telegdy, Telkes, Teleki
TIL,	DS 209, alt sein, zu Ende sein (véget ér)	Tél, Teljes
DIMUS,	DS 86, Dickicht (sűrűség)	Temes, Temessy
TIBIRA,	Jes 400, metallurgiste (fémműves)	Tibor
DARMAS,	Del 133, Hirsch, bildlich, Fürst (királyfi)	Termács
TIDINU,	DS 209, Westland (nyugat)	Tétény
TIHAMAT /+ar/	Hommel45, Meeresschlange (sárkányölő)	Tihamér
DIMSAR,	DS 86, e. Beruf (?) (mesterség)	Timár
DUN,	G 181, animai, probably a species of ox (tinó)	Tinódi
TU /+su/,	DS 206, waschen, baden, libieren	Tisza (italáldozat) Tisza

80. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

DUGGAL,	DS, 39, grosser Krug (nagy korsó)	Tokaj
DAL,	DS 70, fliegen (repülő)	Tollas, Toldi
DUMU,	G 181, child, son (gyermek)	Torna, Damó
ZANBUR,	DS 117, Jager (vadász)	Tombor, Zámory, Zombory, Zongor (vadászólyom)
DUB,	G 180, heap up (dombos)	Tompos
TUN /+ba/,	DS 208, niedergeschlagen (eltompult)	Tompa
DAR,	L 209, food offering for the dead (halotti tor)	Tor, Torló
DUR,	DS 81, Sitzen, Sitz (tartós)	Torma, Tormay, Dóra, Dőry, Tormás
TURUN,	L 212, to dwell (lakóhely)	Torony, Torna, Tomai, Toronyai, Toronyi, Tomallay, Tornyos
TAR.	L 246, sever, cut (törés, hasadék)	Torday, Torda, Torzsa, Torzsay
TUKULLI,	DS 207, Waffe, Freund (fegyver, barát)	Thököly
TUNBAR,	DS 128, fallen (kivágott fa)	T ömböly
TIMMENA,	DS 210, Erdanfschüttung (töltés, tömés)	Tömörkény, Tömöry
TARIK,	L 200, spi it, detach (törik)	Törek, Töreky

81. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

TAR,	DS 205, zerstören (szétzavar, elpusztít)	Tör, Törös, Töry
TUR,	G 193, small (kicsi)	Törpe
DAR-DAR, /+šu/	DS 171, Loch, Riss (lyuk, hasadék)	Törtel, Törley
DIR /+šu/,	L 247, tree, log (fatörzs)	Törs
DURUN /+šun/	L 212, to dwell (csonka torony)	Trencsén
TU-HU,	DS 206, Tauba (galamb)	Tuba
TUR,	DS 208, klein, jung (új telep)	Túr, Túry, Thury, Turai

		Túrmezei	
TURU,	DS 121, e übelriechende Spezerei (túró)	Túrós, Turú	
TAH /+du/,	G 185, to increase (táguló)	Tüdő, Tüdős	
DINGIR,	G 189, God (tündér)	Tündéres, Tinderes,	
		Tengerdy	
DUTTU,	DS 180, sprechen, reden (beszédés)	Tüttő	
TE /+izi/,	DS 128, Flamme (tűz)	Tűz, Tüzes	
TUK,	G 192, to possess (jószág)	Tyúk, Tyúkos, Tyúkodi	
TUL-BUR,	DS 128, Loch, Behältet (tömlő)	Talpas, Tömlős	
TEMEN,	Lab 173, terrasse, fondation (döngölt agyagból templom alap)	Templomos	

82. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

TU-TU,	Del 160, gebären, zeugen (szülni, nemzeni, emberfia)	Tóth
UG-RI-A,	Del 176, (eig. Begabtheit mit Zauberei?) Zauberei (varázsló)	Ugron, Ugray, Ugróczy
IGIŠA,	D 1449/p869, Steuerabgabe (adó)	Ugocsa
U,	DS 100, Sonnenaufgang (új)	Ujvári, Ujházy, stb. Ujj, Ajtay, Ujhelyi
HUN-GA,	G 184, to repose, appease (hun)	Ungh, Unghy, Ungváry, Hangai
U,	DS 98, Finger (ujj)	Ujjas
UKKIN,	DS 106, Versammlung (gyülekezet)	Ukk, Ukkon
UNIKU,	DA 119, junge Ziege (kecskegida)	UNOKa
UR,	N 128, Man (férfi, ór, megerősített város, alap, orom)	Úr, Úrhegyi, Um, Orbán, Uray, Urmánczy, Ur-kezdetű nevek
UR,	DS 111, Bein (láb)	Uriel
US,	Del Sp. 115, fliessen, fliessen ladden (usztató)	Uszód, Uszódy, Aszódi, Usztató, Úszó
UD,	Del 45, Schiff beste igen (út)	Ut
ITU,	DS 130, Strasse (út)	Utas, Utassy, Udvardy
IGI,	Del 19, Auge (szemes)	Ügyes, Igaz
UGULA,	DS 104, Aufseher (ügyelő)	Ógyallay, Ügyelő

83. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

UGI,	DS 102, Fürsprache (ügyvéd)	Ügyvéd
URIM,	DS 96, Feind, rose (keserű fű)	Üröm, Ürmössy
U /+tu/,	DS 133, Feuer, kochen (főzőedényes)	Üstös, Üstko- vács
UDAG,	DS 134, Spitzentrieb (hajfonat)	Üstök
UŠ /+tu+ag/,	DS 113, binden, festhalten (megkötött)	Istók

UD,	G 193, time (idő)	Üdő, Üdényi
UGU,	G 193, to beget, bear (üik)	Ügyek
ILLU,	DS 134, ruhen, sinken (ülni)	Üllő, Ülley, Üllös
UTTU,	DS 14, blutbad (csatázó)	Ütő
UB /+ag/,	L 250, cavity, hote (öblös)	Üveges
US,	DS 113, treiben (üz)	Üző, Uz
BAAL,	DS 22, Graben (megművelt föld)	Vaál
BAALDU,	DS 22, Graber (ásó, vájó)	Vaáli, Vályi, Valkó, Vajna, Vajtha, Vajkai, Vajthó, Vejti, Vajas
DANU,	D 556/972, erzeugen (termelő)	Vannay
BURU,	DS 34, loch, durchbrechen (varr)	Varró, Varga, Vargus
BURU,	DS 35, Rabe (varjú)	Varjú, Vargyas, Varjassy
BAR /+sa/,	Del 66, open net (varsaháló)	Varsányi, Varsa, Versényi

84. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BAR,	DS 14, Eisen (vas)	Vasy, Vasas, Vasady, Bárczy, Vasvári, Vasverő, Wass, Vass kó, Vay
BASALU,	DS 133, kochen, erhitzen (főző)	Vasaló, Bazsa, Bazsó, Fő- ző, Fazék, Fazok, Fazekas, Vozáry
UTA,	DS 114, Samas (Napisten)	Vatha, Vathay, Vatai, Vataházy, Vida
BU /+ag/,	G179, to cut (vágni)	Vágó, Végh, Véglessy, Vég- vári, Bikkai
BAL /+ag/,	DS 24, andern, G 179, to cross	a river (átváltani, egyik part- ról a másikra) Váltó, Ballagi, Balog, (váltott kezű) Bakó, Boka, Bókay, Bogyay, Békássy, Baloghy, Baja (fo- lyón túli)
BAR.	DS 26, Schulter (váll)	Vállas, Vállay
BAAN,	Lab 43, don ner, offrir, cadeau	(adni, nyujtani, vámt) Vámos, Vámosy
BURAABA,	DS 34, Spatz (veréb)	Veréb, Verebes, Verebély
BUR,	D 69/141, Blut (vér)	Veér, Veress, Vörös, Vörösmarthy, Vörösváry
BURU,	DS 35, Grube, Tiefe (verem)	Vermes
BAR,	DS 26, schadigen, entfemen (vágni)	Ver, Bara, Barta, Bartha, Bartal, Verő, Párthy, Prónay

85. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BURU,	DS 35, Einbruch, Breche (hegyszoros)	Vereczkey, Verpeléti
BURU,	D 34/813, Waffenschmied (fegyverkovács)	Verő, Verőczey
BUR/+tu/,	DS 34, entfemen (távoltartó)	Vértés, Vértessy
BUR,	DS 32, Siegelsteinschneider (véső)	Vécsey, Véső
BIŠŠU,	DA 59, e. Gartengewachs (vessző)	Byssz, Vessző, Vesszőssy
BAT,	DS 29, entfemen (vet)	Vető, Vetésy, Petényi, Pete
BUZUR,	D 67, high-powerful (hatalmas)	Vezér, Vásáry, Vásárhelyi, Vezekényi
BAL,	Del 61, Mauer, entfemen (védő)	Vád, Bádog, Bádogos, Védő
	DS 23, Festung	Fedő, Bodi, Badó, Bató, Födeles, Batta, Battay, Bátor, Bátori, Báthory, Bodrogi, Bodrogekőzy
BEŠU,	DS 35, zerfallen sein (vásott).	Vészi
BA /+igi+si/,	G 178, do away, said of spellscurse (ügyelő)	Vigyázó, Vígh
BIL,	DS 35, Aufleuchten (villan)	Világhy, Villányi
BURU /+ag/,	Del 71, Frucht (gyümölcs csináló)	Virág, Virány
BAN,	G 179, bow (íj)	Von, Bana, Bene, Vonó
BU /+tu+šu/,	G 179, cuts (vágó, harcos)	Vitéz, Váthy
BIZ,	DS 36, tropfen (vizcsepp)	Víz, Vízy; Vizeky, Vízközty, Vízaknay, Vízváry, Vesenyi, Viczián

86. Ős-szó Forrása, Jelentése Magyar nevek

BURU,	DS 34, tiefe (mélyedés)	Völgyi, Völgyesi
BA/+ag/,	G 179, to divide, portion out, give a share (mérő)	Véka, Vékás
BAL /+ga+šu/,	G 179, to excavate, dig out, hew, lashion laboriously (vakar)	Vakarc
BAR,	G 179, break of the day (virradat)	Virrasztó
ZABLU,	DA 129, Hausgerat aus Bronze; (zabla)	Zablay, Zabolai
ZALAG,	DS 117, glanzes (fényes)	Zala, Zalka, Zalay, Szalay, Szalóky
ZAGAR,	T 483, der Traumgott (istenség)	Zakar, Zakariás, Szakonyi
ŠAMAR,	DS 176, unfersehr, heil, vollkommen sein (egészséges)	Zamárdi
ZAMARU,	DA 139, sich Mühe geben (fáradó)	Zarándok, Zarándy, Zerind

ŠUM,	DS 179, Zwiebel (hagymás)	Zamatos
SABAHU	DA 411, sich verdunkeln (összszavarodik)	Zavaros
ZAGDURU,	DA 130, e. Gefass (edényes)	Zádor, Sátor
ZAGIN,	DS 116, heil (világos)	Zágon, Zágonyi
ZAKU,	DA 136, frei (szabad)	Zákó, Zsákó

87. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

ZUMBU,	DA 171, Fliege (dongó)	Zámbó
SUBURRA,	Del 248, Morast (mocsári)	Zápolya
ZAR,	D 491/944, name eines Strafortes (börtön)	Zár
ZARA,	Del 222, Bestandteil der Tür (az ajtó része)	Záray
ZAGAR,	DS 175, Staubvolke (porfelhő)	Zegernye
ZAKKU,	DS 28, Trauerkleid (gyászruha)	Zeke, Zekés
ZA /+lu/,	G 194, life (élő)	Zeke, Szeleczy
ZA /+tu/,	G 194, life, true, faithfui (élő, hü, igaz)	Zichy, Zeyk, Zirczi, Szikszay, Zete
ZALAH,	DS 115, Edelstein (drágakő)	Zilah, Zoltai
ZAMEN,	DS 117, Saiteninstrument (zenés)	Zimony, Szemenyei
SAGGUR,	P 281, sa crifice, prayer (áldozat, imádság)	Zokoli
ZAL,	G 194, to be bright, full abund in (teljes, tökéletes, bőséges)	Zay, Zolta, Zoltán, Zsolt, Zoltáni
SAMAN,	DS 194, Ölkrug, Ölhandler (olajárus)	Zoltvány, Zolnay, Zsolnay, Zöldi
Zovány		
ZI-RI /+šu/,	G 194, to smash, destroy (harcos)	
Zsérczy		

88. Ős-szó   Forrása, Jelentése   Magyar nevek

SAR,	DS 176, dick (kövér)	
ZIZ,	Del 225, Motte (moly)	Zsiros, Zsirai
SUM /+baag/,	DS 179, Knollengemüse (gumós növény, hagyma)	Zsizsikes Zsombék, Zsámboki
ZUR,	L 259, psalmist (zsoltáros pap)	Zsámbokréti
ZAH /+tur/,	G 194, to run away, escape (fiatal menekülő)	Zsóry, Cziráky, CziRJék Zsótér, Záhonyi
SAG,	DS 175, Jagdnetz (vadászhaló)	
SUSANA,	DS 201, schwer (nehéz)	Zsuk
SIG /+ru/,	G 191, to be favorable (kegyes)	Zsuzsanna Zsigray, Sigray